

K. A. S. O. U.
STATENS OFFENTLIGA UTREDNINGAR 1937: 45
ECKLESIASTIKDEPARTEMENTET

BETÄNKANDE
MED UTREDNING OCH FÖRSLAG
ANGÅENDE
STUDENTEXAMEN

AVGIVET AV
INOM ECKLESIASTIKDEPARTEMENTET
TILLKALLADE SAKKUNNIGA

S T O C K H O L M

1 9 3 7

Statens offentliga utredningar 1937

Kronologisk förteckning

1. Socialiseringsproblemet. 2. Hushållsräkningens problem och faktorer. Tiden. viij, 178 s. **Fl.**
2. Socialiseringsidéer och socialiseringspraxis i Sovjetunionen. 2. Tiden. viij, 140 s. **Fl.**
3. Betänkande med förslag till revision av förvarings- och interneringslagarna m. m. Marcus. 96 s. **Ju.**
4. Statslotteritredningen. Betänkande med förslag rörande svenskt penninglotteri. Heggström. 177 s. **H.**
5. Betänkande med förslag till lagstiftning angående särskilda hushållsskogar i Västerbottens och Norrbottens läns lappmarker m. m. Marcus. 98 s. 1 karta. **Jo.**
6. Yttrande i abortfrågan. Marcus. 56 s. **S.**
7. 1934 Års nämnd för städtingsutredning. Betänkande med speciella beräkningar och förslag rörande ersättningarna för städtingsarbete inom vissa statliga ämbetslokaler i Stockholm m. m. Marcus. 54 s. **Fl.**
8. Betänkande med förslag angående den statsunderstödda vattenavlednings- och avdiktungsverksamheten samt därmed sammanhängande spörsmål. Heggström. 275 s. 3 bil. **Jo.**
9. Utredning rörande jordbrukets läge i Norrland med vissa förslag till åtgärder till förbättrande av den norrländska jordbrukarbefolkningens ekonomiska ställning. Marcus. 145 s. **Jo.**
10. Betänkande med förslag angående rätt till fiske i Vänern, Vättern, Mälaren, Hjälmaren och Storsjön i Jämtland. 1. Lagförslag och motiv. Marcus. 580 s. **Jo.**
11. Betänkande med förslag angående rätt till fiske i Vänern, Vättern, Mälaren, Hjälmaren och Storsjön i Jämtland. 2. Kartillagor. Vänern och Hjälmaren. Marcus. 4 s. 17 kartor. **Jo.**
12. Arbetslöshetsundersökningen den 31 juli 1936. Beckman. 196 s. 1 karta. **S.**
13. Lagberedningens förslag till lag om aktiebolags pensions- och andra personalstiftelser m. m. Norstedt. 175 s. **Ju.**
14. Betänkande med förslag till vissa lagstiftningsåtgärder till motverkande av överdriven skuldsättning inom jordbruket. Marcus. 303 s. **Jo.**
15. Utredning med förslag till vissa åtgärder för trafiksikkerhetens höjande vid korsningar i samma plan mellan järnväg och väg samt järnvägarnas beredande av bidrag av automobilskattemedel till säkerhetsanordningarna vid dylika korsningar. Heggström. 107 s. **K.**
16. Hembiträdesutredningens betänkande. 1. Betänkande och förslag i fråga om utbildning av hembiträden. Beckman. 202 s. **S.**
17. Betänkande angående vissa med frivillig anskaffning av luftvärnsmateriel sammanhängande frågor. Beckman. 48 s. **Fö.**
18. Promemoria angående grunderna för en reform av lagstiftningen om rätt till litterära och musikalska verk. Norstedt. 67 s. **Ju.**
19. Betänkande med förslag till åtgärder mot smittsam kastning hos nötkreatur. Idun. 81 s. **Ju.**
20. Utredning angående de rättsbildade domsagobiträdenas anställnings- och avlöningsförhållanden. Norstedt. 54 s. **Ju.**
21. Betänkande med förslag till lag om minimilöner för lantarbetare. Beckman. 214 s. **Jo.**
22. Effterskrift till »Kyrkogodset i Skåne, Halland och Blekinge under dansk tid». Av E. Schalling. Marcus. 66 s. **E.**
23. Betänkande angående pensionsstyrelsens invaliditetets förebyggande verksamhet. Beckman. 146 s. **S.**
24. Förslag till ändrad lagstiftning om sammanträffande av brott jämte motiv. Norstedt. 132 s. **Ju.**
25. Utredning rörande flottans fartygstyper m. m. Norstedt. 232 s. **Fö.**
26. Betänkande med utredning och förslag rörande beredningsarbeten. Beckman. 221 s. **S.**
27. Betänkande med förslag till löneroglering för lärarpersonalen vid kommunala mellanskolor, kommunala flickskolor och högre folkskolor. Norstedt. 122 s. **Fl.**
28. Betänkande med förslag till lag om skyddsoppymning m. m. Beckman. (2), 432 s. 1 karta. **S.**
29. Betänkande med förslag till lag om allmänningsskogar i Norrland och Dalarna m. m. Marcus. 246 s. 2 kartor. **Jo.**
30. Redogörelse för inventering av odlingsjord i kronoparkerna nedanför odlingsgränsen i de två nordligaste Norrlandslänen ävensom för vissa andra uppdrag. Kihlström. 82 s. **Jo.**
31. Betänkande med förslag angående inrättande av ett statsinstitut för folkhälsan. Beckman. 78 s. 3 bil. **S.**
32. 1936 Års lönekommitté. Betänkande med utredning och förslag angående dyrortsgrupperingen. Marcus. 178 s. **Fl.**
33. Betänkande med förslag angående den fasta lantbrukets undervisningens ordnande. Marcus. 270 s. **Jo.**
34. Betänkande med förslag till åtgärder för förbättrande av de blindas och de dövstummas arbetsförhållanden och förvärvsmöjligheter. Beckman. 122 s. **S.**
35. Betänkande med förslag till lagstiftning om grundvatten m. m. Norstedt. 145 s. **Ju.**
36. Universitetsberedningen. Utredning i fråga om universitetens verksamhet och organisation. Heggström. vj 210 s. **E.**
37. Efterlämnade anteckningar till förberedande utkast till strafflag. Av J. C. W. Thyren. Lund, Berling. 202 s. **Ju.**
38. Betänkande med förslag till lag om villkorlig dom m. m. Marcus. 147 s. **Ju.**
39. Betänkande med förslag till kungörelse om kommissionärer hos överrätter och stadsdomstolar. Norstedt. 82 s. **Ju.**
40. Särskilda inom eklestastikdepartementet tillkallad sakkunnigas yttrande med anledning av det åt den lämnade uppdraget att biträda vid utredningen av det utav 1936 års kyrkomöte antagna psalmbokförslaget. Uppsala, Almqvist & Wiksell. 8 s. **E.**
41. Betänkande rörande fiskerilänsningens avsättningsförhållanden m. m. Idun. 145 s. **Jo.**
42. 1936 Års skattekommitté. Betänkande med förslag till omläggning av den direkta statsbeskattningen m. m. Marcus. 397 s. 1 bil. **Fl.**
43. Betänkande med förslag rörande lån och bidrag statsmedel till främjande av bostadsförsörjning för mindre bemedlade barrrika familjer i egnahem m. m. jämte därtill hörande utredningar. Beckman. 118 s. 119 s. **S.**
44. Betänkande med utredning och förslag angående understöd i form av fria bostäder och fri kost åt studerande vid universitetet i Uppsala och Lund samt karolinska mediko-kirurgiska institutet. Heggström. (4), 163 s. **E.**
45. Betänkande med utredning och förslag angående studentexamen. Heggström. x, 269 s. **E.**

Ann. Om särskild tryckort ej angives, är tryckorten Stockholm. Bokstäverna med fetstil utgöra begynnelsebokstäverna till det departement, under vilket utredningen avgivits, t. ex. **E.** = eklestastikdepartementet, **Jo.** = jordbrukdepartementet. Enligt kungörelsen den 3 febr. 1922 ang. statens offentliga utredningars yttre anordning (nr 95) utgivas utredningarna i omslag med enhetlig färg för varje departement.

STATENS OFFENTLIGA UTREDNINGAR 1937: 45
ECKLESIASTIKDEPARTEMENTET

BETÄNKANDE
MED UTREDNING OCH FÖRSLAG
ANGÅENDE
STUDENTEXAMEN

AVGIVET AV
INOM ECKLESIASTIKDEPARTEMENTET
TILLKALLADE SAKKUNNIGA

STOCKHOLM 1937
IVAR HEGGSTRÖMS BOKTRYCKERI A. B.

874950

BRITISH

AND FOREIGN

...

...

...

...

...

Till

*Herr Statsrådet och Chefen för Kungl. Ecklesiastik-
departementet.*

Genom beslut den 8 maj 1936 bemyndigade Kungl. Maj:t chefen för ecklesiastikdepartementet att tillkalla högst fem sakkunniga för att inom departementet biträda med utredning och avgiva förslag angående studentexamen, särskilt frågan om lämpligheten av och förutsättningarna för dess avskaffande och de åtgärder, som i samband därmed kunde anses erforderliga.

I det yttrande till statsrådsprotokollet, varmed föredragande departementschefen anmälde berörda ärende, anförde han bland annat följande.

»Studentexamen avser enligt gällande bestämmelser att ådagalägga, huruvida lärjungarna inhämtat det mått av kunskaper, vilket i de stadgade undervisningsplanerna angivits som mål för gymnasiets undervisning, samt huruvida de vunnit den mogenhet, som erfordras för bedrivande av studier vid universitet eller högre fackutbildningsanstalt. Det bör anmärkas, att avlagd studentexamen såsom regel utgör villkor för inträde vid dessa högre utbildningsanstalter.

Studentexamen har alltså två uppgifter: dels att i egenskap av avgångsexamen från gymnasiet tjäna såsom en kunskapskontroll över läroverkens undervisningsresultat, dels att utgöra behörighetsprövning för tillträde till vetenskaplig utbildning.

Denna dubbelställning har studentexamen intagit sedan år 1864. Dessförinnan var den förlagd till universiteten i form av en inträdesprövning, i vilken egenskap den, ehuru i skiftande gestaltning, haft sin plats i vårt undervisningsväsende ända sedan mitten av 1600-talet.

Det är naturligt, att en institution med så djupa rötter i vår skolhistoria fått ett starkt fäste ej endast bland pedagogerna av facket utan även i den allmänna uppfattningen. Traditionens makt över sinnena gör, att studentexamen för mången framstår såsom en ofrånkomlig nödvändighet, en med vår högre läroverksutbildning och vår universitetsundervisning oupplösligen förbunden slutrespektive begynnelseakt.

Det har dock icke saknats kritiska anmärkningar mot studentexamen, och särskilt under de sista decennierna har en opinion gjort sig hörd, som utmynnat i krav på dess avskaffande.

Det är ock otvivelaktigt, att i äldre tider, då vår läroverksutbildning präglades av den gamla lärdomsskolans föreställningssätt men organisationen saknade den fasthet och stadga, den numera äger, ett provningsförfarande av den karaktär, studentexamen då ägde, hade en uppgift att fylla för ernående av en viss likformighet i kunskapsfordringar och i fråga om utbildningsstandarden och såsom en kontroll över de olika läroverkens sätt att fylla sin uppgift. Men numera, då bildningsmålet är väsentligen ett annat, där samlande av minneskunskaper icke ter sig såsom det viktigaste, utan den allmänna förståndsutvecklingen, omdömet skolning, lärjungarnas fostrande till självverksamhet och danandet av personligheter ställts i centrum, då vidare de hjälpmedel, med vilka skolan arbetar, och såväl den inre som den yttre organisationen samt skolledningen nått en utvecklingsnivå, som, även om alltjämt brister äro förhanden, dock otvivelaktigt vida överträffar äldre tiders, i detta läge, med dessa nya förutsättningar måste enligt min mening spörsmålet om studentexamens behövlighet eller nytta komma i ett nytt läge.

Jag förmenar nämligen, att med ett så beskaffat läroverksväsende, som det vi numera äga, man nödgas ifrågasätta nödvändigheten av att för de syften, som studentexamen avsetts att tjäna, underkasta sig de olägenheter och de skadeverkningar, som äro förbundna med denna examen, vars förmåga att i sin nuvarande form — och denna är alltjämt i stort sett den hävdvunna — på ett tillfredsställande sätt fullgöra sin åsyftade uppgift dessutom starkt måste dragas i tvivelsmål.

Jag vill här sammanfatta de huvudanmärkningar, som riktats mot studentexamen.

Det kan först och främst i och för sig ifrågasättas, om det är rimligt att låta en till några få dagar koncentrerad provning öva ett avgörande inflytande på värdesättningen av lärjungar, som under en lång studietid inom läroverksorganisationen haft rikligt med tillfällen att lägga i dagen sina kunskaper och sin grad av mognad inför en högt kvalificerad lärarstab. Jag förbiser icke, att under det sista decenniet bestämmelserna för studentexamen rationaliserats och, skulle jag vilja säga, humaniserats i riktning mot en begränsning av provningens ämnesomfattning och i syfte att större hänsyn må tagas till elevernas tidigare prestationer. Jag vet även, att från lärares och censorers sida försäkrats, att det sistnämnda sker i långt större utsträckning, än allmänheten föreställer sig. Men kvar står dock det faktum, att studentexamen alltjämt både författningens och, enligt vad jag för övrigt själv vid flera tillfällen under min ämbetsutövning kunnat konstatera, i tillämpningen samt i elevers och målsmäns föreställning framstår såsom den stränga och allvarliga provning, som utövar ett mer än andra faktorer bestämmande inflytande på värdesättningen. Detta förhållande — att man av ynglingar och flickor kräver ett aktualiserande till några få timmar av deras kunskapsförråd i ett flertal omfattande ämnen, en demonstration av vetande under synnerligen nervpåfrestande former och sedan låter utgången av en sådan akt i hög grad påverka betygssättningen — ger anledning till en av huvudinvändningarna mot studentexamen. Det har någon gång med syftning på denna invändning blivit sagt, att det vore dåligt beställt med den ungdom, av vilken man icke kunde fordra, att den åtminstone en gång under skoltiden ställdes inför ett allvarligt prov, som krävde en anspänning av all dess psykiska styrka. Härpå kan svaras, att man icke försport, att universitetens lärjungar, på vilka dylika anspråk ju icke ställas, skulle till sin personlighetsdaning tagit skada härav. Sanningen är, att livet normalt icke kräver av en människa

att hon på en gång skall kunna hålla uppvisning av det mesta av sitt kunskapsförråd.

En annan anmärkning mot studentexamen är, att den medför störning av studiarbetets lugna och jämna gång, att den förorsakar hets och examensjakt. Detta missförhållande framträder för visso starkast under det sista gymnasieåret, men det torde vara obestridligt och kan säkerligen av mångtaliga föräldrar omvittnas, att skuggan av studentexamen är tydligt förnimbar långt tidigare, ja redan i gymnasiets första ring. Blicken fästes redan från begynnelsen på den oundvikliga stora kunskapsparaden vid studietidens slut, och arbetet antager efterhand alltmera karaktären av förberedelser härför. Följden blir i de flesta fall ett forcerat mångläseri och tämligen själlöst innötande av minneskunskaper, ej sällan ledande till psykisk och fysisk överansträngning. Det är sant, att denna invändning kan göras mot allt examensväsende. Att så är fallet kan ju likväl icke betaga anmärkningen dess berättigande. Och otvivelaktigt förhåller det sig så, att omförmälda olägenheter göra sig särskilt starkt gällande i fråga om studentexamen. Den reform av vårt läroverksväsende, som genomfördes 1927, hade som en av sina viktigare programpunkter att bereda möjlighet till ett mera individualiserat arbetssätt och lärjungarnas fostrande till större självverksamhet. Det kan knappast förnekas att den prägel, studentexamen ger åt gymnasiestudierna, utgör ett hinder för förverkligandet av dessa strävanden.

I debatten om studentexamen har även framhållits, att nämnda examen är föremål för en social övervärdering, som medför, att många ynglingar och flickor, som eljest skulle förskaffat sig en praktisk utbildning, drivas in på de teoretiska studie- och utbildningsbanorna. Ehuru jag anser, att den starka tillströmningen till de högre läroverksstudierna i så måtto är en glädjande företeelse, som den utgör ett vittnesbörd om en allmänt utbredd strävan till höjning av folkets bildningsnivå, kan jag icke förneka, att det stadigt sig ökande studentantalet även inrymmer en fara. Såsom de inom ecklesiastikdepartementet tillkallade sakkunniga för utredning om tillströmningen till de intellektuella yrkena senast framhållit, har härigenom belastningen på de intellektuella utbildningsbanorna ökats i icke oväsentlig grad. En stor del av dem, som sålunda gå den långa vägen genom läroverken till studentexamen, är helt säkert, därom vittna erfarenheterna särskilt vid våra universitet, mindre väl skickade för teoretiska studier, under det att samma ungdomar måhända äga stora eller goda förutsättningar att göra sig gällande i det praktiska yrkeslivet. Men då utbildning för verksamhet av detta senare slag i allmänhet bör sätta in på ett tidigare stadium än efter avlagd studentexamen, föreligger här alltså, i sannolikt ganska stor utsträckning, ett ödslande med människokraft, som måste ingiva betänkligheter. Till vilken grad studentexamen bär skulden härför, är naturligtvis omöjligt att närmare bestämma. Mycket tyder dock på, att dess delaktighet i detta missförhållande icke är ringa.

De ovan angivna, med studentexamen förbundna olägenheterna och skadeverkningarna synas mig vara av så allvarlig beskaffenhet, att jag icke kan komma till annan slutsats, än att nämnda examens bibehållande bör ifrågakomma endast under förutsättning, att det kan visas, att den på ett tillfredsställande sätt fyller nödvändiga och viktiga uppgifter och att dessa uppgifter icke lämpligen kunna tillgodoses på annat sätt. Huru förhåller det sig då i detta hänseende?

Jag erinrade i början av mitt anförande om den dubbla funktion, vår skollagstiftning tillagt studentexamen och som kan uttryckas sålunda, att nämnda examen skall vara dels en medborgerlig högre bildningsexamen och dels en behö-

rihetsprövning för fortsatta studier vid universitet och fackhögskolor. Enligt min uppfattning förmår icke studentexamen och sannolikt icke heller någon annorlunda beskaffad examen fylla dessa båda skilda uppgifter. Å ena sidan reses kravet på en utbildning, lagd på bred bas, å andra sidan uppställer den alltjämt stegrade specialiseringstendensen sina fordringar. Mellan dessa av olika utgångspunkter betingade skilda anspråk har man sökt kompromissa sig fram. Studentexamen i dess nuvarande skick är ett sådant kompromissförsök. De erfarenheter, som hittills försports, giva icke vid handen, att försöket varit lyckat. Och något annat har knappast varit att vänta, ty den uppgift, man velat ställa sig före, är efter mitt sätt att se saken olöslig. De intressen, som här skola tillgodoses, sammanfalla icke på sådant sätt, att de i behörig grad skulle kunna tillgodoses genom ett och samma provningsinstrument.

Det förtjänar i detta sammanhang framhållas, att studentexamens otjänlighet såsom förberedelse för universitets- och högskolestudier genom senare tiders starka tillströmning till dessa utbildningsanstalter ställts i en särskilt tydlig belysning. På grund av utrymmesbrist hava nämligen fackhögskolorna och till en viss grad även universiteten tvungits till gallringsåtgärder, vilka innebära att avlagd studentexamen numera ingalunda utan vidare öppnar tillträdet till de högre studierna. Kvalificerade betyg krävas, och fordringarna i detta hänseende äro högt uppdrivna. I den mån sådana skärpta fordringar uppställas, blir den behörighet till vetenskaplig vidareutbildning, som studentexamen avsetts att giva, blott och bart en behörighet på papperet.

Om jag alltså å ena sidan finner studentexamen icke vara ändamålsenlig såsom en kunskaps- och mogenhetsprövning av ovan angivet slag, synes mig å andra sidan något oundgängligt behov av en prövning för ifrågavarande ändamål såsom obligatorisk slutakt vid gymnasiestudierna knappast vara förhanden. Jag tror nämligen, att för att bedöma såväl måttet av högre allmänbildning som graden av mognad och förhandenvaron av tillräckliga förkunskaper för fortsatta vetenskapliga studier en mera tillförlitlig ledning erhålles genom vanliga avgångsbetyg, utgörande ett uttryck för den uppfattning, vederbörande lärare bildat sig om lärjungarnas kvalifikationer i olika hänseenden vid den tidpunkt, då de efter en lång studietid lämna läroverket. Det är möjligt att själva betygssättningen måste kringgärdas med vissa garantier; i detta avseende kräves närmare utredning.

Vinsten för gymnasierna av studentexamens avskaffande synes mig uppenbar. De befrias härigenom, såsom jag vid ett annat tillfälle uttryckt saken, från uppgiften att tjäna universitetens och fackhögskolornas specialiseringssträvanden och få i stället möjlighet att fylla en självständig och nödvändig bildningsuppgift på de huvudlinjer, den historiska traditionen och livet självt utpeka som naturliga.

För universitetens och högskolornas del bör studentexamens avskaffande medföra, att de sättas i tillfälle att på ett bättre sätt få lärjungerekryteringen anpassad efter sina speciella behov och syften. Jag åsyftar härmed ingalunda införandet av någon särskild prövning såsom villkor för tillträde till universiteten och högskolorna. Men det redan i viss utsträckning tillämpade systemet med kvalificerade avgångsbetyg för studiet av vissa ämnen synes kunna bibehållas och göras ändamålsenligare. Därigenom torde också öppnas en väg till rationellare och samtidigt mera obundna urvalsmetoder i vad avser nyss antydda speciella studieområden.

Studentexamens förespråkare pläga såsom en av dess förtjänster framhålla,

att den för såväl lärare som elever utgör en eggelse till självdisciplin och plikt-uppfyllelse. Jag är av den uppfattningen, att man icke behöver befara någon försämring härutinnan, om examensförfarandet ersättes med utfärdandet av avgångsbetyg. Avgångsresultatet kommer givetvis att i allt fall bliva känt såväl för myndigheterna som för allmänheten. Känslan för läroverkets anseende och tanken på den betydelse, avgångsbetygets beskaffenhet kommer att äga för lärjungens framtidsutsikter, äro säkerligen lika starka sporrar som den formella examensproceduren.

Slutligen har till studentexamens förmån anförts, att den genom censorsinstitutionen dels möjliggör en kontroll över att kunskapsnivån hålles uppe på en någorlunda jämn nivå vid de olika läroverken och att betygssättningen blir i möjligaste mån rättvis och likformig, dels ock upprätthåller förbindelsen och samverkan mellan läroverken, å ena, och universiteten och fackhögskolorna, å andra sidan. Jag anser ingalunda kontroll i berörda hänseenden onödig och underskattar ej heller betydelsen av nämnda samverkan. Men enligt min mening är kontrollen över gymnasiernas arbete och förbindelsen mellan dem och universiteten icke något, som står att vinna endast genom studentexamens bibehållande. Man kunde tänka sig en anordning varigenom en mera regelbunden och effektiv inspektion över läroverken komme till stånd och varvid emellanåt personer, utsedda enligt samma principer som de nuvarande censorerna, beredes tillfälle medverka. Det förefaller som om på så sätt en effektivare tillsyn över arbetet vid gymnasierna och en intimare och mera befruktande samverkan mellan dessa och de akademiska undervisningsanstalterna skulle kunna komma till stånd än genom censorernas medverkan i studentexamen vid gymnasiearbetets avslutning.

Då jag, enligt vad det föregående torde giva vid handen, personligen anser att studentexamen icke tjänar nödvändiga och viktiga uppgifter, som ej kunna annorledes och bättre tillgodoses, måste jag komma till det slutresultatet, att studentexamens avskaffande bör allvarligt övervägas. Spörsmålet har vid många tillfällen varit under diskussion, såväl i pressen som vid lärarmöten o. s. v., men den har även tidigare varit föremål för statsmakternas uppmärksamhet. Jag erinrar om skolkommissionens och 1924 års skolsakkunnigas uttalanden i ämnet samt om frågans behandling i samband med 1927 års läroverksreform. Vid samtliga dessa tillfällen avböjdes framkomna krav på studentexamens avskaffande. Någon ingående och allsidig undersökning och utredning av problemet i hela dess vidd med avseende på dess olika konsekvenser har dock hittills icke presterats. Det är en sådan utredning, jag finner nu böra komma till stånd genom särskilda sakkunniga.

Med hänsyn till de stridiga meningar, som i detta ämne veterligen föreligga, finner jag det skäligt och riktigt, att de sakkunniga till noggrann undersökning upptaga såväl skälen för som skälen mot studentexamens avlägsnande ur vårt skolsystem. Oavsett det resultat, till vilket de härutinnan komma, finner jag det emellertid nödvändigt, att de, med beaktande av vad jag ovan anført, ägna ett grundligt övervägande åt spörsmålet om de anordningar, som i händelse av studentexamens avskaffande böra vidtagas bland annat med avseende på ordningen för vitsordandet av lärjungarnas kunskaper och mognad vid avslutad studiegång ävensom i syfte att tillgodose behovet av kontroll över gymnasiernas verksamhet och upprätthållandet av förbindelsen mellan dessa läroanstalter och universitet och högskolor. Konsekvenserna av studentexamens avskaffande med hänsyn till universitetens och högskolornas rekryteringsförhållanden

VIII

böra även beaktas av de sakkunniga. Likaså frågan, huru det vid fall av nämnda examens försvinnande bör förfaras med avseende på de enskilda läroanstalternas lärjungar och lärjungar från enskild undervisning, de s. k. privatisterna. De i samband med förevarande frågor stående ekonomiska spörsmålen böra likaledes utredas. Skulle till äventyrs de sakkunniga finna studentexamens bibehållande erforderligt, må det vara dem obetaget att föreslå de förändringar i dess nuvarande anordning, som de anse påkallade.»

Den 13 juni 1936 tillkallade departementschefen såsom sakkunniga direktören, doktor Hugo Gilius Eugen Hammar, rektorn vid universitetet i Lund, professorn Nils Martin P:n Nilsson, statssekreteraren Bernhard Näsgård, rektorn vid högre latinläroverket i Göteborg Sven Johan Emanuel Ohlon samt ledamoten av riksdagens första kammare, lektorn Ivan Hjalmar Emanuel Pauli, varjämte åt Hammar uppdrogs att såsom ordförande leda de sakkunnigas förhandlingar.

Den 28 juli 1936 uppdrog chefen för ecklesiastikdepartementet åt amanuensen i nämnda departement Nils Erland Märten Lorichs att vara sekreterare hos de sakkunniga.

Till fullgörande av sitt uppdrag få de sakkunniga härmed vördsamt överlämna denna utredning.

De sakkunniga höllo sitt första sammanträde den 14—15 september 1936. Sammanlagt ha hållits nio plenarsammanträden, alla i Stockholm. Under tiden mellan sammanträdena ha utredningsarbeten verkställts av enskilda ledamöter samt av sekreteraren. Sedan mitten av september 1937 har ett särskilt arbetsutskott, bestående av ledamöterna Ohlon och Pauli samt sekreteraren, varit sysselsatt med utredigeringen av betänkandet efter av de sakkunniga beslutade riktlinjer.

De sakkunniga ha genom utrikesdepartementets försorg från ett antal europeiska stater införskaffat uppgifter om de förhållanden i ifrågavarande länder, som sammanhånga med av utredningen berörda spörsmål. I syfte att erhålla en fullständigare kännedom om hithörande förhållanden i våra nordiska grannländer ha dessutom jämlikt vederbörligt bemyndigande enskilda ledamöter av de sakkunniga företagit studieresor, nämligen Hammar och Ohlon till Norge, Nilsson och Ohlon till Danmark och Pauli till Finland.

Till de sakkunniga ha för att tagas i övervägande vid fullgörandet av det åt dem lämnade utredningsuppdraget genom remisser överlämnats:

- 1) en till Kungl. Maj:t ställd, den 30 maj 1933 till ecklesiastikdepartementet inkommen skrift från professorn E. Hubendick m. fl. angående omorganisation av skolväsendet m. m.,

- 2) en av skolöverstyrelsen med eget yttrande av den 7 september 1936 till Kungl. Maj:t överlämnad framställning av professor emeritus Nat. Beckman angående revision av § 3 i gällande censorsinstruktion,

3) skolöverstyrelsens skrivelse till Kungl. Maj:t den 4 april 1933 angående anvisningar för bedömandet av studentexamen,

4) riksdagens skrivelse till Kungl. Maj:t den 4 juni 1918, nr 268, angående undersökning om eftergivande i särskilda fall av kravet på avlagd studentexamen såsom villkor för tillträde till vissa studier och levnadsbanor, varöver utlåtande avgivits den 30 april 1923 av den jämlikt nådigt beslut den 31 december 1918 tillsatta skolkommissionen,

5) en till chefen för ecklesiastikdepartementet ställd, den 14 juni 1934 dagtecknad skrift av lektorn Sven Cederblad m. fl. angående modersmålets ställning till det muntliga förhöret i studentexamen.

Ovannämnda framställningar torde, i vad de avse de av de sakkunniga behandlade spörsmålen, få anses besvarade genom vad de sakkunniga på olika punkter i sitt betänkande anfört och föreslagit.

Stockholm den 15 december 1937.

H. G. HAMMAR.

MARTIN P:N NILSSON.

BERNHARD NÄSGÅRD.

SVEN EM. OHLON.

IVAN PAULI.

/ *Nils Lorichs.*

KAPITEL I.

Historisk översikt och nuvarande anordning.

När gymnasierna i Sverige i början av 1600-talet inrättades, var det en tanke, som synbarligen föresvävade de flesta av biskoparna, vilka efter Johannes Rudbeckius' föredöme blevo gymnasiernas egentliga grundare, nämligen att dessa läroanstalter skulle bli universitetets vederlikar. Icke minst härigenom vållades långvariga förvecklingar vid lärjungarnas övergång från gymnasierna till universitetet, förvecklingar, som fortsatte, även sedan det ingått i allmänna medvetandet, att gymnasierna utgjorde förskolor till universitetet.

Vid avgången från gymnasierna utlämnades ett slags avgångsbetyg, som dock icke följde något bestämt formulär med lagligt fixerade uttryck. Det var läsarens sak att avgöra, om de berömmande eller klandrande uttrycken borde möjliggöra eller förhindra inträde vid universitetet. I princip kände man två slags avgångsbetyg. Det ena var »testimonium academicum», avfattat på latin och ställt till Rector Magnificus vid universitetet. Det andra, som hade en ringare valör, var »testimonium vitæ», avfattat på svenska och ställt till läsaren. Endast det förre ansågs av gymnasiernas målsmän böra berättiga till inträde vid universitetet, det senare var ett slags frejdebetyg.

Så småningom stadgade sig vid universitetet den uppfattningen, att för inträde där borde krävas en *inträdesexamen*, vilken i sinom tid erhöll namnet *studentexamen*, då den utgjorde förutsättning för rätt att vara studerande vid universitetet, d. v. s. *student*.

En sådan examen synes omtalad första gången i de akademiska konstitutionerna av år 1655. Här stadgades, att för inträde vid universitetet fordrades nöjaktigt genomgången förhör inför filosofiska fakultetens dekanus. Detta stadgande förblev länge det enda, som reglerade studentexamens anordnande. Jämsides med denna examen funnos alltifrån utfärdandet av 1693 års skolordning bestämmelser angående en *avgångsexamen* vid läroverken. En examen av sistnämnda slag förutsattes som regel — från år 1820 undantagslöst — för rättighet att från läroverken avgå till universiteten för att där avlägga studentexamen. En dylik »dimissionsexamen» var å andra sidan icke ett villkor för rättighet att genomgå studentexamen. I brist på närmare bestämmelser förblev studentexamen till sin omfattning länge beroende av dekanus' gottfinnande och därför utsatt för växlingar.

Oredan härrörde icke blott från det ofta skeende ombytet av dekanus utan också från de vaga bestämmelserna. Visserligen förutsattes genomgång av hela gymnasiet — så i 1724 års skolordning — för rätt att få begiva sig till universitetet, men undantag härifrån gjordes för lärjungar, som utmärkt sig för särdeles »quickhet», eller för sådana, som ej ämnade »länge blifva vid studierna» men dock ville betjäna sig av den akademiska undervisningen »att därigenom mera anseende vinna till sin lyckas befrämjande». En annan sak var, att det av gammalt ansågs gå för sig, att unga adelsmän, som åtföljdes av en informator, inskrevo sig vid universitetet. Det var svårt att finna någon rimlig grund, varför icke en liknande rättighet kunde beviljas andra, som voro i tillfälle att ordna för sig på samma sätt.

I början av 1800-talet klagades allmänt vid gymnasierna över det bristfälliga samarbetet mellan gymnasium och universitet. Förhöret inför dekanus hade blivit allt mera summariskt och farsartat. Ynglingar, som blivit från gymnasiet förvisade för vanartigt uppträdande, och andra, som endast kunde förete »testimonium vitæ», upptogos såsom studenter, likaså godtogos vid universiteten personer, som endast kunde förete privata intyg om sina studier. Särskilt synes detta ha inträffat i fråga om studerande, som kommo från landskap, vilka saknade eget gymnasium. En tidsbild av ifrågavarande slag möter oss i en skrivelse av år 1824 från den kraftfulle biskop Carl Fredrik af Wingård — förut livligt verksam lektor vid Göteborgs gymnasium, senare ärkebiskop — till rektorerna vid trivialskolorna i Halmstad, Varberg och Uddevalla: »Näringslöshet, en irrande föreställning om lyckliga omständigheter i Läröståndet, Läseri m. fl. orsaker hafva i sednare tid föranledt, att i Göteborgs stift allt för många — — — vändt sig till Studier. — — — Så mycket klandervärdare är det oskick, som börjat taga öfverhand, att Ungdomen ur skolorna begifva sig directe till Akademien, utan att hafva besökt Stiftets Gymnasium. Desse apocryphiske Studerande kunna icke ersätta den brist i deras undervisning, som uppstode deraf, att de icke genomgått Gymnasium — — —».

Liknande klagomål framkommo alltemellanåt även från universitetshåll. Den s. k. *stora uppfostringskommittén* av år 1825 upptog frågan såsom arv från en föregående kommitté, och vad den föreslog vann vederbörandes gillande samt blev av universitetskanslern med en del oväsentliga ändringar påbjudet för universitetet i Uppsala genom brev den 18 augusti 1831 och den 18 september 1832 samt sistnämnda dag för universitetet i Lund.

Den gamla studentexamen hade ansetts »mindre motsvara såväl nyare tidens kraf i allmänhet, som i synnerhet de fordringar, hvilka den nya skolordningen uppställt». I den nya examen fastslogos vissa närmare fixerade minimikrav på examinandernas kunskaper i de skilda ämnena, i prin-

cip sammanfallande med gymnasiernas bildningsmål. Denna förändring av studentexamen innebar i själva verket, trots sitt till synes självklara berättigande, en vittgående reform av den dittillsvarande studentexamen, i det att för första gången klart gjordes gällande, att den studerandes mogenhet för bedrivande av universitetsstudier skulle bedömas med avseende på hans insikter i varje särskilt ämne, ådagalagda vid själva examen. Examinationen kom sålunda att bli en verklig *kunskapsprövning*. Förändringen i prövningens karaktär åsyftade dels en strängare sovring av universitetets elevmaterial och dels en uppräckning och standardisering av läroverksundervisningen. De nyssnämnda föreskrifterna av åren 1831 och 1832 kompletterades år 1855 med införande av skriftliga prov i svenska och — i fall, då detta ämne ingick i examen — i latin.

Studentexamen av år 1831 förrättades av sex därtill utsedda akademiska lärare och ansågs giltig, då examinanden, utan att i något ämne få vitsordet Otillräcklig, erhöle minst en viss betygssumma enligt vissa regler. Allt fortfarande skulle dock, förutom studentexamen vid universitetet, förekomma i förväg avlagd avgångsexamen vid gymnasierna. Vid universitetet synas emellertid vederbörande även enligt den nya ordningen ha tagit lika liten hänsyn som förut till gymnasiernas avgångsbetyg. År 1843 yttrar dåvarande rektor vid Göteborgs gymnasium: »Genom det ringa afseende, som vid Lunds universitet fästes vid om afgangsexamen tagits eller icke, har det förhållandet inträffat, att af 149 ynglingar, som h. t. 1832—h. t. 1842 från Gymnasium afgått, endast några och 80 tagit den föreskrifna afgangsexamen, ett missförhållande, som vore af vigt ej mindre för Gymnasium än för Academien att för framtiden förekomma». Liknande klagomål höras under denna tid från andra läroverk, såsom Uppsala, Gävle, Strängnäs, Linköping, Skara, Lund.

Kuggningsprocenten i studentexamen var hög, enligt våra begrepp skrämmande hög. Att cirka en tredjedel av examinanderna underkändes, ansågs ej vara ett alltför abnormt resultat. Samtidigt visade det sig, att de, som voro försedda med godkänt avgångsbetyg från gymnasium, klarade sig ganska bra i examen, även om kuggningen också beträffande dem var större än vad vi äro vana vid. Påtryckningar att reglera förhållandena gjordes hos universitetskanslern, och i ett kanslersbrev år 1841 föreskrefs, att ynglingar, som ej voro vederbörligen dimitterade från offentligt läroverk, ej fingo såsom *cives academici* inskrivas utan tills vidare endast såsom »praeliminarister» under »sponsion» av en äldre landsman. Resultatet blev, såsom lärarekollegiet i Lund yttrade till det första svenska läroverksläraremötet i Stockholm år 1849: »Intet har i högre grad motarbetat den goda anda och de vackra bemödanden, som elementarläroverket under de sista decennierna ådagalagt än det själfsvåldet, att en skolyngling när som helst kan få inträde vid universitetet. Nu föres ofta en ganska

högljudd klagan af själfva studentkåren öfver dessa parasitväxter. Det onda hjälpes dock icke genom preliminaristförfattningarnas upphäfvande eller genom bestämmande af ett visst betyg i studentexamen, ty genom siffror kan ej afgöras, om en yngling hunnit tillräcklig mognad i studier för att kunna på egen hand fortsätta dem vid högskola. Det enda medel, vi veta, är att åt elementarläroverket ensamt lämnas dimissionsrätten. Då först, när läroverket ostört får arbeta, kan det afgöras, hur hvart och ett sköter sig, och man kan då af frukten bedöma trädet.»

Det första svenska läroverksläraremöte ledde sitt upphov från önskan att reda upp i det virrvarr, som vållats av studentexamens förläggande till universitetet. Ett andra och ett tredje möte i samma syfte höllos åren 1852 och 1854. Vid sistnämnda möte hade opinionen så stadgat sig, att man enhälligt uttalade sig för att den dåvarande till universitetet förlagda studentexamen måtte »utbytas mot en under allvarlig kontroll verkställd och till elementarläroverket förlagd s. k. maturitetsexamen».

När man på 1840- och 1850-talen bland läroverkens lärare så skarpt gick till rätta med den till universitetet förlagda studentexamen, var det ej universitetens överdrivna stränghet man främst ville komma åt utan det fullkomligt otroliga lotterispel, som denna examen utgjorde. Uppsalarektorn P. G. Boivie, som bland de första och med särskild styrka framfört kritiken mot den gamla studentexamen, framhöll, att det var skadligt för läroverkens auktoritet, att ofta nog en lärjunge, som i skolan förklarats omogen, ändå blev godkänd i universitetsexamen. Från ögonvittnen, vilka som examinerad deltagit häri, har det berättats, hurusom förhöret, på grund av det stora antalet prövande, var alltför kortfattat och summariskt, så att examinators ej kunde bilda sig någon grundligare insikt om examinandernas kunskaper och mogenhet. Mycket berodde på deras förmåga att föra sitt lilla vetande till torgs. »Stundom trodde examinerad, att munhäftan berodde på rädsla, då den i stället bottnade i okunnighet.» Emedan examinandernas antal var så stort, kunde det dröja flera veckor, innan alla de skriftliga proven voro genomgångna och bedömda, varefter det dröjde månader, innan de därtill berättigade blivit muntligen förhörda.

Ett skäl mot den till akademien förlagda studentexamen, som ofta förekom under 1850-talets debatter i frågan, gällde det stora antalet examinerad, vilka togo sin examen icke med tanke på framtida universitetsstudier utan för att meritera sig för en helt annan utbildning, såsom vid armén, skogs- och jägeristaterna, lantmäteristaten, post-, telegraf- och tullstaterna m. fl. Studentexamen hade alltså ej uteslutande karaktär av inträdesexamen till universitet utan var lika mycket en allmänt medborgerlig examen. Icke minst ur den synpunkten ansågs den böra förläggas till läroverken.

Ytterligare en nackdel utmärkte universitetsexamen. Det var ej bara önskan att göra en tidsvinst, som lockade läroverkseleverna att i förväg begiva sig till universitetet för att undergå studentexamen. Det var också ett annat skäl, som föranledde dessa dyrbara utfärder, nämligen avsikten att lära känna examinatorernas egenheter. Alltid fanns det några yngre akademiska lärare, som stodo till tjänst i det stycket med enskild undervisning. Läroverkskollegiet i Gävle påtalar faktum: »Man har på senare tid sett flera av universitetets yngre lärare gå dessa ynglingar till mötes, då de icke allenast öppet tillkännagifvit sig vara beredvilliga gå till handa med särskild undervisning för studentexamen, utan det har äfven förekommit, att tvenne av dem öppet annonserat en särskild förberedelseanstalt för studentexamen med utsatt pris för hvarje betyg.»

Den kanske verksammaste och initiativkraftigaste bland dem, som ledde opinionsyttringarna mot universitetens studentexamen, var professorn, sedermera ecklesiastikministern F. F. Carlson. Han blev också ordförande i den kommitté av år 1858, som fått sig anförtrott att här skapa en ny ordning. Kommitténs betänkande ledde till 1862 års stadga angående avgångsexamen, som avskaffade den till universiteten förlagda studentexamen och ersatte denna med en vid läroverken avlagd »avgångsexamen».

1862 års stadga angående avgångsexamen.

Stadgan den 11 april 1862 angående avgångsexamen vid rikets högre elementarläroverk ligger i väsentliga drag till grund för studentexamen, sådan den för närvarande är anordnad. Den reform, som med denna stadga genomfördes, innebar, såsom nyss nämnts, att inträdesexamen vid universitetet avskaffades; studentexamen i dess dittillsvarande betydelse upphörde därmed att finnas till. I stället omskapades den redan existerande dimissionsexamen vid läroverken och gjordes samtidigt obligatorisk för alla, som ämnade bedriva studier vid universitetet; i konsekvens härmed föreskrevs, att en godkänd genomgång av denna examen berättigade till omedelbart inträde vid universitet.

Den nya examen kallades till en början helt enkelt »avgångsexamen», från 1878 »mogenhetsexamen»; först från år 1905 blev »studentexamen» officiell benämning även för denna nya examen efter att länge ha varit godtagen som sådan av det allmänna språkbruket — något som visar, hur svårt det är att avlägsna en i det allmänna medvetandet fast rotad benämning.

Den kommitté, 1858 års examenskommitté, som fått sig anförtrott att reformera studentexamen, avsåg att ersätta det prövningsförfarande, som

blott hade till uppgift att utröna examinandernas detaljkunskaper i de särskilda ämnena, med en prövning av annan art. Man uttryckte saken så, att avgångsexamens ändamål skulle vara att utröna icke endast måttet av lärjungarnas inhämtade kunskaper i de särskilda läroämnena utan även och förnämligast halten av den bildning eller »mogenhet», de under lärotiden förvärvat. Examen skulle väsentligen vara en mogenhetsprövning, icke en kunskapsprövning.

Den ovannämnda »stora uppfostringskommittén» hade avvisat tanken på att låta vid läroverken genomgången avgångsexamen utan ytterligare prövning vid universiteten berättiga till inträde vid dessa. Såsom skäl härför hade anförts nödvändigheten av enhetlighet i examensfordringarna och nyttan av den kontroll över läroverken, som en rätt anordnad examen skulle komma att utgöra. 1858 års examenskommitté underkände icke dessa synpunkter. Tvärtom underströk den de fördelar, den dåvarande inträdesexamen erbjöde såsom en gemensam mätare på undervisningen inom de särskilda läroverken, och betonade nödvändigheten av en betryggande kontroll över läroverkens slutprövning. Genom den sammanslagning av läroverkens avgångsexamen med universitetens inträdesexamen, som föreslogs, avsågs att förena de nämnda kraven på enhetlighet och kontroll med önskvärdheten av en ändamålsenligare prövning för utrönande av lärjungarnas inom skolan förvärvade mogenhet. Den nödiga enhetligheten och kontrollen avsågs bli ernådd genom *censorsinstitutionens* införande. Den ändamålsenligare prövningen åter skulle vinnas genom att prövningens huvudvikt lades, icke på kunskapsmålet utan på bildningen, mogenheten. Därmed ansågs följa, att huvudsakligt avseende måste fästas vid *de skriftliga proven*, vilka bäst ådagalade den intellektuella förmågans utveckling. Mening- en med *det muntliga förhöret* skulle vara åstadkommandet av en möjlighet att på ett tillförlitligt sätt övervaka den prövning, som skolan anställde med sina egna lärjungar.

Med nu angivna riktlinjer såsom rättesnöre föreslog 1858 års examenskommitté i huvudsak följande föreskrifter för avgångsexamen.

Avgångsexamen, som skulle anordnas i läroverkens högsta klass, skulle vara dels skriftlig och dels muntlig. Ämnena för de skriftliga proven skulle utgivas av den centrala skolmyndigheten, ecklesiastikdepartementet. Skrivningarna skulle ske samtidigt vid alla läroverk. Skriftlig prövning skulle äga rum i fyra ämnen på vardera huvudlinjen, nämligen på den klassiska linjen i modersmålet, latin, franska eller tyska samt matematik, och på real- linjen i modersmålet, tyska, franska samt matematik. Skrivningarna skulle rättas av vederbörande lärare men betygsättas samfällt av två censorer och rättaren jämte en annan lärare med utslagsröst för en av censorerna. Muntlig prövning skulle anställas endast med de lärjungar, vars samtliga

skrivningar blivit godkända, dock att befrielse borde kunna medgivas särskilt framstående lärjungar efter gemensamt beslut av censorerna och vederbörande lärare.

Den muntliga prövningen skulle hållas av vederbörande lärare under ledning och tillsyn av censorer och omfatta samtliga i högsta klassen förekommande läroämnen utom modersmålet. Prövningen skulle avse företrädesvis de på skolans högre stadium genomgångna lärostyckena, och vid densamma borde avseende fästas icke blott vid måttet av lärjungens kunskap utan även vid halten av den bildning, som han genom kunskapens inhämtande vunnit. Den muntliga prövningen skulle fördelas på en eller högst två dagar. Med avseende på såväl lärjungens vitsordade kunskaper under lärotiden som på halten av hans i den skriftliga och muntliga examen ådagalagda bildning skulle därefter hans mogenhet bedömas av censorerna och ett lika antal lärare med utslagsröst för en av censorerna. För den händelse godkänd mogenhet sålunda konstaterats föreligga, skulle utfärdas betyg, vari skulle upptagas dels vitsord över de skriftliga arbetena, dels vitsordet för mogenheten och dels slutligen de specialbetyg i de särskilda ämnena, som lärjungen erhållit för sina under sista året i skolan ådagalagda insikter i särskilda kunskapsgrenar.

Den stadga angående avgångsexamen, som år 1862 utfärdades, byggde visserligen på 1858 års examenskommittés förslag, men innehöll på några väsentliga punkter avvikelser därifrån. Viktigast torde den avvikelsen få anses vara, att enligt stadgan den muntliga prövningen utformades såsom ett verkligt *kunskapsprov*. Detta framträdde dels i stadgandet, att det muntliga förhöret skulle få utsträckas under icke mindre än tre dagar, och dels i föreskrifterna angående betygssättningen för de speciella ämnena. Specialbetygen skulle sålunda avse lärjungens *vid den muntliga prövningen ådagalagda insikter* i varje ämne; endast beträffande bedömandet av mogenhetsgraden föreskrevs hänsynstagande till de lärjungen under lärotiden tilldelade vitsorden. I samband härmed torde få ses den något minskade vikt, som i stadgan tillades de skriftliga proven. För rätt att undergå muntlig prövning fordrades sålunda icke godkända betyg i samtliga skrivningar, endast i modersmålet och latin beträffande latinlinjen och i modersmålet och matematik beträffande reallinjen; dock fordrades, därest båda de andra skrivningarna underkänts, omröstning bland lärarna med två tredjedels majoritet för rätt att undergå muntlig examen. Vidare uteslötos enligt examensstadgan censorerna från möjligheten att delta i bedömandet av de skriftliga proven, i det att bestämmelse meddelades om, att varje skriftligt arbete skulle betygsättas samfällt av den lärare, som rättat detsamma, och en av kollegiet inom sig utsedd medbedömare med rektor eller annan därtill utsedd lärare som skiljedomare i händelse av meningsskiljaktighet. Censorerna uteslötos i princip även från möjlighet att påverka bedöman-

det av mogenhetsgraden, vilken skulle fastställas av de lärare, som deltagit i den muntliga prövningen. I stället tillades censorerna befogenhet att *underkänna* en examen för lärjunge, som examinatorerna ansett mogen. Ett ytterligare uttryck för principen, att den muntliga examen skulle vara ett verkligt kunskapsprov, var ett stadgande, som satte kunskapsmättet i nära samband med mogenheten, nämligen det, att vid avgivandet av betyget över lärjunges mogenhet lärjunge, som i ett eller annat bland de ämnen, i vilka det ålåg honom att undergå muntlig examen, icke blivit godkänd, det oaktat kunde förklaras mogen, såvida han gjort mer än vanliga framsteg i ett eller flera andra ämnen, företrädesvis huvudämnena på de särskilda bildningslinjerna.

1862 års stadga uppvisar sålunda i sina huvuddrag betydelsefulla avsteg från de riktlinjer, som uppdragits av 1858 års examenskommitté. Studentexamen förblev i själva verket fortfarande en kunskapsprövning, en examen rigorosum, vilket förhållande i sig innebar ett frö till fortgående störningar i läroverkens undervisning, något som 1858 års kommitté just velat undvika. Karaktären av en mogenhetsprövning upprätthölls visserligen formellt, så småningom även till namnet, men mogenhetsgraden hade gjorts beroende av specialbetygen i läroämnena. Dualismen mellan detaljkunskaper och mogenhet, som 1858 års kommitté sökt tillskapa, hade till väsentlig del bortfallit.

Den nya examen trädde i kraft vårterminen 1864. Den möttes med mycken spänning och undran, från universitetens sida därtill med stor skepsis. Man hade ju på universitetshåll i stort sett ställt sig kritisk mot detta nya påfund. Betecknande för situationen är, att F. F. Carlson, nu bliven ecklesiastikminister, medföljde censorerna på vissa av deras resor år 1864 runt landet för att på ort och ställe pröva examens förlopp. Stora skaror av läroverkens abiturienter hade i förväg passat på att sluta skolan för att vid de sista universitetsexamina pröva sin lycka. Antalet examinander var därför första året ringa. Sålunda var i Linköping antalet abiturienter 9, varav 8 anmälde sig till examen; härav kuggades 2 i skrivningarna och 1 vid den muntliga prövningen. I Karlstad voro 9 anmälda, 1 underkändes i skrivningarna och 2 vid den muntliga prövningen. I Skara voro 12 läroverkets lärjungar anmälda jämte 1 privatist; 3 underkändes i skrivningarna, ingen vid den muntliga prövningen. I Göteborg, där året förut 13 lärjungar utan avgångsbetyg lämnat läroverket för att övergå till universiteten, anmälde sig endast 4 lärjungar och 1 privatist; samtliga underkändes i de skriftliga proven. För hela landet utgjorde antalet godkända i första årets två examina 81.

Kuggningsprocenten i den nya examen var alltså ganska stor och skiftade från läroverk till läroverk. Efter hand stadgade sig dock situationen.

Enligt en av rektor vid Göteborgs elementarläroverk år 1874 uppgjord statistik för de närmast föregående 10 åren visar det sig, att av 164 anmälda latinare godkäfts 152 och av 33 anmälda realister godkäfts 28 i de skriftliga proven. I den muntliga examen blevo under dessa 10 år 5 underkända.

Studentexamens utveckling intill 1927 års läroverksreform.

De ändringar, som efter år 1862 vidtagits beträffande studentexamen, äro dels sådana, som betingats av en omläggning av gymnasiestudiernas innehåll, och dels ändringar enbart avseende studentexamens former. Det förra slagets ändringar äro en naturlig följd av skiftningarna i det bildningsmål, som under skilda tider uppställts för gymnasieundervisningen, de senare ha direkt tagit sikte på en uppmjukning av studentexamens rigorösa karaktär. Under det att sådana ändringar, som bottnat i studieplanernas omläggning, helt naturligt förekommit under hela den tid, varunder studentexamen varit förlagd till läroverken, så är däremot den tendens, som åsyftat en uppmjukning av examensformerna, av ett senare datum. Den kan sägas ha funnit sitt första uttryck i 1895 års stadga angående mogenhetsprövning. Även i 1905 års stadga kan samma tendens spåras, och den har ytterligare utvecklats i de senaste läroverksstadgorna av åren 1928 och 1933.

De ändringar i studentexamens anordnande enligt 1862 års stadga, som under tiden intill ikraftträdandet av 1905 års läroverksstadga vidtagits såsom en följd av ändringar i gymnasiernas arbetsplan, framgå av nedanstående sammanställningar:

Läroämnena i studentexamen 1862—1904.

A. Den skriftliga prövningen.

	Latinlinjen:		Reallinjen:
	1862 års stadga ang. avgångsexamen:	Modersmålet svenska till latin franska (eller tyska) matematik	
1878 års kung. ang. ändringar i 1862 års stadga:	<i>A-linjen (helklassisk)</i> Modersmålet svenska till latin franska (eller tyska)	<i>B-linjen (halvklassisk)</i> Modersmålet svenska till latin franska eller tyska	Modersmålet tyska franska matematik ¹
1895 års stadga ang. mogenhetsexamen:	Modersmålet latin till svenska tyska franska	Modersmålet latin till svenska franska (eller tyska) matematik	Modersmålet engelska } (eller tyska) franska } matematik fysik

¹ Det matematiska arbetet innefattade även ett problem av mekaniskt eller fysikaliskt innehåll.

B. Den muntliga prövningen.

	Latinlinjen:		Reallinjen:
1862 års stadga ang. avgångsexamen:	Kristendom franska matematik fysik historia geografi filosofisk propedeutik latin grekiska (s:a 9)		Kristendom franska matematik fysik historia geografi filosofisk propedeutik engelska kemi (s:a 9)
1878 års kung. ang. ändringar i 1862 års stadga:	<i>A-linjen (helklassisk)</i> Samma ämnen som ovan (dessutom frivilligt engelska och hebreiska) (s:a 9)	<i>B-linjen (halvklassisk)</i> Samma ämnen <i>utom</i> grekiska; <i>därtill</i> engelska (s:a 9)	Samma ämnen; <i>därtill</i> naturalhistoria (s:a 10)
1895 års stadga ang. mogenhetsexamen:	Samma obligatoriska ämnen; <i>därtill</i> tyska, dessutom frivilligt engelska (s:a 10)	Samma ämnen som 1878; <i>därtill</i> tyska och naturalhistoria (s:a 11)	Samma ämnen som 1878; <i>därtill</i> tyska (s:a 11)

Såsom ovan nämnts, tillkommo med 1895 års stadga angående mogenhetsexamen en del bestämmelser i syfte att mildra studentexamens rigorösa karaktär. Då gjordes nämligen för första gången avsteg från principen, att prövning skulle äga rum i varje i högsta klassen förekommande läroämne. Censor medgavs sålunda rätt att för varje examinand efter omständigheterna från prövning utesluta högst två läroämnena. Emellertid begränsades uteslutningsrätten till att avse blott två ämnen i vissa bestämda ämnesgrupper, nämligen: å latinlinjen A: filosofisk propedeutik, matematik och fysik, å latinlinjen B: tyska, engelska, filosofisk propedeutik och naturalhistoria samt å reallinjen: tyska, filosofisk propedeutik, naturalhistoria och kemi. Prövning skulle alltså äga rum å latinlinjen A i minst åtta samt å de två övriga linjerna i minst nio ämnen.

1905 års läroverksstadga, vilken inneslöt bestämmelser även rörande studentexamen, medförde icke några viktigare principiella nyheter i fråga om den senares anordnande. Studentskrivningarna skulle fortfarande vara fyra å latin- och fem å reallinjen, nämligen följande:

Latinlinjen:	Reallinjen:
Modersmålet latin till svenska tyska (el. engelska el. franska) matematik	Modersmålet tyska } (en av dessa kunde utbytas mot engelska } franska) matematik fysik

I fråga om den muntliga prövningen märktes, att geografi bortföll, var-
emot modersmålet tillkom såsom provningsämne. Beträffande latinlinjen
genomfördes dessutom den ändringen, att grekiska såsom frivilligt ämne
icke såsom förut trädde i stället för engelska och naturalhistoria (numera
kallad biologi) utan i stället för matematik. Studentexamensämnena blevo
alltså genomgående 11 å båda huvudlinjerna.

Principen om censors *uteslutningsrätt* bibehölls och kompletterades med
en nyinförd princip om *lärjunges rätt till bortval* av visst eller vissa ämnen.
I tredje och fjärde ringen ägde nämligen lärjunge bortvälja antingen ett
ämne, vilket som helst utom kristendom och modersmålet, eller två ämnen,
såvida de i högsta ringen tillsammans ej upptogo mera än 6 veckotimmar.
Censors uteslutningsrätt ökades något; han ägde sålunda från provning
utesluta fyra läroämnen vilka som helst, inklusive av lärjungen redan bort-
valda. Muntlig provning skulle alltså äga rum i minst sju läroämnen.

Nyheten om lärjunges bortvalsrätt hade icke till direkt syfte att mildra
studentexamens rigorösa karaktär, även om den indirekt till en viss grad
kan sägas ha haft sådan verkan. Dess syfte var — förutom att minska faran
för överansträngning, något som ofta påtalats — att framkalla en tidig spe-
cialisering och därmed främja lärjungarnas övergång till mera självständiga
specialstudier samt att giva en naturlig lösning av frågan om undervisnings-
ämnenas koncentration och mångläseriets inskränkande. Ett första steg var
därmed taget i riktning mot den genom 1927 års läroverksreform genom-
förda och i 1933 års nu gällande läroverksstadga ytterligare utvecklade
linjefördelningen.

En icke oviktig nyhet i 1905 års läroverksstadga var även föreskriften,
att den muntliga prövningen icke för någon lärjunge fick utsträckas utöver
en dag, ej heller utöver sex timmar. Denna begränsning av det muntliga
förhörets utsträckning i tiden torde böra ses mot bakgrunden av en annan
icke oväsentlig nyhet, den nämligen, att de slutliga vitsorden över lärjung-
ens insikter i de uti den muntliga prövningen förekommande ämnena icke
längre skulle avgivas med hänsyn uteslutande till resultatet av denna pröv-
ning — något som emellertid antydes redan i 1895 års stadga. Vederbö-
rande lärare ålades nämligen uttryckligen att vid betygssättningen taga
hänsyn såväl till den skriftliga prövningen, där sådan i ämnet förekommit,
som till lärjungens förut och huvudsakligen under de båda sista läsåren
ådagalagda kunskaper. I censorsinstruktionen av den 22 april 1910 stadga-
des skyldighet jämväl för censorerna att vid bedömandet av examinands
kunskaper och mogenhet taga hänsyn såväl till den skriftliga och muntliga
prövningen som till examinands under de båda sista läsåren ådagalagda
kunskaper — den s. k. »treterminskatalogen». Redan i 1862 års stadga
angående avgångsexamen hade, som ovan nämnts, föreskrivits skyldighet
för vederbörande lärare att fästa avseende vid »under lärotiden tilldelade

vitsord», dock endast när det gällde det särskilda mogenhetsbetyget, vilket avskaffades med 1905 års läroverksstadga. Det särskilda graderade mogenhetsbetyget utdelades sista gången år 1909. I praktiken torde föreskrifterna om hänsyn till föregående betyg icke ha betytt någon större nyhet. Stadgandena torde nämligen även förut i de flesta fall ha tillämpats så, att redan vid de särskilda kunskapsbetygens avgivande vederbörlig hänsyn tagits till nyss anförda omständigheter.

Genom dessa med varandra korresponderande föreskrifter var ett principiellt synnerligen betydelsefullt steg taget i riktning mot ett förminskande av den muntliga prövningens roll vid utformandet av studentbetyget.

Studentexamen och 1927 års läroverksreform.

Den omorganisation av det högre skolväsendet, som beslöts av 1927 års riksdag, innebar för studentexamens vidkommande icke någon genomgripande principiell förändring. Det förutsattes sålunda såväl av Kungl. Maj:t i propositionen nr 116/1927 som av riksdagen i dess skrivelse nr 262/1927, att studentexamen skulle bibehållas ehuru med vissa ändringar, avsedda främst att bringa densamma i överensstämmelse med den ändrade arbetsplan för gymnasiet, som förutsattes komma till stånd, samt dessutom att avlägsna vissa brister i avseende på examen, som från olika håll anmärkts. I det förra avseendet märkas dels förändringar i gymnasiets organisation, dels en omläggning av själva arbetssättet inom det högre skolväsendet ävensom vissa bestämmelser rörande formerna för studentexamens anordnande i avsikt att bringa dessa i naturligare anslutning till det arbetssätt, som för det högre skolväsendet eftersträvats; i det senare avseendet äro främst att observera de bestämmelser, som tillkommo i syfte att garantera, att större hänsyn vid bedömandet av examen tages till lärjungarnas arbete och betyg under de två senaste åren i skolan.

De betydelsefullaste förändringar beträffande studentexamen, som 1927 års läroverksreform medförde, sammanhänge med gymnasiet som omorganisation. Utgångspunkten för nämnda omorganisation, i den mån densamma invercade på studentexamens anordnande, var, i korthet uttryckt, kritiken mot mångläseriet i det dåvarande gymnasiet och den brist på koncentration och individualisering med därav föranledd oförmåga hos lärjungarna av självständigt arbete, som den dåvarande gymnasieorganisationen ansågs innebära. Grundtanken i den nya organisationen var därför också att söka koncentrera och individualisera gymnasiestudierna. En dylik strävan ansågs icke möjlig att förverkliga, så länge lärjungarnas intresse och arbete bleve splittrade genom ämnenas mångfald och heterogena karaktär.

För att klargöra studentexamens nuvarande betydelse såsom slutakt i gymnasieundervisningen torde det vara nödvändigt att i detta samman-

hang erinra om de av 1927 års riksdag uppdragna huvudlinjerna för gymnasieorganisationen. Det av Kungl. Maj:t i propositionen nr 116 framlagda förslaget ifrågasatte i organisatoriskt hänseende bland annat ökad linjedelning genom inrättande av ännu en studielinje, den nyspråkliga, i förening med vidgad tillvals- och bortvals rätt samt större koncentration vunnit genom successiv minskning av antalet samtidigt lästa ämnen. I anledning härav anförde riksdagen i sin ovanberörda skrivelse nr 262 bland annat, att den ej ansåge en nyspråklig linje behöfelig vid sidan av de båda nuvarande huvudlinjerna, latin- och reallinjerna, vilka alltjämt borde bibehållas, så mycket hellre som de ämnen, vilka vore konstitutiva för linjerna i fråga, ej blott motsvarade en tydlig begåvningsdifferentiering hos lärjungarna utan jämväl betingades av de krav, som omsorgen om lärjungarnas val av framtida levnadsbana uppställde. I riksdagsskrivelsen heter det vidare:

»Individualiseringens betydelse har framhållits av såväl skolkommissionen¹ som de skolsakkunniga,² och på båda dessa håll har man velat främja nämnda syfte dels genom tillvals rätten, dels genom ytterligare linjedelning på det högsta stadiet. Det förefaller riksdagen, som skulle man kunna gå ännu ett steg i sådan riktning. Ett sådant steg bör dock ej innebära, att man allt för mycket inskränker antalet ämnen, men det synes riksdagen, som om man kunde låta det individuella valet få göra sig gällande, åtminstone inom vissa gränser. Departementschefen är inne på denna tankegång, då han förordar, att studiearbetet inom de olika gymnasielinjerna skulle koncentreras kring en kärna av ämnen till begränsat antal och med så långt ske kan inre samhörighet. Men departementschefen synes här utgå ifrån att samtliga till respektive linje hörande ämnen skulle vara på förhand bestämda, och lämnar således föga utrymme åt ett längre drivet individuellt val. I sistberörda riktning uttala sig däremot av herr Möller m. fl. samt herr P. A. Hansson m. fl. väckta motioner (I: 254 och II: 417). Där framhålles såsom det viktigaste syftet att skapa ett rörligare linjesystem: att således kring en kärna av kvalitetsämnen, som vore obligatoriska, genom lärjungarnas fria tillval söka gruppera sådana ämnen, som mera återspeglade de individuella anlagen och kunde ha betydelse för en blivande levnadsbana. Riksdagen delar den uppfattning, som motionärerna sålunda uttalat.»

I det följande angav riksdagsskrivelsen närmare, hur en dylik organisation kunde tänkas utformad.

De grunder för en blivande omorganisation av gymnasiet, som riksdagen sålunda angivit, blevo i sina huvuddrag förverkligade i 1928 och 1933 års läroverksstadgor. Ett rörligt linjesystem kombinerat med minskning av antalet lästa ämnen infördes för de två högsta årsklasserna av gymnasiet (respektive lyceet). Medan enligt 1905 års läroverksstadga antalet i gymnasiets högsta årsklass förekommande läroämnen varit elva, varav lärjunge

¹ Den genom Kungl. Maj:ts beslut den 21/12 1918 tillsatta kommissionen, vilken avgav första delen av sitt betänkande angående grunder för en ny läroverksorganisation (Skolkommissionens betänkande I: 1) den 28/4 1922.

² Utredning angående det svenska skolväsendets organisation, verkställd av inom Kungl. Eklelesiastikdepartementet den 1/8 1924 tillkallade sakkunniga och avgiven den 18/2 1926 (Statens offentliga utredningar 1926: 5).

L a t i n l y c e e u m							Ä m n e n							R e a l l y c e e u m						
K r e t s							Summa	K r e t s							Summa					
1	2	3	4	5	6	1		2	3	4	5	6								
2	1	1	2	2	2	10	Kristendomskunskap	2	1	1	2	2	2	2	10					
6	5	3	4	5	4	27	Modersmålet	6	5	3	4	5	4	4	27					
—	6	4	4	6	6	26	Latin	—	—	—	—	—	—	—	—					
—	—	—	—	7	7	14	Grekiska	—	—	—	—	—	—	—	—					
7	6	3	3	2	2	23	Tyska	7	6	3	3	2	2	2	23					
—	—	7	4	3	3	17	Engelska	—	5	3	3	3	3	3	17					
—	—	—	5	6	5	16	Franska	—	—	4	4	3	3	3	14					
4	3	2	3	3	4	19	Historia med samhällslära	4	3	2	3	3	3	4	19					
2	2	1.5	2	2	2	11.5	Geografi	2	2	1.5	2	2	2	2	11.5					
—	—	—	—	2	2	4	Filosofi	—	—	—	—	2	2	2	4					
4	3	2	3	4	3	19	Matematik	4	4	5	5	—	—	—	18					
—	—	—	—	—	—	—	Matematik (allm. kurs)	—	—	—	—	6	6	6	12					
—	—	—	—	—	—	—	Matematik (spec. kurs)	—	—	—	—	2	2	2	4					
2	2	1.5	—	3	2	10.5	Biologi med hälsolära	2	2	1.5	—	3	2	2	10.5					
2	2	2	—	3	3	12	Fysik	2	2	2	2	4	4	4	16					
—	—	3	—	2	3	8	Kemi	—	—	3	2	3	3	3	11					
29	30	30	30	—	—	—		29	30	29	30	—	—	—	—					
2	2	2	2	1	1	10	Teckning	2	2	2	2	1	1	1	10					
2	2	1	—	2	2	9	Musik	2	2	1	—	2	2	2	9					
4	4	4	4	4	3	23	Gymnastik med lek och idrott	4	4	4	4	4	3	3	23					
8	8	7	6	7	6	—		8	8	7	6	7	6	—	—					
37	38	37	36	—	—	—		37	38	36	36	—	—	—	—					

ägt bortvälja ett, högst två (utom kristendom och modersmålet) och till följd därav haft skyldighet att underkasta sig muntligt studentexamensförhör i tio, respektive nio läroämnena, så begränsades jämlikt 1928 års läroverksstadga antalet i de högsta årsklasserna för den enskilde lärjungen förekommande läroämnena till högst *nio*, respektive, om grekiska var ett av ämnena, *åtta*, av vilka ett ämne var frivilligt, s. k. *tilläggsämne*. Ämnesbegränsningen kombinerades med ett nytt system för urval av ämnen. Den äldre bortvalsmetoden slopades. I stället fastställdes *fem* obligatoriska, s. k. *fasta läroämnena*, något olika för de särskilda linjerna, och stadgades skyldighet för lärjunge att därutöver deltaga i undervisningen i *tre* bland övriga å det högsta gymnasietadiet förekommande läroämnena. För lärjunge, som tillvalde grekiska, kunde, därest han så önskade, antalet tillvalda ämnen inskränkas till två.

I förhållande till 1928 års stadga har 1933 års nu gällande läroverksstadga medfört den nyheten, att det fria tillvalet utbytt mot *tillval av en ämneskombination*, vald bland ett begränsat antal i förväg fastställda ämneskombinationer, envar bestående av tre, respektive, om grekiska ingår i kombinationen, två läroämnena. Liksom enligt 1928 års stadga äger lärjunge dessutom under vissa förutsättningar tillvälja ett tilläggsämne. En andra nyhet av större betydelse var bestämmandet av franska såsom fast språk å latin- och engelska å reallinjen.

De fasta ämnena äro:

å latingymnasiet och latinlyceet	å realgymnasiet och reallyceet	å nyspråkliga lyceet
K r i s t e n d o m s k u n s k a p m o d e r s m å l e t h i s t o r i a m e d s a m h ä l l s l ä r a		
latin franska	matematik (allmän kurs) engelska	engelska franska

Tillvalskombinationerna¹ äro:

å latingymnasiet och latinlyceet:	å realgymnasiet och reallyceet:
1) tyska, engelska o. geografi 2) tyska, engelska o. filosofi 3) engelska, geografi o. biologi med hälsolära 4) grekiska o. tyska 5) grekiska o. engelska 6) grekiska o. filosofi 7) tyska, engelska o. matematik 8) engelska, matematik o. fysik 9) matematik, fysik o. kemi 10) tyska, engelska o. biologi med hälsolära ² 11) engelska, biologi med hälsolära o. kemi ²	1) tyska, franska o. geografi 2) tyska, franska o. filosofi 3) franska, geografi o. biologi med hälsolära 4) tyska, franska och fysik 5) franska, fysik o. kemi 6) biologi med hälsolära, fysik o. kemi 7) matematik (specialkurs), ³ fysik o. kemi

¹ För det nyspråkliga lyceet ha några ämneskombinationer icke fastställts.
² Tillkom år 1937.
³ Tillkom år 1934.

Nu gällande timplaner för gymnasiet och lyceet äro återgivna å sid. 14 och 15.

Samtliga fasta ämnen och tillvalsämnen, i vilka lärjunge åtnjuter undervisning, utgöra hans *ämnesgrupp*. Lärjunge i det fyraåriga gymnasiets två lägsta ringar, det treåriga gymnasiets lägsta ring eller lyceets fyra lägsta kretsar skall deltaga i undervisningen i samtliga å vederbörande timplan upptagna ämnen. Det s. k. differentierade gymnasiet begynner sålunda med den näst högsta årsklassen.

Emellertid innebar 1927 års läroverksreform för gymnasiets del även något mera än de ovan antydda åtgärderna av organisatorisk natur. För att de strävanden till koncentration och individualisering av studierna, som de organisatoriska åtgärderna åsyftade, skulle leda till avsett resultat, förutsattes av statsmakterna även en omläggning av det inre arbetet i skolan, ägnat att i sin mån bland annat befrämja lärjungarnas förmåga av självständigt arbete samt en koncentration och fördjupning av studierna.

Då den omläggning av själva skolarbetet, som vid läroverksreformen förutsattes och sedermera fått sin närmare utformning i gällande föreskrifter, var avsedd att bland annat undanröja vissa väsentliga, med studentexamen förknippade olägenheter, synes här böra lämnas en översiktlig redogörelse för det huvudsakliga i det antydda reformprogrammet på nu förevarande område.

Redan 1918 års skolkommission hade anmärkt, att skolarbetet ej var i tillbörlig grad inriktat på att låta lärjungarna förvärva förmåga av självständigt arbete samt att kunskaperna voro i många fall alltför ytliga och obestämda. I 1927 års skolproposition understryker departementschefen denna synpunkt och framhåller ytterligare, hurusom den bristande självverksamheten vid kunskapsinhämtandet med nödvändighet försvagar de ungas intresse för föreliggande uppgifter, för att nu ej nämna att ett dylikt arbetssätt i skolan, i synnerhet på dess högsta stadium, är ägnat att bibringa en oriktig föreställning om de krav, som livet uppställer. Den bristande användningen av den egna kraften och det egna initiativet åstadkomma också lätteligen hos lärjungarna ett försvagande av tilltron till den egna förmågan och predisponerar med hänsyn därtill för osjälvständighet. För att råda bot på dessa brister kräves samling i skolarbetet. Men härför erfordras en sådan anordning av provningar och examina, att de naturligt ansluta sig till det mera fördjupade arbetssättet.

Det reformprogram, som sålunda vid 1927 års riksdag förutsattes bli förverkligat, har i vissa avseenden kommit till uttryck i 1928 och 1933 års läroverksstadgor med däri senare vidtagna förändringar samt i 1935 års metodiska anvisningar. Vad uti dessa förordningar föreskrives i syfte att bringa till verkställighet de bärande grundtankarna från år 1927, torde vara över-

flödigt att här i detalj rekapitulera. Framhävas må dock bestämmelserna om *enskilt arbete*.

Av intresse för de sakkunniga har bl. a. varit den bestämmelsen, att kursfördelningen allenast skall lända till huvudsaklig ledning vid undervisningsarbetets ordnande och bedrivande samt att den i timplanerna uppgjorda timfördelningen för de olika undervisningsämnena icke skall vara bindande i fråga om undervisningstimmarna för varje särskild vecka. Där- emot skola timtalen lända till efterrättelse vid beräkning av den sammanlagda tid, som — med minskning, som föranledes av läroverket i dess helhet eller viss klass författningsenligt meddelad ledighet — skall under läsåret tillkomma varje särskilt ämne. Härvid må dock iakttagas, att det i timplanen förutsatta, totala antalet veckotimmar må över- eller underskridas bl. a. i den mån sådant föranledes av föreskrifterna om *periodläsning*. Angående periodläsning föreskrives i § 15 mom. 3 läroverksstadgan, att det, för att åt de särskilda ämnena bereda ett större mått av samlad tid, där så prövas lämpligt skall anordnas sådan periodläsning, varvid olika ämnen växelvis under viss eller vissa delar av läsåret erhålla ett större timantal och under andra tider läsas under ett mindre antal timmar eller helt nedläggas. I detta sammanhang angives närmare, när en sådan periodläsning bör kunna förekomma, något som här torde kunna förbigås. Av intresse för de sakkunniga är, att själva principen finnes fastslagen.

I § 47 av 1905 års läroverksstadga fanns en bestämmelse av innehåll, att den i frågor och svar fortgående muntliga undervisningen vore det viktigaste medlet att utvidga och befästa lärjungarnas insikter. I nu gällande läroverksstadga har denna bestämmelse slopats och ersatts med mera allmänt hållna föreskrifter, vilka avsiktligt giva ett stort mått av frihet åt undervisningen. Här heter det bl. a., att undervisningen skall åsyfta att väcka lärjungarnas arbetshåg och vänja dem att arbeta på egen hand. Tankegången har närmare utvecklats i de metodiska anvisningarna. Åt förhören bör givas lämplig omväxling. De böra icke sönderstyckas i tätt duggande småfrågor, som kräva korta och enstaviga svar, utan lärjungarna böra i allt större utsträckning, ju högre åldersstadium de uppnått, övas i sammanhängande framställning. Även vid de muntliga förhören i *examen*, särskilt i studentexamen, är det av synnerlig vikt, att examinanderna erhålla tillfälle att ådagalägga sin förmåga av muntlig framställning. Vederbörande examinator bör därför, då så lämpligen kan ske, i stället för att framställa i detalj gående frågor, låta examinanderna inom gruppen i tur och ordning och i sammanhängande framställning redogöra för dem tilldelade partier ur den meddelade uppgiften för examensförhöret. Överhuvud måste det noggrant tillses, att lärjungarna icke belastas med repetitioner eller andra mer omfattande hemuppgifter i *flera ämnen samtidigt*, och att dessa uppgifter icke hopas i slutet av terminen. Icke minst gäller det nu sagda om slutrepetitionerna före studentexamen.

Sistnämnda synpunkter äro av speciellt intresse för de sakkunniga med hänsyn till vissa riktlinjer, som de komma att följa vid framläggande av sina förslag.

Studentexamen enligt gällande läroverksstadga.

De i samband med 1927 års läroverksreform anbefallda förändringarna i läroverkens inre arbete ha endast i viss utsträckning i praktiken förverkligats. Utan överdrift torde man kunna påstå, att den allttjämt existerande formen av studentexamen med de skriftliga proven koncentrerade till en begränsad tidsperiod under sista terminen och den muntliga prövningen förlagd till en enda dag utgör ett hinder för en mera rationell fördelning av skolarbetet, särskilt inom den sista gymnasieringen. De sakkunniga komma att längre fram närmare beröra detta spörsmål.

Även om principerna i 1862 års stadga angående läroverkens avgångsexamen allt fortfarande ligga till grund för studentexamens anordning, så kan det dock ej bestridas, att utvecklingen, särskilt under de senaste årtiondena, i vissa avseenden berövat studentexamen dess ursprungliga karaktär av examen rigorosum. I all synnerhet bestämmelserna i 1928 års läroverksstadga ha i detta avseende varit av stor betydelse. De av skolkommissionen och 1924 års skolsakkunniga uttalade önskemålen angående en revision av studentexamen ha sålunda i allt väsentligt genomförts. Vitsordet för svensk skrivning är ej längre baserat uteslutande på den i examen presterade uppsatsen utan ävenledes på de under sista läsåret i modersmålet utförda skriftliga arbetena, däri inbegripet enskilt arbete. I stadgan är införd en bestämmelse om att hjälpmedel enligt skolöverstyrelsens prövning må få användas vid uppsatsens utarbetande. Härtill kommer, att uppsatsämnena under de sista åren utvalts på ett lämpligare sätt än förut. Det har i större utsträckning än tillförne givits utrymme för ämnen, som mindre kräva facklig specialisering och mera äro ägnade att pröva examinandens förmåga att på klart och vårdat språk giva en framställning från ett ej alltför inskränkt kunskapsområde. För de matematiska och fysikaliska arbetenas utförande äro numera ej blott logaritmtabeller tillåtna utan även av skolöverstyrelsen godkända formelsamlingar. Härigenom har slumpens tidigare roll vid sistnämnda prov i görligaste mån eliminerats. Slutligen är att nämna den av 1927 års gymnasiereform föranledda inskränkningen i antalet skriftliga prov.

Även beträffande reglerna för de skriftliga provens godkännande har man sökt att inskränka slumpens inflytande till förmån för examinandens tidigare prestationer. Sålunda kan numera lärjunge, som blivit godkänd i svensk skrivning och dessutom i endast ett skriftligt prov, förklaras berättigad att undergå muntlig prövning. Förutsättningen härför är dock,

att sistnämnda prov blivit avlagt i något av de till hans ämnesgrupp hörande fasta ämnena och minst två tredjedelar av de lärare, som under terminen undervisat honom i läroämnena, ge sitt bifall. I dylikt fall skall anledningen till beslutet antecknas till examensprotokollet. Att märka är, att vid här avsedd omröstning ingen åtskillnad göres mellan lärare i ämne tillhörande lärjungens ämnesgrupp och lärare i tilläggsämne.

Enligt 1905 års läroverksstadga fordrades för tillträde till den muntliga prövningen minst vitsordet godkänd för den svenska uppsatsen och två andra skriftliga prov. Enligt en senare ändring i 1905 års stadga kunde lärjunge, som endast deltagit i tre skriftliga prov, godkännas efter omröstning. Lärjunge å reallinjen, som varken i matematik eller i fysik avlagt godkänt skriftligt prov, måste därjämte ha kvalificerad majoritet bland de undervisande lärarna.

Det torde vara överflödigt att till jämförelse härmed referera de mera detaljerade bestämmelserna för de skriftliga provens godkännande enligt 1895 års stadga för mogenhetsprövning. Med undantag för greklinjen stod här såsom gemensamt krav minst godkänt vitsord för den svenska uppsatsen samt för två andra prov. För greklinjen räckte det med godkända vitsord för den svenska uppsatsen och det latinska provet, om vid omröstning bland lärarna kvalificerad majoritet uppnåddes.

Även beträffande den muntliga prövningen ha i nu gällande läroverksstadga införts mera ändamålsenliga bestämmelser än vad förut funnits. Visserligen är lärjunge skyldig att underkasta sig förhör i vilket som helst bland av honom lästa ämnen (även tilläggsämne) med undantag av kristendoms-kunskap. Men förhöret får ej omfatta mera än fyra, undantagsvis fem, ämnen, som utvalts av vederbörande censor. Genom denna inskränkning av examensämnenas antal har förhörstiden för varje ämne kunnat utsträckas med påföljd att tillfälligheterna ej ha samma spelrum som tillförne. Uppgift om de i förhöret ingående ämnena skall av censorerna meddelas rektor minst en vecka före den muntliga prövningen, så vitt hinder därför icke möter. Det åligger rektor att omedelbart underrätta lärjungarna härom. För att möjliggöra specialisering och fördjupa studierna inom de olika lärokurserna stadgas numera, att förhöret huvudsakligen skall omfatta sådana kursmoment, som av vederbörande lärare gjorts till föremål för särskild behandling under de två senaste läsåren. Uppgifter om de delar av kursen, som mera grundligt behandlats, skola i förväg insändas till skolöverstyrelsen. I övrigt gäller, att ämneskonferenserna ha rätt att närmare utforma lärokurserna för de olika ringarna och kretsarna samt att uppgöra plan för ämnets metodiska behandling. Det torde kunna sägas, att ämneskonferenserna och de i studentexamen examinerande lärarna knappast i önskvärd utsträckning begagnat sig av denna författnings-

enligt givna möjlighet att inskränka kurserna och att därigenom åvåga-bringa koncentration i studiearbetet.

Censorernas roll har i huvudsak förblivit oförändrad alltsedan införandet av 1862 års stadga för studentexamen. Deras votum är sålunda allt fortfarande inskränkt till att gälla hela examens godkännande eller underkännande. Vederbörande lärare fastställer själv betyget i de enskilda ämnena och är som regel examinator i studentexamen. Censor äger likväl rätt, där-est han så finner lämpligt, att övertaga förhöret. Härvid stadgas numera, att om censor begagnar sig av sagda rätt, han skall avsluta förhöret, vare sig han övertagit förhöret från början eller låtit läraren påbörja detsamma. Bestämmelsen är synbarligen tillkommen i syfte att förhindra censor att genom inpass under förhörets gång skapa onödigt irritation.

KAPITEL II.

Principdiskussion och allmän motivering.

Utredningens arbetsuppgift.

Då de sakkunniga gått till övervägande av den uppgift, som genom ut-redningsuppdraget förelagts dem, ha de i första hand uppmärksammat två olika huvudmoment hos det frågekomplex, som framförts i diskussionen om studentexamen. Dessa två moment antyddes av statsrådet och chefen för ecklesiastikdepartementet i ett föredrag över ifrågavarande spörsmål vid 26:e svenska läroverksläramötet i Stockholm 1935, där han bl. a. yttrade: »Icke blott frågan, vilka *insikter* i första rummet böra redovisas i en dylik prövning, utan även frågan om den lämpligaste *formen för prövningens verkställande* bringas här å bane». Dåvarande undervisningsrådet B. Jonzon framhöll också i den följande debatten, att det i själva verket är två huvudproblem som här diskuterats. »Den ena frågan är: fyller *gymnasiet* i sin nuvarande form de krav och de uppgifter, som det på grund av utvecklingen fått sig förelagda? Den andra frågan — — — är spörsmålet om själva *avslutningen* av gymnasieutbildningen, frågan om studentexamens vara eller icke vara.» De sakkunniga finna, att den i dessa två uttalanden gjorda gränsdragningen är klagörande och av väsentlig betydelse för fixerandet av den nu igångsatta utredningens arbetsuppgift.

Den förra av de här angivna frågorna är synnerligen omfattande och skulle för sitt besvarande kräva en allmän omprövning av det nuvarande gymnasiets kurser och organisation, sedda i förhållande till de krav, som från universitet och fackhögskolor samt från målsmännen för andra lev-nadsbanor uppställas såsom villkor för tillträde. Dessa frågor ha vid de

gymnasier reformer, som skett i samband med 1927 års riksdagsbeslut och utfärdandet av de senaste läroverksstadgorna, varit föremål för statsmakternas omprövning och ha alltså nyligen fått en lösning, vilken ännu i relativt ringa omfattning hunnit underkastas den praktiska erfarenhetens prövning. Av den formulering, som statsrådet givit sina direktiv för utredningen, synes också framgå, att han icke avsett att denna skulle gå ut på någon omläggning av gymnasiernas nuvarande kursplaner och organisation i syfte att bättre tjäna »universitetens och fackhögskolornas specialiseringssträvanden». Någon sådan omläggning i stort ha de sakkunniga följaktligen icke ansett tillhöra den uppgift, som förelagts dem.

Direktiven anvisa såsom föremål för utredningen det senare av de två ovannämnda huvudmomenten, nämligen formerna för avslutningen av gymnasiestudierna. De sakkunniga ha att till undersökning upptaga såväl skälen för som skälen mot avskaffandet av studentexamen, d. v. s. den nuvarande formen för avslutning och kontroll av studieresultatet. De böra också överväga de anordningar, som i händelse av ett sådant avskaffande böra vidtagas bland annat med avseende på ordningen för vitsordandet av lärjungarnas kunskaper och mognad vid avslutad studiegång, ävensom i syfte att tillgodose behovet av kontroll över gymnasiernas verksamhet och upprätthållandet av förbindelsen mellan dessa läroanstalter och universitet samt högskolor. Vidare ha de att beakta konsekvenserna av föreslagna förändringar, sådana dessa konsekvenser te sig på olika områden.

Kritik av nuvarande anordning.

Såsom departementschefen framhållit och såsom i den föregående historiken i detalj uppvisats, ha genom en rad reformer under senare år bestämmelserna för studentexamen rationaliserats och humaniserats. Prövningens ämnesomfattning har minskats, så att det muntliga provet numera blott omfattar 4—5 ämnen, och större hänsyn tages till elevernas tidigare prestationer, vilket särskilt i fråga om det skriftliga modersmålsprovet visat sig vara av betydelse för minskande av slutexamens rigorösa karaktär. Emellertid kan även med nuvarande modifierade bestämmelser en berättigad kritik riktas mot formerna för de högre skolstudiernas avslutning.

Mot den nuvarande anordningen finnas enligt de sakkunnigas mening framför allt två vägande invändningar att göra. Den ena är den, som särskilt framhäves i statsrådsprotokollet och som berör det olämpliga *samanträngandet* av slutprövningen, vilken i fråga om de muntliga proven koncentreras till några få timmar under en enda dag och beträffande de skriftliga till några få på varandra följande dagar. Den andra invändningen, som kanske rönt mindre uppmärksamhet men som ej är av ringare be-

tydelse, gäller det förhållandet, att om abiturienten misslyckas på grund av bristande kunskaper i två enstaka ämnen eller under vissa omständigheter i endast ett ämne, så *faller därmed hela hans examen*, även om han i övriga ämnen fått sina kunskaper väl vitsordade. Vill han göra ett nytt försök, måste han underkasta sig förnyad prövning icke blott i de fack, där hans insikter visa sig otillräckliga, utan även i dem där han redan blivit godkänd. Visserligen har på båda dessa punkter en modifikation ägt rum, dels genom den nyssnämnda begränsningen av antalet examensämnen, dels genom bestämmelsen att godkända skrivningar berättiga eleven att två gånger försöka sin lycka i muntlig examen. Men även i nuvarande skick måste denna ordning betecknas som olämplig. Det är icke rimligt att kräva ett aktualiserande till ett fåtal timmar av kunskapsförrådet i ett flertal omfattande ämnen, en engångsdemonstration av vetande som sker under synnerligen nervpåfrestande former. Det är heller icke rimligt att nya prov skola krävas av eleven i en rad redan godkända ämnen, därför att han på ett eller två kunskapsområden ansetts böra utfylla och fördjupa sina insikter. Även härigenom vållas mycken onödig ansträngning och nervositet. »Det är ett känt förhållande», sade en erfaren lärare vid ett läroverkslärarmöte 1909, »att fruktan för att misslyckas i *ett* ämne kan förstöra en hel examen.» Ingendera av de här påtalade anordningarna förekommer sedan länge i våra universitets och högskolors examenssystem. Det kan väl med skäl spörjas, varför det skulle bibehållas vid läroverken och i fråga om elever med mindre studievana och på ett mindre utvecklat intellektuellt stadium. »Det finns ingen anledning i skolan heller att dras med det gamla akademiska systemets fallande tentamina», säger en erfaren censor, professor Hans Larsson, som ägnat denna fråga stor uppmärksamhet.¹

Vad som ytterligare stärker grunden för denna kritik är att ifrågavarande provningssystem trots sin svårighet, eller rättare sagt just till följd av denna, icke kan anses fylla måttet i fråga om *effektivitet*. I 1924 års läroverkssakkunnigas betänkande framhålles fullt riktigt, att »prövningen är på grund av sin omfattning alltför svår för att kunna göras rigorös och den blir därigenom i verkligheten alltför lätt». Detsamma hade med styrka framhållits av nuvarande rektorn H. Celanders i hans skrift Studentexamen, kritik och reformförslag, år 1917. Anmärkningen har fortfarande giltighet. Man väntar faktiskt icke, att abiturienterna skola i examensögonblicket kunna prestera ett kunskapsmått, motsvarande det som formellt fordras. Lärarna äro overseende, och censorerna visa även de i många fall en hänsyn till de påfrestande omständigheter, varunder provet sker, vilken i förening med den ringa tid, som kan ägnas åt varje särskild examinand, måste göra kontrollen skäligen illusorisk. Detta egendomliga förhållande, att själva provningsformens stränghet kan leda till släpphänthet

¹ Hans Larsson: Skolformer och skolkurser, 1922, sid. 59.

i praktiken, har vid olika tillfällen framkallat krav på ändring. Professor Hans Larsson föreslog redan 1921 en annan anordning som »lättar examenstrycket och tillåter att bättre ta ut fordringarna». Han tänkte sig en uppdelning av prövningarna enligt en metod, till vilken de sakkunniga längre fram skola återkomma. I 1924 års skolsakkunnigas betänkande förordades att »göra prövningen rimligare, men inom det rimligas gränser fullt effektiv».

En annan anmärkning mot det nuvarande systemet är en, som kan göras mot allt examensväsende, men som särskilt kan anses vara befogad i detta sammanhang. Det är dess olämpliga inverkan på själva *gången av studiearbetet*. Departementschefen påminner i sin motivering till utredningen om att »den reform av vårt läroverksväsende, som genomfördes 1927, hade som en av sina viktigare programpunkter att bereda möjlighet till ett mera individualiserat arbetssätt och lärjungarnas fostrande till större självverksamhet», och han tillägger: »Det kan knappast förnekas, att den prägel, studentexamen ger åt gymnasiestudierna, utgör ett hinder för förverkligandet av dessa strävanden». Det har också visat sig att — om man frånser den icke oviktiga förbättring i denna riktning, som vunnits genom det i 1928 års läroverksstadga införda enskilda arbetet i de två högsta ringarna — den nämnda programpunkten hittills väsentligen förblivit ett önskemål på papperet. Detta beror otvivelaktigt delvis på att det nuvarande studentexamenssystemet framtvingar ett fortsättande av klassundervisnings- och läxförhörsmetoden ända fram till själva avslutningen. En ändring, som medförde läsningens koncentrerande, åtminstone under sista delen av gymnasiestudierna, på ett eller ett fåtal ämnen i sänder, vore ur denna synpunkt en vinst. »Det är i högsta grad skadligt, för intresset, viljestyrkan och allvaret nedrivande, att, på högsta stadiet, läsa fyra fem olika läxor på en dag», säger prof. Larsson.¹ »Gör en sak åt gången, så att det blir något av, säger man annars, och några månader efter att studenten lämnat skolan, möts han säkert av rådet att samla sig. Skulle då en sådan samling vara rent av förbjuden för honom som gymnasist?»

Det förefaller vara synnerligen berättigat, om man i varje fall på gymnasiets avslutningsperiod ställer det kravet, att studiearbetets läggning i någon mån förbereder eleverna på det friare, självständigare och mera samlade arbetssätt, som deras övervägande flertal har att tillämpa under sin strax därefter följande vetenskapliga utbildning. De sakkunniga ha visserligen, såsom tidigare sagts, icke fattat som sin uppgift att föreslå någon ändring i stort av gymnasiets kursplaner och organisation, men de ha ansett sig böra överväga, om icke en reform av avslutningsproceduren kan sättas i samband med och leda fram till ett mera individualiserat och koncentrerat arbetssätt under förberedelserna till denna avslutning.

¹ Anf. arb., sid. 60.

På sådant sätt skulle också en väg kunna finnas till borttagandet av det onödigt starka *dramatiska* moment, som vidlåder vår studentexamen. Denna dramatiska spänning har också den två sidor. Å ena sidan ökar den nervositeten, å andra sidan bidrar den till att väcka en alldeles överflödigt uppmärksamhet, ett överdrivet »publikintresse», som i ej ringa grad torde bära skulden till studentexamensromantiken och den *sociala övervärderingen* av studentexamen. Kan man beröva avslutningen dess dramatiska tillspetsning och reducera den till blott och bart överlämnandet av ett avgångsbetyg, vari tidigare redovisade kunskapsresultat ha registrerats, skulle antagligen åtskilligt vara vunnet för undanröjandet av den skräck- och fröjdfyllda nimbus, som ger studentexamen en del av dess romantiska dragningskraft.

Vad sedan beträffar det andra, mera reellt betonade moment i den sociala övervärderingen, som ligger i föreställningen om studentexamen såsom ingångsport till och garanti för en tryggad levnadsbana, synes detta böra bli föremål för omprövning i ett annat sammanhang än det som rör själva examensformen. De sakkunniga återkomma längre fram till denna fråga.

Allmänna krav, som måste uppfyllas.

Till försvar för det nu gällande systemet har särskilt anförts, att det möjliggör en kontroll över att kunskaperna hållas uppe på en någorlunda jämn nivå vid de olika läroverken och att betygssättningen blir i möjligaste mån rättvis och likformig, samt att det upprätthåller förbindelsen och samverkan mellan å ena sidan läroverken, å andra sidan universiteten och högskolorna. Departementschefen bringar dessa argument i erinran och förklarar sig anse, att sådan kontroll kan vara av nöden, och att den nämnda samverkan ingalunda bör underskattas. Han förmenar emellertid, att de ifrågavarande syftena kunna förverkligas även utom ramen av den nu tillämpade proceduren.

Man torde kunna utgå ifrån att, huru än formerna för lärjungarnas dimitterande från avslutad läroverkskurs må gestalta sig, vissa *allmänna krav* måste på ett eller annat sätt uppfyllas, vilka också angivits i departementschefens yttrande. De vitsord, som abiturienterna erhålla, böra *rättvist återgiva de enskilda lärjungarnas kvalifikationer*. De böra vidare vara avgivna i enlighet med en någorlunda *likformig och enhetlig, för rikets alla läroverk gällande fordringsstandard*. Denna standard bör garantera *en tillfredsställande grad av mognad och förhandenvaron av tillräckliga förkunskaper* för fortsatta högre studier och för vissa kvalificerade samhällstjänster. Härmed sammanhänger önskemålet om *förbindelse och samverkan med de högre fortbildningsanstalterna*.

En väsentlig fråga, som utredningen har att besvara, blir alltså, i vad mån och på vad sätt den avslutande betygssättningen behöver, såsom i statsrådsprotokollet säges, kringgärdas med vissa garantier.

Det spörsmål, som här först uppställer sig och som särskilt understrukits i statsrådsprotokollet, är huruvida detta slutliga avgångsbetyg icke skulle kunna, i likhet med de föregående terminernas betyg, uteslutande baseras på de omdömen, som respektive ämneslärare bildat sig om de olika eleverna på grundval av klassundervisningen och i samband därmed anställda förhör. Det förhåller sig utan tvivel så, som en läroverksrektor våren 1937 påpekade i en tidningsuppsats, kallad »Försvar för studentexamen», där det bl. a. heter: »Studentkandidatens prov för sin examen avläggas under de sista gymnasieåren, särskilt under det sista årets hela lopp, och ingalunda endast under studentskrivningarna och 'muntan'». Men om så förhåller sig, synes detta påpekande mindre utgöra ett försvar för det gällande examenssystemets bibehållande än ett argument för dess umbärlighet. Man kan heller icke förneka, att det numera finnes andra och bättre förutsättningar för den nyssnämnda tankens förverkligande än i äldre tider. Bildningsmålet har, som statsrådet erinrar, undergått en förskjutning: samlandet av minneskunskaper intager icke längre den viktigaste platsen, den allmänna förståndsutvecklingen, omdömet skolning, lärjungarnas fostran till självverksamhet framstå som minst lika betydelsefulla moment. Vidare ha skolans hjälpmedel, dess inre och yttre organisation, dess ledning och lärarnas utbildning nått en utvecklingsnivå, som gör att man med större förtroende än förr kan lämna ej blott undervisningen utan även i vidgad utsträckning kontrollen av dess resultat i skolans egna händer. Även med beaktande av dessa ändrade förutsättningar torde dock hänsynen till de ovan angivna önskemålen angående avgångsbetygets innebörd göra det behövt att kringgärda detta med vissa garantier utöver dem som ligga i läroverkens numera uppnådda inre och yttre utveckling. De sakkunniga vilja här nedan i korthet angiva, vari dessa ytterligare garantier enligt deras mening böra bestå, innan de i de följande kapitlen närmare utveckla de på denna tankegång byggda förslagen.

De muntliga provens anordning.

När det då först gäller önskemålet, att avgångsbetygen, som kunna vara av avgörande betydelse för abiturientens kommande levnadsbana, så rättvist som möjligt återgiva de olika lärjungarnas kvalifikationer, synas de näppeligen kunna baseras enbart på den enskilde ämneslärarens omdöme, vilket i vissa fall kan tänkas vara alltför subjektivt betonat, antingen i för lärjungen gynnsam eller ogynnsam riktning. Det är i syfte att nå fram till en mera objektivt betryggande värdering, som det för närvarande är

stadgat, att de skriftliga proven i studentexamen skola granskas och betygsättas icke blott av vederbörande ämneslärare utan därjämte av en annan ämneslärare såsom »medbedömare». Det har synts de sakkunniga böra övervägas, om icke *medbedömersystemet*, vilket visat sig ge goda resultat kunde tillämpas även vid slutbedömandet av lärjungarnas *muntligt* uppvisade kunskaper. Det förtjänar observeras, att detta system för närvarande användes både beträffande de skriftliga proven i studentexamen och vid fyllnadsprövningarna efter nämnda examen, i sistnämnda fall vid såväl skriftliga som muntliga prov. Förutsättningen för att den nyssnämnda tanken skulle praktiskt låta sig realiseras, vore emellertid att denna kunskapsredovisning samlades till muntliga slutförhör, vid vilka medbedömaren kunde närvara. Dessa förhör borde emellertid icke ha den ur olika synpunkter olämpliga formen av en till en enda dag sammanträngd *examen*. Denna bör enligt de sakkunnigas mening avskaffas, liksom dess motsvarighet vid de svenska universiteten försvunnit redan för tre årtionden sedan. Den har vid de akademiska läroanstalterna ersatts med successiva tentamina, varigenom den studerande kan koncentrera sig på det ena ämnet — eller ämnesmomentet — efter det andra och slippa redovisa hela det inhämtade kunskapsmättet på en enda gång. De olika tentaminas resultat antecknas efterhand i en tentamensbok, och de däri införda vitsorden sammanföras sedan i ett betyg. Under de senaste decennierna har från olika håll påyrkats, att man även vid läroverken skulle ersätta den hittillsvarande slutexamen med en mindre ansträngande och mot tillfälligheter mera betryggad anordning. Systemet med successiva muntliga tentamina har vid läroverken i vårt grannland Finland tillämpats sedan 1870-talet. En i viss mån motsvarande anordning förekommer även i Danmark. I Finland har systemet emellertid kombinerats med ett skriftligt »realprov», bestående av skriftligt formulerade frågor i olika fackämnen, på vilka lämnas kortfattade skriftliga svar. Tanken på dylika skriftliga prov har framförts även i Sverige under diskussionen om studentexamen (jämför sid. 68), men den har icke av de sakkunniga synts förtjänt av närmare beaktande, då ett sådant system snarast kunde tänkas medföra skärpta vådor i form av ökat »minnesplugg». Däremot förefaller tanken på ett successivt avslutande av kurserna i de olika ämnena i form av gruppvis anordnade muntliga tentamina, vid vilka en medbedömare eller fackinspektör skulle närvara, vara ägnad att ge möjligheter för ett mera rättvist bedömande under mindre ansträngande former än den nuvarande muntliga studentexamen.

Här öppnas även en väg till ett mera individualiserat arbetssätt och ökad självverksamhet för lärjungarna åtminstone under det sista stadiet av gymnasiestudierna. Förberedelsen till slutförhören bör enligt de sakkunnigas mening kunna överlämnas åt eleverna att, i den mån de önska,

sköta på egen hand — såsom sker i Finland — men de som anse sig behöva handledning av lärare, borde å andra sidan få tillfälle att erhålla sådan. Det har tidigare framhållits, att med den prägel, som studentexamen för närvarande ger åt skolarbetet, vilket ända till sin avslutning får behålla karaktären av klassundervisning och läxförhör, föga utrymme givits för ett individuellt studiesätt. Såsom i ett följande kapitel mera utförligt skall visas, skulle en anordning av ovan antydd art härvidlag kunna åstadkomma en ändring i önskvärd riktning.

Det kan vid bedömandet av dessa frågor ha sitt historiska intresse att erinra, att förslag om den samlade studentexamens avskaffande och införande av successiv ämnesavslutning tidigare framkommit vid olika tillfällen. I en riksdagsmotion av professor G. Richert år 1908 (I: 11) betecknades det som oresonligt att begära av lärjungen »att på *en* dag vara beredd att som ett konversationslexikon ge svar på frågor inom en mängd vitt skilda områden»; motionärens förslag i denna punkt innebar, att »examen i varje ämne avlägges inom den termin, då undervisningen i ämnet avslutas», samt att under sista vårterminen såväl skriftliga som muntliga förhör anordnas successivt med lämpliga mellantider till förberedelse för varje ämne. Den Richertska motionen föranledde livliga debatter men avsges av riksdagen. Den diskuterades följande år, 1909, vid ett läroverkslärarmöte i Falun, varvid åtskilliga reformuppdrag framkastades, vilka sedermera delvis förverkligats. Beträffande den här berörda punkten gjordes därvid ett uttalande av en nyligen avgången medlem av skolöverstyrelsen, som sade sig vara böjd att tro, »att om något verkligt gagn skall åstadkommas genom studentexamens fördelning på tvenne år, så bör det icke ske på det sättet, att vissa bestämda ämnen avslutas det ena året och andra under det följande, utan ett val måste göras av lärjungarna själva, så att de, efter hand som de känna sig färdiga med ett ämne, må vara i tillfälle att avlägga examen i detsamma.»

I den stora socialdemokratiska partimotionen (I: 254 och II: 417) i skolfrågan vid 1927 års riksdag, vilken i viktiga avseenden blev avgörande för riksdagens ståndpunktstagande, framhölls beträffande studentexamen, att de friare och mera koncentrerade studiemetoder, som förutsatts skola gälla för det nya gymnasiet, också förutsätta andra kontrollmetoder än examen rigorosum i alla förekommande ämnen på en gång. Det vid högskolor och universitet praktiserade systemet att tentamensvis avsluta olika ämnen eller kurser ansågs av motionärerna kunna med fördel användas vid gymnasierna. Ett på dylika tentamina grundat avgångsbetyg borde givetvis skänka samma kompetens som nuvarande studentbetyg. Den på motionens motivering byggda utskottsreservationen vann andra kammarens bifall, men avsges av första kammaren. Den försvarades bl. a. av den nuvarande chefen för ecklesiastikdepartementet, som sade sig vara övertygad om

»att det med hänsyn till skolarbetets inre gestaltning blir en bättre ordning, om man i stället för en sammanträngd studentexamen får mera av successiva tentamina.»

Vid läroverksläramötet i Stockholm 1935 höjdes också en röst för denna tanke av en läroverkslärare, som haft erfarenheter av det finska systemet. Han rekommenderade successiva tentamina, och han ansåg, att genom förhörens anordnande i ett eller högst ett par ämnen i taget med viss tids uppehåll mellan varje tentamen och genom att protokoll föres över resultatet, något av den nuvarande spänningen skulle komma bort.

De skriftliga provens anordning.

När det gäller det andra av de önskemål, som angivits här ovan, nämligen att betygsgivningen vid avgången från läroverkens högsta klass skall ske i enlighet med en såvitt möjligt likformig standard i fordringarna för rikets samtliga läroverk, kunna olika vägar tänkas anlidade. Hittills har inom det svenska skolväsendet denna uppgift väsentligen varit anförtrodd åt censorerna. Endast i ganska begränsad utsträckning har den kunnat fyllas genom den av skolöverstyrelsen förrättade inspektionen. Censorernas arbete har emellertid varit koncentrerat på den övervakning, som de gruppvís utövat beträffande den muntliga studentexamen. Den befattning, de i nämnda hänseende tagit med de skriftliga examensproven, har skett i efterhand och icke spelat någon *direkt* roll för dessa provs bedömning. Någon centraliserad granskning av de skriftliga proven har i Sverige icke förekommit annat än i fråga om privatisternas studentexamen, vid vilken en sådan granskning utföres av särskilt utsedd nämnd. Det synes emellertid ligga i öppen dag, att ett pålitligt och exakt kriterium på likformigheten i fordringarna vid skilda läroverk lättare vinnes på denna sistnämnda väg: genom en *central bedömning av skripta* — jämte andra här föreslagna anordningar — än genom hittillsvarande censur av den muntliga prövningen. De sakkunniga ha ej kunnat undgå att konstatera, att den kritik, som riktats mot den nuvarande studentexamen, mera har gällt ordningen för den till en dag sammanträngda muntliga prövningen än de skriftliga proven. I all synnerhet har detta varit fallet, sedan enligt bestämmelse i 1928 års läroverksstadga betyget för svensk skrivning ej blott grundas på det i studentexamen förekommande uppsatsprovet, utan också på de under sista läsåret förut givna svenska skrivningarna samt på det enskilda arbetet. Det kunde givetvis tänkas, att de skriftliga slutproven likväl helt slopades och att avgångsbetygen i hithörande ämnen baserades på exempelvis de två sista lästterminernas sammanlagda skrivningsbetyg. Häremot kunna dock tvenne invändningar göras, vilka de sakkunniga ansett vara av vägande art. Dels är det liksom beträffande den muntliga kunskaps-

redovisningen önskvärt, att icke den enskilde ämneslärarens votum blir ensamt avgörande och att alltså det beträffande skrivningarna redan förefintliga medbedömersystemet kan få bibehållas. Dels och framför allt erhåller man genom en central granskning av de skriftliga slutproven, sedan dessa av vederbörande lärare och medbedömare rättats och betygsatts, en värdefull och relativt tillförlitlig stomme vid bedömandet av de olika läroverkens undervisnings- och betygsstandard. Enbart systemet med medbedömare har ej visat sig vara tillfyllest för befordrandet av en likformig och rättvis bedömning av ifrågasvarande skrivningar; det har icke alltid räckt till ens för att garantera en enhetlig betygsnivå vid ett och samma läroverk, där detta haft flera parallella abiturientavdelningar.

Med hänsyn till vad nu anförts, ha de sakkunniga ansett sig böra förordna, att skriftliga slutprov fortfarande anordnas och att de underkastas granskning på ovan antytt sätt. För att motverka forceringen och påfrestningen komma de sakkunniga emellertid att föreslå en uppdelning av dessa prov på de två sista terminerna.

Censur och fackinspektion.

Önskemålet, att de från gymnasiet avgivna slutbetygen skola ge garantier för en tillfredsställande grad av mognad och tillräckliga förkunskaper för fortsatta studier, sammanhänger, som redan sagts, nära med det likaså av departementschefen understrukna önskemålet om upprätthållande av förbindelsen och samverkan mellan å ena sidan läroverken, å andra sidan universiteten och högskolorna. De sakkunniga dela den i statsrådsprotokollet uttalade meningen, att censorernas medverkan såsom kontrollörer vid ett till gymnasiearbetets avslutning förlagt examensprov icke är den enda och oundgängliga formen för ett dylikt samarbete. Statsrådet har framställt tanken på en anordning, varigenom *en mera regelbunden och effektiv inspektion* över läroverken kunde komma till stånd, och varvid även personer, utsedda enligt samma principer som de nuvarande censorerna — alltså i stor utsträckning tagna från universitetens och fackhögskolornas lärarkårer — bereddes tillfälle att medverka. De sakkunniga ansluta sig till denna tanke och vilja erinra om att den även tidigare i olika former framträtt och vunnit stöd inom reformintresserade läroverkskretsar. Vid det ovan berörda läroverkslärmötet i Falun 1909 yttrade exempelvis lektor C. Thulin: »Om censorsbesöket kunde få mera karaktär av fackinspektion, vid vilken anmärkningarna kunde framställas i mindre brutal form än kuggning av elever, skulle därmed mycket vara vunnet — —. Särskilt för lärarna i landsorten vore det en stor vinning om faran för att studierna avslutas med lärarutbildningstiden därigenom kunde minskas. Det kan också ej nekas, att det finns professorer som så uppfatta sitt

»censorsskap.» Mötet framställde också förslaget, att »censor må, där han så finner lämpligt, i samband med examen sammankalla lärarna inom den ämnesgrupp, han representerar, för samtal i vetenskapliga eller pedagogiska frågor». En tankegång av liknande innehåll finner man i ett anförande av rektor I. Sefve vid läroverkslärarmötet i Göteborg 1929, där det heter: »Censorerna skola ej blott kontrollera, att läroverkens kurser äro vederbörligen inhämtade, utan även såvitt möjligt tillse, att undervisningen bedrivs på ett sätt som svarar mot den moderna vetenskapens krav.» En kontakt mellan universitetsrepresentanter och läroverk, som icke begränsades till kontroll vid kunskapsredovisning, utan även och i all synnerhet gällde vad man kan kalla »läroverkens vardag», det vanliga studie- och undervisningsarbetet, skulle utan tvivel bli av fruktbarande betydelse för båda parter. Beträffande universitetslärarna har man härvid särskild anledning att tänka på dem, som inom de filosofiska fakulteterna bl. a. ha till uppgift att utbilda blivande läroverkslärare.

För denna utvidgade inspektion borde givetvis även i betydande utsträckning anlitas lämpliga krafter inom läroverkens egen lärarkår. Så är ju redan i viss mån fallet beträffande den nuvarande censorskåren.

En naturlig följd av den nuvarande censursens utbytande mot en utvidgad inspektion skulle givetvis vara, att varje inspektör utövade sin kontrollerande och rådgivande verksamhet endast inom det eller de ämnen, vari han verkligen vore *fackman*. En av de oftast hörda invändningarna mot censorsinstitutionen är att en censor för närvarande nödgas fungera även vid examination i sådana ämnen, där han saknar fackkunskap och följaktligen varken kan äga tillbörlig auktoritet eller öva effektiv kontroll. Vid läroverkslärarmötet 1935 framfördes denna synpunkt i diskussionen, och förslag framställdes av en talare om införande av »fackcensorer», i samband med successiva tentamina.

Det system med *fackinspektörer*, som de sakkunniga ha för avsikt att föreslå, skulle sålunda beröra såväl undervisningen som även, i lämplig omfattning, de under sista vårterminen anordnade muntliga tentamina. Någon till alla läroverk och till samtliga ämnen och abiturienter utsträckt kontroll ha de sakkunniga icke funnit behöflig och icke heller av ekonomiska skäl ansett böra ifrågakomma. Inspektionen skulle härvid, liksom i övrigt, ha karaktären av stickprov. I den mån det skulle befinnas nödigt att ägna något visst läroverk eller vissa ämnesrepresentanter vid ett läroverk närmare tillsyn, kunde där en mera fullständig inspektion anordnas.

Gymnasier och universitet.

Med de åtgärder, som i det föregående berörts, skulle enligt de sakkunnigas mening fullt tillräckliga garantier skapas för uppfyllandet av de nödvändiga kraven på avgångsbetygens rättvisa och likformighet samt

på abiturienternas mognad och kompetens för fortsatta studier. Det har stundom uttalats farhågor för att, i händelse den nuvarande kontrollen i form av examen med censur borttoges, det skulle uppstå en lucka mellan den kunskapsnivå, som läroverken bibragt sina abiturienter, och de fordringar, vilka universitet och högskolor måste ställa på dem som önska åtnjuta deras undervisning. Följden härav skulle, har det på vissa håll sagts, kunna bli en återgång till systemet före 1864, då studentexamen hade karaktären av en till universiteten förlagd inträdesexamen, ett system, som ur olika synpunkter visade sig olyckligt, och som under nu rådande förhållanden säkerligen skulle medföra än större olägenheter. En sådan återgång önskas, såvitt man kan finna, icke heller på något håll, varken av universiteten, av läroverken eller av dem som eljest visat intresse för dessa frågor. Departementschefen har i sina direktiv uttryckligen förklarat, att han »ingalunda åsyftar införandet av någon särskild prövning såsom villkor för tillträde till universiteten och högskolorna». De sakkunniga ha sålunda icke haft i uppdrag att underkasta denna tanke någon omprövning eller därutinnan framlägga några förslag.

Vad som emellertid kunde tänkas såsom en möjlighet, vore att vid universitet och högskolor mera sporadiskt företoges vissa spontana »försvarsåtgärder», för den händelse de ansåge sig kunna konstatera en inträdd minskning i kunskapsnivån, eller blott befarade att en dylik sänkning skulle inträda såsom följd av det hittills gällande kontrollsystemets upphörande.

Det må i detta sammanhang erinras om, att redan den nuvarande studentexamen vid vissa tillfällen från universitetshåll ansetts ge otillräckliga garantier. Den mest iögonenfallande yttringen av en sådan uppfattning var ett beslut av filosofiska fakulteten i Uppsala år 1913, sedermera stadfäst av universitetskanslern, varigenom stadgades, att för erhållande av betyget Med beröm godkänd i litteraturhistoria med poetik skulle prov av examinandens avläggas i »förmåga att nöjaktigt muntligen översätta en lättare tysk, fransk, engelsk och latinsk text samt kännedom om de grövsta dragen av den svenska och allmänna historiens kronologi». Enligt vad de sakkunniga inhämtat, har dock denna bestämmelse sedan länge upphört att tillämpas. Det genom densamma ådagalagda misstroendet till läroverkens förmåga att bibringa sina abiturienter ifrågavarande elementära insikter synes sålunda numera icke finnas kvar inom nämnda fakultet.

Ett system med inträdesprov till laborationsövningarna beträffande kemistudierna vid de filosofiska fakulteterna tillämpas för närvarande. Prövning anordnas vid början av varje termin och innefattar enligt studiehandboken kursen för studentexamen på reallinjen. Denna anordning, vars behövlighet numera ur ren kunskapssynpunkt synes vara överflödig be-

träffande realstudenter, vilka medhava kemi, torde dels vara föranledd av hänsyn till latinstudenternas bristande insikter i kemi, dels möjligen också av brist på utrymme. De av universitet och högskolor eventuellt vidtagna åtgärderna kunde tänkas följa antingen denna sistnämnda linje, alltså införandet av inträdesprov i det ena eller det andra ämnet, eller också ett system med förberedande kurser, omfattande studentkunskaper. Vissa sådana kompletteringskurser i skolämnen förekomma faktiskt för närvarande vid universiteten, men de äro icke anordnade av universitetsmyndigheterna, som blott ställa lokal till förfogande, och de innebära icke något mistroende votum mot läroverkens undervisningsresultat. De avse blott att för de studenter, som ej haft något för vissa universitetsstudier obligatoriskt ämne med i sin studentexamen, möjliggöra komplettering häri samtidigt med det akademiska arbetet, alltså utan tidsförlost.

Emellertid hålla de sakkunniga före, att genom de av dem förordade reformerna icke blott en rimligare och mindre nervprovande, utan också en i kunskapshänseende effektivare och mera betryggande ordning skulle åvägabringas, och att därför inga sådana motåtgärder från universitetens sida, som här ovan antytts, skulle visa sig motiverade. Tvärtom torde man från universitetshåll kunna utgå ifrån, att deras berättigade önsningar i fråga om kunskapsstandard komme att bli bättre tillgodosedda än tillförne.

De sakkunniga ha särskilt uppmärksammat ett av dessa önskemål, nämligen den för fortsatta studier betydelsefulla arbetsutrustning, som utgöres av kunskaper i främmande levande språk. Enligt gällande läroverksstadga kan en studentexamen godkännas, vari endast *ett* levande språk ingår, och t. o. m., under vissa förutsättningar, även om examinand erhållit underbetyg i detta språk. I direktiven för de sakkunniga yttrar departementschefen, »att det redan i viss utsträckning tillämpade systemet med kvalificerade avgångsbetyg för studiet av vissa ämnen synes kunna bibehållas och göras ändamålsenligare». Den viktigaste kvalifikation i avgångsbetyget, som ur här angivna synpunkt kan förekomma, är utan tvivel garanterandet av för litteraturläsning tillräckliga kunskaper i åtminstone två främmande levande språk. De sakkunniga ha därför ansett sig böra ifrågasätta att, för den händelse en sådan tanke vinner anslutning från universitetens och högskolornas fakulteter, det för inskrivning vid universiteten och karolinska institutet samt de fria högskolorna fordras, att den inträdessökande i avgångsbetyg från gymnasiet erhållit minst betyget godkänd i *två* levande språk, i varje fall beträffande de muntliga proven. Detta skulle icke medföra någon ändring av läroverksstadgan, men däremot skulle en utökning ske beträffande antalet av dem, som välja ämneskombinationer med två levande språk, eller av dem, som i motsvarande syfte utnyttja möjligheten att välja ett tilläggsämne.

Vad beträffar frågan om kvalificerade ämnesbetyg, d. v. s. vissa högre betyg i enskilda ämnen eller i samtliga ämnen i studentexamen, såsom villkor för tillträde till olika slag av högre fortbildning, vilja de sakkunniga erinra om att en sådan fordran för närvarande kan sägas vara uppställd vid en rad fackhögskolor samt vid vissa kurser inom medicinska fakulteterna och karolinska institutet. Detta är emellertid huvudsakligen en följd av praktiska utrymmesskäl: på grund av att dessa anstalter ha s. k. numerus clausus, måste en gallring äga rum bland det alltför stora antalet inträdessökande. Huruvida och i vad mån det skall anses önskvärt och nödvändigt att även vid universitetens övriga fakulteter samt vid de fria högskolorna kräva kvalificerade ämnesbetyg, är en fråga som näppeligen kan avgöras utan att tagas upp för varje fakultet för sig och i ämne efter ämne, varefter det skulle ankomma på universitetskanslern att utfärda bestämmelser härom. De sakkunniga anse rent principellt, att godkänt avgångsbetyg från gymnasiet högsta ring, utfärdat enligt de grunder som i detta betänkande föreslås, bör vara tillfyllest för tillträde till universiteten och högskolorna, där ingen numerus clausus förefinnes. Då det emellertid kunde vara av värde att lära känna de akademiska lärarnas och myndigheternas blivande erfarenheter och deras synpunkter i detta hänseende, vilja de sakkunniga ifrågasätta, huruvida icke fakulteterna, vid tidpunkt som Kungl. Maj:t funne lämplig, borde anmodas att pröva frågan och därefter till kanslern inkomma med eventuella förslag.

Till ett utförligare övervägande av dessa frågor återkomma de sakkunniga i ett följande kapitel.

Tillströmningen till de teoretiska studiebanorna.

Till de utredningen förelagda uppgifterna hör även att undersöka frågan, huruvida man genom ändringar i det nuvarande studentexamenssystemet och därmed sammanhängande anordningar skulle kunna bidra till en rationell minskning av den allt starkare tillströmningen till de teoretiska studie- och utbildningsbanorna. Att denna ständiga ökning av antalet utexaminerade studenter och av studerande vid universitet samt olika slag av högskolor innebär vissa faror och medför att ett ej ringa antal för dylika studier mindre lämpade ungdomar dragas in på dessa banor, torde vara obestridligt. Det 1935 avgivna sakkunnigbetänkandet angående tillströmningen till de intellektuella yrkena konstaterar å ena sidan, att minst 75 procent av de utexaminerade studenterna fortsätta vid universitet, fria högskolor och fackhögskolor, men att å andra sidan endast c:a två tredjedelar av dessa avlägga någon examen vid nämnda läroanstalter, medan de återstående dessförinnan uppgiva sina studier.¹ Redan de sålunda angivna proportionerna ge en värtalig belysning åt vad nyss framhållits.

¹ Statens offentliga utredningar 1935:52, sid. 27 f.

Det här föreliggande problemet är synnerligen svårlöst. Vissa utvägar ha ifrågasatts och diskuterats i den ovannämnda, av professor Wicksell och byrådirektör Jerneman verkställda utredningen. De därvid framställda förslag, som gälla åtgärder för inrättande, vid universitet, högskolor eller annorstädes, av nya, praktiskt inriktade utbildningslinjer, byggda på nuvarande studentexamen, falla uppenbarligen utom ramen för de sakkunnigas arbetsuppgift. Vad beträffar den i nämnda utredning föreslagna yrkesorienteringen, berör denna även skolstadiet. Den yrkesorienteringsnämnd, som där föreslås upprättad, skulle, bl. a. genom cirkulärskrivelser till vederbörande rektorer, genom artiklar i kalendrar för skolungdom, genom broschyrer och i radion förmedlade upplysningar, hålla de unga, som stå inför valet av levnadsbana, underrättade om tillströmningen till olika yrkesbanor och om samhällets behov av yrkesutbildade på olika områden.¹ De sakkunniga finna de sålunda föreslagna åtgärderna ändamålsenliga och ge sin anslutning till denna tanke.

I fråga om vad som i organisatoriskt hänseende kan göras redan på skolstadiet för undvikande av för stark tillströmning till de teoretiska studiebanorna, ha Wicksell och Jerneman framkastat några förslag, vilka synas böra bli föremål för överbäggande i detta sammanhang. En avlastning från de intellektuella yrkena skulle, framhålla de, sannolikt komma att äga rum, därest utvecklingen av vårt allmänna skol- och undervisningsväsende i hastigare takt än hittills kunde försiggå på den i någon mån redan inslagna vägen mot flera och mera allmänt tillgängliga praktiska undervisningslinjer. I detta syfte finna de önskvärt, att realexamen kunde påbyggas med några *kortare*, ett eller högst två år omfattande kurser, givande praktisk utbildning och anordnade inom ramen av det allmänna skolväsendet. Vidare tänka de sig möjligheten att komplettera den nuvarande gymnasieutbildningen med nya parallella kurslinjer, som i stil med handelsgymnasielinjen ledde fram till viss specialiserad och slutlig utbildning, vilken som regel ej skulle behöva kompletteras genom högre utbildning.

Det första av dessa två uppslag är nytt och synes förtjäna beaktande vid en specialutredning om utbyggande av den praktiska utbildningen vid våra läroverk. Måhända kan det invändas, att man först bör avvakta erfarenheterna av de nyligen inrättade praktiska real- och mellanskolelinjerna, som äro förlagda till ett åldersstadium, från vilket inriktningen på ett praktiskt yrke torde ske med större fördel. Men för dem, vilka först efter avlagd realexamen komma underfund med att de bättre ägna sig för praktisk yrkesverksamhet, och som av olika skäl icke önska genomgå en teknisk eller handelsteknisk gymnasieinje, skulle kanske en kortare kurs av ifrågasatt art vara önskvärd, t. ex. en handelskurs. I form av pri-

¹ Anf. arb., sid 386 f.

vata utbildningsanstalter finnes redan på vissa håll i landet en dylik möjlighet. En mängd elever med realexamen fortsätta nu med gymnasie-studier utan att lämpa sig för dessa, ofta som verkan av en psykologisk tröghetslag. Dessa böra bjudas en likvärdig, men annorlunda beskaffad utbildning, ledande till handelshögskolor eller dylikt, eller rakt ut i det praktiska livet.

Frågan om en utveckling av *praktiska gymnasielinjer* i egentlig mening får härvid aktualitet. Sådana existera för närvarande endast i form av fristående handelsgymnasier och tekniska gymnasier i ett fåtal städer. I Stockholm finnes egendomligt nog ännu icke något av det allmänna bekostat tekniskt gymnasium. Det därstädes befintliga handelsgymnasiet är privat men åtnjuter statsunderstöd. Det skulle enligt de sakkunnigas mening vara lämpligt att till en specialutredning, sådan som ovan antytts, hänskjuta spörsmålet, om icke statsläroverkens gymnasier kunde utbyggas med linjer av detta slag. Beträffande den handelstekniska utbildningen torde inga svårigheter möta; däremot är det tydligt, att den omfattande och relativt dyrbara undervisnings- och laboratorieutrustning, som tillhör den ingenjörstekniska utbildningen även på ifrågavarande lägre stadium, kan lägga vissa ekonomiska hinder i vägen för tankens förverkligande.

Medan de nyss berörda uppslagen snarast synas höra hemma i en på dessa frågor särskilt inriktad undersökning, ha de sakkunniga ansett sig böra ägna en mera direkt uppmärksamhet åt frågan, huruvida icke något kan göras *inom det nuvarande gymnasiets organisation* för att minska och avleda tillströmningen till vad som för närvarande kallas student-examen. Detta synes kunna ske på två vägar. Dels kan man skärpa flytt-ningsbestämmelserna vid övergången till det differentierade gymnasiet, d. v. s. vid övergången till näst högsta ringen, vilket synes böra ske på så sätt, att dessa bli desamma som nu gälla för flyttning till högsta ringen. Dels kan man å andra sidan bereda en möjlighet till frivillig avgång för dem, som vid detta samma stadium icke kunna eller önska fullfölja stu-dierna in i det differentierade gymnasiet. De borde, analogt med vad som är stadgat beträffande godkänd avgång från lyceets fjärde krets, kunna under vissa förutsättningar erhålla realexamenskompetens. Sådan vore ju ej erforderlig för de elever, vilka efter redan avlagd realexamen inträtt i det treåriga gymnasiet; men de, som från näst högsta realskoleklassen gått in i det fyraåriga gymnasiet, skulle genom erhållande av ett avgångsbetyg med realexamenskompetens slippa att få en efter andra ringen avslutad skolgång betraktad såsom resultatlös ur kvalifikationssynpunkt. Denna kompetens bör i så fall rimligtvis byggas på lägre krav än de nya flytt-ningsbestämmelserna, vilket lämpligen kunde ske så, att de i dessa be-stämmelser stadgade compensationerna såsom villkor för flyttning icke

skulle krävas för utfärdande av avgångsbetyg med realexamenskompetens. Förslag till ändringar i gällande läroverksstadga för detta syftes uppnående komma att framläggas i ett följande kapitel.

»Partiell studentexamen.»

I vårt nuvarande skol- och undervisningsväsen ha redan öppnats vissa specialvägar, som leda *förbi gymnasiet* och studentexamen fram till högre praktisk utbildning och praktiska levnadsbanor. De innebära alltså en möjlighet till sådan avlastning från gymnasiet i egentlig mening, som i det föregående betecknats såsom önskvärd. För tillträde exempelvis till handelshögskola och teknisk högskola är det icke nödvändigt att ha avlagt studentexamen; samma rätt tillkommer den, som innehar godkänt avgångsbetyg från handelsgymnasium, tekniskt gymnasium eller jämställda läroanstalter. Beträffande tillträdet till teknisk högskola förekommer i gällande bestämmelser en *blandform* mellan vad man skulle kunna kalla »fackgymnasiekompetens» och studentexamenskompetens, vilken i här berörda sammanhang är förtjänt av särskild uppmärksamhet. Med studentexamen likställd behörighet till inträde vid tekniska högskolan i Stockholm äger bl. a. den, som erhållit avgångsbetyg från handelshögskolan eller från något under statens inseende stående handelsgymnasium och genom intyg, som av kollegienämnden godkännes, styrker sig i matematik, fysik, kemi och teckning äga kunskaper och färdigheter, motsvarande vad som därutinnan fordras av studenter eller ovannämnda elever från tekniska skolor. Någon bestämmelse om under vilka former ifrågavarande intyg skola ha förvärvats, förekommer icke. I kungl. kungörelser av den 22 juni 1934 och den 16 april 1937 har emellertid stadgats angående »*särskild prövning enligt fordringarna för studentexamen*» i vissa ämnen såsom påbyggnad till realskolekompetens, normalskolekompetens, teknisk studentexamen eller godkänd avgångsexamen från folkhögskolans specialkurs för lantbruks-, mejeri- och skogsstuderande. Sådan prövning skall avläggas i enlighet med vad som är eller kan varda särskilt stadgat rörande fyllnadsprövning efter avlagd studentexamen. Här framträder i våra skolförfattningar för första gången en intressant företeelse, ett slags »*partiell studentexamen*». Den gäller hittills som behörighetsgrund endast i de fall, som de nämnda kungörelserna avsett, nämligen beträffande tillträde till gymnasiska centralinstitutet och skogshögskolan. Den skulle emellertid kunna få en betydligt vidgad praktisk användning för tillträde även till andra sådana fortbildningsanstalter, för vilkas genomgående en fullständig gymnasiekurs icke befinnes vara en nödvändig förutsättning. De sakkunniga återkomma senare till en mera detaljerad framställning av denna fråga.

Den »*partiella studentexamen*», som genom de nämnda kungörelserna

införts i vårt skolsystem, är uttryck för en tankegång, som tydligen i viss mån ligger i linje med den, vilken de sakkunniga följt vid framläggandet av sitt förslag om rätt för abiturienter, som vid sista läsårets slut icke godkänts i vissa ämnen, att undergå nytt prov i vart och ett av dessa ämnen utan att behöva som nu upprepa hela prövningen. I dessa senare fall rör det sig sålunda om en *efterprövning* i ämnen, vari slutförhör redan ägt rum. Ordet *fyllnadsprövning* synes alltså bära förbehåll endast för de fall, där den, som redan erhållit godkänt avgångsbetyg från gymnasietets högsta ring, kompletterar detta med prov i ett eller flera till gymnasiekursen hörande ämnen. Vad som här ovan provisoriskt givits namnet »partiell studentexamen», är ju ingen fyllnadsprövning i egentlig mening, utan innebär ett principiellt steg utöver den tidigare gällande förutsättningen för tilldelande av studentbetyg, nämligen att ett sådant skall representera en *hel* gymnasiekurs inom någon bestämd ämneskombination. Den innebär i själva verket ett steg i riktning mot vad professor Hans Larsson i sin förutnämnda skrift *Skolformer och skolkurser*¹ kallat »*ett-ämnesexamen*». Den av honom tidigare rekommenderade tanken, att en i vissa partier godkänd examen skall få förklaras bestående och övriga ämnen tagas om, öppnar, säger han, perspektiv till en helt ny ordning, vilken han ej tvekar att förorda: »Låt det stå var och en fritt att infinna sig till examen i ett enda ämne, vilket som helst, och att få betyg på att han kan det». Då denna tanke ju på det närmaste berör frågan om förhållandet mellan synpunkterna om allmänt medborgerlig bildning och förberedande specialutbildning, och då professor Hans Larsson minst av alla kan antagas hysa bristande intresse för den förstnämnda synpunkten, så synes det befogat att här mera utförligt återge hans tankegång.

Till bemötande av tänkta invändningar mot en dylik partikularisering framhåller han, att det naturligtvis oftast bleve en grupp av ämnen, mest samhöriga sådana, som toges på en gång. Vådorna för att den, som toge enstaka ämnen, skulle sakna det nödvändiga stöd, som vissa andra ämnen ge, betraktar han som konstruerade. »Ingen går upp i fysik utan att ha läst matematik, och om för biologien kemi behöves, så får man i biologis-examen kunna svara på de kemifrågor som där förekomma. Men man kan ta examen i tyska utan att kunna engelska eller franska och vice versa, i litteraturhistoria utan filosofi (som man ju ser) och så kors och tvärs. Med den mångfald av levnadsbanor som nu finns, bör staten avstå från att lägga sig i, vilka ämnen en person kan finna sig behöva. Han kan vilja bli trädgårdsmästare och finna sin fördel i att dokumentera sig i biologi (eg. botanik) eller kemi, han kan vilja bli tidningsman och visa

¹ Anf. arb. sid. 66 ff.

att han kan litteraturhistoria eller språk, bli handelsman, bli bokhandlare, gå verkstadsbanan — i en mängd livsuppgifter, sådana som nu ständigt nyskapas, kan någon finna med sin fördel förenligt att studera ett eller ett par ämnen och få papper på dessa studier. — — Man skall icke längre fråga sig, vilken examen som behövs för en viss uppgift, utan vilka ämnen som där komma till användning. — — Det som skall bort, är sådant som hindrar en person att gå rakt på sitt mål, att skaffa sig just det vetande han har bruk för, utan att därför ta en hel examen. Låt oss jämte den mera reglementerade vägen genom skolan öppna denna friare väg för dem, som vilja bryta sig fram på egen hand. — — Må vi överallt hålla på soliditeten, men inskränka våra fordringar till det, som i varje fall är av praktisk betydelse. Systemet, som kan rädda oss, är ettämnesexamen. Det är medlet att göra slut på examensväldet och examensfåfängan.» Professor Larsson framhåller ytterligare, att man genom ett sådant system skulle vinna, att några av dem, som nu inrikta sig på studentexamen, skulle besinna sig på vilka ämnen de verkligen behövde för sin levnadsbana och nöja sig med dem.

Sedan detta skrevs, ha femton år förflutit, och beträffande vissa av de levnadsbanor som här nämnts ha under denna tid utbildningsformer skapats, vilka torde göra en dylik ettämnesexamen eller partiell studentexamen mindre behöfelig just på dessa områden. Men i stort sett kan författarens tankegång anses äga minst lika mycket berättigande nu som då. I viss mån har staten, såsom förut framhållits, redan gått in på den här förordade vägen, genom att låta en lägre kvalifikation påbyggas med studentexamenskompetens i vissa ämnen, ett förfaringssätt som de sakkunniga ansett kunna utvidgas. Vad professor Larsson föreslagit har, som man finner, närmast avseende på privatistexamens anordnande — »en friare väg jämte den mera reglementerade vägen genom skolan». De sakkunniga anse goda skäl föreligga för ett visst förverkligande av denna tankegång i samband med de föranstaltningar som skola träffas rörande »lärjungar från enskild undervisning».

Prövning av privatister.

Ingen torde ha ifrågasatt annat än att de s. k. privatisterna alltjämt böra beredas möjlighet att skaffa sig betyg på kunskaper, motsvarande dem, som vitsordas genom godkänt avgångsbetyg från gymnasiet's högsta ring — den benämning vilken de sakkunniga föreslå som ersättning för begreppet studentexamensbetyg. De sakkunniga anse att denna möjlighet har, en professor Larsson uttrycker det, en stor social betydelse och måste ses från synpunkten av en medborgares fri- och rättigheter: det

måste vara sörjt för att vägen icke stänges för dem, som på annat sätt än genom skolan skaffat sig kunskaper.

De former, varunder »privatistexamen» numera avlägges, te sig i viktiga avseenden vida rimligare och rättvisare än för tre årtionden sedan. Särskilt införandet av examensnämnder och av möjlighet till delad muntlig examen har därvid medfört goda verkningar. Det är emellertid givet, att de sakkunniga utifrån de grundläggande synpunkter, de tillämpat på sättet för avslutningen av läroverkselevernas studier, finna ändringar böra vidtagas även i här förevarande avseende. Till följd av de slutliga skriftliga provens uppdelning för läroverkens lärjungar skulle även för de i dessa skrivningar deltagande privatisterna ifrågavarande sida av provningen bli mindre forcerad och ansträngande än nu och bättre tillfälle till förberedelse vinnas. Beträffande de muntliga proven för privatister komma de sakkunniga att föreslå dels nuvarande möjlighet att fördela kunskapsredovisningen på två perioder, dels även, som en konsekvens av rättigheten att tentera om i ej godkända ämnen, en utsträckning av den totala provningstiden med ytterligare ett år.

För dem, som önska kvalificera sig endast i vissa av de i provningen ingående ämnena, bör möjlighet finnas härtill, och de sakkunniga komma att framlägga förslag härom. Det kan också synas rimligt, att sådana i ett begränsat antal ämnen förvärvade betyg skulle genom efteråt skeende provningar kunna kompletteras till ett betyg, motsvarande godkänt avgångsbetyg från gymnasiet högsta ring. Vissa restriktioner måste givetvis härvid stadgas och viss giltighetstid för tidigare vunna betyg fastställas. Möjligen kunde denna tid göras något längre för sådana betyg, som avsevärt överstege den släta godkändsnivån. Något positivt förslag i denna riktning ha de sakkunniga dock för närvarande icke ansett sig böra framlägga, då det synes tillrådligt att först avvakta erfarenheterna av den föreslagna partiella provningens verkningar.

Beträffande hela den omläggning av sättet för de högre skolstudiernas avslutande, som de sakkunniga i detta betänkande föreslå, må till sist anmärkas, att de föreslagna anordningarna med avsikt i flera hänseenden här givits en mera elastisk karaktär, än de kunna tänkas få i en framtid, då praktisk erfarenhet hunnit vinnas om deras verkningar. Det synes i allmänhet önskvärt, att särskilt under övergångstiden efter en reforms genomförande en viss rörelsefrihet medges inom den nya organisationens ram, så att en efter de förefintliga faktiska behoven avpassad praxis får tillfälle att utveckla sig, på vars grundval eventuellt behövliga föreskrifter senare kunna byggas.

KAPITEL III.

De skriftliga slutproven.

Såsom i det föregående närmare utvecklats, ha de sakkunniga kommit till den uppfattningen, att även om den nuvarande studentexamen avskaffas, vissa anordningar måste vidtagas i syfte att garantera en, så vitt möjligt, likformig standard i fråga om lärjungarnas kunskaper och mognad vid avslutad studiegång. När det gäller att föranstalta om kontrollanordningar över slutresultatet av gymnasiernas verksamhet, synas i främsta rummet skriftliga prov, ersättande de nu förekommande studentskrivningarna, lämpa sig härför, detta icke minst ur den synpunkten att de skriftliga avgångsproven representera några av respektive gymnasie-linjers viktigaste ämnen.

De sakkunniga äro visserligen medvetna om att en fullt genomförd likformighet i läroverkens standard ej alltid låter sig förenas med ett önskvärt mått av frihet för läroverkens lärare att enligt skiftande synpunkter planlägga och ordna undervisningen. Det gäller att väga dessa två önskemål mot varandra: kravet på en enhetlig standard och kravet på undervisningens frihet. Problemet är att lämpa kontrollåtgärderna så, att lärarnas och lärjungarnas frihet ej i onödan beskäres. En kontroll bör dessutom verka på ett förtroendeingivande och rättvist sätt. Uppfyller icke kontrollen villkoret om en rättvis likformighet, får den något godtyckligt över sig och kan då i många fall göra mera skada än nytta.

De ämnen, där den likformiga bedömningen av de skriftliga proven varit bäst tillgodosedd, ha av naturliga skäl varit matematik och fysik. Men även beträffande dessa ämnen har från censorshåll omvittnats, hurusom överbetygsskalan varit ganska olika vid olika läroverk. Särskilt med hänsyn till det förhållandet, att intagningen på skilda fackhögskolor eller levnadsbanor sker med ledning just av skrivningsbetygen i dessa ämnen, måste man medge, att hittillsvarande ordning för vitsordandet av nämnda studentskrivningar ej hållit måttet. Vad här sagts om dessa ämnen gäller i ännu högre grad om vitsorden för språkskrivningarna. För ej länge sedan gjordes av en censor i klassiska språk gällande, att betygsskalan för studentskrivningen i latin inom en och samma stad ett år skiftade från läroverk till läroverk till den grad, att likvärdiga latinskripta vid det ena läroverket belönades med överbetyg, vid det andra med underbetyg.

Det är med tanke på dylika omständigheter och för att åvägbringa bättre överensstämmelse mellan de olika läroverken, som de sakkunniga föreslå *enhetlig skrivningsgranskning* vid avgången från högsta ringen. En sådan skulle åstadkommas genom att den nuvarande, inom läroverket för rättade granskningen av vederbörande ämneslärare jämte en medbedömare bibehölles och påbyggdes genom anordnande av en särskild bedömning, för-

rättad av dels fyra *lokala granskningsnämnder* och dels — beträffande vissa skrivningar — en *permanent granskningsnämnd*, alla med sammansättning och uppgifter, som i det följande närmare utvecklas. De sakkunniga ha kommit till denna uppfattning med ledning av erfarenheter, som hämtats från rent svenska förhållanden, även om de varit medvetna om att dylik granskning redan sedan länge existerat i växlande former i våra nordiska grannländer.

Såsom av kap. XII framgår, är skrivningsgranskningen i Norge (och även i Frankrike) alltigenom anonym. Vederbörande granskningsman känner icke elevens namn, han vet icke, om det är en pojke eller en flicka eller om det är ett läroverks elev eller en privatist, vars skriptum han har framför sig. Skrivningarna inkomma också till granskningsmannen fullkomligt orättade. Proceduren är uttänkt för att gardera full objektivitet vid bedömningen. De sakkunniga ha utan längre övervägande kommit till den ståndpunkten, att en anonym skrivningsgranskning ej lämpar sig för svenska förhållanden.

Enligt de sakkunnigas mening bör det nu existerande *medbedömar-systemet* vid de skriftliga avgångsproven bibehållas. Dessa skulle alltså ej endast bli rättade och bedömda av *en* lärare utan därjämte bedömas av en av kollegiet utsedd medbedömare. Förslag till betyg avgivas av båda dessa ämnesrepresentanter. Då den rättande läraren och medbedömaren ha olika meningar, göres anteckning härom i det till granskningsnämnden (se nedan) insända protokollet. För den händelse att meningsskiljaktigheten gäller svensk skrivning, skola elevens samtliga svenska skripta under den sista terminen alltid insändas till granskningsnämnden för fastställande av betyg.

De rättade och bedömda skrivningarna insändas till vederbörande granskningsnämnd, åtföljda av protokoll och betygstabeller, där samtliga abiturienters namn och föreslagna betyg äro införda. Läroverkselevernans och privatisternas skripta behandlas på samma sätt. Granskningsnämndens uppgift är att fastställa vitsord för varje förelagt skriptum. De sakkunniga hålla före, att kontrollerade skriftliga avgångsprov böra förekomma i samma ämnen och i samma utsträckning, som nu gäller för studentexamen.

Innan organisationen för granskningen närmare behandlas, vilja de sakkunniga redogöra för hur de tänka sig *de skriftliga provens förläggning*. En av de viktigaste invändningarna, som gjorts mot nuvarande ordning för studentskrivningarna, är, att dessa följa varandra alltför tätt inom en snävt utmätt tidsperiod. Ur alla synpunkter är det önskvärt, att en förändring här kommer till stånd. De sakkunniga ha fördenskull tänkt sig, att de skriftliga slutproven kunde fördelas på de två sista terminerna. Att en ännu starkare utspridning av skrivningarna, i samband med en successiv ämnesavslutning under de två sista gymnasieåren, icke kunnat

föreslås, sammanhänger — såsom närmare belyses i kap. IV — med den nuvarande differentieringen på det högsta läroverksstadiet.

Under december månad av det sista läroverksåret böra sålunda förekomma skriftliga slutprov i moderna språk och modersmålet med början i moderna språk. De obligatoriska skriftliga slutproven i slutet av höstterminen bli då: på latinlinjen franska och modersmålet, på reallinjen engelska och modersmålet. Härtill skulle komma på båda linjerna frivilliga prov i övriga moderna språk. För vårterminen skulle sålunda återstå följande obligatoriska skriftliga prov: på latinlinjen latin, på reallinjen matematik. Härtill kommer under denna termin frivilligt prov i matematik på latinlinjen och i fysik på reallinjen. Vårterminens skriftliga slutprov utföras under förra hälften av mars månad.

De sakkunniga äro väl medvetna om att invändningar komma att resas mot tanken, att vissa skriftliga slutprov förläggas redan till slutet av höstterminen, då kurserna i de olika ämnena ännu ej äro fullt genomgångna. För de moderna språkens vidkommande torde den föreslagna anordningen icke möta några större svårigheter. Det förutsättes blott, att den grammatiska delen av kursen är fullt genomgången och den skriftliga träningen slutförd i god tid före det skriftliga slutprovet. Vårterminens undervisning i de moderna språken kunde då mera ostört ägnas åt textläsning och allmänt bildande moment i dessa ämnen, vilket ur flera synpunkter vore en fördel.

Vad beträffar det svenska skriftliga slutprovets förläggande till höstterminen, kan detta vålla vissa vanskligheter med hänsyn till att kurserna i de skolämnena, från vilka stoffet till uppsatserna skall hämtas, då ännu icke äro till fullo avslutade. Emellertid torde här en del föranstaltningar kunna vidtagas till motverkande av dessa svårigheter. Några sådana åtgärder skola i det följande antydvas i samband med en diskussion om förhållandet mellan skolkurserna och urvalet av uppsatsämnen.

För närvarande givas omkring tolv uppsatsämnen, varav högst två äro s. k. allmänna ämnen, som hänföra sig till utanför gymnasiekurserna vunna erfarenheter. De övriga uppsatsämnena ha en mera facklig karaktär med uppslag hämtade från gymnasiets fasta ämnen, kristendoms-kunskap, modersmålet och historia med samhällslära, eller från tillvals- och tilläggsämnen. Antalet från de fasta ämnena hämtade uppsatsämnen brukar vara omkring fem, resten faller inom tillvals- och tilläggsämnen. Även om detta kan synas vara ett ganska rikhaltigt urval, så får man dock icke förglömma, att examinanderna även under nuvarande förhållanden icke kunna förutsättas ha sina kunskaper aktuella annat än inom vissa begränsade delar av gymnasiekurserna, helst som de enligt nuvarande ordning samtidigt måste förbereda sig för andra skrivingar. Vidare må erinras om att kursplanerna numera endast tjäna till huvudsaklig ledning och att

läroverksstadgan förutsätter möjlighet till stoffurval inom de olika läroämnena — något som ju också framhålles i gällande stadga för studentexamen. Följden är, att samma områden av kursen ej behandlats på samma sätt och i samma utsträckning vid alla läroverk och av alla lärare. Men uppsatsämnena gälla hela landet. Här synes det, som om slump och tillfälligheter hade alltför stort spelrum.

Vid de senaste årens ämnesval har man sökt att undkomma dessa svårigheter. Det synes de sakkunniga, att man kunde gå ett stycke längre på den inslagna vägen i riktning mot att undanröja tillfälligheternas spel vid avgångsprovet i modersmålet. Dels kunde det ske genom större förekomst av s. k. allmänna ämnen och översiktsämnena, dels genom utsträckt användning av hjälpmedel vid uppsatsproven. Felet med nuvarande ordning är, att examinanderna ej sällan nödgas skriva om sådant, som de ha otillräckliga insikter i. Detta vållar icke blott att uppsatsen får ett torrt och magert innehåll, utan återverkar även ofördelaktigt på uppsatsens form, på dess egenskap av skrift- och stilprov. Problemet har vid upprepade tillfällen debatterats. Nyligen har det av lektor Greta Hedin behandlats i en tidningsuppsats. Där framhålles, att visserligen det berömda tegnérordet är en tvivelaktig sanning: »Vad du ej klart kan säga, vet du ej. Med tanken ordet föds på mannens läppar. Det dunkelt sagda är det dunkelt tänkta.» Men att man ej klart och väl kan uttrycka, vad man icke vet, är däremot visst. Det finns en viss stilistisk färdighet, ofta till virtuositet utvecklade ur behovet att dölja bristen på innehåll, men den bör icke uppmuntras inom skolan. Vad skolan skall söka framdana, är förmågan hos eleverna att i mera krävande situationer ge uttryck åt ett komplicerat och ej i första ögonblicket överskådligt innehåll. En alltför formell uppsatsbedömning kommer därför att i längden motverka sitt eget syfte. De sakkunniga kunna med nöje instämma i vad modersmålslärares förenings arbetsutskott framfört i fråga om uppsatsens bedömning, att denna bör »vara mångsidig och icke kan stanna vid den språkliga formen. Det allmänna intrycket av ett skriftligt arbete i modersmålet bestämmes till väsentlig del av den intellektuella utveckling, den mognad i omdömet, den fasthet och reda i kunskaper och den logik i plan och tankesammanhang, som utmärker arbetet». Dessa normer för bedömningen förutsätta emellertid, att lärjungen har ett stoff att arbeta med vid författandet av sin uppsats.

Innan de sakkunniga lämna detta spörsmål, kunna de icke underlåta att något beröra den kritik, som rests mot de hittills förekommande, mera sporadiska försöken att låta examinanderna använda hjälpmedel vid utarbetandet av sina uppsatser. Det har gjorts gällande, att resultaten i dessa fall blivit frapperande dåliga, att eleverna ej förmått bemästra det stora till förfogande ställda materialet eller att de alltför mycket plagierat hjälp-

medlen. De sakkunniga vilja ej i alla avseenden bestrida kritikens riktighet. Det är klart, att hjälpmedlen, samtidigt som de minska vissa svårigheter, skapa andra i stället. Ofta torde det ha förhållit sig så, att eleverna icke alls eller i ringa utsträckning försetts med hjälpmedel vid uppsatsskrivningen förut under skolarbetet. När de nu vid studentskrivningen utrustats härmed, ha de ställts inför en ny och föga prövad situation, som de ej haft vana att bemästra. Följden har blivit ett dåligt resultat, vilket dock ej hindrar, att metoden i och för sig är sund. Den är det så mycket mera, som den bättre än den gamla ordningen motsvarar de förhållanden, som livet utanför skolan erbjuder. Vilka hjälpmedel som böra få förekomma, och i vilken utsträckning dessa skola få begagnas vid uppsatsskrivningarna, är emellertid ett spörsmål, som torde böra lämnas åt fackmännen att utreda. Varför icke ställa till elevernas förfogande bibel, psalmbok, litteraturhistorisk läsebok, kronologiska tabeller i historia eller kartböcker för historia och geografi? Kanske även böcker i historia och naturvetenskapliga ämnen, då översiktliga uppgifter häri givas.

I förut omnämnda uppsats diskuteras även en annan möjlighet att med engelska och franska förebilder eliminera slumpens roll vid det skriftliga slutprovet i modersmålet: »Att övergå till enbart eller övervägande litterära ämnen är ju en möjlighet. Men det är knappast tänkbart eller önskvärt, att det grundläggande litteraturstudiet hos oss får en sådan omfattning som i Frankrike. I England är ju återigen modersmålet i den högre examen valfritt. Kanske bör därför ungefär vår nuvarande ämnesorientering bibehållas. Men vad man fordrar är, att det blir möjligt för en examinand att med ett rimligt arbete vara väl beredd för att skriva i det ena eller andra facket. För den skull böra flera ämnen ges inom åtminstone vart och ett av de fasta skolämnena. Vidare skulle man önska, att exempelvis ett par månader i förväg uppgifter lämnas, som i någon mån precisera de områden av lärokurserna, inom vilka årets ämnen komma att givas. Examinanderna och lärarna skulle alltså få veta, att årets ämnen komme att falla inom t. ex. svensk litteratur efter 1850, stormaktstidens svenska historia, Englands historia, att i vissa fack översiktsämnen komme att givas o. s. v.» De sakkunniga finna vissa av dessa synpunkter, särskilt den sista, värda beaktande vid anordningen av slutprovet i modersmålet.

Under alla omständigheter torde slutprovet i modersmålet, därest ovan lämnade anvisningar följdes, få en mindre slumpartad karaktär än nu. Detta skulle också medverka till att underlätta slutprovets förläggande till slutet av höstterminen för dem, som avsluta sina läroverksstudier under vårterminen. Fordringarna skulle säkerligen också kunna lättare upprätthållas.

Vad i övrigt beträffar de skriftliga provens anordning, ha de sakkunniga icke velat föreslå någon ändring i nuvarande förhållanden. De ha visserligen övervägt frågan, huruvida man icke möjligen skulle kunna låta översättningen från svenska till ett främmande levande språk utbytas mot ett *dubbelt* översättningsprov, utfört vid ett och samma skrivningstillfälle och av den art, som förekommer på sina håll i utlandet: dels en översättning från det främmande språket till modersmålet, dels en kort och lätt översättning från modersmålet till samma främmande språk. Ehuru vissa skäl kunna anföras till förmån för en dylik anordning, ha de sakkunniga dock icke funnit dem tillräckligt starka för att motivera en ändring.

Specialredogörelse för granskning och godkännande av de skriftliga proven.

För närvarande sker en central granskning av privatisternas skripta genom en särskild i Stockholm stationerad granskningsnämnd. Privatisterna kunna enligt nuvarande bestämmelser utföra sina skripta vid vilket läroverk som helst i landet, varifrån dessa i rättad men ej bedömd form insändas till skolöverstyrelsen, som vidarebefordrar dem till granskningsnämnden.

Med hänsyn till det högst betydande antal skrivningar, som enligt de sakkunnigas förslag skulle hänskjutas till centralt bedömande, skulle härvid en enda granskningsnämnd icke bli tillräcklig.

En snabb och effektiv granskning torde kräva flera nämnder, förslagsvis fyra, förlagda till Lund—Malmö, Göteborg, Stockholm och Uppsala. Vid beräkningarna i det följande förutsättas för enkelhetens skull de olika nämnderna vara lika stora, vilket givetvis i verkligheten ej behöver vara fallet. Organisationen bör givas en sådan utgestaltung, att kostnaderna hållas så lågt som möjligt. Skolöverstyrelsen föreslår och Kungl. Maj:t förordnar ledamöter i nämnderna. Härtill utses lämpliga universitets-, högskole- och läroverkslärare. Det vore enligt de sakkunnigas mening synnerligen önskvärt, att så många som möjligt av dessa samtidigt tjänstgjorde såsom fackinspektörer, vilkas funktion närmare behandlas i ett följande kapitel. Efter skolöverstyrelsens förslag utser också Kungl. Maj:t ordförande för varje nämnd. Ordföranden utser själv sekreterare för nämnden. Han utser även bland granskningsmännen för varje ämne eller ämnesgrupp inom en nämnd en ordförande, som leder de gemensamma överläggningarna beträffande granskningen av ämnet eller ämnesgruppen i fråga. Varje skriptum granskas och betyget härför fastställs av två granskningsmän. Om meningarna äro delade emellan, inträder en tredje av ämnesgruppsordföranden utsedd granskningsman som skiljedomare.

Så snart de skriftliga proven inkommit till nämndens ordförande, sammankallar denne nämndledamöterna till en gemensam sammankomst, var-

vid riktlinjer för granskningen dryftas såväl vid ett sammanträde med hela nämnden som vid sammanträden mellan representanterna för de olika ämnena eller ämnesgrupperna. Samtidigt fördelas de skriftliga proven på de olika nämndledamöterna, varefter dessa verkställa granskningen var för sig, dock så att två och två samarbeta. Sedan granskningen är verkställd, mötas nämndens ledamöter ånyo inför ordföranden, varvid de korrigerade betygen införs i betygstabellerna. Dessa böra för varje ämne vara försedda med två kolumner, en varuti läroverkens betygsförslag införts, en bredvidliggande kolumn, varuti det slutliga betyget införes med rött bläck i de fall, där granskningen föranleder ändring av föreslaget betyg. Anordningen har den fördelen, att när sedan betygstabellerna återkommit till läroverken, justeringarna klart framträda. Vidare böra betygstabellerna innehålla två anmärkningskolumner, en för den rättande lärarens påpekanden, en för granskningsmännens anmärkningar. För att möjliggöra ett kontinuerligt bedömande från granskningsnämndernas sida bör i instruktionen för granskningsmännen stadgas skyldighet för dem att föra memorialanteckningar. I författningen bör dessutom föreskrivas frihet för envar granskningsman att till protokollet anteckna de synpunkter och anmärkningar, vartill granskningen kan ha givit anledning. Om något av särskild vikt härvid framkommit, bör det ankomma på nämndens ordförande att därom lämna meddelande till skolöverstyrelsen och läroverket. I vanliga fall torde granskningsmännens anmärkningar framgå av deras blyertsanteckningar i själva skripta eller av deras betygskorrigeringar.

På skolöverstyrelsen torde böra ankomma att åvägabringa önskvärd kontakt mellan granskningsnämnderna; lämpligt synes vara, att skripta från ett visst läroverk växelvis insändas till olika nämnder. Vidare torde få anses självklart, att till granskningsman utsedd lärare ej deltagar i granskning och bedömning av skripta från sitt eget läroverk.

Beträffande modersmålsuppsatserna torde av praktiska skäl endast ett visst antal årligen kunna underkastas central granskning. Skolöverstyrelsen bestämmer för varje år, vilka läroverk som skola insända sådana. Därest emellertid modersmålsuppsatsen underkänts eller bedömts med olika betyg av läroverkets representanter, insändes den alltid till granskningsnämnden, åtföljd av examinandens samtliga skrivningar i modersmålet under den sista terminen, i vilket fall granskningsnämnden har att avgöra betygsättningen för svensk skrivning. I annat fall fastställes sistnämnda sammanfattande betyg av läroverkets representanter, för så vitt icke granskningsnämnden anser tveksamhet föreligga i fråga om godkännande eller icke godkännande, varvid det åligger granskningsnämnden att infordra sista terminens skrivningar i modersmålet och bestämma det sammanfattande vitsordet för svensk skrivning.

De sakkunniga ha diskuterat möjligheten, att vid vitsordandet av de skriftliga avgångsproven även i andra ämnen än modersmålet hänsyn

toges till examinandernas föregående skriftliga prov. De ha härvid kommit till den uppfattningen, att i fråga om matematik och fysik tillfälligheter icke i regel ha sådant inflytande, att ett dylikt hänsynstagande behöver förekomma. De skriftliga resultaten inom dessa ämnen i studentexamen pläga ganska väl motsvara elevernas verkliga ståndpunkt. Annorlunda förhåller det sig i viss mån med latinet och de moderna språken. Här kunna tillfälligheter lättare göra sig gällande, och de sakkunniga förmena därför, att vid betygssättningen av de skriftliga avgångsproven i latin och moderna språk viss hänsyn bör i tveksamma fall tagas till examinandens föregående skriftliga prov under terminen. Därest ett läroverks ämnesrepresentanter finna, att en elevs skriftliga prov i latin eller ett modernt språk på ett mera påfallande sätt skiljer sig från hans föregående prestationer under terminen, bör läroverket därför äga rätt att förutom avgångsprovet insända samtliga elevens skrivelser i ämnet för ifrågasvarande termin jämte tillhörande texter till granskningsnämnden, som har att taga hänsyn därtill vid den slutliga betygssättningen. Anteckning härom skall göras i läroverkets anmärkningskolumn.

I överensstämmelse med de grundlinjer, som de sakkunniga följt vid uppgörandet av sitt förslag, ha de funnit sig böra föreslå vissa ändringar i nu gällande regler för *de skriftliga slutprovens godkännande*. Enligt 1933 års läroverksstadga, § 99, äger lärjunge, som erhållit lägst vitsordet godkänd för svensk skrivning och därjämte för två skriftliga prov, av vilka minst ett i ämne tillhörande de i hans ämnesgrupp ingående fasta ämnena, att undergå muntlig prövning. Har han blivit godkänd endast i svensk skrivning jämte ett skriftligt prov i något av de fasta ämnena, kan han förklaras berättigad att undergå muntlig prövning, därest minst två tredjedelar av vederbörande ämneslärare medgiva detta. Rättigheten att deltaga i den muntliga prövningen innebär samtidigt ett godkännande av den skriftliga prövningen i dess helhet, och de därvid givna vitsorden — alltså även ett eventuellt underbetyg — införas i examenskatalogen och studentbetyget. De sakkunniga vilja föreslå en anordning, som dels innebär ett lindrande av villkoren för tillträde till den muntliga prövningen och dels gör det möjligt för den i endast två skriftliga prov godkände att undergå nytt skriftligt prov utan att behöva göra om de redan en gång godkända skrivelserna, men som samtidigt utgör en starkare garanti för kvaliteten hos ett godkänt avgångsbetyg. I det nuvarande systemet ligger en källa till oro och nervositet hos abiturienterna, då det underkända resultatet av en enda skrivning kan — för så vitt vederbörande elev ej »röstas upp» av en kvalificerad majoritet bland lärarna — komma hela examen att falla.

De sakkunniga föreslå, att lärjunge, som erhållit minst betyget godkänd i två av de till hans linje hörande slutskrivningarna — med sådant hän-

synstagande till föregående prestanda varom ovan sagts — skall utan vidare äga rätt att undergå muntlig prövning. Han skall emellertid vara skyldig att, för erhållande av godkänt avgångsbetyg, underkasta sig förnyat skriftligt prov — dock icke i redan godkänt ämne — inom det läsår, som följer efter det, då det underkända skriftliga provet förekommit. För erhållande av godkänt avgångsbetyg bör lärjungen senast inom nämnda tid kunna uppvisa lägst vitsordet godkänd för svensk skrivning och därjämte för två skriftliga prov, av vilka minst ett i ämne tillhörande de fasta ämnen som ingå i hans ämnesgrupp. Utom i svensk skrivning måste alltså en latinare vid »respitårets» slut ha erhållit godkända skrivningsbetyg i antingen latin eller franska, en realist i antingen matematik eller engelska, och båda dessutom godkänts i ytterligare ett skrivningsämne. Detta kan givetvis vara ett s. k. tilläggsämne. Det bör kunna vara möjligt för abiturienten att före respittidens slut ändra sin tillvalsgrupp eller sitt tilläggsämne eller att upptaga ett sådant, om han icke gjort det förut. Med den betydande rörelsefrihet, som sålunda skulle förefinnas beträffande skrivningsämnena, torde nödig hänsyn få anses ha tagits till växlande begåvnings typer. En på det matematiska ämnesområdet specialbegåvad elev skulle alltså kunna erhålla godkänt avgångsbetyg på godkända skrivingar i modersmålet, matematik och fysik. En språklig specialbegåvning skulle, vare sig han tillhörde latin- eller reallinjen, kunna dimitteras efter godkända skrivingar i modersmålet och två levande språk.

Förutom den normala delade skrivningsperioden december—mars föreslå de sakkunniga (se kap. V) kompletterande skriftliga prov, avseende efter och fyllnadsprövningar i alla ämnen under januari och augusti. Det blir en fullständig skrivningsperiod mindre än nu, då studentskrivingar förekomma mitt under höst- och vårterminerna samt dessutom kompletteringskrivingar under januari och augusti. Att de sakkunniga föreslå en minskning av antalet skrivningsperioder, beror främst på att så många som nu ej anses behöfliga. Så tätt på varandra följande skrivningsperioder, som för närvarande förefinnas, torde locka komplettander att, ehuru otillräckligt förberedda, anmäla sig till prövning. Flera prövningsperioder än vad som föreslås, skulle ej heller lämpligen kunna passas in i det system för provens avläggande, som de sakkunniga tänkt sig, och skulle också onödigtvis inkräkta på läroverkens arbetsro. Att slutligen kompletteringskrivingarna tänkas förlagda till januari och augusti månader, sammanhänger med att de så nära som möjligt böra föregå universitetens och fackhögskolornas arbetsterminer.

Enligt den ordning, som här föreslås, skulle sålunda en elev, som underkänts i modersmålet eller ett modernt språk vid de skriftliga slutproven under december månad, ha möjlighet att bättra på sitt betyg nästföljande

läsår under augusti, december och januari. En elev, som i mars underkänts i skriftligt slutprov i latin, matematik eller fysik, skulle beträffande dessa ämnen ha samma möjlighet under nästföljande augusti, januari och mars. Under detta respitår skulle, som nämnts, betygen för de godkända skriftliga slutproven vara gällande, och elevens muntliga avgångstentamina skulle ej heller påverkas.

Vad slutligen angår de skriftliga proven för privatister, motsvarande fordringarna för godkänt avgångsbetyg från gymnasiets högsta ring, få de sakkunniga anledning att behandla denna fråga i ett särskilt kapitel. I regel böra privatisterna fullgöra sina skriftliga prov i samband med läroverkens skriftliga avgångsprövningar under december och mars månader, men de böra även ha rätt att utföra dem under kompletteringsperioderna under januari och augusti.

För den slutliga betygsbedömningen i dessa sistnämnda fall erfordras en *permanent granskningsnämnd*, förlagd till Stockholm. Denna granskningsnämnd skulle icke endast granska och betygsätta privatisternas skriftliga prov i de fall, varom nu är fråga, utan också de skriftliga efter- och fyllnadsprövningarna (se kap. V).

Ekonomiska synpunkter.

De sakkunniga övergå nu till att beröra de ekonomiska synpunkter, som stå i samband med skrivningsgranskningen. I anslutning härtill göras vissa beräkningar angående den tid, som erfordras för granskningsnämndernas verksamhet.

Härvid erinras om, att enligt de sakkunnigas förslag de lokala granskningsnämnderna skola ha att granska och bedöma även de privatisters skripta, som deltaga i läroverkens ordinarie skrivingar i december och mars.

Nedanstående kostnadsberäkningar basera sig på statistiska uppgifter, som inhämtats från skolöverstyrelsen angående de sista två årens student-examina (se tab. 36, bil. C.). Det är givet, att kostnaderna kunna variera från år till år, något som dock icke torde väsentligen influera på kostnadsberäkningens resultat.

Beräkningarna äro gjorda under den förutsättningen, att granskningsnämndens ledamöter erhålla ersättning efter åtta kronor för gransknings-timme. De sakkunniga förorda ersättningens bestämmande till ungefär nämnda belopp, vilket torde få anses motiverat med hänsyn till behovet av för uppdraget verkligt kvalificerade krafter.

Modersmålet. Antalet skripta beräknas till omkring 3 600. Om alla modersmålsprov underställdes nämnderna för granskning och man beräk-

nar att varje skriptum skulle kräva 15 minuter, skulle härför erfordras $3\ 600/4 = 900$ timmar för en granskningsman. Det erforderliga timantalet för båda granskningsmännen skulle då bli 1 800. En så vidlyftig granskning låter sig med sannolikhet ej genomföra och behövs säkerligen ej heller. Stickprov få användas i fråga om modersmålet. Det föreslås, att en tredjedel av uppsatserna, d. v. s. 1 200, utväljas varje år för granskning. Först och främst böra alla privatistskripta samt vissa privatlärooverks skripta uttagas. Av statslärooverkens uppsatser skulle med detta förslag årligen cirka en femtedel underkastas granskning.

Antalet effektiva arbetstimmar för granskning av modersmålsuppsatserna blir enligt ovanstående 600 eller 150 timmar per granskningsnämnd. Då det skriftliga avgångsprovet i modersmålet tänkes förlagt till slutet av höstterminen, kommer granskningsperioden att infalla under jullovet. Om varje granskningsman anslår 6 timmar om dagen till granskning, skulle härför erfordras 25 dagar per granskningsnämnd eller 6 à 7 dagar för var och en av 4 ledamöter.

Kostnaderna för själva granskningen i modersmålet kan beräknas till 1 200 kronor per nämnd eller för alla nämnderna tillhopa till 4 800 kronor.

Moderna språk. Antalet skripta kan beräknas ungefärligen utgöra: i tyska 490, i engelska 1 950, i franska 1 970. För varje skriptum beräknas i genomsnitt 5 minuter, lågt beräknat. Enmansgranskning kräver enligt denna förutsättning: för tyska $\frac{490}{12} = 41$ timmar, för engelska $\frac{1\ 950}{12} = 163$ timmar, för franska $\frac{1\ 970}{12} = 164$ timmar, vilket med tvåmansgranskning gör $82 + 326 + 328 = 736$ timmar. På varje nämnd komma sålunda 184 timmar. De moderna språkskrivningarna tänkas förlagda till slutet av höstterminen. Om varje granskningsman arbetar 6 timmar om dagen under 6 à 7 dagar av jullovet, erfordras härför inom varje nämnd 5 ledamöter.

Kostnaden för själva granskningen i moderna språk kan beräknas till 1 500 kronor per nämnd eller för alla nämnderna tillhopa till 6 000 kronor.

Latin. Antalet latinskripta beräknas vara 1 850. Om i genomsnitt 9 skripta avverkas per timme, erfordras härför $\frac{1\ 850}{9} = 206$ timmar eller med tvåmansgranskning 412 timmar. På varje nämnd komma sålunda 103 timmar. Latinskrivningen tänkes förlagd till mars månad. Granskningsmännen kunna alltså endast disponera fritid under terminen för gransk-

ningen. Med 2 timmar om dagen åtgå cirka 50 dagar för varje nämnd. Det föreslås 5 granskningsmän per nämnd, som arbeta under 10 dagar.

Kostnaden för själva granskningen av latinskripta beräknas till 3 300 kronor.

Matematik och fysik. Antalet matematikskripta kan på båda gymnasie-linjerna beräknas till 2 100. Härtill komma beräknade 600 skripta i special-matematik. Om 15 skripta bedömas per timme, skulle för granskningen åtgå $\frac{2\,700}{15} = 180$ timmar. Antalet fysikskripta kan beräknas till 1 200; 12 skripta bedömas per timme. Alltså åtgå för fysiken $\frac{1\,200}{12} = 100$ timmar. För matematik och fysik gör det inalles vid tvåmansgranskning $2(180 + 100) = 560$ timmar. På varje nämnd komma sålunda 140 timmar. Matematik- och fysikskrivningarna förutsättas förlagda till mars månad. Med 2 timmar om dagen åtgå cirka 70 dagar för varje nämnd. Det föreslås 7 granskningsmän per nämnd, som arbeta under 10 dagar.

Kostnaden för själva granskningen av matematik- och fysikskripta beräknas till 4 500 kronor.

Det förutsättes i ovanstående förslag, att granskningsnämnderna arbeta dels 6 à 7 dagar under jullovet (modersmålet, moderna språk) dels under 10 dagar vid månadsskiftet mars—april (latin, matematik, fysik). Kostnadsberäkningarna ha hittills avsett endast själva granskningen. Härtill torde böra komma arvode till envar av granskningsmännens ledamöter dels till ett sammanträde, där principerna för granskningen fastställas, dels till ett betygssammanträde. Om för varje ledamot för detta ändamål beviljas 40 kronor, skulle det erforderliga anslaget för de 84 ($16 + 20 + 20 + 28$) ledamöterna bli 3 360 kronor eller avrundat uppåt 3 400 kronor. Till envar av de fyra nämndernas ordförande torde för deras arbete och expenser böra utgå ett arvode om 500 kronor. Erforderligt anslag härför skulle följaktligen belöpa sig till 2 000 kronor.

Totalkostnaden för granskningen, avseende vårterminens slutprövning, skulle sålunda bli $4\,800 + 6\,000 + 3\,300 + 4\,500 + 3\,400 + 2\,000 = 24\,000$ kronor. Härtill skulle för de två gemensamma sammanträdena komma dagtraktamenten och reseersättningar samt ersättning för mistade löneförmåner för de fåtaliga ledamöter av granskningsnämnderna, som äro bosatta utanför respektive nämnders förläggningssort.

Vad *finansieringen* av de lokala granskningsnämndernas verksamhet angår, tänka sig de sakkunniga, att denna skulle åstadkommas utan kostnader för statsverket dels genom en mindre höjning av anmälningsavgiften

för läroverkens egna lärjungar och dels genom att kontrollkostnaderna för de muntliga proven bli mindre än de nuvarande.

Läroverkens egna lärjungar erlägga för närvarande vid anmälan till examen en avgift av 30 kronor. Privatisterna åter erlägga dels vid anmälan till examen en anmälningsavgift av 30 kronor, dels före den skriftliga prövningen en avgift av likaledes 30 kronor, dels slutligen före den muntliga prövningen en avgift av 60 kronor vid odelad prövning eller, om prövningen är delad, 30 kronor vid anmälan till varje delprov.

Av de 30 kronor, som enligt nuvarande ordning varje privatist har att erlägga i och för kostnader för de skriftliga proven i studentexamen, ha hittills 15 kronor tillfallit vederbörande lärare och rektor vid det läroverk, där skrivningarna försiggått, och återstående 15 kronor ha använts för bestridande av övriga med studentskrivningarna sammanhörande utgifter, bland annat för att bestrida kostnaden för den nuvarande granskningsnämnden för privatisternas skripta. Enligt det här framställda förslaget skulle granskningsnämndernas befattning med privatisternas skripta framdeles bli mindre tidskrävande och besvärlig än den nuvarande granskningsnämndens, då ju varje skriptum, i motsats till vad nu är fallet, skulle vara åtföljt av den rättande lärarens jämte medbedömaren's betygsförslag. Å andra sidan tillkommer enligt detta förslag medbedömaren vid det läroverk, där skrivningen försiggår. Han bör givetvis ha någon ersättning för sitt arbete. Det föreslås, att av de 30 kronor, som varje privatist har att erlägga för de skriftliga proven, 25 kronor fördelas mellan rektor, rättande lärare och medbedömaren vid det läroverk, där skrivningen sker. Resten användes för granskningsnämndernas verksamhet.

Vidare föreslås, att alla övriga abiturienter i och för de skriftliga provens granskning ha att erlägga en avgift av 5 kronor. Härigenom skulle vinnas en totalinkomst för granskningsnämndernas verksamhet på ungefär 18 000 kronor, varigenom nämndernas verksamhet till stor del skulle finansieras. I den mån denna nya avgift ej skulle räcka till att täcka alla utgifter för granskningen, torde en del av de redan nu utgående anmälningsavgifterna till studentexamen kunna användas för detta ändamål. De sakkunniga komma att i följande kapitel redogöra för hur de i övrigt tänkt sig kontrollen av betygen vid godkänd avgång från gymnasiet's högsta ring anordnad. Denna kontroll torde, såsom nyss framhållits, komma att ställa sig avsevärt billigare än nuvarande censur i studentexamen.

Lämpligast torde avgifterna böra regleras så, att anmälningsavgiften för avgångsprövningarna för *alla* höjes från 30 till 35 kronor och att privatisternas avgift till skrivningarna sänkes från 30 till 25 kronor, varvid sistnämnda belopp stannar vid det läroverk, där skrivningarna ägt rum. Om det anses olämpligt att höja anmälningsavgiften, torde en del av granskningsnämndernas utgifter kunna bestridas av statsmedel. Det är ju en form av inspek-

tion av den högre undervisningen, som det här är fråga om, och den måste alltså anses falla inom det statliga undervisningsväsendets uppgifter.

En läroverkselev, som begagnar sig av den i det föregående angivna möjligheten att reparera ett misslyckande vid de skriftliga slutproven, bör erlægga en anmälningsavgift av 5 kronor för varje skrivningsperiod. Anmälningsavgiften skulle användas som bidrag till kostnaden för den permanenta granskningsnämnden. Denna skulle i övrigt bekostas av vissa avgifter för skriftlig fyllnadsprövning, vidare av anmälningsavgifterna för de privatister, som fullgöra sina skriftliga prov under augusti och januari, samt, i den mån nu nämnda avgifter ej räcka till, av de allmänna avgifterna för läroverkens slutprov vid avgång från gymnasiets högsta ring.

KAPITEL IV.

De muntliga slutproven.

I enlighet med den tankegång, som i korthet utvecklats i kap. II, ha de sakkunniga funnit sig böra föreslå, att den nuvarande, till en dag sammanträngda muntliga studentexamen avskaffas, och att abiturienternas muntliga redovisning av sina kunskaper sker i formen av *successivt anordnade slutförhör*, allt eftersom kurserna i ämne efter ämne inhämtats.

Vid det närmare utformandet av denna tanke ha olika utvägar kommit under omprövning. De sakkunniga ha redan på ett tidigt stadium av utredningen undersökt möjligheten att — såsom under de senaste årtiondenas diskussion vid olika tillfällen föreslagits — verkställa en successiv avslutning av ämnena klassvis i förening med period- eller koncentrationsläsning under de två sista gymnasieåren. En dylik lösning har emellertid, som här nedan skall utvecklas, visat sig stöta på oöverkomliga svårigheter till följd av det differentierade gymnasiets organisation.

Om — såsom fallet var före 1927 års läroverksreform och innan 1928 års läroverksstadga kommit i tillämpning — alla lärjungar på en och samma gymnasielinje läste samma ämnen, hade tanken varit lätt att genomföra. Nu äro förhållandena annorlunda. Jämte de fem fasta ämnena på de två gymnasielinjerna, som alla elever studera, måste numera dessutom medtagas 2 à 3 tillvalsämnen, kombinerade i 11 grupper på latinlinjen och i 7 grupper på reallinjen. De olika gruppernas elever läsa emellertid icke dessa tillvalsämnen var för sig; samläsning förekommer icke blott mellan de olika grupperna inom en och samma klassavdelning, utan också mellan grupper från olika klassavdelningar av det treåriga och det fyraåriga gymnasiet eller av latin- och realgymnasiet, nämligen så snart kurserna överensstämma och undervisningsavdelningens elevantal ej överstiger 30.

Ett försök att i förväg avlasta vissa tillvalsämnen från studentexamen skulle — såsom ett studium av tabellerna 1 och 2 utvisar — medföra en högst ojämn belastning under de två sista gymnasieåren för de olika ämnesgrupperna. Ett gynnande av en ämnesgrupp skulle medföra ett missgynnande av en annan ämnesgrupp. Det skulle exempelvis icke möta någon svårighet att avsluta tyska och geografi i näst högsta ringen genom att till-

Tabell 1.

Översikt över nuvarande timtal inom de olika ämnesgrupperna i gymnasiets två högsta ringar.

I. Latingymnasiet.

a) Högsta ringen.

Fasta ämnen i IV ⁴ o. III ³ (timtal)	Tillvalsgrupp (ämnen och timtal)	Totalt timtal i IV ⁴	Totalt timtal i III ³
Kristendom . 1	1: Tyska 2; engelska 2; geografi 2	26	27
Modersmålet 4	2: » 2; » 2; filosofi 2	26	27
Latin 6 (7) ¹	3: Engelska 2; geografi 2; biologi 2	26	27
Franska . . . 5	4: Grekiska 7; tyska 2	29	30
Historia . . . 4	5: » 7; engelska 2	29	30
Summa 20 (21) ¹	6: » 7; filosofi 2	29	30
	7: Tyska 2; engelska 2; matematik 3	27	28
	8: Engelska 2; matematik 3; fysik 3	28	29
	9: Matematik 3; fysik 3; kemi 3	29	30
	10: Tyska 2; engelska 2; biologi 2	26	27
	11: Engelska 2; biologi 2; kemi 3	27	28

¹ Siffran inom parentes avser det treåriga gymnasiet.

b) Näst högsta ringen.

Fasta ämnen i III ⁴ o. II ³ (timtal)	Grupp (ämnen och timtal)	Totalt timtal i III ⁴	Totalt timtal i II ³
Kristendom . 2	1: Tyska 2; engelska 2; geografi 2	26	27
Modersmålet 5	2: » 2; » 2; filosofi 2	26	27
Latin 6 (7) ¹	3: Engelska 2; geografi 2; biologi 3	27	28
Franska . . . 4	4: Grekiska 7; tyska 2	29	30
Historia . . . 3	5: » 7; engelska 2	29	30
Summa 20 (21) ¹	6: » 7; filosofi 2	29	30
	7: Tyska 2; engelska 2; matematik 4	28	29
	8: Engelska 2; matematik 4; fysik 3	29	30
	9: Matematik 4; fysik 3; kemi 2	29	30
	10: Tyska 2; engelska 2; biologi 3	27	28
	11: Engelska 2; biologi 3; kemi 2	27	28

¹ Siffran inom parentes avser det treåriga gymnasiet.

Tabell 2.

Översikt över nuvarande timaltal inom de olika ämnesgrupperna i gymnasiets två högsta ringar.

II. Realgymnasiet.

a) Högsta ringen.

Fasta ämnen i IV ⁴ o. III ³ (timal)	Tillvalsgrupp (ämnen och timal)	Totalt timal i IV ⁴	Totalt timal i III ³
Kristendom . . . 1	1: Tyska 2; franska 3; geografi 2	26	26
Modersmålet . . . 4	2: » 2; » 3; filosofi 2	26	26
Engelska 4	3: Franska 3; geografi 2; biologi 2	26	26
Historia 4	4: Tyska 2; franska 3; fysik 3.5 (4) ¹	27.5	28
Matematik . . . 6	5: Franska 3; fysik 3.5 (4) ¹ ; kemi 3	28.5	29
Summa 19	6: Biologi 2; fysik 3.5 (4) ¹ ; kemi 3	27.5	28
	7: Matematik (specialkurs) 2; fysik 3.5 (4) ¹ ; kemi 3	27.5	28

¹ Siffran inom parentes avser det treåriga gymnasiet.

b) Näst högsta ringen.

Fasta ämnen i III ⁴ o. II ³ (timal)	Grupp (ämnen och timal)	Totalt timal i III ⁴	Totalt timal i II ³
Kristendom . 2	1: Tyska 2; franska 3; geografi 2	25	27
Modersmålet 5	2: » 2; » 3; filosofi 2	25	27
Engelska . . 3	3: Franska 3; geografi 2; biologi 3	26	28
Historia . . . 3 (4) ¹	4: Tyska 2; franska 3; fysik 4 (5) ¹	27	30
Matematik . 5 (6) ¹	5: Franska 3; fysik 4 (5) ¹ ; kemi 2 (3) ¹	27	31
Summa 18(20)	6: Biologi 3; fysik 4 (5) ¹ ; kemi 2 (3) ¹	27	31
	7: Matematik (specialkurs) 2; fysik 4 (5) ¹ ; kemi 2 (3) ¹	26	30

¹ Siffran inom parentes avser det treåriga gymnasiet.

dela vart och ett av dessa ämnen i nämnda ring ett timaltal av 4. Andra ämnens timaltal finge då reduceras i motsvarande grad i nämnda ring, exempelvis modersmålet och historia på båda gymnasielinjerna, franska på latinlinjen och engelska på reallinjen. Sistnämnda ämnen skulle då såsom kompensation få ett ökat timaltal i högsta ringen. Men den vinst, som sålunda skulle ernås för grupp 1 på såväl latin- som realgymnasiet, skulle draga med sig olägenheter för studerande inom alla andra ämnesgrupper. Om man nöjde sig med en tidig avslutning av endast tyskan, skulle grupperna 1, 2, 4, 7 och 10 på latinlinjen samt grupperna 1, 2 och 4 på reallinjen gynnas men övriga grupper missgynnas i motsvarande grad. Detsamma gäller om geografin: ett tidigt avslutande av detta ämne med högt timaltal i näst högsta ringen och reducerat timaltal för annat ämne i samma

ring skulle vara till fördel för grupperna 1 och 3 på båda huvudlinjerna men till nackdel för övriga ämnesgrupper på grund av den ojämna arbetsbelastning, som anordningen i fråga skulle medföra för dessa ämnesgrupper.

De komplikationer, som skulle göra sig gällande vid ett tidigt avslutande av tillvalsämnena, skulle icke uppstå vid ett tidigt avslutande av något av de fasta ämnena, eftersom alla elever deltaga i studiet av dessa ämnen. Bortsett från kristendomsämnet framträda emellertid här andra svårigheter, sammanhängande med dessa ämnens stora timtal i de två högsta gymnasieringarna och deras karaktär av huvudämnen. Alldenstund dessa ämnen utgöra gymnasielinjernas huvudämnen, föreligger ett naturligt och legitimt önskemål att draga dessa fram till gymnasiets högsta stadium, där elevernas större mognad möjliggör ett mera fördjupat studium.

Vad beträffar *kristendomsämnet*, ligga förhållandena annorlunda till. Dels har ju detta ämne ett ringa timtal: två timmar i näst högsta och en i högsta ringen, dels är ämnet icke obligatoriskt examensämne. Sistnämnda omständighet medför, att det ytterst sällan förekommer i studentexamen, även om det måste studeras fram till slutspurten före examen. Det skulle vara till kristendomsämnets fördel att få det avslutat i näst högsta ringen med ett timtal i nämnda ring av tre veckotimmar. Den nya veckotimmen i näst högsta ringen borde kristendomskunskapen i så fall få antingen från modersmålet på båda gymnasielinjerna eller från latinets på latinlinjen och från matematiken på reallinjen. Det ämne, som åt kristendomskunskapen avstode en veckotimme i näst högsta ringen, borde givetvis återfås densamma i högsta ringen.

Ehuru de sakkunniga med hänsyn till här berörda förhållanden icke funnit det möjligt att beträffande övriga ämnen förverkliga tanken om en på koncentrationsläsning grundad, klassvis organiserad ämnesavslutning, vilja de i fråga om kristendomsämnet föreslå en dylik anordning i enlighet med vad här ovan sagts.

Sedan den undersökning verkstälts, för vilken i det föregående redogjorts, ha de sakkunniga övervägt möjligheterna att, med huvudsakligt bibehållande av för högsta gymnasieklassen nu stadgade timtal, åstadkomma ett *successivt avslutande av kurserna i de olika ämnena genom gruppvis anordnade muntliga tentamina*. De sakkunniga ha härvid särskilt beaktat det i Finland sedan länge tillämpade systemet, för vilket närmare redogöres i kap. XII. Detta innebär i huvudsak, med avseende på de muntliga förhören, att klassundervisningen i högsta klassen avslutas den 24 februari, varefter eleverna arbeta på egen hand med förberedandet av sina tentamina, vilka förrättas i grupper enligt en av eleverna föreslagen och av klassens lärare granskad och fastställd tentamensordning. Gruppernas storlek är ej fastställd i författningen, vilket på många håll betrak-

tas som en brist. Tentamensordningen insändes vid början av vårterminen till den centrala skolmyndigheten, skolstyrelsen. I ett 1933 utfärdat cirkulär har denna bl. a. betonat nödvändigheten av att tentamina icke hopträngas så tätt på varandra att eleverna överansträngas. Enligt författningen kan skolstyrelsen, därest så prövas nödigt, förordna en eller flera av sina medlemmar att övervaka tentamina och att i av dem företrädde fackämnen avgöra, huruvida tentanden godkännes, eller om han bör undergå förnyad prövning. Denna kontrollmöjlighet har dock i praktiken sällan begagnats. Icke godkända muntliga — och skriftliga — prov kunna inom ett år förnyas utan att hela examen tages om.

Den anordning, som de sakkunniga vilja föreslå, erbjuder vissa likheter med det här i korthet beskrivna systemet. Den egentliga klassundervisningen skall enligt deras förslag upphöra i slutet av februari. Därefter följer, enligt den i föregående kapitel föreslagna anordningen för de skriftliga proven, den till början av mars förlagda andra avdelningen av dessa prov. Under den därpå följande tiden, från senare hälften av mars till omkring den 10 juni, då läroverken i regel avsluta sin vårtermin, försiggå muntliga tentamina i de till högsta gymnasieklassens kursplan hörande ämnena. Tentamina ske gruppvis, med i regel högst 4 lärjungar i varje grupp. Förhören förrättas av ämnesläraren. Jämte honom är vid förhöret såsom medbedömare närvarande en lämplig lärare i det ifrågavarande ämnet, anställd vid samma läroverk eller, där sådan ej är tillgänglig, från annat läroverk. I fråga om privatläroverk med dimissionsrätt torde medbedömare böra utses bland ordinarie lärare vid statsläroverk. Då medbedömare tillkallas från annat läroverk, utses han av skolöverstyrelsen, eljest av kollegiet, såsom nu sker med avseende på medbedömare vid de skriftliga proven. Om olika meningar uppstå i fråga om det muntliga provets godkännande eller underkännande — man torde kunna förutsätta, att detta jämförelsevis sällan komme att ske — bör en skiljedomare utses efter samma regler som för närvarande gälla beträffande de skriftliga proven. Då den sålunda tillkallade — rektor eller annan lärare — ju icke haft tillfälle att närvara vid den tentamen, vars resultat är omstritt, synes det vara nödvändigt att föreslå, att nytt förhör skall utsättas, varvid den utsedde tredje bedömaren skall närvara. Gäller oenigheten endast bestämmandet av ett högre betyg än godkänd, torde denna procedur icke vara behövlig. I dylika fall synes det lägre av de två föreslagna betygen böra gälla. Om en fackinspektör (se kap. VI) befinner sig på inspektionsbesök vid läroverket under tid, då muntliga sluttentamina pågå, bör han enligt de sakkunnigas mening ha rätt att i fråga om ämne, vari han är fackkunnig, inträda i medbedömares ställe. I händelse av meningsskiljaktighet mellan fackinspektören och ämnesläraren bör den förres votum vara avgörande, såväl i fråga om godkännande

eller underkännande som när det gäller tilldelandet av högre betyg än godkänd.

Beträffande den sistnämnda punkten — fackinspektörernas förhållande till de muntliga slutförhören och deras befogenhet vid dessas bedömande — har förslagets utformande föregåtts av överväganden även av andra möjligheter. Det är det mycket omdiskuterade problemet om den nuvarande studentexamenscensuren, som här i ändrad form anmäler sig. Av skäl, som antytts i kap. II och som närmare utvecklas i kap. VI, ha de sakkunniga tänkt sig, att den nu tillämpade censorskontrollen vid den muntliga studentexamen skall ersättas med en *stickprovsvis* utövad kontroll i samband med en vidgad fackinspektion. Då en inspektör till följd härav endast komme att kunna närvara vid ett begränsat antal av de under en viss termin anordnade slutförhören, är det givet, att betänkligheter kunna yppas mot hans utrustande med »kuggningsrätt». Det må dock å andra sidan erinras om, att även under nuvarande förhållanden ingen total censur förekommer, alldenstund varje elev, efter censorernas bestämmande, har att undergå muntligt förhör i endast fyra, högst fem av de i hans kombination ingående ämnena. Även här kunna alltså tillfälligheter tänkas spela en viss roll. I varje fall ha de sakkunniga ansett sig böra noga överväga, huruvida »kuggningsrätten» ej skulle kunna helt undvaras och exempelvis ersättas med en till inspektionsprotokollet antecknad reservation. Det kan till förmån för en sådan tanke anföras, att vad man med förhörskontrollen önskar uppnå, icke så mycket är att en enstaka abiturient, om vars godkännande i ett visst ämne tvekan råder, blir underkänd av inspektören, som att inspektionsverksamheten hindrar den allmänna nivån vid de olika läroverken att sjunka. Det kunde tänkas, att en kritisk anmärkning till protokollet, om vilken man visste att den skulle vidarebefordras till skolöverstyrelsen, i de flesta fall vore tillräcklig för detta syftes uppnående. Emellertid har bland de sakkunniga enighet vunnits kring den uppfattningen, att den avsedda effekten bäst betryggas och kontrollens auktoritet säkrast upprätthålles genom att åt fackinspektören ges befogenhet att även mot lärarens votum underkänna provningsresultatet i ett visst ämne.

Det är givet, att bedömandet av de muntliga förhören icke får göras beroende av tillfälliga omständigheter, utan att — liksom redan nu är stadgat — vederbörlig hänsyn bör tagas till lärjungens förut i de två högsta årsklasserna såväl skriftligt som muntligt ådagalagda kunskaper. Det är tydligt, att, med hänsyn till den allmänna ståndpunkt de sakkunniga intagit, de icke anse, att det avslutande förhöret bör tillmätas någon i och för sig avgörande betydelse, utan att det i än högre grad än hittills bör ses i samband med och bedömas mot bakgrunden av elevens föregående prestationer i ämnet. De sakkunniga ha i detta sammanhang uppmärksam-

mat vad skolöverstyrelsen yttrat i ett den 4 april 1933 avgivet »Förslag till anvisningar för bedömandet av studentexamen», vilket genom remiss överlämnats till de sakkunniga. Däri framhålles bl. a., att då det är abiturientens kunskaper vid tidpunkten för provningen, som skola bedömas, så bör icke en tidigare visad svaghet i något ämne utgöra ett bidragande skäl till underkännande, i annat fall än då abiturienten allt fortfarande konstateras vara svag i det ifrågavarande ämnet. Vidare bör, påpekats det, hänsyn tagas till huruvida hans tidigare prestationer förete en stigande eller fallande tendens: ett vitsordat framåtskridande bör vara ägnat att uppväga en vid slutprovningen visad svaghet. Dessa synpunkter synas de sakkunniga förtjäna beaktande även vid tillämpandet av den föreslagna nya ordningen.

Ett underkännande skulle enligt de sakkunnigas förslag icke få samma ödesdigra verkan, som en censorskuggning har under nu gällande bestämmelser, där en sådan får till följd att hela examen faller och måste tagas om i alla ämnen. De sakkunniga ha tidigare framhållit, att de icke finna det rimligt, att nya prov skola krävas i redan godkända ämnen, därför att abiturienten på ett eller två kunskapsområden ansetts behöva utfylla och fördjupa sina insikter. De ha i fråga om de skriftliga slutproven föreslagit, att därest ett av dessa underkänts, skriftlig efterprovning i ifrågavarande ämne — eller under vissa förutsättningar i ett annat — skall få företagas inom ett år, men att under detta år de redan godkända skrivningarna skola få gälla. En motsvarande anordning vilja de sakkunniga föreslå beträffande de muntligt redovisade ämnena.

Om en lärjunge vid sluttentamen — varvid som nyss sagts hänsyn även bör tagas till hans under de tre föregående terminerna ådagalagda kunskaper — blivit godkänd i samtliga till hans ämnesgrupp hörande ämnen utom ett eller högst två, skall han — med det undantag som nedan angives — för erhållande av godkänt avgångsbetyg underkasta sig förnyad provning i det eller de ämnen, vari han vid tentamen underkänts, eller också, såvida han skulle föredraga att genom ombyte av tillvalskombination ändra sammansättningen av sin ämnesgrupp, genom muntlig provning ådagalägga godkända kunskaper i sådana ämnen, vari han icke tidigare undergått godkänt slutförhör. Underkänd tentamen i tilläggsämne behöver icke nödvändigtvis föranleda förnyad provning. Sådan muntlig efterprovning skall vara fullgjord inom två terminer efter det läsår, då det eller de underkända tentamensproven förekommit. Det bör härvid stå lärjungen fritt att, därest efterprovning skall ske i två ämnen, fullgöra densamma under två olika tentamensperioder: alltså exempelvis i ett ämne på hösten och i det andra under följande vårtermin. Det bör också stå honom fritt att under ifrågavarande följande terminer antingen delta i skolarbetet i vederbörande ämnen eller

bedriva självstudier. Den sålunda föreslagna anordningen innebär, liksom förslaget i fråga om skrivningarna, samtidigt en lättnad för eleven beträffande själva proceduren och en förstärkning av slutprovets effektivitet. Ingen skulle behöva underkasta sig mödan att på nytt mobilisera sina kunskaper i redan godkända ämnen, men å andra sidan skulle ingen heller, om den här uppställda principen helt följdes, komma att få godkänt avgångsbetyg utan att ha uppvisat godkända kunskaper i alla däri ingående ämnen. Med hänsyn till möjligheten att successivt och med tillräckligt lång förberedelsestid göra om underkända tentamina torde ett sådant system få anses skänka garantier mot den nervositet, som nu ofta framkallas av fruktan för att misslyckandet i ett eller annat enstaka ämne skall förstöra hela examen.

Emellertid ha de sakkunniga trots detta ansett sig böra överväga, huruvida icke en möjlighet borde kunna beredas för de relativt sällsynta elever, som visa avsevärd fallenhet för vissa speciella ämnen men svårighet att i enstaka ämnen nå fullt godkända kunskaper, att genom ett kompensationsförfarande vinna godkänt avgångsbetyg, även när de i *ett* ämne icke lyckats bli godkända. Då det här skulle gälla att taga hänsyn allenast till mera utpräglade *specialbegåvningar* inom något särskilt ämnesområde, borde den i dylika fall fordrade compensationen vara betydande och därjämte avse inbördes *samhöriga* ämnen. Det synes också vara nödvändigt att under alla förhållanden kräva klart godkänt betyg i modersmålet samt å latinlinjen i latin och å reallinjen i matematik. Ytterligare må anmärkas, att det icke ifrågasatts något omröstningsförfarande, varvid en eller annan godsint lärare kunde frestas att något »tänja» överbetygen. Vitsorden i respektive ämnen komme att redan vara bestämda och registrerade i vederbörande elevs tentamensbok (se nedan), varför betygens vägande mot varandra bleve en rent mekanisk akt. Efter någon tvekan ha de sakkunniga sålunda velat föreslå följande. Elev, som vid anställda muntliga förhör erhållit minst vitsordet godkänd i alla till hans ämnesgrupp hörande ämnen utom ett — vilket dock icke får vara modersmålet eller å latinlinjen latin, å reallinjen matematik — skall kunna erhålla godkänt avgångsbetyg från gymnasiet högsta ring, därest han vid senast föregående förhör fått sina kunskaper vitsordade med lägst betyget med beröm godkänd i minst två ämnen inom någon av följande grupper: 1) modersmålet, historia, filosofi; 2) latin, grekiska, franska; 3) tyska, engelska, franska; 4) geografi, biologi, kemi; 5) matematik, fysik, kemi.

Till frågan om efterprovningarnas anordning återkomma de sakkunniga i kap. V.

Vad beträffar *ordningen för tentamina* under sista vårterminen och för lärjungarnas studier i samband med dessa tentamina, ha de sakkunniga övertvägt olika möjligheter. Klassundervisningen enligt dittills under läsåret gällande schema skulle, såsom förut nämnts, upphöra i slutet av februari. Under den tid, som ligger mellan de senast i mitten av mars avslutade skrivningarna och läsårets avslutning omkring den 10 juni, kan det tänkas att — såsom fallet är i Finland — tentamina förrättas enligt ett för varje läroverk på grundval av lärjungarnas förslag uppgjort tentamensschema samt att förberedelserna till dessa slutförhör försiggå helt i självstudiernas form. Man skulle å andra sidan kunna tänka sig, att det fastställdes en för samtliga läroverk gällande och av skolöverstyrelsen uppgjord tentamensordning, omfattande exempelvis tre perioder på vardera omkring 14 dagar (se närmare utarbetat förslag sid. 74 ff), samt att lärjungarna under mellantiden före var och en av dessa perioder deltog i lektioner endast i de ämnen, vari förhör närmast skulle anställas. Vissa skäl kunna synas tala för ett system av sistnämnda slag, vartill en motsvarighet finnes i universitetens och högskolornas tentamensperioder, och genom vars mera enhetliga organisation det bleve lättare för den centrala skolmyndigheten att bl. a. för inspektionssyfte vinna överblick över tentaminas fördelning vid landets läroverk. Men även den förstnämnda anordningen synes erbjuda vissa fördelar, i synnerhet med hänsyn till att de sakkunniga, såsom i kap. II framhållits, velat tillvarataga möjligheten att, i samband med en omläggning av formerna för gymnasiestudiernas avslutande, åt det sista stadiet av detta studiearbete ge en friare och mera självverksam karaktär.

Med beaktande av de nu anförda synpunkterna ha de sakkunniga sökt finna en form, som i möjligaste mån kan anses tillgodose både det ena och det andra slaget av önskemål.

De sakkunnigas förslag på den ena punkten innebär, att en viss frihet lämnas de olika läroverken vid uppgörandet av tentamensordning. Förslag till sådan skola kunna inlämnas av lärjungarna till rektors och de i klassen tjänstgörande lärarnas beprövande. Från skolöverstyrelsen kunna vissa rekommendationer lämnas angående ämnenas lämpliga fördelning på tentamensperioder. Överstyrelsen skall ha att utfärda ett förslag till dylik tentamensordning, avsett att tjäna som *vägledning*, vartill behörig hänsyn sedan tages vid uppgörandet av läroverkens tentamensordningar. Till belysning av hur ett dylikt förslag lämpligen kan tänkas se ut, ha de sakkunniga utarbetat ett sådant, som återfinnes i kap. VI. Läroverkens rektorer böra vara skyldiga att till skolöverstyrelsen i god tid, helst strax efter vårterminens början, lämna uppgift angående den för vårterminen vid varje särskilt läroverk uppgjorda tentamensordningen.

Beträffande studiearbetets anordning före och mellan tentamina innebär

förslaget, att det skall lämnas abiturienterna frihet att, om de så önska, på egen hand bedriva dessa studier, vilka i väsentlig mån ha karaktären av repetition, men att de också skola ha tillfälle att, i de fall där de efter att ha rådfört sig med vederbörande ämneslärare finna sig vara i behov därav, anlita dennes handledning. För detta ändamål bör denne vara skyldig att vissa av de på schemat angivna timmarna vara närvarande på lärorummet för att tillhandagå de lärjungar, som infinna sig, med råd, anvisningar och annan behövlig handledning.

Det är väl bekant, att olika elever kunna ha högst olika förutsättningar för självstudier. För de mera begåvade, initiativdugliga och självständiga kan en frihet av här angivet slag betyda en helt annan möjlighet till fart, fördjupning och intresse i studiearbetet än den, som erbjudes av den kollektiva klassläsningen, där takten bestämmes av de trögaste och intresset vid de stora överblickarna av ämnet delvis går förlorat genom innötandet hos de mindre försigkomna av allsköns detaljer. Å andra sidan får man icke förbise det legitima behov, som de mera medelmåttigt utrustade eleverna — åtminstone beträffande vissa delar av kursen — kunna ha av fortsatt hjälp och handledning från lärarens sida. Så kan för övrigt på en eller annan punkt även vara fallet med de bättre och vaknare eleverna. Med den här föreslagna anordningen synas båda dessa sidor av saken kunna röna nödigt beaktande.

Det har av flera skäl syntts de sakkunniga vara lämpligt, att abiturienterna, i likhet med vad som praktiseras vid universitetens och högskolornas tentamina, förses med var sin *tentamensbok*, vari resultatet av varje slutförhör införes, så snart betyget för detsamma fastställts av lärare och medbedömare (respektive fackinspektör). Det antecknas samtidigt i avgångsbetygskatalogen. På motsvarande sätt förfäres med vitsorden för de skriftliga proven. Vid fastställandet av samtliga betyg böra inga andra beteckningar få förekomma än de i läroverksstadgan angivna, alltså inga »modifikationsbeteckningar» av typen B+, B— etc. När lägst vitsordet godkänd för samtliga i lärjungens ämnesgrupp ingående ämnen (bortsett från den ovan s. 61 föreslagna kompensationsbestämmelsen) införts i hans tentamensbok och i betygskatalogen, är han berättigad att erhålla *godkänt avgångsbetyg från gymnasiets högsta ring*. Detta utlämnas lämpligen i samband med den sedvanliga avslutningen av läsåret.

Härmed skulle alltså varje moment av den spänning försvinna, varmed den nuvarande studentexamensdagen omgives, något som ur de flesta synpunkter torde få anses önskvärt. Till grund för avgångsbetygets utfärdande komme icke — bortsett från uppförande- och ordningsbetyg — att ligga något slags kollegiebeslut eller »scrutinium» utan blott en enkel registreringsakt.

KAPITEL V.

Efterprovning och fyllnadsprovning.

I kap. III ha de sakkunniga föreslagit, att lärjunge, som erhållit godkänt vitsord för endast två skriftliga avgångsprov, skall äga rätt att undergå muntlig provning. För avgångsbetygets erhållande skall han dock vara skyldig att inom ett »respitår» fullgöra kompletterande skriftligt prov i underkänt eller nyvalt ämne, så att han kan uppvisa tre godkända skriftliga prov enligt vissa regler. I kap. IV har det föreslagits, att lärjunge, som vid de muntliga avgångstentamina underkänts i högst två ämnen, bör ha rätt att inom ett år efter det läsår, då han underkänts i ett ämne, göra om tentamen däri vid inträffande provningsperiod utan skyldighet för honom att göra om sluttentamen i redan godkänt ämne. Provning, som här avsetts, har av de sakkunniga benämnts *efterprovning*.

Benämningen *fyllnadsprovning* har förutsatts såsom hittills böra givas åt kompletterande provning i ämne *efter* godkänd avgång från gymnasiets högsta ring.

För båda dessa slags provningar tänka sig de sakkunniga en och samma anordning, i vissa avseenden överensstämmande med nu gällande ordning för fyllnadsprovning efter avlagd studentexamen. Efter- och fyllnadsprovningarna böra emellertid underkastas kontroll, de skriftliga proven genom en till huvudstaden förlagd permanent granskningsnämnd, de muntliga proven genom medbedömare samt stickprovsviis genom fackinspektörer. Kontrollen av efter- och fyllnadsprovningarna bör medföra, att de härvid givna vitsorden tillerkännas full likvärdighet med de vid de normala avgångsprövningarna givna vitsorden. Den nedvärdering av vid fyllnadsprovning givna vitsord, som vissa institutioner under sista åren tillämpat vid utgallring av sökande med ledning av studentbetygen, torde kunna upphöra, om här föreslagna kontrollanordningar införas.

Reglerna för den nuvarande fyllnadsprovningen efter avlagd studentexamen återfinnas i §§ 116—118 läroverksstadgan och innebära i huvudsak följande. Den, som avlagt godkänd studentexamen, äger rätt dels att undergå provning enligt fordringarna för studentexamen i ämne, som icke förekommit i hans examen, dels ock att undergå förnyad provning i ämne, som ingått i hans examen; när provningen i sistnämnda fall gäller ämne å samma bildningslinje, på vilken studentexamen avlagts, må dock sådan provning icke äga rum samma termin som examen förekommit. Fyllnadsprovningarna äro sedan den 1 juli 1935 förlagda till vissa av skolöverstyrelsen bestämda perioder, vilka skola vara till antalet minst två under varje termin. För närvarande äro fyllnadsprovningsperioderna för skriftliga prov fyra, förlagda till augusti och januari samt till mitten av höst- och vårter-

minerna. Perioder för muntlig fyllnadsprövning äro förlagda i anslutning härtill. Dessutom har under sista året också förekommit en period för muntlig fyllnadsprövning under juni. Överstyrelsen har dessutom rätt att, då särskilda omständigheter därtill föranleda, medgiva sådan prövning även å annan tid. Prövning skall ske vid det läroverk, som överstyrelsen för varje examinand anvisar, och förrättas av lärare, som rektor därom anmodar. Fyllnadsprövning i modersmålet skall omfatta dels en svensk uppsats och dels en muntlig prövning i svenska språket och litteraturen. Fyllnadsprövning i latin, franska och matematik å latingymnasiet och latinlyceet, i engelska, matematik och fysik å realgymnasiet och reallyceet samt i tyska, engelska och franska å det nyspråkliga lyceet skall omfatta även skriftlig prövning i ämnet. I fråga om uppgifter för de skriftliga fyllnadsprövningarna gälla i tillämpliga delar samma bestämmelser som beträffande uppgifter för de ordinarie studentskrivningarna. Skriftligt prov vid fyllnadsprövning prövas och bedömes samfällt av den lärare, som verkställt prövningen och en av kollegiet utsedd medbedömare, med rektor eller annan lärare som skiljeman i händelse av olika meningar. Muntlig prövning förrättas i närvaro av rektor eller annan av denne utsedd lärare.

Frekvensen av fyllnadsprövningarna under tioårsperioden 1925—1934 framgår av tab. 37 och 38 (bil. C).

Såsom framhållits i kap. III om de skriftliga proven, ha de sakkunniga tänkt sig en delad skrivningsperiod för läroverkens abiturienter och privatisterna, förlagd till december—mars, då prov i modersmålet och främmande levande språk skulle förekomma under december samt prov i latin, matematik och fysik under mars. Förutom under denna delade skrivningsperiod skulle efter- och fyllnadsprövande kunna fullgöra skriftliga prov i alla förekommande ämnen också under januari och augusti. Motiveringen till att antalet fullständiga perioder för skriftlig efter- och fyllnadsprövning inskränkts från årligen fyra till tre återfinnes sid. 49 f. I antalet perioder för motsvarande muntlig prövning ha de sakkunniga ej tänkt sig någon förändring jämfört med nu.

För efter- och fyllnadsprövningarna bör i alla tillämpliga delar gälla, vad som stadgas för avgångsprövningarna från gymnasiets högsta ring. Av specialmotiveringen och det bifogade stadgeförslaget (bil. A och B) framgår i vad mån de sakkunnigas förslag avviker från den nu gällande anordningen.

Beträffande ekonomiska spörsmål i samband med fyllnadsprövningar gälla för närvarande vissa bestämmelser. Dessa innebära, att rektor av anmälningsavgiften erhåller fem kronor, vare sig prövningen omfattar ett eller flera ämnen, att den prövande läraren får sju kronor för varje ämne, vari endast muntligt prov förekommer, och tolv kronor för varje ämne, om både skriftligt och muntligt prov önskas, samt att medbedömaren får fyra kronor för varje ämne, om provet endast är muntligt och sex kronor för varje

ämne, om prövningen är både muntlig och skriftlig. För examinanden blir alltså följden, att han för varje ämne med endast muntligt prov har att erlægga elva kronor och för ämne med både skriftligt och muntligt prov aderton kronor. Härtill kommer anmälningsavgiften till rektor, som är fem kronor, vare sig prövningen är både skriftlig och muntlig eller endast muntlig, och vare sig prövningen omfattar ett eller flera ämnen.

De sakkunniga tänka sig ingen förändring i ovannämnda avgifter i annat avseende än att, då skriftlig prövning förekommer, bör tilläggas en avgift av fem kronor att inlevereras till statskontoret för den centrala skrivningsgranskningen. Nämnda avgift bör avse en viss skrivningsperiod och gälla för såväl ett som flera skriftliga prov.

KAPITEL VI.

Censurens ersättande med fackinspektion.

Vad som karakteriserar den muntliga studentexamen, sådan den för närvarande är anordnad, är icke blott dess till en enda dag sammanträngda förhör, utan också den till denna examensform knutna kontrollen genom huvudsakligen från universitet och högskolor hämtade censorer. Censorsinstitutionen har också spelat en framträdande roll i de senaste årtiondenas meningsbyte och reformförslag på detta område. Det har framställts åtskillig kritik mot censorskontrollens anordning och verkningar, och det kan ej förnekas, att denna kritik i vissa punkter är berättigad.

Ser man först på det konkret och siffermässigt framträdande kontrollresultatet, så kan man knappast undgå att fråga sig, huruvida den stora och kostsamma apparaten verkligen står i rimlig proportion till den sålunda utvisade effekten. Om man till exempel tar femtonårsperioden 1923—37, så visar det sig (tab. 3), att på de under denna tid i muntlig prövning (efter skrivningar samma termin) deltagande 39 044 abiturienterna kommo 5.31 procent underkända, men att endast 2.21 procent underkänts av censorerna. Av de övriga hade flertalet underkänts av lärarna och resten sett sig föranlåtna att avbryta prövningen. Procentsiffran för censorernas *direkta* ingripande ter sig sålunda föga betydande.

Det bör emellertid genast anmärkas, att nakna siffror av här anförda slag givetvis icke kunna ensamma läggas till grund för ett omdöme om räckvidden av kontrollens verkningar. Censorsinstitutionens effekt har till större delen legat så att säga på det psykologiska planet: själva vetskapen om dess tillvaro har säkerligen i många fall föranlett, att otillräckligt förberedda lärjungar icke släppts fram till det slutliga avgörandet, eller att de självmant undandragit sig detta.

Tabell 3.

Antal godkända och underkända i muntlig prövning åren 1923—1937 i fall då skriftlig och muntlig prövning avlagts samma termin.

	S:a abiturienter ¹	S:a godkända	U n d e r k ä n d a			
			Avbrutit prövningen	Underkända av censorerna	Övriga underkända	S:a underkända
1923	2 068	1 952	52	34	30	116
1924	2 274	2 157	47	31	39	117
1925	2 414	2 280	56	45	33	134
1926	2 608	2 463	31	65	49	145
1927	2 614	2 455	33	67	59	159
1928	2 637	2 468	37	82	50	169
1929	2 366	2 208	23	78	57	158
1930	2 318	2 176	27	74	41	142
1931	2 389	2 213	18	97	61	176
1932	2 391	2 265	15	54	57	126
1933	2 552	2 415	23	46	68	137
1934	2 624	2 489	28	45	62	135
1935	2 967	2 847	17	45	58	120
1936	3 427	3 310	16	48	53	117
1937 (vårterminen)	3 395	3 272	17	50	56	123
S:a	39 044	36 970	440	861	773	2 074

Under de tre femårsperioderna:

1923—1927	11 978	11 307	219	242	210	671
1928—1932	12 101	11 330	120	385	266	771
1933—1937	14 965	14 333	101	234	297	632

Procent underkända under de tre femårsperioderna.

	Procent underkända	d ä r a v		
		avbrutit prövningen	underkända av censorerna	övriga underkända
1923—1927	5.60	1.83	2.02	1.75
1928—1932	6.87	1.00	3.18	2.20
1933—1937 (vårterminen)	4.22	0.67	1.56	1.98
S:a	5.31	1.13	2.21	1.98

¹ Ett antal abiturienter, som icke deltagit i den muntliga prövningen, äro icke medräknade.

En annan invändning i fråga om kontrollens värde sammanhänger, såsom tidigare framhållits, med själva den nuvarande muntliga provningsprocedurens karaktär. Den är, om man skall taga dess fordringar på verkligt allvar, så svår, att varken censorer eller lärare anse sig kunna av eleverna begära vad som formellt skulle utkrävas, och sålunda blir den i praktiken ofta alltför släpphänt. Detta har av erfarna censorer erkänts, bl. a. vid riksdagsbehandlingen 1927 av frågan om studentexamen. Någon förebråelse mot censorerna kan ju icke byggas på detta förhållande. Det ligger i det tillämpade systemets beskaffenhet, i »examensfebern», som kan sätta även fullgoda examinander ur stånd att besvara de enklaste frågor, och även i den ömtåliga ställning, censorn kan komma i beträffande den examinerande läraren, vilken lätt kan uppfatta ett underkännande från censorns sida såsom en förödmjukande anmärkning mot hans egen undervisnings- och bedömningsförmåga. Rektor Hilding Celander, som i sin 1917 utgivna skrift om studentexamen framfört liknande kritiska synpunkter, sammanfattar dem i följande omdöme: »Censorernas uppgift innebär under nuvarande förhållanden en omöjlighet, om man däri inlägger den fordran, att de skola giva en garanti för att inga undermåliga element godkännas». Han framhåller också fullt riktigt, att svagheterna i kontrollen oskiljaktigt sammanhänga med själva organisationsformen för den muntliga studentexamen, och att någon verklig förbättring knappast lär vara möjlig utan att man låter denna undergå mer eller mindre genomgripande förändringar.

Celanders eget förslag var att den nuvarande muntliga examen skulle ersättas med en utvidgad skriftlig provning, varigenom »en något så när enhetlig och objektiv norm» skulle vinnas för studieresultatets bedömande, samt att censorerna skulle användas såsom granskningsmän för dessa skriftliga prov, vari även skulle ingå ett »skriftligt frågeprov» i icke språkliga ämnen, alltså något motsvarande det i Finland förekommande realprovet. Denna sistnämnda tanke ha de sakkunniga, av förut angivna skäl, icke ansett sig kunna godtaga. Däremot innebär deras förslag, att de skriftliga proven, mera än vad nu sker, skulle kunna tjäna som en någorlunda enhetlig och objektiv norm för bedömandet av standarden vid olika läroverk, därigenom att de gjordes till föremål för en central granskning. I de härvid tjänstgörande granskningsnämnderna ha de sakkunniga tänkt sig att personer med de nuvarande censorernas kvalifikationer — alltså både universitetslärare och skolmän — skulle kunna anlitas. Så tillvida finnes det vissa beröringspunkter mellan de sakkunnigas förslag och det Celanderska.

Det sätt, varpå de muntliga slutproven enligt de sakkunnigas förslag skulle anordnas, betyder att den av censorerna i nuvarande former utövade examenskontrollen skulle försvinna. Den möjliggöres nu i organisatoriskt och ekonomiskt avseende endast genom förhörens sammanträngande till ett relativt fåtal dagar för hela riket, varvid varje ämne får ungefär 1 timme

eller något däröver och varje examinand i ett visst ämne 15—20 minuter. Ersättes denna koncentrerade examen med ett system av över flera månader fördelade tentamina, så säger det sig självt, att en till *varje* sådan tentamen utsträckt kontroll genom kringresande censorer blir en omöjlighet, både ur kostnads- och organisationssynpunkt. De sakkunniga ha, såsom framgår av vad förut sagts om dessa muntliga slutförhör, icke heller utgått ifrån att någon total kontroll av detta slag skulle vara behöfvig. Genom systemet med medbedömare vinnes ett betryggande av rättvisan och objektiviteten i bedömandet av de enskilda lärjungarnas kunskaper. Genom den centrala skrivningsgranskningen vinnes, beträffande några av de för abiturienternas framtida utbildning och verksamhet viktigaste ämnena, dels ökade garantier i nyssnämnda hänseende, dels och icke minst ett medel att kontrollera likformigheten i de olika läroverkens standard, vilket torde få anses mera exakt och pålitligt än den nuvarande censorskontrollen vid den muntliga examen. Men dessutom skapas genom den av de sakkunniga föreslagna utvidgade inspektion, om vilken redan talats i kap. II, ytterligare garantier för att de olika läroverkens undervisning och fordringar hållas upp på en tillfredsställande och enhetlig nivå.

Vid kritiken mot den form av inspektion, som den nuvarande censorsinstitutionen kan anses i viss mån innebära, har anmärkts, att denna övervakning icke avser själva undervisningen utan blott dess slutresultat, samt att den även ur en annan synpunkt måste betraktas som bristfällig: den utövas nämligen i ett betydande antal fall av icke-fackmän. De vid en studentexamen närvarande censorerna utgöra en grupp på tre personer, och det är självklart, att dessa icke kunna räcka till för att med verklig fackkompetens bedöma prestationerna i alla de 14 ämnen, som kunna förekomma i examen. Det har med fog påpekats, att deras teoretiska kompetens kan på områden, som falla utanför deras eget fack, ofta vara mindre än den examinerande lärarens och stundom kanske t. o. m. föga överstiga den examinerade abiturientens. Under sådana förhållanden kan kontrollen knappast bli vidare effektiv, och inspektionens auktoritet måste bli svår att upprätthålla.

Den utvidgade inspektion, som de sakkunniga föreslå, skulle tillmötesgå båda de krav, som i det föregående berörts. Den skulle i främsta rummet gälla *det ordinarie undervisningsarbetet*, och den skulle utövas av inspektörer, som begränsade sin kontrollerande och rådgivande verksamhet till endast de ämnen, vari de verkligen vore *fackmän*.

Dessa till skolöverstyrelsens förfogande ställda *fackinspektörer* skulle hämtas ur samma kretsar, varur de nuvarande censorerna rekryteras. De skulle sålunda utgöras av universitets- och högskoleprofessorer samt av lämpliga krafter inom läroverkslärarkåren. Såsom i ett föregående kapitel framhållits, vore det önskvärt, att ett betydande antal av fackinspektörerna samtidigt

tjänstgjorde som ledamöter av granskningsnämnderna för de skriftliga proven, vilkas verksamhet på denna särskilda punkt sammanfaller med det i fackinspektionen ingående kontrollsyftet beträffande läroverkens slutprovningar. Genom anlitan för fackinspektionen av representanter för den akademiska undervisningen skulle man bevara det samband mellan universitetens och läroverkens arbete, som ur flera synpunkter måste anses önskvärdt. När de sakkunniga i ett tidigare sammanhang uttalat övertygelsen, att ett samarbete i dessa former skulle bli av fruktbar betydelse även för universitetens vidkommande, ha de särskilt erinrat om de professorer, som inom de filosofiska fakulteterna bl. a. ha till uppgift att utbilda blivande lärare åt läroverken och med dem jämförliga undervisningsanstalter. Vid denna utbildning är det givetvis av stor praktisk betydelse, att vederbörande akademiska lärare icke stå främmande för det samtida skolarbetets former och fordringar. Å andra sidan vore det av synnerligt värde, att särskilt gymnasiets lärare på detta sätt då och då bragtes i kontakt med den vetenskapliga undervisningen och forskningsarbetet, vars resultat ligga till grund för den på skolstadiet meddelade undervisningen. Här må erinras om den redan förut anförda opinionsyttring från läroverkshåll, vari uttalades en önskan om att censorerna ej skulle inskränka sig till sin kontroll- och kuggningsverksamhet, utan också ibland samla lärarna inom de ämnesgrupper de representera till »samtal i vetenskapliga eller pedagogiska frågor».

Det är de sakkunniga bekant, att den för utredning av frågan om skolöverstyrelsens organisation och arbete tillsatta kommittén bland sina uppgifter även har att undersöka spörsmålet om den av skolöverstyrelsen utövade inspektionen vid rikets läroverk. De sakkunniga ha ansett sig böra söka kontakt med nämnda kommitté rörande denna fråga och ha inhämtat, att ett förslag om en form av utvidgad inspektion (konsulenter) även från dess sida torde komma att avgivas. De sakkunniga förutsätta, att de förslag om en utvidgad inspektion, som sålunda från de två utredningskommittéernas sida komma att avlämnas, utan svårighet skola låta sig bringas i överensstämmelse med varandra. Det får med tanke på de sakkunnigas uppdrag, vilket avser gymnasiestudierna och deras avslutning, anses naturligt, att de i första hand tänkt på *gymnasiets* — och särskilt dess högsta stadiums — behov av övervakning. De vilja till Kungl. Maj:ts övervägande framställa den tanken, att inom en för läroverken i deras helhet avsedd kår av *läroverksinspektörer* det skulle kunna finnas två grupper, av vilka den ena skulle få sin verksamhet väsentligen inriktad på realskolestadiet, den andra i huvudsak på gymnasierna. Det kan i detta sammanhang erinras om, att i Danmark en anordning av detta slag existerar. Någon strikt gräns torde icke behöva eller böra uppdragas mellan de två gruppernas verksamhetsområden. Så t. ex. måste det ligga i deras intresse, som ha att taga befattning med gymnasiets studiearbete, att även inhämta kännedom om det sätt, varpå

grunden för detsamma lägges å realskolestadiet. Detta vore särskilt av betydelse för sådana ämnen, som först i de sista realskoleklasserna tagas upp i elementär form för fortsättning på gymnasiet, exempelvis engelska och franska språken. Under alla förhållanden synes det vara ett önskemål att, så långt sig göra låter, åvägbringa en enhetlig och organisk form för samarbete mellan de från olika håll föreslagna inspektörerna (eller konsulenterna) samt de här ovan berörda granskningsnämnderna.

Inspektionen skulle, som förut nämnts, givetvis även i lämplig omfattning beröra de i högsta gymnasieklassen under sista vårterminen anordnade muntliga tentamina, men den kan, av redan anförda skäl, i detta som i andra fall icke få karaktär av annat än *stickprov*. Hur ofta och i vilken utsträckning förfarandet vid och resultaten av de olika läroanstalternas muntliga slutprov böra göras till föremål för inspektion, synes böra bli beroende av skolöverstyrelsens bedömande i varje särskilt fall. Det kan tänkas en allmän plan för inspektionens normala omfattning — ett förslagsvis uppgjort utkast till en sådan plan följer här nedan — jämte möjlighet för överstyrelsen att, där förhållandena vid något visst läroverk göra ytterligare tillsyn önskvärd, därstädes anordna tätare och fullständigare inspektioner.

I detta sammanhang vilja de sakkunniga framhålla, att de privata läroverken med dimissionsrätt av flera skäl synas böra bli föremål för särskild uppmärksamhet från den blivande inspektionens sida. Det må bland annat erinras om att för de privata gymnasierna en lägre lärarkompetens fastställts av skolöverstyrelsen än den, som gäller för statens läroanstalter på motsvarande stadium; men därtill kommer att de sålunda fastställda bestämmelserna i många fall icke efterlevas, varför kompetensnivån för de lärare, vilka vid dessa skolor svara för de i studentexamen presterade kunskaperna, i praktiken ännu mera skiljer sig från statsläroverkens. Även av andra skäl, på vilka de sakkunniga här icke anse sig behöva ingå, torde garantierna för abiturienternas kunskapsstandard vid privatskolorna i stort sett vara mindre tillförlitliga än vid statens skolor. Redan ett studium av kuggningsprocenten i studentexamen vid allmänna läroverk och vid privatläroverk under de senaste femton åren ger härvidlag en talande belysning.¹ Särskilt starka äro differenserna beträffande den skriftliga prövningens resultat. Det visar sig här (tab. 4), att medan under åren 1923—37 vid de allmänna läroverken 5.28 procent av de manliga abiturienterna och 1.98 procent av de kvinnliga underkänts i de skriftliga proven, så äro motsvarande siffror för de privata läroverken respektive 9.47 procent och 4.46 procent. Även vad de muntliga proven angår (tab. 5), är kuggningsprocenten mindre vid de allmänna läroverken: 4.14 procent manliga och 1.46 procent

¹ De fullständiga siffrorna över de ifrågavarande årens resultat återfinnas i tab. 39—40 (bil. C).

Tabell 4.

Godkända och underkända »egna lärjungar» 1923—vt 1937.

Skriftlig prövning.

Under femårsperioder:

	Allmänna läroverk						Privatläroverk									
	Abiturienter		Godkända		Underkända		Procent underkända		Abiturienter		Godkända		Underkända		Procent underkända	
	M.	Kv.	M.	Kv.	M.	Kv.	M.	Kv.	M.	Kv.	M.	Kv.	M.	Kv.	M.	Kv.
1923—1927	7 923	289	7 461	281	462	8	5.88	3.85	1 719	2 299	1 556	2 180	163	119	9.48	5.18
1928—1932	7 927	763	7 407	736	520	17	6.66	2.26	1 857	2 026	1 648	1 920	209	106	11.25	5.23
1933—1937 (vårterm.)	8 716	2 843	8 401	2 792	315	51	3.61	1.79	1 906	1 543	1 759	1 506	147	37	7.71	2.40
Summa	24 566	3 835	23 269	3 759	1 297	76	5.28	1.98	5 482	5 868	4 963	5 606	519	262	9.47	4.46

Tabell 5.

Godkända och underkända »egna lärjungar» 1923—vt 1937.

Muntlig prövning.

Under femårsperioder:

	Allmänna läroverk						Privatläroverk									
	Abiturienter		Godkända		Underkända		Procent underkända		Abiturienter		Godkända		Underkända		Procent underkända	
	M.	Kv.	M.	Kv.	M.	Kv.	M.	Kv.	M.	Kv.	M.	Kv.	M.	Kv.	M.	Kv.
1923—1927	7 573	231	7 312	229	261	2	3.46	0.87	1 591	2 187	1 518	2 139	73	48	4.59	2.19
1928—1932	7 574	741	7 148	722	426	19	5.62	2.56	1 698	1 935	1 560	1 890	188	45	8.13	2.33
1933—1937 (vårterm.)	8 462	2 798	8 172	2 764	290	34	3.43	1.22	1 762	1 505	1 651	1 487	111	18	6.80	1.20
Summa	23 609	3 770	22 632	3 715	977	55	4.14	1.46	5 051	5 627	4 629	5 516	322	111	6.37	1.97

kvinnliga elever mot privatläroverkens 6.37 procent respektive 1.97 procent. Att skillnaden här blir mindre, beror givetvis till stor del därpå, att de icke godkändsmässiga så kraftigt rensats ut vid den föregående skriftliga prövningen. Det säger sig självt, att man icke är berättigad att skära alla dimissionsberättigade privatskolor över en kam, och att de mera gynnsamma resultaten vid de med bättre lärare- och elevmaterial utrustade vid en dylik statistik med klumpsiffror dragas nedåt av de sämre resultaten vid andra skolor. Men den konstaterade allmänna nivåskillnaden vid jämförelse med statsläroverken har i varje fall syntts de sakkunniga ge fog för påpekandet om behovet av en förhållandevis starkare övervakning, ej minst i fråga om de vid privatskolorna använda lärarkrafternas kvalifikationer.

I kap. IV har redogjorts för de befogenheter, som synas böra tillkomma en fackinspektör i samband med de muntliga provens bedömande. Det är givet, att där fackinspektören inträder i medbedömares ställe, han skall vara skyldig att, liksom nu är fallet med censorerna, taga skälighänsyn till lärjungens föregående prestationer i form av senaste läsårets skriftliga arbeten samt de i treterminskatalogen införda vitsorden.

Beträffande de befogenheter och åligganden i övrigt, som skola tillkomma fackinspektörerna, synes det böra ankomma på skolöverstyrelsen att utarbeta närmare förslag till bestämmelser härom. De sakkunniga vilja blott framhålla, att det under alla omständigheter torde vara lämpligt, att inspektionsförrättaren får sig ålagt att för varje inspektionsbesök avge berättelse till skolöverstyrelsen. Härigenom skulle ett ur olika synpunkter lämpligare system åvägabringas för meddelelser av detta slag än den nuvarande, under mindre officiella former praktiserade metoden för censorernas inrapporterande av sina intryck från läroverken.

Det torde i detta sammanhang vara lämpligt att erinra om den i Danmark rådande ordningen, att varje anmärkning, som av en inspektör inrapporterats beträffande en lärare till den centrala skolledningen, vid inspektionsbesöket måste ha delgivits ifrågavarande lärare. Bestämmelsen har uppenbarligen tillkommit i syfte att garantera läraren rättssäkerhet och att åvägabringa ett öppet och förtroendefullt samarbete mellan lärare och inspektör. De sakkunniga förorda ett liknande förfaringsätt i vårt land. Givetvis bör icke en av en inspektör mot en lärare till skolöverstyrelsen framställd anmärkning offentliggöras.

Det har av de sakkunniga förutsatts, dels att viss frihet beredes de särskilda läroverken vid uppgörandet av tentamensordning, men att från skolöverstyrelsen vissa rekommendationer kunna till *vägledning* lämnas angående ämnenas fördelning på tentamensperioder, dels också att dirigerandet av fackinspektörer till olika läroverk skall ligga i skolöverstyrelsens hand, varvid denna, för så vitt det särskilt gäller inspektion i samband med de

muntliga slutförhören, skall kunna ha ledning av de av rektorerna vid vårterminens början till överstyrelsen insända uppgifterna om tentamensordning. Då de sakkunniga i det följande ha sökt giva en ungefärlig föreställning om den omfattning och de kostnader, som fackinspektionen kan tänkas kräva med speciell hänsyn tagen till övervakandet av de muntliga förhören, ha de för enkelhetens skull såsom beräkningsgrund utgått från antagandet om en i stort sett enhetligt tillämpad tentamensordning, varvid de följt den förslagsvis uppgjorda plan, som här nedan följer. De ha också, såsom nedan framhållits, avsiktligt tilltagit beräkningarna *i överkant*. Varken det antal inspektionsbesök eller den på detta antal byggda kostnads-summan torde i verkligheten komma att uppgå till vad här såsom en maximi-hypotes antagits. Emellertid är det skäl att påpeka, att under den *övergångstid*, som — därest de sakkunnigas förslag i dessa avseenden blir verklighet — kommer att förlöpa, innan tillräcklig erfarenhet vunnits angående medbedömersystemets effektivitet vid de muntliga proven, det torde bli behöfligt att anordna förhållandevis täta inspektionsbesök vid dessa, måhända av ungefär den omfattning, som här nedan kalkylerats. I samma mån som det nya systemet visar sig fungera på ett tillfredsställande sätt, bör inspektionen också kunna efter hand inskränkas och överföras till att väsentligen bli en konsulterande inspektion av läroverkens undervisning.

Behovet av fackinspektörer, under förutsättning att fasta tentamensperioder för de muntliga avgångsprövningarna skulle anordnas under vårterminen.

Vid den beräkning, som här nedan företagits, ha de sakkunniga utgått ifrån att, enligt det förslagsvis uppgjorda utkastet till plan för tentamensordning, tre tentamensperioder skulle förekomma under vårterminen, efter det att de sista skriftliga avgångsproven avslutats under första hälften av mars månad. De tre tentamensperioderna tänkas under denna förutsättning förlagda på följande sätt: den första tentamensperioden 2 à 3 veckor i slutet av mars och början av april, den andra tentamensperioden 2 à 3 veckor i slutet av april och början av maj, den tredje tentamensperioden omkring 2 veckor i slutet av maj och början av juni med avslutning omkring 10 juni.

Under den första tentamensperioden skulle sluttentamina förekomma i modersmålet och historia, under den andra perioden i levande språk och kemi samt, med hänsyn till en lämplig fördelning av arbetsbelastningen inom de olika tillvalsgrupperna, även i filosofi för ämnesgrupp 6 å latinlinjen, under den tredje perioden i klassiska språk, filosofi (utom grupp 6 å latinlinjen), geografi, matematik, biologi och fysik. Tentamensfördelningen blir enligt detta förslag följande för de särskilda ämnesgrupperna.

Latinlinjen:

Tillvals- grupp	1:sta tentamens- perioden	2:dra tentamens- perioden	3:dje tentamens- perioden
1)	modersmålet historia	franska tyska engelska	latin geografi
2)	modersmålet historia	franska tyska engelska	latin filosofi
3)	modersmålet historia	franska engelska	latin geografi biologi
4)	modersmålet historia	franska tyska	latin grekiska
5)	modersmålet historia	franska engelska	latin grekiska
6)	modersmålet historia	franska filosofi	latin grekiska
7)	modersmålet historia	franska tyska engelska	latin matematik
8)	modersmålet historia	franska engelska	latin matematik fysik
9)	modersmålet historia	franska kemi	latin matematik fysik
10)	modersmålet historia	franska tyska engelska	latin biologi
11)	modersmålet historia	franska engelska kemi	latin biologi

Reallinjen:

1)	modersmålet historia	engelska tyska franska	matematik geografi
2)	modersmålet historia	engelska tyska franska	matematik filosofi

Tillvalsgrupp	1:sta tentamensperioden	2:dra tentamensperioden	3:dje tentamensperioden
3)	modersmålet historia	engelska franska	matematik geografi biologi
4)	modersmålet historia	engelska tyska franska	matematik fysik
5)	modersmålet historia	engelska franska kemi	matematik fysik
6)	modersmålet historia	engelska kemi	matematik fysik biologi
7)	modersmålet historia	engelska kemi	matematik (allmän kurs) matematik (specialkurs) fysik

Tydligare torde de olika ämnenas förekomst inom de tre tentamensperioderna framgå av nedanstående översikt:

1:sta perioden	2:dra perioden	3:dje perioden
modersmålet historia	tyska engelska franska kemi filosofi i grupp L 6	latin grekiska matematik fysik geografi biologi filosofi utom i L 6

Genom en dylik fast förläggning av tentamensperioderna med de olika ämnena gruppvis fördelade därinom skulle, såsom tidigare påpekats, skolöverstyrelsen lättare få möjlighet att dirigera fackinspektörer till de skilda läroverkens tentamina. Ett ytterligare steg i samma riktning skulle kunna tagas genom att förlägga tentamina vid de skilda läroverken i serier i anknytning till fackinspektörernas resor. Härigenom skulle dock eleverna i viss mån betagas möjligheten att få sina tentamina utförda vid de tidpunkter, då de anse sig färdiga med sina ämnen.

Vad angår frågan om i vilken utsträckning fackinspektörer skulle förekomma i samband med sluttentamina ha de sakkunniga den uppfattningen, att sådan inspektion särskilt borde gälla vad som kan betraktas såsom »nyc-kelämnen» och förberedande arbetsutrustning för kommande högre studier, och att den därför mera skulle inriktas på främmande språk, matematik och vissa naturvetenskapliga ämnen än på de i högre grad allmänbildande

ämnena litteratur- och kulturhistoria, historia och geografi. I det följande har förslagsvis räknats med att vid sluttentamina i de sistnämnda ämnena inspektion skulle förekomma hos omkring 25 procent av tentamensgrupperna samt att vid sluttentamina i de övriga mera fackbetonade ämnena inspektion skulle förekomma hos omkring 50 procent av tentamensgrupperna — ett omfång för fackinspektionen vid avgångstentamina, som dock enligt de sakkunnigas mening får anses tilltaget i överkant. Till jämförelse må nämnas, att vid studentexamen för närvarande censur som regel förekommer i 4 av de 7 examensämnena, med andra ord att censur förekommer i en utsträckning av $\frac{4}{7} \times 100 \sim 60 \%$.

De sakkunniga ha räknat med att antalet examinander per tentamensgrupp ej bör överstiga 4. För att erhålla en övre gräns för behovet av antalet fackinspektörer räknas här med att varje tentamensgrupp omfattar 3 examinander.

För närvarande kan en censor i studentexamen ha 6 förhör att övervara per dag. Detta är väl mycket, om intresset skall hållas vaket och uppmärksamheten spänd. Fackinspektörerna förutsätts ju skola övervara förhör blott i sina egna fackämnen, vilket bör medföra en kortare arbetsdag. Men å andra sidan tänkas fackinspektörerna även vid inspektion av sluttentamina skola i sina fackämnen inspektera undervisningen och hålla konferenser med lärarna i pedagogiska och vetenskapliga spörsmål. Antalet förhör per fackinspektör kan sålunda ej gärna överstiga 5 om dagen. Det förutsattes vidare, att varje fackinspektör under de första och andra tentamensperioderna utnyttjas 12 dagar och under den tredje perioden 9 dagar. Härvid räknas med att $\frac{1}{3}$ av den tid, som inspektören har att anslå för sitt uppdrag, bortfaller till helg- och resedagar. Med dessa utgångspunkter skulle antalet av varje fackinspektör övervakade sluttentamina bli under de två första tentamensperioderna 60 och under den tredje perioden 45.

I tab. 6 äro enligt alla dessa förutsättningar beräkningar gjorda över det erforderliga antalet fackinspektörer i varje ämne eller ämnesgrupp. Det lärjungeantal, som ligger till grund för beräkningarna, är det sista i högsta ringen, för vilket statistik beträffande val av tillvalsämnen föreligger. Det statistiska underlaget återfinnes i tab. 42 i slutet av betänkandet och omfattar alla lärjungar vid samtliga dimissionsberättigade läroanstalter ifrågavarande termin. Det är något större än vad antalet skrivande i studentexamen vid dessa läroverk varit de senaste åren. Nämnda antal var vårterminen 1936 3 370 (motsvarande tabellens från höstterminen 1935 3 561) och vårterminen 1937 3 438. Antalet examinander i den muntliga prövningen vid de dimissionsberättigade läroanstalterna var vårterminen 1936 3 356 och vårterminen 1937 3 335. Även här är alltså beräkningen gjord med en viss marginal. Å andra sidan torde man också böra räkna med inspektion av slutförhören i tilläggsämnena, vilket ej kunnat ske vid denna un-

Tabell 6.

Ämne eller ämnesgrupp	Antal lärj. i högsta ringen h. t. 1935	Ungef. antal tentamensgrupper	Antal fackinspektörer
Modersmålet	3 561	282	9
Historia	3 561	282	
Tyska	1 978	313	21
Engelska	3 323	526	
Franska	2 783	441	
Filosofi (ämnesgrupp 6 å latinl.)	86	14	—
Kemi, latinl.	91	14	3
Kemi, reall.	1 018	161	
Latin	1 962	310	8
Grekiska	189	30	
Filosofi (utom ämnesgrupp 6 å latinl.)	643	102	2
Geografi	1 096	87	2
Matematik, latinl.	492	78	11 å 12
Matematik, reall.	1 530	242	
Fysik, latinl.	173	27	
Fysik, reall.	1 132	180	
Biologi	800 ¹	125	2 å 3

¹ Siffran har måst uppskattas med hänsyn till vidtagna förändringar i fråga om tillvalsgrupperna.

dersökning av brist på statistiskt underlag. Någon ökning av det erforderliga antalet fackinspektörer torde dock ej härav bli följden.

Vid beräkningen av det ungefärliga antalet tentamensgrupper har det förutsatts, att 5 procent av examinanderna underkänts i de skriftliga slutproven.

Enligt denna kalkyl skulle antalet fackinspektörer under den första tentamensperioden vara omkring 9, under den andra tentamensperioden omkring 24 och under den tredje tentamensperioden omkring 26. Man kan invända att antalet är onödigt högt beräknat, då ju syftet med tentamensinspektionen endast är en stickprovskontroll. Häremot vilja de sakkunniga erinra om, dels att i den mån fackinspektörerna ej behöva tagas i anspråk för tentamina, de böra utnyttjas för inspektion av gymnasierna, enkanerligen det högsta gymnasiestadiet, dels även att, som förut sagts, beräkningen närmast tagit sikte på övergångstiden.

Under den första tentamensperioden skulle representanter för modersmålet och historia beresa landet. Under den andra perioden skulle turen komma till moderna språkmän och några kemister samt under den tredje perioden till klassici, matematici och naturvetenskapsmän.

Tabell 7.

Läroverk	Antal censors- dagar	Ä m n e	Antal exami- nander	Antal grupper	Nämnda antal reduc.	Antal inspek- tionsdagar
Latin- läroverket	27	Modersmål	107	36	9 } 9 }	4
		Historia	107	36		
		Tyska	73	24	12 } 13 }	9
		Engelska	79	26		
		Franska	107	36	18 }	
		Filosofi (gr. 6)	12	4	2	—
		Kemi	9	3	2	—
		Latin	107	36	18 } 3 }	4
		Grekiska	21	7		
		Geografi	34	11	3	1
		Filosofi (ej gr. 6)	32	11	5	1
		Matematik	21	7	3 } 2 }	1
		Fysik	13	4		
Biologi	6	2	1	—		
Real- läroverket	21	Modersmål	80	27	7 } 7 }	3
		Historia	80	27		
		Tyska	61	20	10 } 13 }	6
		Engelska	80	27		
		Franska	40	13	6 }	
		Kemi	51	17	8	2
		Geografi	24	8	2	—
		Filosofi	6	2	1	—
		Matematik	80	27	13 } 10 }	4
		Fysik	56	19		
		Biologi	18	6	3	1
Flick- läroverket	15	Modersmål	51	17	4 } 4 }	2
		Historia	51	17		
		Tyska	29	10	5 } 8 }	4
		Engelska	49	16		
		Franska	38	13	6 }	
		Kemi, real	16	5	3	1
		Latin	29	10	5 } 1 }	1
		Grekiska	3	1		
		Geografi	14	5	1	—
		Filosofi	8	3	1	—
		Matematik, latin	9	3	2 } 3 }	2
		Matematik, real	22	7		
		Fysik, real	17	6	3 }	
Biologi	14	5	2	—		

Till jämförelse må nämnas, att under vårterminen 1936 var antalet censorer i studentexamen 42, fördelade inom följande fack: 8 representanter för modersmålet och historia, 8 moderna språkmän, 2 kemister, 9 klassici och teologer (2), 1 filosof, 1 geograf, 11 matematici och fysici, 2 biologer. Vårterminen 1937 var fördelningen bland de 42 censorerna följande: 8 representanter för modersmålet och historia, 9 moderna språkmän, 2 kemister, 7 klassici, 1 teolog, 1 filosof, 1 geograf, 11 matematici och fysici, 2 biologer. Då enligt direktiven personer, utsedda enligt liknande principer som de nuvarande censorerna, böra framdeles medverka vid inspektion av läroverken, skulle enligt det här framlagda förslaget för fackinspektion en större efterfrågan än nu endast behöva inträda i fråga om moderna språkmän.

Under vårterminen 1936 var antalet examinationsdagar per censorsgrupp omkring 22. Totalantalet censorsdagar vid dimissionsberättigade läroanstalter var i själva verket: $9 \times 21 + 30 \times 22 + 3 \times 23 = 918$. Vårterminen 1937 var motsvarande antal censorsdagar $3 \times 21 + 30 \times 22 + 9 \times 23 = 930$. Antalet dagar för fackinspektion skulle enligt detta förslag bli $33 \times 12 + 26 \times 9 = 630$.

För att erhålla en mera konkret bild av hur den här diskuterade planen skulle te sig i verkligheten är i tab. 7 för statsläroverken i Göteborg uppgjord en jämförelse mellan antalet censorsdagar i studentexamen vårterminen 1937 och det antal dagar, som skulle erfordras för fackinspektion av sluttentamina.

Kostnaden för fackinspektionen vid sluttentamina torde, även med den överkantsberäkning, som här gjorts, ställa sig billigare än nuvarande censur i studentexamen, framför allt därför att antalet inspektionsdagar skulle bli mindre än antalet censorsdagar, men också därför att varje fackinspektör skulle kunna stanna en längre tid på samma plats. Meningen är ju, att fackinspektörerna skulle resa var för sig, och att ej resorna skulle ske gruppvis, såsom nu är fallet med censorernas resor. Att uppdraga en detaljerad jämförelse mellan kostnaderna för fackinspektörernas resor och nuvarande kostnader för censorerna låter sig ej genomföra med det statistiska material, som är tillgängligt. För att verkställa en sådan jämförelse behövde man ha tillgång till lärjungarnas ämnesfördelning vid varje dimissionsberättigad läroanstalt.

KAPITEL VII.

Gymnasierna och universiteten.

Sitt ursprung leder den nuvarande studentexamen, såsom i historiken erinrats, från den inträdesprövning, som förrättades vid universiteten och gav tillträde till dessa; jämte denna förekom även en dimissionsexamen vid

gymnasierna. Bland orsakerna till 1862 års reform torde icke blott böra nämnas, att slentrian och missförhållanden gripit omkring sig vid universitetens inträdesprövningar, utan också att ynglingar, som icke ämnade fortsätta studierna vid universiteten, allt mer brukade underkasta sig dessa prövningar för att skaffa sig en examensmerit, som intygade högre bildning. Den genom 1862 års stadga vid läroverken inrättade avgångsexamen hade också från början ett dubbelt syfte. Å ena sidan medförde den berättigande till inskrivning vid universiteten, å andra sidan avsåg den att konstatera förhandenvaron av högre allmänbildning. Detta senare syfte framträder i det namn, som den snart nog erhöll, »mogenhetsexamen»; på mogenheten lades också avsevärd vikt i stadgan.

Universiteten och högskolorna — för korthetens skull talas i det följande blott om de förstnämnda — äga sålunda icke något inflytande på den examen, som berättigar till inträde vid dem; i varje fall kan för närvarande ett dylikt inflytande sägas äga rum endast indirekt därigenom, att universitetslärare bruka på förslag av skolöverstyrelsen utses till censorer. Vid utövandet av detta uppdrag ha de emellertid att följa gällande stadgar och föreskrifter och icke det, som de kunna hålla för nyttigt och lämpligt för universitetsstudier, en självklar grundsats, som de också lojalt tillämpat. Det nämnda förhållandet medför än vidare, att universiteten vid uppställande av sina examensfordringar och kursplaner äro beroende av läroverkens kursplaner. En ändring i de senare, vilken icke ankommer på universiteten, medför nödvändigtvis en ändring i de förra. Den kraftiga nedskärningen av latinets och grekiskans timantal i 1905 års läroverksstadga medförde t. ex. en nedskärning av kurserna i dessa ämnen i universitetsexamina. Detta kan leda till verkliga svårigheter. Då i 1928 års stadga möjlighet bereddes realister att läsa en inskränkt kurs i latin under två år — närmast avsedd för blivande medicinare och farmaceuter och avpassad för deras behov — uppstod i den juridiska fakulteten den frågan, om studenter, som hade godkänt studentbetyg för denna latinkurs, skulle äga rätt att inskrivas i juridiska fakulteten, vid vilken studentkunskaper i latin äro stadgade som villkor. Ehuru den ifrågavarande kursen icke kunde meddela de kunskaper i latin, vilka nämnda stadgande uppenbarligen avsåg att garantera, ansåg sig den juridiska fakulteten i Lund dock nödsakad att inskriva dylika studenter av den formella grund, att de hade betyg på studentkunskaper i latin. Om nämnda latinkurs icke snart nog avskaffats — vilket med hänsyn till läkare- och apotekarbanans behov av vissa latinkunskaper kan anses beklagligt, något som även uttalats från lärarhåll inom den medicinska fakulteten — hade rättelse bort ske därigenom, att studentbetyg i latin *på latinlinjen* stadgats som villkor för inskrivning i juridiska fakulteten. Ett annat exempel, där utgången blev annorlunda, erbjuder den starka beskärningen av matematikkursen på reallinjen genom 1933 års läroverksstadga.

Då tekniska högskolan framhållit, att en förlängning av studietiden vid denna skulle bli nödvändig på grund av de nyinskrivnas otillräckliga insikter i matematik, infördes genom en kungl. kungörelse av år 1934 vid läroverken en tilläggskurs i matematik, förlagd till nybildad tillvalsgrupp nr 7 på reallinjen.

Universiteten måste således avpassa sina studieplaner och sin undervisning efter de förutsättningar, som bestämmas av läroverksstadgan. I ämnen, som icke förekomma vid läroverken, t. ex. slaviska och semitiska språk m. fl., meddela de därför även rent elementär undervisning. Detta sker också i vissa ämnen, som läsas vid läroverken, nämligen sådana, som icke medhavas av alla studenter, men i vilka komplettering kan bli nödvändig av den anledning, att studentkunskaper däri äro uppställda som villkor för inskrivning eller tentamen i viss fakultet. Detta gäller för närvarande om latin, grekiska, filosofi. Med dessa kurser taga emellertid universiteten icke annan befattning än den, att de upplåta rum åt dem, varjämte sektionen yttrar sig om avgiften, då kursen gives av universitetslärare.

Vid bedömandet av studentkunskapernas uppgift att lämna de förutsättningar, på vilka universitetsstudierna bygga, har man först och främst att beakta det ovan anmärkta dubbla syftet med studentexamen. För universitetsstudier krävas dels vissa allmänna förutsättningar, dels vissa speciella, vilka senare växla för olika fakulteter och ämnen. De allmänna förutsättningarna bestå dels i det svårdefinierbara men viktiga begrepp, som uttryckts med ordet »mogenhet», en viss andlig kringsynthet och träning, dels i högre allmänbildning, förvärvad genom en djupare kännedom såväl om vårt eget lands kultur, historia och levnadsförhållanden i övrigt som om den allmänna kulturen, historien och övriga förhållanden i den värld, av vilken vårt land och vår kultur utgöra en integrerande del. De skolämnen, som meddela dessa allmänna förutsättningar, äro modersmålet, såväl uppsatsskrivning som litteraturhistoria, historia, kristendom och geografi. Om uppsatsskrivning må i förbigående anmärkas, att det, som kan anses vara av vikt för arbetet vid universiteten, icke är förmågan att binda en bukett av vackra ord och fraser omkring allmänna eller tillfälliga idéer eller att författa kåserier, utan i stället förmågan att riktigt uppställa och disponera ett sakligt ämne och att framställa detta i såväl språkligt som logiskt klar och redig form. Detta är nämligen grundfordran för vetenskapligt författarskap, vare sig det består i de enkla proseminarieuppsatser, med vilka början göres, eller i avhandlingar, som framlägga nya forskningsresultat. Om en svensk medborgare, som avlagt en med vår studentexamen likvärdig examen i främmande land, begär att få avlägga svensk universitetsexamen, vilken, som de flesta universitetsexamina göra, berättigar till anställning i svensk statstjänst, uppställes alltid som villkor kunskaper i modersmålet och i svensk historia motsvarande fordringarna i svensk studentexamen.

Övriga skolämnena kunna betraktas såsom avsedda att meddela speciella förkunskaper; detta gäller i viss mån även filosofi, såsom läget är i vårt land, då studentbetyg i filosofi utgör villkor för inskrivning i juridiska fakulteten och förutsättning för studier till teologisk-filosofisk examen. Beträffande dessa ämnens karaktär att meddela speciella förkunskaper råder emellertid en oklarhet, som gör en kort utredning nödvändig. Bortsett från det önskvärda i att minska den ämnesträngsel och splittring, som mångläseriet på gymnasiet medförde, låg uppenbarligen till grund för den 1927 beslutade ämnesdifferentieringen en önskan, att studenterna därigenom skulle beredas tillfälle till vidgade förkunskaper i de ämnen, som voro av vikt för deras fortsatta studier. Här torde emellertid böra skiljas på tre olika klasser av speciella förkunskaper.

Till den första gruppen kunna de fall föras, där godkänt studentbetyg i vissa ämnen är föreskrivet som villkor för studier inom viss fakultet, ämnen, vilka icke som sådana ingå i studierna vid denna fakultet. De växla efter fakulteterna och äro för teologisk-filosofisk examen, vilken är den normala förberedelsen för inträde i den teologiska fakulteten, latin och historia, för den juridiska fakulteten historia, filosofi, latin, ett främmande levande språk, för den medicinska fakulteten biologi samt matematik på latinlinjen, fysik och kemi på reallinjen. I den filosofiska fakulteten växla föreskrifterna i olika ämnen. Om dessa fall torde endast kunna sägas, att universiteten synas ha fog för sin önskan, att läroverkens kursplaner hållas på en nivå, som kan garantera de nödvändiga förutsättningarna för fortsatta studier i respektive fakulteter, så att universiteten icke eventuellt nödsakas införa förberedande kurser. Vad den juridiska och den medicinska fakulteten beträffar, har det emellanåt beklagats, att de förberedande juridico-filosofiska och medico-filosofiska examina avskaffats.

Det skäl till ämnesdifferentieringen på gymnasiet, som ovan antytts, torde även ha inneburit den meningen, att studenten å gymnasiet skulle beredas tillfälle att förvärva vidgade kunskaper just i det eller de ämnen, i vilka han ämnade fortsätta sina studier vid universiteten. Härvid gäller det knappast annat än den filosofiska fakulteten, då praktiskt taget endast i denna ämnen förekomma, som också läsas i skolan. Denna synpunkt — större förkunskaper i det speciella studieämnet — torde i själva verket vara mindre viktig för universiteten. Detta beror icke endast därpå, att universiteten måste omforma sina studieplaner efter de i skolan förvärvade kunskaperna, börja med elementär undervisning i ämnen, som saknas på skol-schemat, och nedskära sina kurser i ämnen, som inskränkts i skolan. En ökning av skolans pensum i ett visst ämne är naturligtvis icke betydelselös för detta ämnes studium vid universiteten, men en dylik ökning måste på grund av förhållandenas natur — det möjliga timantalet i skolan — bli kvantitativt rätt ringa i jämförelse med de för universitetsexamen nödvän-

diga fordringarna i samma ämne, i synnerhet om det, som vanligen är faller, icke gäller blott godkänd i filosofie kandidatexamen eller i filosofisk ämbetsexamen. Härtill kommer en annan omständighet, som förtjänar allt beaktande. Den som ägnar sig åt studiet vid universiteten av vissa även i skolan förekommande ämnen, torde redan i skolan ha haft lust och fallenhet just för dessa ämnen och i dem förvärvat åtminstone så mycket kunskaper, att de överstiga det vanliga måttet. I allmänhet torde man få förutsätta, att ett naturligt urval efter fallenhet och förutsättningar äger rum i dylika fall mera än eljest.

Såsom den för de akademiska studierna viktigaste synpunkten har ofta från universitetens sida framhållits, att studenterna äro i besittning av den för fortsatta studier nödvändiga *arbetsutrustningen*. För naturvetenskapliga studier i alla ämnen, ehuru med viss skillnad, är matematiken av dominerande vikt, för historiska och filologiska studier, likaså med en viss variationsgrad, latinet, och för studier i alla fakulteter — inom den juridiska mindre och huvudsakligen i nationalekonomi — förmågan att tillägna sig litteratur på främmande språk. I nästan alla ämnen är det, även på lägre stadium, nödvändigt att anvisa läro- och kursböcker på främmande språk, och just de lämpligaste böckerna, vare sig de äro skrivna på engelska, tyska eller franska. Erfarenheten visar, att bristande förmåga att läsa främmande språk är till största skada och medför betydande tidsutdräkt i studierna. En i augusti 1937 företagen tidningsenquôte¹ bland universitetsrepresentanter i Uppsala ger en aktuell belysning av nämnda förhållande. Detta har upprepade gånger framhållits från universitetens sida, och vid behandling om dispens för inskrivning vid universitetet utan avlagd studentexamen fästes alltid särskild uppmärksamhet därvid, om sökanden besitter tillräckliga kunskaper i främmande levande språk.

Den sist anförda synpunkten har tidigare i kap. II kortfattat berörts av de sakkunniga. Då i fråga om arbetsutrustningen för fortsatta studier förmågan att tillgodogöra sig litteratur på främmande språk måste anses som det för de flesta studerande mest betydelsefulla, ha de sakkunniga betecknat det som en svaghet i nu gällande bestämmelser, att en student kan börja sina studier vid universitetet på grundval av en avgångsexamen från läroverket, vari endast *ett* levande språk behöver ingå. I vissa fall — då han blivit »upprästad» — kan det t. o. m. hända, att han har underbetyg i detta. Med uppmärksammande av departementschefens yttrande, »att det redan i viss utsträckning tillämpade systemet med kvalificerade avgångsbetyg för studier av vissa ämnen synes kunna bibehållas och göras ändamålsenligare», ha de sakkunniga ansett, att den viktigaste kvalifikation hos avgångsbetyget, vilken härvidlag kan förekomma, just

¹ Upsala Nya Tidning den 24 augusti 1937.

är garanterandet av något så när tillräckliga kunskaper i åtminstone två levande språk. Vid den remiss av betänkandet, som torde komma att ske till universitetens och högskolornas fakulteter, få dessa tillfälle att taga ställning till ovannämnda tanke. Om denna därvid vinner anslutning, torde föreskrift böra utfärdas, att för inskrivning vid universiteten, karolinska institutet och de fria högskolorna fordras, att den inträdessökande i avgångsbetyg från gymnasiet (lyceets) högsta klass eller vid fyllnadsprövning efter erhållet sådant betyg erhållit minst betyget godkänd i två främmande levande språk, i varje fall beträffande de muntliga proven.

Om en bestämmelse av denna innebörd fogades till övriga av de sakkunniga föreslagna ändringar i den nuvarande ordningen, torde det kunna anses, att universitetens berättigade önskningar i fråga om de vid dem inskrivna studenternas förkunskaper bleve på ett mera betryggande sätt tillgodosedda än vad nu är fallet. Någon anledning till »försvarsåtgärder» mot en befarad minskning i kunskapsnivån skulle då icke komma att föreligga. Annorlunda bleve förhållandet, om avgångsbetygen från läroverkens högsta klass icke kringgärdades med lämpliga garantier för standardens upprätthållande och likformighet. I sådant fall kunde man med säkerhet motse åtgärder från universitetens sida för sovring av studentmaterialet. Det har tidigare (sid. 32) erinrats om att även den nuvarande studentexamen vid vissa tillfällen från universitetshåll ansetts ge otillräckliga förutsättningar för akademiska studier i en del ämnen, och i samband därmed gävos några exempel på de åtgärder, som i dylika fall kommit till användning. Skulle en motsvarande sovring i framtiden försökas, så komme den sannolikt också att blott praktiseras från fall till fall, olika i olika fakulteter och ämnen. Åtgärderna kunde, som förut nämnts, tänkas bestå dels i införandet av inträdesprov för studiet av det ena eller andra ämnet, avsedda att pröva gymnasiekunskapernas halt, dels också i förberedande kurser, avsedda att bättra på dessa kunskaper. De prov och kurser, vilka redan förefinnas och som tidigare berörts, äga, såsom påvisats, icke karaktären av något mistroende votum mot läroverkens undervisningsresultat, utan äro föranledda av andra skäl.

Vad beträffar tanken på en återgång till det på sin tid så grundligt underkända systemet med en vid universiteten förrättad allmän inträdesexamen, har denna tanke avvisats, icke blott i departementschefens direktiv, utan också, såvitt man har sig bekant, av såväl universiteten som läroverken. Denna fråga får därför anses ligga utanför ramen för en aktuell diskussion.

Frågan om »försvarsanordningar» från universitetens och högskolornas sida har i det föregående behandlats uteslutande ur synpunkten av en tänkt förskjutning nedåt av kunskapsnivån i samband med det nuvarande

studentexamenssystemets avskaffande. De sakkunniga anse sig som sagt kunna förutsätta att, om deras förslag genomföres, en dylik förskjutning ej blir följd och att några motåtgärder då ej heller behöva komma i fråga.

Emellertid är, alldeles frånsatt den nu berörda sidan av saken, spörsmålet om sovring av studentmaterialet aktuellt ur universitetens synpunkt till följd av det stora och växande antal mindre studiebegåvade som vända sig till universiteten och de fria högskolorna, då de icke kunna vinna inträde vid högskolor med begränsat elevantal. Detta problem kan ur vissa synpunkter betraktas som en detalj i den allmänna frågan om den starka tillströmningen till de intellektuella yrkena, varmed de sakkunniga syssla i ett följande kapitel, men det har syntts lämpligt att här beröra den sida av spörsmålet, som gäller själva *studieförutsättningarna* och skolans befattning med dessas bedömande.

Universitet och högskolor beredas stora svårigheter särskilt av det förhållandet, att så många för teoretiska studier mindre väl utrustade med förkärlek vända sig till dessa utbildningsanstalter, vilka äro tvungna att låta var och en som så önskar efter avlagd studentexamen inskriva sig som student. Den stränga gallringen vid tillträdet till fackhögskolorna har lett till att ett stort antal av de sålunda avvisade söka sig in genom universitetens alltjämt vidöppna portar och öka belastningen på därvarande studielinjer. En till studentkonferensen i Stockholm 1934 utarbetad statistik, framlagd av fil. lic. S. Dahlgren i Uppsala, visade, att ju lägre studentbetygen voro, dess större var avbrottsfrekvensen och dess längre blev studietiden. Inom den grupp av studerande, som i studentexamen fått ett medelbetyg mellan B och Ba, hade ett påfallande stort antal (40—50 procent) icke fullföljt sina universitetsstudier fram till examen. Deras år vid akademien måste i regel anses tämligen bortkastade, både ur deras egen och ur samhällets synpunkt. I den mån avbrottet berott på bristande begåvning — andra skäl kunna givetvis också spela in — ha de under denna tid utgjort en »död vikt» i undervisningen och i många fall vid till elevantalet begränsade kurser tagit upp platsen för andra, som kunde haft bättre användning för dessa studietillfällen.

Det är under sådana förhållanden icke underligt, att man såväl från universitetens som de studerandes sida ägnat livlig uppmärksamhet åt frågan om åstadkommandet av ett bättre urval.¹ Från studenternas sida har man väl härvid ägnat huvudintresset åt den ekonomiska försörjnings-synpunkten, vilket framgår av den nämnda studentkonferensens uttalade önskan om begränsningsåtgärder »i avsikt att göra utkomstmöjligheterna något så när säkra». De av konferensen diskuterade åtgärderna hade emellertid också ett direkt sammanhang med den här föreliggande frågan om urval efter studieförutsättningar.

¹ Jfr vad härom säges i det följande kapitlet.

Härvid kom frågan om *kvalificerade studentbetyg* i förgrunden. Man övervägde att föreslå en viss högre betygssumma — exempelvis minst medelvärdet Ba — som villkor för tillträde till akademisk undervisning, men man fann en sådan mekanisk norm mindre tillräddig. I ett danskt kommittébetänkande av 1933 hade ett liknande förslag framställts, vilket, om det genomförts, skulle ha medfört, att omkring 19 procent av de dimitterade blivit utestängda från universiteten. Tanken synes även i Danmark ha uppgivits, troligen på grund av det starka motstånd den röntte från läroverkshåll, där man svarade med att utlova den enkla motåtgärd, som en skolman uttryckte med de korta orden: »Då höjer vi betygen». Studentkonferensen stannade i stället vid att förordade ett i studentbetyget inryckt vitsord angående den examinerades lämplighet för fortsatta studier vid universitetet. Den som icke lyckats erhålla ett dylikt lämplighetsbetyg skulle i individuella fall på särskilda förutsättningar kunna beviljas tillträde av universitetskanslern och vederbörande fakultet.

De sakkunniga ha icke funnit sig kunna tillråda införandet av vare sig den ena eller andra formen av här ifrågasatt speciell »högskolekompetens». Självva tanken att just på tröskeln mellan gymnasium och universitet definitivt utestänga en viss grupp av de från gymnasiet dimitterade ter sig över huvud taget icke sympatisk. Ett stadgande om viss högre betygssumma i avgångsbetyget såsom allmänt villkor för vetenskaplig fortbildning skulle antingen leda till en sådan — medveten eller omedveten — förskjutning uppåt av betygsnivån, som de danska läroverkslärarna ställt i utsikt, eller i annat fall leda till ytterligare forcering och pluggläsning. Intetdera perspektivet är önskvärt. Vad angår förhandsbedömandet av »lämpligheten» för universitetsstudier, synes detta vara en synnerligen vansklig uppgift, som mycket få av våra nuvarande lärare och censorer torde vilja påtaga sig.

Rent principiellt ha de sakkunniga redan förut förklarat sig anse, att ett godkänt avgångsbetyg från gymnasiet högsta ring, utfärdat i enlighet med de grunder som i detta betänkande föreslås, bör vara tillfyllest för tillträde till universitet och högskolor, i de fall där ingen numerus clausus förefinnes. De ansluta sig, i likhet med vad den nuvarande departementschefen gjorde vid en riksdagsdebatt 1933, till den grundsatsen, att »på detta område under vederbörande studenters ansvar en verklig, fri tävlan bör få äga rum». Det har också framhållits, att den »självgallring», som redan äger rum genom spontana avbrott under universitetsstudierna, kan anses i och för sig rationellare än en på mera mekaniskt sätt verkställd utgallring.

De sakkunniga ha emellertid å andra sidan icke velat bortse från den möjligheten, att vissa akademiska studielinjer kunna tänkas komma att behöva en förstärkt utgångspunkt i form av kvalificerade avgångsbetyg

inom enskilda ämnen. Detta är en annan sak än de kvalificerade betyg, som visserligen ej formellt men i praktiken krävas för inträde vid en rad fackhögskolor och vissa medicinska kurser såsom följd av lärjungebegränsningen. Huruvida något behov av ovan antytt slag verkligen kan komma att föreligga vid universiteten och de fria högskolorna, är en fråga som blott kan besvaras av varje fakultet för sig och i ämne efter ämne. De sakkunniga ha därför, såsom förut nämnts, ifrågasatt, huruvida icke fakulteterna, vid tidpunkt, som Kungl. Maj:t kan finna lämplig, borde anmodas att pröva frågan och därefter till universitetskanslern inkomma med förslag.

KAPITEL VIII.

Tillströmningen till de teoretiska studiebanorna och åtgärder däremot.

Det högre, teoretiskt inriktade skolväsendets expansion är icke någon för svenska förhållanden speciellt typisk företeelse. Den återfinnes i snart sagt alla kulturländer och icke minst i de efter världskriget nygrundade staterna. En följd av denna expansion är också, att sedan tiden före världskriget antalet studerande vid universitet och högskolor starkt ökat. I Sverige, Danmark, Frankrike och tidigare i Tyskland har denna ökning hållit sig vid 70—85 procent, medan den i Norge, Holland och flertalet nybildade stater uppgått till eller överstigit 100 procent. I större eller mindre grad, olika i olika länder, har ökningen av antalet teoretiskt utbildade motsvarat ett ökat behov av intellektuell arbetskraft. Så långt detta varit fallet, är utvecklingen naturlig och bottnar i samhällenas egen utveckling. På många håll har emellertid expansionen överstigit det önskvärda gränser, och svårigheterna att i förvärvslivet anbringa de växande skarorna av examinerat folk ha blivit allt större.

Tendensen tycks härvid vara densamma i olika länder i sådant avseende, att de vidgade kadrerna vid universitet och högskolor blott i viss mån motsvaras av en stegrad efterfrågan på högskolebildad arbetskraft eller av en vidgad strävan mot högre bildning och att många av de från de högre skolorna utexaminerade ej kunnat placeras i något yrke, som motsvarar deras utbildning.

Vid den år 1934 av Wicksell och Jerneman företagna utredningen visade det sig, att mer än 10 procent av de studerande vid universiteten, karolinska institutet och de fria högskolorna i Stockholm och Göteborg ha sökt men ej lyckats vinna förvärvsanställning eller inträde på andra utbildningsbanor än den akademiska. Särskilt talrika voro dessa fall i de

juridiska och filosofiska fakulteterna, i all synnerhet inom den matematisk-naturvetenskapliga sektionen. Ifrågavarande utredning ingår i de två författarnas betänkande av år 1935 om tillströmningen till de intellektuella yrkena. Det framhålls där, hurusom den sista ekonomiska krisen med dess ungdomsarbetslöshet tillfört både universiteten och gymnasierna ett betydligt antal studerande, som sökt sig dit så att säga i brist på bättre. Efter att ha påpekat, att detta måste anses vara en visserligen kanske tillfällig, men ur vissa synpunkter högst betänklig företeelse fortsätta de:

»Man skulle kunna uttrycka saken så, att de högre läroanstalterna icke längre locka till sig ungdom genom tillvaratagande av den inre drift till kunskap och högre studier, som är vetenskapens största tillgång, ja, icke ens att de locka genom den lön de lova för mödan, utan att i stor utsträckning yttre förhållanden driva och tvinga ungdomen till dessa läroanstalter, i en del fall kanske helt mot dess vilja och fallenhet. Särskilt stor fara medför detta för universitetens och de fria högskolornas teologiska, juridiska och filosofiska fakulteter, därför att dessa, i all synnerhet den sistnämnda fakulteten, stå öppna för alla, som avlagt studentexamen, medan fackhögskolorna och på sista tiden även de medicinska fakulteterna, närmast på grund av utrymmesbrist, men i verkligheten på grund av mer eller mindre medvetna fackliga skydds- eller monopolsträvanden, strängt ransonerat sitt tillflöde. Härigenom uppstår bl. a. den anomalien, att medan produktionen av ingenjörer hålles tillbaka, så är produktionen av läraraspiranter ohämmad, medan det omvända hellre borde ha varit fallet.»

I fortsättningen framhålla de den följd, som härav uppstått för de mera vetenskapliga undervisningsanstalternas lärjungerekrytering. Dessa anstalter, som borde vara en tillflyktsort för de mest begåvade studenterna, ha i stället i stor utsträckning fått emottaga de från fackhögskolor eller andra levnadsbanor utkonkurrerade. I diskussionen har detta förhållande ej sällan medfört påståendet om en sänkning av studentexamens standard. I själva verket är det nog så, att studentexamens kvalitet ej undergått så stor försämring, men att ungdomarnas tillströmning till olika levnadsbanor i viss grad varit föremål för en felaktig dirigering.

Innan de sakkunniga övergå till frågan om hur bot skall kunna rådås för dessa brister, vilja de i korthet uppehålla sig vid en del statistiska uppgifter, som kunna ha intresse i detta sammanhang.¹ I tab. 8 återfinnes antalet män och kvinnor, som under den sista tjugufemårsperioden avlagt godkänd studentexamen på den ena eller andra studielinjen. I ett sammandrag i tab. 9 är i femårsklasser upptaget antalet män och kvinnor, som avlagt studentexamen på båda studielinjerna, alltsedan denna examen år 1864 infördes t. o. m. år 1935. Sistnämnda tabell upptager jämväl medelåldern vid examens avläggande.

¹ Utförligare siffermaterial återfinnes i Wicksell-Jernemans betänkande (Statens offentliga utredningar 1935: 52).

Tabell 8.

Lärjungar, som avlagt godkänd studentexamen
åren 1912—1937.

	Manliga		Kvinnliga		Tillsammans			Anmärkingar
	R	L	R	L	R	L	S:a	
1912	839	628	43	175	882	803	1 685	
1913	826	709	46	199	872	908	1 780	
1914	890	676	58	212	948	888	1 836	
1915	931	717	85	203	1 016	920	1 936	
1916	922	739	48	218	970	957	1 927	
1917	930	734	67	239	997	973	1 970	
1918	936	773	63	261	999	1 034	2 033	
1919	898	738	66	258	964	996	1 960	
1920	929	742	59	318	988	1 060	2 048	
1921	869	774	44	280	913	1 054	1 967	
1922	911	739	60	310	971	1 049	2 020	
1923	932	765	45	264	977	1 029	2 006	
1924	992	754	62	404	1 054	1 158	2 212	
1925	973	838	77	448	1 050	1 286	2 336	
1926	1 003	944	84	505	1 087	1 449	2 536	
1927	923	1 024	90	510	1 013	1 534	2 547	
1928	908	1 071	74	515	982	1 586	2 568	
1929	803	964	59	454	862	1 418	2 280	Arméns underofficersskola inberäknad
1930	773	998	60	417	833	1 415	2 248	» » »
1931	746	1 041	68	438	814	1 479	2 293	» » »
1932	743	965	87	526	830	1 491	2 321	» » »
1933	844	944	106	574	950	1 518	2 468	» » »
1934	933	945	95	595	1 028	1 540	2 568	» » »
1935	1 053	942	161	769	1 214	1 711	2 925	» » »
1936	1 252	1 148	217	769	1 469	1 917	3 386	Arméns och flygvapnets underoffi-
1937 ¹	1 267	971	230	822	1 497	1 793	3 290	cersskolor inberäknade.

¹ Uppgifterna för år 1937 avse endast vårterminen.

Man finner av tabellerna, att studentproduktionen i vårt land varit i så gott som oavbrutet stigande under hela den undersökta tidsperioden. Gå vi till tjugufemårsperioden 1912—1936, har studentantalet ungefär fördubblats från periodens början till dess slut. Men ökningen har varit många gånger större för kvinnorna än för männen. Medan ökningen för männens vidkommande hållit sig vid 63.6 procent, har den för kvinnorna uppgått till 352.3 procent.¹ För båda kategorierna tillsammans har den belöpt sig till 101 procent. Gå vi längre tillbaka i tiden, möta ännu mera

¹ För tidsperioden 1912—1937 (ej höstterminen 1937) utgöra motsvarande procentsiffror respektive 52.6 och 382.5.

Tabell 9.

S a m m a n d r a g				
Å r	A n t a l		S u m m a	Medelålder år
	Manliga	Kvinnliga		
1864—1865	299	—	299	19.9
1866—1870	2 170	—	2 170	20.7
1871—1875	3 057	11	3 068	20.8
1876—1880	2 848	21	2 869	20.1
1881—1885	3 862	57	3 919	19.9
1886—1890	3 798	137	3 935	19.8
1891—1895	3 326	135	3 461	19.5
1896—1900	4 004	244	4 248	19.4
1901—1905	5 240	427	5 667	19.5
1906—1910	6 958	760	7 718	19.7
1911—1915	7 555	1 217	8 772	19.7
1916—1920	8 341	1 597	9 938	19.7
1921—1925	8 547	1 994	10 541	19.6
1926—1930	9 410	2 768	12 178	19.7
1931—1935	9 156	3 419	12 575	19.8

markanta siffror. Från sekelskiftet till nu har totalantalet nyproducerade studenter drygt tredubblats, på så sätt att för männens vidkommande antalet något mer än fördubblats, medan motsvarande relation för kvinnorna utvisar en tjugufaldig ökning. Det är alltså kvinnornas inträde på studiebanorna, som främst framkallat ökningen i studentantalet.

Något, som kanske icke så tydligt framträder i tabell 8, därför att den ej går tillräckligt långt tillbaka i tiden, är konjunkturväxlingarnas inflytande på antalet studenter. Av denna tabell kan emellertid inhämtas, att högkonjunkturen under senare hälften av 1910-talet åtföljdes av en stagnation av antalet utexaminerade studenter, att krisåren 1921—1923 åtföljdes av en utpräglad uppgång med kulmen 1928, att högkonjunkturen mot slutet av 1920-talet medförde en tydlig nedgång samt att den senast passerade krisen återigen markerade en stegring. Nuvarande högkonjunktur kommer sannolikt ej att medföra någon nedgång i studentantalet, alldenstund 1927 års skolreform med dess utvidgade organisation nu gör sig gällande, speciellt i fråga om flickorna. Siffrorna ge en skarp relief åt vad som nyss anförts om konjunkturväxlingarna och den på grund därav periodiskt återkommande ungdomsarbetslösheten såsom starkt bidragande orsaker till ansvällningen av läroverksväsendet.

Redan under den diskussion om studentexamen, som på 1850-talet föregick den nuvarande studentexamens inrättande, gjordes gällande, att gymnasieutbildningen företedde en dualism så till vida, att endast en del,

låt vara den större delen, av de nyexaminerade studenterna sökte sig till universiteten, medan stora skaror sökte sig ut i praktiskt förvärvsarbete. Gymnasierna hade därför en tvåfaldig uppgift, den ena att förbereda för universitetsstudier, den andra att meddela en högre, allmänt medborgerlig bildning. Man kunde förvänta, att i samma mån som studentkadern ökades, allt flera av dem, procentuellt sett, skulle avlägga studentexamen utan att därefter fortsätta sina studier. Detta tycks dock ej ha blivit förhållandet, vare sig nu orsaken ligger i stegrade svårigheter för de nyexaminerade att finna plats i förvärvslivet eller att samhällets behov av universitets- och högskolebildade ökats. Av Wicksell-Jernemans utredning¹ framgår, att cirka 75 procent av de från gymnasierna utgångna studenterna fortsätta vid universitet, fria högskolor och jämförbara fackliga högskolor. Tillräknar man dem, som gå in på officersbanan, samt de manliga och kvinnliga studenter, som genomgå folkskoleseminarierna, högre lärarinneseminariet och socialpolitiska institutet, torde man komma till en siffra på 80—85 procent för dem, som fortsätta sina studier efter studentexamen. Frågar man sig, hur stor del av totalantalet studenter som speciellt söker sig till universiteten eller de fria högskolorna i Stockholm och Göteborg, blir svaret, att sedan 1921 nära 60 procent av de manliga och över 50 procent av de kvinnliga studenterna inskrivit sig vid någon av dessa läroanstalter. Endast 15 à 20 procent av de svenska studenterna av båda könen avsluta sin utbildning med studentexamen eller genomgå de specialkurser, som anordnas av post-, telegraf- och tullverken samt statens järnvägar för inträde i dessa verk. Mer än hälften av de i runt tal 500 studenter om året, som avstå från universitets- eller högskoleutbildning, torde utgöras av kvinnor.

Av dem, som inskrivit sig vid universitet eller jämförbara högskolor, avlägga 2/3 en eller annan examen vid dessa läroanstalter. De återstående uppgiva dessförinnan sina studier. Anslår man antalet av dem, som under de sista 30—40 åren inskrivit sig vid universitet eller högskola, till i runt tal 3/4 av dem, som avlagt studentexamen, kommer man fram till att endast hälften av de svenska studenterna nå fram till akademisk eller därmed likvärdig examen. Anledningen till att så många av de studerande avbryta sina studier före avlagd examen, kan vara olika. Den utgöres icke uteslutande av bristande förutsättningar för studier. I en del fall avser exempelvis vistelsen vid ett universitet endast en extra meritering för att vinna inträde på en mera praktiskt betonad levnadsbana och ej att avlägga en viss akademisk examen. I all synnerhet torde detta vara fallet inom den filosofiska fakulteten, vilket delvis förklarar den stora frekven-

¹ Jämför även tabellerna 43—45 (bil. C), vilka utgöra en genom professor Wicksells försorg verkställd bearbetning och i viss mån även komplettering av det i Statens offentliga utredningar 1935: 52 å sid. 17 ff. framlagda statistiska materialet.

sen av avbrott i studierna speciellt i denna fakultet. Endast obetydligt över hälften av samtliga i filosofiska fakulteten nyinskrivna avlägga nämligen filosofisk eller teologisk examen. Dessa med extra universitetsmeriter utrustade studenter konkurrera givetvis ofta ut sökande med slät studentexamen vid inträde på praktiska levnadsbanor och försvåra framkomsten för dessa. Ytterst har denna företeelse sin grund i den alltför stora ansvällningen av för varje år utexaminerade studenter. Följden blir en köbildning vid de ungas inträde i förvärvslivet eller i högre fackskolor, varigenom de sent finna sig till rätta i samhället och sent ernå möjlighet att försörja sig. Den genomsnittliga levnadsåldern för de nyexaminerade studenterna har däremot icke ökats eller över huvud taget genomgått några större förändringar under tidernas lopp, såsom tab. 9 närmare utvisar. Den ringa ökningen i de utexaminerades medelålder under den sista femårsperioden beror sannolikt på det ökade antal studenter, som genomgått treårigt gymnasium ovanpå en fyraårig realskola.

Det är för övrigt icke alltid så, att nu tillämpade metoder vid de praktiskt orienterade fackhögskolorna att ur den stora skaran av inträdessökande gallra ut de lämpligaste och dugligaste leda till åsyftat resultat. Ofta äro dessa metoder endast ägnade att försena de sökandes inträde. En utförlig undersökning av Wicksell-Jerneman utvisar nämligen det anmärkningsvärda förhållandet, att flertalet av dem, som vid första ansökan till de tekniska högskolorna fallit igenom, ändock förr eller senare vinna inträde på ifrågakvarande läroanstalter. Den vid dessa läroanstalter existerande spärren synes sålunda i många fall icke ha medfört, att de med sämre betyg utrustade inträdessökandena avvisats från utbildningen. Spärren har endast fördröjt deras utbildning. Troligt är dock, att hindren vid inträdet verkat indirekt och medfört att personer med klena studentbetyg ej brytt sig om att inlämna någon ansökan om inträde.

Förslag till skolorganisatoriska åtgärder.

Det torde vara svårt att giva ett svar på frågan, huruvida anordningen för vår nuvarande studentexamen på ena eller andra sättet bidrager till det otvivelaktiga överflöd av studenter, som råder. Gentemot en sådan uppfattning skulle kunna anföras, att i länder med en helt annan organisation av studentexamen, än vad fallet är i vårt land, också en överproduktion av studenter är för handen. Å andra sidan möter man stundom gymnasister, företrädesvis kvinnliga sådana, vilka såsom främsta skäl för sin vistelse på gymnasiet angiva den tjusning och spänning, som är förknippad med själva examen. Det hejdlösa firandet av syskon, vänner och kamrater efter dessas lyckligen genomgångna studentexamen har kanske lockat en och annan att också försöka utföra denna förmenta andliga

kraftprestation. Om det nu förhåller sig så, att denna art av studentromantik har någon skuld till den stora ansvällningen av studentproduktionen, skulle den, i varje fall vad på det allmänna ankommer, förlora sitt underlag genom de sakkunnigas förslag att avskaffa den nuvarande, till en enda dag förlagda muntliga prövningen och ersätta den med successivt avlagda sluttentamina. Enligt detta förslag skulle, såsom tidigare påvisats, det ej längre bli någon glans eller spänning, ingen dramatisk slutakt förknippad med avgångsprövningen.

Om den art av studentromantik, som här berörts, dock sannolikt ej spelar någon större roll såsom orsaksgivande faktor vid gymnasieväsendets expansion, så finns det ett annat slags studentromantik, som är mera reellt grundad, nämligen den social-ekonomiska övervärdering, som gymnasieutbildningen är utsatt för. Gemene man föreställer sig alltför ofta, att en undfången gymnasiekurs öppnar portarna till alla möjliga levnadsbanor, och att utan densamma framgången i livet och tillfälle till säker utkomst äro starkt försvårade. Här möter oss en av de viktigaste drivkrafterna till gymnasieväsendets ansvällning. Mot en sådan missuppfattning är framför allt upplysning av nöden, statistiska uppgifter i stil med de i början av detta kapitel angivna, som visa hur ofta en sådan uppfattning står i strid med verkligheten. Men dylik upplysning är ej till fyllest, om man ej samtidigt kan giva de unga anvisning på utvägar i stället för dem, som gymnasierna utgöra. Längre fram i detta kapitel komma några dylika utvägar att diskuteras.

I åtskilliga fall torde emellertid rent organisatoriska åtgärder böra tillgripas för att avleda teoretiskt mindre begåvade elever från gymnasiet. Den tidpunkt, förutom själva inträdet på gymnasiet, där en sådan åtgärd naturligast lämpar sig, är övergången till det differentierade gymnasiet vid flyttningen till dettas näst högsta ring. Vad som här sagts om gymnasiet, gäller givetvis i samma grad om lyceet. I principdiskussionen fördes denna fråga på tal, varvid framkastades möjligheten att skärpa flyttningsbestämmelserna på detta stadium till överensstämmelse med de flyttningsbestämmelser, som redan finnas för övergången till högsta ringen eller kretsen.

För flyttning till högsta ringen eller kretsen är för närvarande bl. a. stadgat (läroverksstadgan § 36 mom. 4 och 5), att lärjunge, som erhållit lägst vitsordet Godkänd för svensk skrivning och i samtliga i hans ämnesgrupp ingående läroämnen, skall flyttas. Lärjunge, som erhållit lägst vitsordet Godkänd för svensk skrivning och i samtliga i hans ämnesgrupp ingående ämnen utom ett, må kunna flyttas, under förutsättning att han i läroämnena, däri inbegripna svensk skrivning och tilläggsämne, äger en kompensation i vitsord över Godkänd, uppgående till sammanlagt minst

två betygsheter, varav lägst vitsordet Med beröm godkänd i ett ämne.¹ För flyttning inom gymnasiet och lyceet i övrigt gäller, att bristande insikter i ett läroämne icke må utgöra hinder för flyttning, såvida lärjunge erhållit lägst vitsordet Godkänd för svensk skrivning eller, vad beträffar lyceets två lägsta kretsar, i modersmålet, och på grund av insikter i läroämnena *anses*² böra flyttas.

Bestämmelserna för flyttning till de båda högsta ringarna (kretsarna) innebära alltså, att automatisk flyttning äger rum, om lärjunge erhållit lägst vitsordet Godkänd i samtliga läroämnen, samt att automatisk kuggning inträffar, om lärjunge underkänts antingen i svensk skrivning eller i två eller flera läroämnen. Efter prövning av kollegiet med enkel majoritet må lärjunge med underbetyg i ett läroämne kunna flyttas till högsta ringen eller kretsen, dock endast med viss föreskriven kompensation i form av överbetyg i andra ämnen.

Det är de sakkunniga bekant, att flyttning, då kompensationsbestämmelser ej finnas angivna, efter kollegiets omprövning medgives enligt ganska växlande principer vid olika läroverk. I själva verket torde principerna härför också växla år från år vid ett och samma läroverk. Medan vid vissa läroverk en ganska sträng kompensation i form av överbetyg utkräves i talrika fall, medgives vid andra läroverk flyttning med mycket svag eller knappast nämnvärd kompensation. Kuggningar i studentexamen torde i dylika fall ej sällan leda sitt ursprung från att flyttning till det differentierade gymnasiet medgivits på lättvindiga grunder, och de s. k. tveksamma fallen i studentexamen, som ofta leda till godkänt studentexamensbetyg utan större värde för innehavaren, skulle säkerligen ha varit mycket fåtaligare, om mera strikta bestämmelser tillämpats vid flyttning på detta tidigare stadium.

De sakkunniga vilja i överensstämmelse med vad som sagts redan i principdiskussionen och på grunder, som här ovan angivits, föreslå, att i läroverksstadgan § 36, efter nuvarande mom. 4, inskjutes ett nytt moment av följande lydelse:

»5. För flyttning till gymnasiet och lyceets näst högsta årsklass skola följande bestämmelser gälla:

a) Lärjunge, som erhållit lägst vitsordet Godkänd för svensk skrivning och i samtliga på timplanen för närmast lägre ring eller krets upptagna läroämnen, skall flyttas.

b) Lärjunge, som erhållit lägst vitsordet Godkänd för svensk skrivning

¹ En inskränkning är ytterligare stadgad i det avseendet, att lärjunge, som åtnjuter undervisning i endast ett främmande levande språk och i detta erhållit lägre vitsord än godkänd, må kunna flyttas allenast under förutsättning, att han vid flyttning till gymnasiet eller lyceets näst högsta årsklass erhållit lägst vitsordet godkänd i de båda främmande levande språk, i vilka han icke åtnjuter undervisning.

² Kurs här.

och i samtliga på timplanen för närmast lägre ring eller krets upptagna läroämnen utom ett, må kunna flyttas, under förutsättning att han i läroämnena, däri inbegripen svensk skrivning, äger en kompensation i vitsord över Godkänd, uppgående till sammanlagt minst två betygsenheter, varav lägst vitsordet Med beröm godkänd i ett ämne.»

De i nuvarande läroverksstadga i § 36 ingående momenten 5, 6, 7, 8 böra, om denna stadgeändring godtages, få nummerordningen resp. 6, 7, 8, 9.

Säkerligen skulle åtskilliga för studier mindre lämpade elever, om detta förslag till skärpta flyttningsbestämmelser antages, »till sin lyckas befrämjande» komma att förhindras att alltför länge fortsätta sina gymnasie-studier och tidigare än vad nu är fallet växlas in på en mera praktiskt betonad levnadsbana, som de ändå vare sig med eller utan studentexamen måste välja. Det ligger icke blott i samhällets intresse, att elever med svaga förutsättningar för studier men kanske med en framstående begåvning för praktiska ting i tid få börja sin yrkesutbildning, utan det borde också vara ett de enskilda individernas intresse.

För att de elever, som falla på de skärpta flyttningsbestämmelserna till det differentierade gymnasiet, ej skola behöva lämna detta utan någon som helst examenskompetens, och för att befordra frivillig avgång på detta läroverksstadium ha de sakkunniga, såsom redan antytts i kap. II, tänkt sig vissa andra förändringar i läroverksstadgan.

I § 81, mom. 2, av nämnda stadga föreskrives, att betyg över godkänd flyttning till femte kretsen av lyceum medför de rättigheter och förmåner, som äro förenade med realexamen, varom anteckning skall göras i vederbörande terminsbetyg.

De sakkunniga föreslå nu, att denna bestämmelse utvidgas till att gälla även dem, som flyttats till gymnasiets näst högsta ring.

Om de föreslagna skärpta flyttningsbestämmelserna till näst högsta ringen eller kretsen antagas, torde av ovan anförda skäl § 81 böra kompletteras med ett nytt moment, vari stadgas, att även sådana, som ej flyttats, enligt vissa grunder erhålla realexamenskompetens. De riktlinjer, som vid denna stadgeutformning böra tillämpas, böra ansluta sig till gällande bestämmelser för godkänd muntlig realexamen. Härom heter det i § 76:

»1. Lärjunge, som i den muntliga prövningen erhållit lägst vitsordet Godkänd i samtliga på timplanen för realskolans högsta klass upptagna läroämnen, ämnet franska oberäknat, skall i examen godkännas.

Lärjunge, som enligt § 7 varit helt eller delvis frikallad från undervisningen i matematik, skall, under enahanda förutsättningar i övrigt, i examen godkännas, därest han i läroämnena, däri inbegripna svensk skrivning och franska, äger en kompensation i vitsord över Godkänd, uppgående till sammanlagt minst en och en halv betygsenhet.

2. Lärjunge, som icke varit enligt § 7 frikallad från undervisning i matematik och som i den muntliga prövningen erhållit vitsordet Icke godkänd i ett av de på timplanen för realskolans högsta klass upptagna läroämnena, ämnet franska oberäknat, må i examen kunna godkännas, under förutsättning dels att han i läroämnena, däri inbegripna svensk skrivning och franska, äger en kompen- sation i vitsord över Godkänd, uppgående till sammanlagt minst en och en halv betygsenhet, dels ock att minst två tredjedelar av de lärare, som under terminen undervisat honom i läroämnena, finna honom på grund av hans allmänna stånd- punkt böra godkännas.

3. Med iakttagande i övrigt av de ovan givna bestämmelserna må lärjunge, som icke uppnått föreskriven kompensation i läroämnena, det oaktat kunna i examen godkännas, därest han erhållit vitsordet Berömlig i något av de på timplanen för realskolans högsta klass upptagna övningsämnen.

4. I fråga om lärjunge, som på grund av frikallelse enligt § 10 från undervis- ningen i kristendomskunskap saknar vitsord i detta ämne, skola i övrigt för exa- mens godkännande gälla enahanda villkor, som ovan sagts.»

Andra stycket i mom. 1 här ovan torde sakna intresse i detta samman- hang, då ju bortval av ämne å gymnasiet nedanför det differentierade stadiet, fränsett kristendomskunskapen för främmande trosbekännare (se mom. 4), ej kan äga rum.

I övrigt innebära bestämmelserna, att godkänt betyg i franska eller del- tagande i undervisningen däri ej fordras för realexamen. Dessutom må lärjunge kunna ha underbetyg i ytterligare ett ämne, förutsatt att viss kompensation föreligger och att en kvalificerad majoritet bland lärarna giver sitt bifall. Den minsta erforderliga kompensationen är antingen 3 Ba eller 1 AB och 1 Ba eller 1 a, allt i läroämnen, eller A i ett övningsämne. Den sistnämnda bestämmelsen med högsta vitsord i övningsämne såsom kompensationsgrund avser att erbjuda bland annat vissa konstnärligt be- gåvade elever möjlighet att för fortsatt utbildning erhålla realexamens- kompetens, utan att de fördenskull behöva vara godkända i alla läroämnen eller ha kompenserande överbetyg däri.

På grund av vad som ovan sagts vilja de sakkunniga föreslå, att § 81 mom. 2 av gällande läroverksstadga erhåller följande ändrade lydelse:

»2. Betyg över godkänd flyttning till näst högsta ringen eller kretsen medför de rättigheter och förmåner, som äro förenade med realexamen».

Dessutom vilja de sakkunniga föreslå ett tredje moment tillagt § 81 av följande innehåll:

»3. Enahanda rättigheter och förmåner, som ovan sägs, tillkomma lär- junge, som vid slutet av läsåret närmast före näst högsta ringen eller kret- sen erhållit lägre vitsord än Godkänd i ett av de på timplanen upptagna läroämnena, ämnet franska oberäknat, under förutsättning dels att han i läroämnena, däri inbegripna svensk skrivning och franska, äger en kom- pensation i vitsord över Godkänd, uppgående till sammanlagt minst en och en halv betygsenhet, dels ock att minst två tredjedelar av de lärare, som

under terminen undervisat honom i läroämnena, finna ett sådant medgivande böra lämnas honom.

Med iakttagande i övrigt av ovan givna bestämmelser må lärjunge, som icke uppnått föreskriven kompensation i läroämnena, det oaktat kunna tillerkännas med realexamen förenade rättigheter och förmåner, därest han erhållit vitsordet Berömlig i något av de på timplanen för ifrågavarande stadium av gymnasiet eller lyceet upptagna övningsämnena.»

Ett fjärde moment torde böra fogas till § 81 av följande lydelse:

»4. Har lärjunge erhållit med realexamen förenade rättigheter och förmåner enligt de villkor, som ovan i mom. 2 eller 3 stadgats, skall anteckning därom göras i vederbörande termins- och avgångsbetyg».

Det skulle kunna invändas mot ovan framställda förslag att tillerkänna elev, som förvägrats flyttning till gymnasiets näst högsta ring, realexamenskompetens enligt samma generösa regler, som gälla för godkänd realexamen, att den sistnämnda är en kontrollerad prövning, medan realexamenskompetens enligt den föreslagna ordningen skulle meddelas utan någon speciell kontroll. Härtill kan då anföras, dels att kontrollen i realexamen är skäligen illusorisk, dels att en elev, som skulle erhålla den föreslagna kompetensen, redan vid sitt inträde på gymnasiet måst förete en viss standard, dokumenterad i form av vissa minimibetyg, samt att han därefter fortsatt två år på det fyraåriga gymnasiet, eventuellt ett år på det treåriga gymnasiet. I sistnämnda fall skulle han för övrigt ej ha någon nytta av den tilldelade realexamenskompetensen, då han redan före inträdet på gymnasiet avlagt realexamen. I de undantagsfall, där så ej skett, måste han likväl före inträdet på det treåriga gymnasiet förete kunskaper, fullt jämförbara med dem, som fordras för realexamen. I själva verket torde det icke vara någon överdrift att göra gällande, att även en blygsam realexamenskompetens, förvärvad i här föreslagna ordning, skulle bli mera värd än en klen realexamen med de för närvarande föreskrivna kontrollanordningarna.

Genom de här ovan förordade anordningarna, som dels skärpa flyttningsbestämmelserna vid övergången till det differentierade gymnasiet, dels underlätta möjligheten till frivillig avgång vid samma stadium, synes en viss avlastning kunna ske. För en önskvärd reduktion av antalet för studier mindre lämpade studenter äro tydligen reglerande åtgärder av detta slag att föredraga framför ett kraftigt kuggningsförfarande vid själva avgången från gymnasiet. Utvecklingsrytmen är emellertid så olika hos olika individer, att hur man än förfar, man ändå får räkna med ett visst antal mindre studiebegåvade på gymnasiets slutstadium. Med hänsyn härtill ha de sakkunniga föreslagit att omgärda betygsgivningen vid avgången från gymnasiets högsta ring med vissa kontrollåtgärder, vilka torde göra det svårare för de mindre studiebegåvade och studieintresserade, än vad nu

är fallet, att erhålla sådan kompetens, som den nuvarande studentexamen medför. De sakkunniga tro sig därför kunna förvänta både en förbättring av studenternas genomsnittskvalitet och en förminskning av deras antal genom de föreslagna anordningarna.

Ökade möjligheter till praktisk utbildning.

Det har emellertid med fog framhållits, att det ej tjänar mycket till att söka försvåra tillträdet till den mera teoretiska utbildningen, såvida man inte kan erbjuda ungdomen något annat därmed likvärdigt på de mera praktiskt inriktade banorna. Detta har utvecklats redan i kap. II, varvid berörts olika uppslag i nämnda syfte. Särskilt pekades på de treåriga tekniska gymnasierna och de tvååriga handelsgymnasierna såsom lämpliga komplement till de teoretiska gymnasielinjerna. I detta sammanhang torde även böra framhållas de treåriga tekniska elementarskolorna, vilka i huvudsak överensstämja med de tekniska gymnasierna, samt de tvååriga tekniska fackskolorna.

Tekniska elementarskolor finnas för närvarande i Norrköping och Borås, tekniska fackskolor i Malmö, samorganiserade med tekniskt gymnasium, samt i Västerås och Eskilstuna, tekniska gymnasier i Malmö, Örebro, Härnösand och dessutom fr. o. m. höstterminen 1937 även i Göteborg genom omorganisation av Chalmers lägre avdelning. Härtill komma icke-statliga tekniska läroanstalter med statsunderstöd, såsom bergsskolan i Filipstad, vävskolan i Borås och Lennings vävskola i Norrköping, kommunalt drivna tekniska läroanstalter i Hässleholm och Katrineholm, vissa avdelningar av tekniska skolan i Stockholm samt helt privata, utan allmänt understöd upprättade tekniska institut för lägre ingenjörutbildning, av vilka ett par uppnått en betydande storlek, avsevärt överstigande de största statliga läroanstalterna av motsvarande slag.

För närvarande är antalet godkända inträdessökande till de statliga tekniska skolorna ungefär dubbelt så stort som det antal, som kan emottagas. Resultatet måste på många håll bli, att de sålunda avvisade förr eller senare söka sig till det teoretiska gymnasieväsendet med påföljd att detta utvidgas. Funnes icke kommunala och privata läroanstalter för teknisk utbildning, skulle säkerligen icke heller samhällets behov av tekniskt utbildad personal kunna tillgodoses. Nu är det emellertid så ordnat, att medan statens tekniska skolor först efter samstämmiga beslut av Kungl. Maj:t och riksdagen kunna få undergå en aldrig så liten utvidgning, kunna de likartade kommunala anstalterna genom rent kommunala åtgärder automatiskt utvidgas, varvid staten ekonomiskt står för utvidgningen. För sistnämnda skolor betalar nämligen staten intill två tredjedelar av lärarelönerna och intill hälften av materialkostnaderna samt lämnar dess-

utom från förslagsanslag så stora bidrag i form av lärjungestipendier, vilka sedan såsom terminsavgifter återbetalas till skolan, att man har rätt att påstå, att staten i huvudsak står för kostnaderna för lärarelöner och undervisningsmateriel. Även till de statliga tekniska läroanstalterna lämnar staten stipendiebidrag, men dessa äro av en helt annan och blygsammare storleksordning än den, som gäller för statens stipendiebidrag till de kommunala skolorna.

Det högst avsevärda antal elever, som varje år förvägras inträde vid de statliga tekniska läroanstalterna, visar, såsom nämnts, att åtminstone under nuvarande högkonjunktur en brist på sådan undervisning är rådande. De kommunala och privata läroanstalter, som trätt in i stället, ha, även om de ofta förtjänstfullt kompletterat statens skolor, icke i alla avseenden räckt till vare sig kvantitativt eller kvalitativt. Den form för teknisk undervisning, som i främsta rummet borde bli föremål för större intresse från statens sida, är det differentierade tekniska gymnasieväsendet. De tekniska gymnasierna kunna, tack vare högre inträdesfordringar, vid sidan av en rent teknisk utbildning även meddela obligatorisk språkundervisning och undervisning i handelstekniska spörsmål. De från dessa läroanstalter utgångna s. k. tekniska studenterna ha också fått en högst mångskiftande användning. Flertalet erhålla anställning i industrien, ett fåtal efter fortsatt utbildning vid teknisk högskola, andra finna plats inom affärlivet och inom statliga inrättningar såsom tull, järnväg, telegraf m. m. De tekniskt utbildade studenterna tävla alltså på flera förvärvsområden med de teoretiskt utbildade studenterna, helt naturligt för övrigt eftersom den tekniska gymnasieutbildningen erbjuder en studiegång, som bättre motsvarar åtskilliga praktiska ändamål än vad fallet är med den mera teoretiska gymnasieutbildningen.

En utvidgning av det tekniska (och handelstekniska) gymnasieväsendet bör ske så, att de teoretiskt inriktade gymnasierna om möjligt hindras att ytterligare svälla ut, och helst på det sätt att de avlastas även i sin nuvarande omfattning. Utvidgningen bör ha en sådan karaktär, att jämbördigheten mellan de praktiskt och de teoretiskt inriktade gymnasierna klart framträder i allmänhetens ögon. Ur sistnämnda synpunkt vore det värdefullt, om praktiska gymnasielinjer på orter med ej alltför stora gymnasier kunde inbyggas i de vanliga statliga läroverken, ungefär som på vissa håll praktiska realskolelinjer inbyggts i statliga realskolor och där trätt i stället för mera teoretiska studielinjer. Svårigheterna äro visserligen beträffande den tekniska utbildningen större här än när det gäller realskolestadiet, alldenstund utrustningen för en teknisk gymnasielinje måste ställa sig väsentligt dyrbarare än för en mera teoretisk linje. Hur en utvidgning av det tekniska gymnasieväsendet bör ske, torde böra överlämnas åt en specialutredning att närmare klargöra, varvid nyss anförda syn-

punkter av socialpsykologisk och ekonomisk natur få avvägas mot varandra. Ehuru de sakkunniga anse sig sakna direkt anledning och även tillräcklig erfarenhet att upptaga dessa spørsmål till närmare behandling, ha de icke kunnat uraktlåta att uttala en viss förvåning över att exempelvis huvudstaden saknar en statlig teknisk utbildningsanstalt på gymnasialstadiet samt att Norrland i detta avseende är så bristfälligt tillgodosett. För Stockholms vidkommande har en stadens kommitté år 1934 avgivit ett betänkande med förslag om att den nuvarande tekniska skolan därstädes, avd. maskin- och byggnadsyrkesskolan, omorganiserar till en teknisk läroanstalt, avsedd att lämna såväl gymnasie- som fackskoleutbildning för de maskintekniska, elektrotekniska och byggnadstekniska facken. En lämplig plats för tekniskt gymnasium eller tekniska gymnasielinjer borde även Jönköping med dess specialindustri utgöra. Det kan också hända, att en specialundersökning av hithörande problem skulle komma att utvisa, att i främsta rummet redan existerande tekniska läroanstalter av ifrågavarande slag borde utvidgas för att tillgodose de ekonomiska önskemålen om samläsning mellan olika gymnasielinjer och fullt utnyttjande av redan förefintliga speciallokaler med tillhörande utrustning. I detta sammanhang bör man emellertid även ha sin uppmärksamhet riktad på de olika landsdelarnas behov av skiftande utbildningsmöjligheter. För de frågor, som de sakkunniga äro satta att utreda, är det framför allt av vikt, att en sådan utvidgning av det tekniska gymnasieväsendet äger rum, att det teoretiska undervisningsväsendets expansion med ty åtföljande ökning av studentantalet minskas. Att det tekniska gymnasieväsendet för detta ändamål har en stor uppgift att fylla, visa bl. a. förhållandena i främmande länder. I Norge, som saknar statliga tekniska gymnasier, är antalet varje år nyexaminerade studenter så stort, att om vårt land skulle ha ett relativt lika stort antal, skulle den årliga studentproduktionen här hemma öka med 50 procent. Norges stora studentantal förklaras företrädesvis av bristen på praktiska utbildningsvägar på gymnasiestadiet. Detsamma gäller om Finland. Italien erbjuder ett motsatt exempel. Där finnes ett synnerligen rikt förgrenat tekniskt undervisningsväsende på ifrågavarande stadium, samordnat med det teoretiska undervisningsväsendet. Följaktligen råder där intet överflöd på studenter.

En annan åtgärd i syfte att leda ungdomen bort från de teoretiska gymnasierna är, som förut nämnts, att tillgodose handelsutbildningen. Frågan har behandlats av undervisningsrådet Bror Jonzon i en artikel i tidskriften *Sunt Förnuft* (nr 8, 1933), vari han även berört de tekniska gymnasierna. Dr Jonzon yrkar där på ett inbyggande av handelslinjer i läroverkens gymnasier. För närvarande äger som bekant staten icke ett enda handelsgymnasium. De av staten understödda handelsgymnasierna i Stockholm, Göteborg, Malmö, Hälsingborg, Örebro och Norrköping äro

antingen privata eller halvkommunala utbildningsanstalter. Härtill komma tre rent privata handelsskolor i Stockholm och Göteborg med delvis annan karaktär, vilka åtnjuta statsunderstöd. På detta område är Norrland ännu sämre tillgodosett än i fråga om tekniska gymnasier. En brist på utbildningsanstalter för handeln är synbarligen rådande, i det att på flera håll hälften eller mera av antalet godkända inträdessökande till handelsgymnasierna under sista åren avvisats av brist på utrymme. I denna brist på handelsgymnasier möter oss en ytterligare bidragande orsak till det teoretiska gymnasieväsendets expansion.

Ett inbyggande av handelslinjer på gymnasiestadiet i statens läroverk skulle ej på långt när möta samma svårigheter i fråga om lokaler och utrustning, som fallet vore med ett inbyggande av tekniska gymnasie-linjer. Säkerligen skulle en sådan åtgärd ställa sig mycket billigare än upprättandet av helt fristående handelsläroverk. Härtill kommer den värdefulla socialpsykologiska vinsten av att man i allmänhetens ögon understryker likvärdigheten mellan de teoretiska och praktiska studielinjerna, vilket en hopkoppling av båda studielinjerna i ett och samma läroverk skulle medföra. De sakkunniga vilja därför föreslå, att en utvidgning av handelsundervisningen på gymnasiestadiet företages på sådant sätt, att handelslinjer inbyggas i de statliga gymnasierna på orter, där behov av sådana studielinjer vid närmare utredning kunde konstateras. Dessa studielinjer skulle träda i stället för planerade teoretiska gymnasielinjer eller möjligen i stället för redan existerande sådana.

Genom åtgärder av här antydd art borde tillströmningen till de teoretiska gymnasielinjerna kunna avsevärt minskas. Men även om så sker, synas föranstaltningar böra vidtagas för att i större utsträckning än nu inrikta den stora strömmen av utexaminerade studenter, som alltjämt kommer att finnas kvar, hän emot de mera praktiska och fria yrkesbanorna, där intet abnormt överflöd av arbetskraft kan sägas vara rådande. Dessa spörsmål falla utanför ramen av de sakkunnigas utredningsuppgift och skola därför här endast antydningssvis beröras.

Såsom framgår av Wicksells och Jernemans utredning, torde ingenjörsoch läkarebanorna erbjuda viss möjlighet till expansion. Men även på andra håll synes tillfälle finnas att absorbera flera arbetskrafter än vad som för närvarande är fallet. Nyligen har det gjorts bekant, att exempelvis till apotekarbanan tillströmningen så starkt begränsats, att brist föreligger på utbildade farmaceuter. Till lantmätarebanan ha så få släppts fram, att det för några månader sedan gjorts framställning om en temporär höjning av tjänstelantmätarnas pensionsålder, då de eljes vakanta platserna ej kunna besättas. Även om sistberörda förhållande står i samband med lantmäteriuundervisningens omorganisation, så måste det dock väcka uppmärksamhet i nuvarande tid med överflöd av studenter, som för-

gäves söka efter arbetsmöjligheter. Den beslutade universitets- och högskolestatistiken och en därpå byggd orienterande yrkesrådgivning ha här en stor uppgift att verka reglerande och utjämnande på tillströmningen till olika levnadsbanor.

Vad beträffar ingenjörspanan framhölls i början av detta kapitel, huru som den för närvarande rådande spärren vid inträde till de tekniska högskolorna ej verkar på sådant sätt, att de med sämre betyg utrustade inträdessökandena i allmänhet avvisats från utbildningen, utan endast så, att deras inträde fördröjts. Under sådana omständigheter kunde det synas välbetänkt, att dessa högskolor underginge en utvidgning i sådan riktning, att ett större antal inträdessökande än nu kunde i tid få börja sin utbildning.

Av bil. D framgår, att till kursen i jämförande anatomi, som utgör begynnelsestadiet i läkarnas utbildning, varje termin vid rikets alla medicinska fakulteter emottagas 100 sökande. Ett stort antal kompetenta inträdessökande finna med denna maximering ej plats eller få sin utbildning fördröjd. Med hänsyn härtill men med hänsyn också till den emellanåt inträffande svårigheten att få väl avlönade tjänsteläkarebefattningar besatta med fullt kompetenta personer, vilket visar, att åtminstone inom vissa specialiteter brist på läkare är förhanden, torde det böra tagas under övervägande, huruvida ej en viss utvidgning av läkareutbildningen borde företagas.

Redan genom här ifrågasatta åtgärder torde en mera ändamålsenlig fördelning av den studerande ungdomen till olika levnadsbanor kunna komma till stånd. För övrigt hänvisas beträffande dessa frågor till det Wicksell-Jernemanska betänkandet.

KAPITEL IX.

Studentexamen som behörighetsgrund för fortsatta studier och statlig anställning.

Att de sakkunniga funnit sig böra ägna ett särskilt kapitel åt frågan om studentexamen som behörighetsgrund för fortsatta högre studier och för statlig anställning, är närmast föranlett av den i skrivelsen till departementschefen nämnda remiss till de sakkunniga, som berör en i en riksdagsskrivelse av den 4 juni 1918 (nr 268) begärd utredning. Nämnda riksdagsskrivelse utmynnade i en anhållan, att Kungl. Maj:t måtte låta verkställa undersökning, i vilka särskilda fall och under vilka betingelser kravet på avlagd studentexamen såsom villkor för tillträde till vissa studier och levnadsbanor skulle kunna eftergivnas. Skrivelsen remitterades på sin tid för av-

givande av utlåtande till den jämlikt Kungl. Maj:ts beslut den 31 december 1918 tillsatta skolkommissionen, vilken i utlåtande den 30 april 1923 efter vissa uttalanden av principiell innebörd hemställde, att Kungl. Maj:t ville åt skolöverstyrelsen uppdraga att verkställa den ytterligare utredning, som kunde befinnas önskvärd. Sedan åt skolöverstyrelsen genom beslut den 29 juni 1923 uppdragits att verkställa den av skolkommissionen ifrågasatta undersökningen och skolöverstyrelsen till åtlydnad härav igångsatt vissa utredningar, hemställde överstyrelsen i en underdånig skrivelse den 19 juni 1936 — med förmälan, att överstyrelsen genom 1927 års riksdagsbeslut i läroverksfrågan funnit ställningen ha så förändrats, att överstyrelsen ansett sig böra tills vidare låta anstå med fullföljandet av den anbefallda utredningen i avvaktan på att någon erfarenhet skulle kunna vinnas av verkningarna av de år 1927 och senare vidtagna åtgärderna, men att tillräcklig erfarenhet nu syntes föreligga för upptagande av utredningen — att Kungl. Maj:t ville besluta, att den överstyrelsen anbefallda utredningen måtte för vidare behandling överlämnas till studentexamenssakkunniga. Genom remiss den 30 oktober 1936 ha nu handlingarna till berörda utredning överlämnats till de sakkunniga för att tagas i övervägande vid fullgörande av det åt de sakkunniga lämnade uppdraget.

Förevarande riksdagsskrivelse hade tillkommit med anledning av en inom riksdagen motionsvis gjord framställning i syfte bland annat, att studentexamen måtte omläggas i viss riktning samt att tillträde i vissa fall måtte medgivas till högre bildningsanstalter och praktiska banor utan avlagd sådan examen. I riksdagsskrivelsen framhölls till en början, att studentexamen med hänsyn till dåvarande gymnasieorganisation och undervisningsplan företedde brister i sin egenskap av grundval för fortsatt utbildning och särskilt i fråga om kompetensen för studier vid universitetet. Då de antydda missförhållandena vore föremål för utredning, förefunnes visserligen icke med anledning därav ett behov för öppnande jämte studentexamen jämväl av annan väg för tillträde till universitetet, men sistnämnda förslag syntes dock riksdagen ur andra synpunkter förtjäna att komma under prövning.

För universitetet, heter det i riksdagsskrivelsen vidare, vore det framför allt av betydelse, att de som ägnade sitt studium åt en viss ämnesgrupp också besatte de för detta studium nödiga förkunskaper, om också innehavet av dessa förkunskaper formellt icke bekräftats genom avlagd studentexamen. Det finge vidare ej heller förglömmas, att möjligheten att avlägga studentexamen ingalunda funnes för alla dem, som genom målmedvetna självstudier inom vissa för deras anlag och intressen lämpade ämnen vidgat sina kunskaper inom dessa ämnen långt utöver de för studentexamen gällande genomsnittsfordringarna, och i varje fall kunde fordran på dylik examens avläggande såsom ovillkorlig förutsättning för tillträde till universitetet föranleda annars ej erforderliga kostnader

och tidsutdräkt. Eftergivandet av fordran på studentexamens avläggande finge dock enligt riksdagens mening ingalunda medföra en nedsättning av de eljest erforderliga kompetensvillkoren, utan borde ekvivaleras genom fördjupade insikter i de ämnen, som stode det fack, varåt vederbörande ägnade ägna sig, närmare. För att erhålla nödig garanti i angivna hänseende syntes bestämmanderätten rörande inträdeskompetensen för personer, som ej avlagt studentexamen, lämpligen kunna överlämnas till universiteten själva och tillträdet till universitetsstudierna göras beroende av genom prövning därstädes ådagalagd kvalifikation för sådana studiers bedrivande. För vinnande av största möjliga enhetlighet vid avgörande av frågor om rätt till inträde vid universiteten utan avlagd svensk studentexamen syntes jämväl böra tagas i övervägande, huruvida icke även frågor rörande dispens från sådan examen på grund av avlagd motsvarande examen i annat land eller andra jämförliga prov borde överlämnas åt universitetsmyndigheterna. I samband med undersökning av dessa frågor syntes även spørsmålet om studentexamen såsom villkor för inträde på praktiska banor böra vinna nödigt beaktande.

I sitt ovannämnda utlåtande erinrade *skolkommissionen*,

att vad anginge tillträdet till universitetet utan avlagd studentexamen, hade kommissionen i utlåtande den 27 april 1923¹ avgivit särskilda förslag, vilka utginge från grundsatsen, att eftergivande av kravet på studentexamen borde kunna ske under förutsättning av annan, på visst sätt bestämd förutbildning. I överensstämmelse härmed och då, såsom riksdagen framhållit, fordran på studentexamens avläggande såsom ovillkorlig förutsättning för tillträde till universitetet kunde föranleda annars ej erforderliga kostnader och tidsutdräkt och det även i åtskilliga andra fall, där studentexamen icke avlagts, kunde tänkas, att erforderliga förutsättningar för universitetsstudier vore för handen, funne kommissionen högeligen önskvärt, att tillträde till universitetet öppnades för de här för reellt kvalificerade. Kommissionen hade emellertid svårt att inse, huru det skulle bli möjligt att, innan närmare erfarenhet vunnits, i författningsväg lämna så på samma gång detaljerade och generellt tillämpliga föreskrifter för prövning i varje fall av rätt att vinna tillträde till universitetet, att denna prövning skulle av Kungl. Maj:t kunna anförtros åt underordnad myndighet. De fall, som dittills förelegat av liknande beskaffenhet, hade ådagalagt, att den av Kungl. Maj:t i ärendena företagna prövning ofta givit ett väsentligen annat resultat än de hörda universitetsmyndigheternas. Vid sådant förhållande syntes den praktiska följden av hithörande prövnings anförtroende åt universiteten själva, något som riksdagen tänkt sig som en lämplig utväg, bli, att Kungl. Maj:t på grund av besvär ändock skulle nödgas handlägga flertalet av de ärenden, som nu i dispensväg komme under Kungl. Maj:ts handläggning. Under dessa omständigheter syntes man därför för det dåvarande icke kunna påyrka annat, än att Kungl. Maj:t såsom hittills på särskild framställning lämnade medgivande åt förtjänta sökande att vid universitetet avlägga examen.

Enligt kommissionens mening borde det vidare noga övervägas, huruvida icke tillträdet till de fackliga högskolorna i större omfattning än för det dåvarande kunde göras oberoende av krav på avlagd studentexamen.

¹ Statens offentliga utredningar 1923: 41.

De förarbeten, som *skolöverstyrelsen* företagit och som vid tiden för 1927 års riksdagsbeslut i skolfrågan avbrutits, bestodo huvudsakligen dels i en sammanställning av vid nämnda tidpunkt gällande bestämmelser om student- och realexamen såsom villkor för tillträde till vissa studie- och levnadsbanor, dels ock i infordrande av yttranden från en rad högre fackutbildningsanstalter och ämbetsverk över ifrågasatt eftergivande av kravet på studentexamen såsom behörighetsvillkor. Ehuru nämnda förarbeten numera till väsentlig del äro föråldrade, kan här förtjäna att framhållas, att de hörda myndigheterna med få undantag avstyrkt ett sådant eftergivande.

Under de nära tjugu år, som förflutit, sedan i den ovannämnda riksdagsskrivelsen en undersökning begärdes om här berörda spörsmål, ha de förhållanden, som då rådde i fråga om möjligheter till högre studier, i många avseenden förändrats. Framför allt har genom skolväsendets utveckling tillgång till gymnasieutbildning och därmed tillträde till universitet och högskolor öppnats för den svenska ungdomen i en utsträckning, varom man för två årtionden sedan knappast kunde ha någon föreställning.¹ Såsom i det föregående kapitlet påvisats, har antalet utexaminerade studenter ungefär fördubblats under den senaste 25-årsperioden. Härtill har icke blott uppkomsten av de många nya gymnasierna bidragit, utan även den vidgade möjligheten att som privatist avlägga studentexamen. Det »studentöverflöd», som för närvarande råder och som synes ståt i ständig ökning, ställer önskemålen från 1918 i en annan belysning än den, vari riksdagen och dess motionärer då sågo frågan om studentexamen som behörighetsgrund. Vad som för närvarande är mera aktuellt än spörsmålet om underlättande av tillträdet till universitet och andra högre fortbildningsanstalter, är diskussionen om den lämpliga sovringen av det rika elevmaterial, som numera strömmar in genom dessa anstalters portar. De sakkunniga ha i det föregående ägnat denna fråga en undersökning, som utmynnat i förslag om vissa åtgärder för avlastning av de teoretiska studiebanorna.

I detta kapitel komma de sakkunniga till belysning av frågan om den utsträckning, vari studentexamen för närvarande tjänar som behörighetsgrund för fortsatt utbildning och vissa anställningar, att lämna en detaljerad redogörelse för hithörande bestämmelser. Några förslag om ändring i de kvalifikationskrav, som för närvarande uppställas från universitetens och högskolornas sida, ha de sakkunniga icke ansett sig ha befogenhet att framlägga. Sådana förslag torde, såsom i kap. VII antytts, böra grundas på en särskild undersökning, varvid de berörda högre undervisningsanstalterna hade tillfälle att framställa sina synpunkter. I *ett* avseende ha de sakkun-

¹ I vilken omfattning olika sociala skikt numera bidraga till universitets- och högskolestudenternas rekrytering, framgår av Wicksell-Larssons specialundersökning. (Statens offentliga utredningar 1936: 34).

niga emellertid funnit de nu gällande bestämmelserna kunna tjäna som utgångspunkt för omedelbara positiva åtgärder. Det är de fall, då fullständig studentexamenskompetens icke uppställts som behörighetsgrund, och då alltså ett slags »partiell studentexamen» kan anses föreligga. En utveckling i den riktning, som de sakkunniga i det hänseendet här nedan funnit sig böra anbefalla, torde kunna anses sammanhänga med vissa av de i 1918 års riksdagsskrivelse anförda önskemålen.

1. Studentexamen som behörighetsgrund för fortsatta studier.

Gymnasiet och lyceet ha enligt § 3 i gällande läroverksstadga — utöver syftet att »meddela en fördjupad och utvidgad allmän medborgerlig bildning» — jämväl till ändamål att »grundlägga de vetenskapliga insikter, vilka vidare utbildas vid universitet och högre fackutbildningsanstalt». I § 109 stadgas vidare, att »avlagd studentexamen medför icke allenast behörighet att utan ytterligare prövning bliva såsom studerande vid universitet inskriven utan därjämte, därest ej annorlunda framdeles varder stadgat, de övriga rättigheter och förmåner, som åtföljt godkänd mogenhetsprövning samt studentexamen enligt de den 18 februari 1905 och den 24 september 1928 utfärdade stadgorna för rikets allmänna läroverk». Med »övriga rättigheter och förmåner» torde främst åsyftas dels den behörighet att med studentexamen såsom kompetensgrund vinna inträde vid övriga högre läroanstalter, som jämlikt för dessa läroanstalter utfärdade reglementen eller stadgar i princip åtföljer avlagd studentexamen, dels ock den behörighet för anställning å vissa befattningar vid en del statliga verk, som jämlikt gällande instruktioner är reserverad för sökande med studentexamen.

Den behörighet för fortsatta högre studier, som avlagd studentexamen medför, innebär icke, att en hur som helst beskaffad studentexamen öppnar möjlighet till valfria universitets- eller högskolestudier. I naturligt samband med gymnasiets differentiering ha tillkommit regler eller anvisningar, som angiva, vilka skolämnena som böra ingå i studentexamen för att bereda möjlighet att med framgång ägna sig åt respektive studiegrenar. Dessa regler och anvisningar benämnas här för korthetens skull *bestämmelser om förkunskaper*. Frågan om förhållandet mellan dessa i läroverken meddelade förkunskaper och universitetens studiekurser ha de sakkunniga tidigare belyst (kap. VII). En mera detaljerad redogörelse för de vid universiteten och högskolorna för närvarande krävda förutsättningarna lämnas i det följande. Vidare kan rekryteringen till en viss studiebanan vara rent kvantitativt begränsad, vare sig begränsningen beror på bristande utrymme vid vederbörande läroanstalt eller på annan orsak. Denna begränsning har i

det föregående flerstädes berörts. I detta sammanhang skall lämnas en närmare redogörelse för de grunder, efter vilka lärjungeintagningen sker vid läroanstalter med begränsat elevantal (*numerus clausus*). Bestämmelser, som innehålla dylika intagningsgrunder, benämnas här nedan för korthetens skull *konkurrensbestämmelser*, då de ju ha till ändamål att uppställa regler för konkurrerande inträdessökandes inbördes företräde till intagning vid vederbörande läroanstalt.

Bestämmelser om förkunskaper i skolämnen förekomma i stor utsträckning, än i form av uttryckligen angivna fordringar på kunskaper i vissa ämnen eller ämnesgrupper, än i form av anvisningar och råd. Uttryckliga kunskapsfordringar av förevarande slag äro uppställda beträffande universitetens och de fria högskolornas juridiska och medicinska fakulteter samt de högre fackutbildningsanstalterna. För inskrivning i teologisk fakultet fordras akademisk examen, varför inträdesfordringarna beträffande nämnda fakultet i detta sammanhang lämnas å sido. Vad de filosofiska fakulteterna beträffar, intaga dessa en särställning genom den mångfald av studiegrenar, vari desamma äro uppdelade, vilket gör, att några generella bestämmelser om förkunskaper icke kunnat uppställas.

I den av Kungl. Maj:t utfärdade stadgan angående filosofiska examina förekommer icke annan bestämmelse rörande förkunskaper, än att sådana förkunskaper i latin ej må fordras för erhållande av betyg i de till den matematisk-naturvetenskapliga sektionen hörande ämnen, ej heller, fränsett ämnena latinska och grekiska språken, för erhållande av lägre betyg än med beröm godkänd i till den humanistiska sektionen hörande ämnen i fil. kand.- eller fil. ämbetsexamen. I övrigt bestämmas förkunskaperna för studier inom de filosofiska fakulteterna av universiteten respektive de fria högskolorna själva i studieplaner och studiehandböcker, vilka dock erfordra stadfästelse av universitetskanslern för att bliva gällande. De fordringar och anvisningar, som i sådant hänseende angivas, gälla i allmänhet förkunskaper i latin för studiet av vissa ämnen inom den humanistiska sektionen, förkunskaper i moderna språk beträffande ämnen inom såväl den humanistiska som den matematisk-naturvetenskapliga sektionen samt förkunskaper i matematik, fysik och kemi enligt fordringarna å reallinjen för ämnen inom sistnämnda sektion. Förkunskaper i latin fordras sålunda vid landets samtliga fyra filosofiska fakulteter för studier till betyget med beröm godkänd eller däröver i fil. kand.- och fil. ämbetsexamen i historia, nordiska språk, romanska språk och tyska språket samt därjämte vid fakulteter, där undervisning i ämnet förekommer, i regel för studier i engelska språket, litteraturhistoria, sanskrit, semitiska språk, idé- och lärdomshistoria samt folkminnesforskning. Studentkunskaper i latin förutsättas jämväl i regel för licentiatstudier i vissa ämnen. Vad förkunskaper i moderna språk angår, har i allmänhet icke närmare pre-

ciserats, vilka kunskaper som äro erforderliga. I vissa fall ha dock dylika fordringar direkt angivits. Så erfordras t. ex. studentbetyg i franska för studiet av engelska språket och litteraturhistoria vid universitetets i Lund filosofiska fakultet. I allmänhet angivas dock fordringarna på kunskaper i moderna språk endast i form av råd. En blick på de i studiehandböckerna upptagna förteckningarna över facklitteratur visar dock nödvändigheten att för studier av de allra flesta ämnen besitta förmåga att läsa samtliga de tre moderna huvudspråken, framför allt tyska och engelska. Beträffande fordringarna å realstudentkunskaper i matematik, fysik och kemi för studier inom den filosofiska fakultetens matematisk-naturvetenskapliga sektion variera fordringarna helt naturligt betydligt för de skilda ämnena. En översikt över fordringarna torde icke här behöva lämnas. Det må emellertid anmärkas, att i en del fall fordras förkunskaper *utöver* gymnasiekurserna, särskilt i matematik. För studium av matematik vid Stockholms högskola tillrådes vidare den, som ej redan förvärvat minst betyget AB i studentexamen på reallinjen, att först komplettera kunskaperna i elementarmatematik; före den slutliga tentamen anordnas, där så anses erforderligt, särskilda förberedande prov i denna del av ämnet. Av särskilt intresse synas vidare vara de fordringar, som uppställas för kemi-studier vid de filosofiska fakulteterna i Uppsala, Lund och Stockholm. För tillträde till laborationsövningarna (vid Stockholms högskola för inträde vid kemiska institutionen) fordras nämligen, såsom i annat sammanhang

Tabell 10.

Bestämmelser om förkunskaper i skolämnen för vissa studiegrenar.

Fakultet läroanstalt	Fordrade skolämnen	Stadgat som villkor för	Villkoret återfinnes i
<i>Juridisk fakultet</i> A. Jur. kand. examen	Historia med samhällslära filosofi latin ett främmande levande språk	Rätt att tentera i ämne, som ingår i jur. kand.- examen	Kungl. Maj:ts stadga 20/6 1935 ang. juridiska exa- mina Av universitetskanslern 4/5 1936 fastställd studie- plan för jur. kandexamen.
B. Statsvetenskap- lig-juridisk examen	Historia med samhällslära ett främmande levande språk	Behörighet att avlägga statsvetenskaplig-juridisk examen	Kungl. Maj:ts stadga 20/6 1935 ang. statsvetenskap- lig examen
<i>Medicinsk fakultet</i> Karolinska mediko- kirurgiska institutet	Biologi med hälsolära matematik å latin- eller reallinjen fysik } å reallinjen kemi }	Inskrivning i medicinsk fakultet resp. karolinska institutet	Kungl. Maj:ts stadga 28/6 1907 ang. medicinska examina Kungl. Maj:ts stadgar 28/1 1916 för karolinska mediko-kirurgiska insti- tutet

Fakultet läroanstalt	Fordrade skolämnen	Stadgat som villkor för	Villkoret återfinnes i
<i>Tekniska högskolorna i Stockholm och Göteborg</i>	Matematik } fysik } kemi } teckning } } å reallinjen	Rätt att vinna inträde såsom ordinarie studerande vid högskolornas första årskurs	Kungl. Maj:ts stadgar 8/4 1921 för tekniska högskolan i Stockholm. Kungl. brev 20/8 1937 ang. provisoriska föreskrifter rörande inträdesfordringar vid Chalmers tekniska högskola m. m.
<i>Tandläkarinstitutet</i>	Biologi med hälsolära fysik å latin- eller reallinje kemi å reallinjen	Inträde vid tandläkarinstitutet	Kungl. Maj:ts förnyade stadga 31/5 1934 för tandläkarinstitutet
<i>Farmaceutiska institutet</i>	Biologi med hälsolära matematik } å latin- eller fysik } reallinjen kemi å reallinjen	Att antagas till apotekselev	Kungl. kung. 18/10 1929 (nr 361) ang. apotekselevs antagande och läro-tid m. m.
<i>Veterinärhögskolan</i>	D:o d:o	Inträde såsom studerande vid högskolan	Kungl. Maj:ts stadgar 30/10 1914 (nr 372) för veterinärhögskolan. (Omtryck 27/11 1931 (nr 418))
<i>Lantbrukshögskolan</i>	Modersmålet tyska eller engelska biologi med hälsolära matematik } fysik } kemi } } å reallinjen geografi och det andra av ovannämnda språk } enligt fordringarna för flyttning till näst högsta ringen å 4-årigt gymnasium	Inträde såsom ordinarie studerande	Kungl. Maj:ts stadgar 16/12 1932 (nr 580) för lantbrukshögskolan.
<i>Skogshögskolan</i>	Tyska eller engelska matematik } kemi } fysik enl. fordringarna å reallinje med avseende å ämnets muntliga behandling biologi med hälsolära	Inträde såsom ordinarie studerande	Kungl. Maj:ts stadgar 23/4 1937 (nr 187) för skogshögskolan
<i>Alnarps lantbruksmejeri- och trädgårdsinstitut, högre mejerikursen</i>	Modersmålet matematik } fysik } kemi } tyska eller engelska } å reallinjen	Inträde som ordinarie elev vid högre mejerikursen	Kungl. Maj:ts stadgar 20/7 1935 (nr 495) för Alnarps lantbruks-, mejeri- och trädgårdsinstitut
<i>Gymnastiska centralinstitutet, gymnastiklärarlinjen</i>	Fysik } å latin- eller kemi } reallinjen biologi med hälsolära	Inträde vid institutets gymnastiklärarlinje	Kungl. Maj:ts förnyade stadga 22/6 1934 (nr 350) för gymnastiska centralinstitutet

Fakultet läroanstalt	Fordrade skolämnen	Stadgat som villkor för	Villkoret återfinnes i
<p>Krigsskolan, officerskursen</p> <p>A. Andra vapenslag än artilleriet och fortifikationen</p>	<p>Historia med samhällslära matematik (skriftlig och muntlig prövning)</p>	<p>Antagning till officersaspirant</p>	<p>Kungl. kung. 13/7 1926 (nr 405) ang. sättet för officers- och reservofficersaspiranters vid arméns antagning och utbildning</p>
<p>B. Artilleriet och fortifikationen</p>	<p>Historia med samhällslära matematik å reallinjen med minst B i skriftlig prövning och Ba i muntlig prövning; eller å latinlinjen med minst B i skriftlig prövning och AB i muntlig prövning; fysik å reallinjen med minst Ba i muntlig prövning eller å latinlinjen med minst AB i sådan prövning</p>	<p>Antagning till officersaspirant vid artilleriet eller fortifikationen</p> <p><i>Anm.</i> För kommendering till krigsskolans officerskurs fordras dock matematik (även specialkursen) och fysik å reallinjen med härinvid angivna betyg samt dessutom minst godkänt betyg i kemi å reallinjen.</p> <p>(Dessa fordringar äro satta ur kraft för aspiranter, som antagits år 1937 vid artilleriet.</p> <p>Särskilda bestämmelser äro dock meddelade för villkor att erhålla fullmakt som officer.)</p>	<p>D:o</p> <p><i>Anm.</i> Enl. kungl. brev 15/1 1937 fordras för antagning till officersaspirant vid artilleriet år 1937 icke högre betyg än B å reallinjen i matematik, om specialkursen läses, och fysik, ej heller mer än Ba i fysik å latinlinjen</p>
<p>Krigsskolan, reservofficerskursen (artilleriet och fortifikationen)</p>	<p>Matematik å latin- eller reallinjen med minst B i skriftlig och muntlig prövning; fysik å latin- eller reallinjen med minst B i muntlig prövning</p>	<p>Antagning till reservofficersaspirant vid artilleriet eller fortifikationen</p>	<p>Ovannämnda kung. 13/7 1926 (nr 405)</p>
<p>Sjökrigsskolan, officerskursen</p> <p>A. Sjökadetter</p>	<p>Modersmålet (muntlig prövning)</p> <p>tyska engelska franska historia med samhällslära matematik¹ å reallinjen fysik kemi enligt fordringarna för flyttning till näst högsta ringen å realgymnasium</p>	<p>Antagning till sjökadett</p>	<p>Reglementet 1/7 1927 för sjökrigsskolan</p> <p><i>Anm.</i> Enl. kungl. brev 19/2 1937 hava fordringarna för antagning under år 1937 till sjökadett sänkts på så sätt, att studentbetyg fordras endast i ett av de moderna språken, nämligen antingen franska eller engelska. I det andra av sistnämnda två språk samt tyska fordras kunskaper, motsvarande fordringarna för flyttning till näst högsta ringen å realgymnasium</p>

¹ Allmän kurs.

Fakultet läroanstalt	Fordrade skolämnen	Stadgat som villkor för	Villkoret återfinnes i
B. Marinintendentskadetter	Modersmålet tyska engelska franska	Antagning till marinintendentskadett	Reglementet 1/7 1927 för sjökrigsskolan <i>Anm.</i> Enl. kungl. brev 19/2 1937 hava fordringarna för antagning under år 1937 till marinintendentskadett ändrats så, att för antagning fordras modersmålet, historia, engelska eller franska samt matematik (allmän kurs) å reallinje; därjämte fordras kunskaper i tyska, det andra av ovannämnda två språk, fysik och kemi enligt fordringarna för flyttning till realgymnasiet näst högsta ring
C. Kustartilleriekadetter	Engelska eller franska fysik matematik kemi å real- eller latinlinje tyska och det andra av ovannämnda språk	Antagning till kustartilleriekadett <i>Anm.</i> Latinstudent, som antagits till kustartilleriekadett, skall, innan kommandering till sjökrigsskolans officerskurs kan ske, fullgöra fyllnadsprövning på reallinjen i matematik och fysik.	Kungl. kung. 24/3 1927 (nr 102) ang. antagning och utbildning av kustartilleriekadetter <i>Anm.</i> Enl. Kungl. brev 2/4 1937 avser betyget i matematik den allmänna kursen; realstudent erfordrar endast sådana kunskaper i kemi, som motsvara fordringarna för flyttning till näst högsta ringen å realgymnasium
<i>Sjökrigsskolan, reservofficerskursen</i>	För antagning till reservmarinintendentskadett gälla samma bestämmelser som för antagning till marinintendentskadett.		
<i>Flygkrigsskolan, officerskursen</i>	Matematik (latingymnasiet kurs eller realgymnasiet allmänna kurs)	Antagning till officersaspirant vid flygvapnet	Kungl. brev 15/1 1937 ang. bestämmelser i fråga om antagning och utbildning av officers- och reservofficersaspiranter vid flygvapnet m. m.
<i>Folkskoleseminarium, studentlinjen</i>	Kristendoms-kunskap modersmålet matematik å latin- eller reallinje historia med samhällslära ett främmande levande språk samt minst två av följande ämnen: geografi biologi med hälsolära fysik kemi	Inträde i studentlinjes första klass	Kungl. Maj:ts stadga 18/6 1937 (nr 535) för folkskoleseminarierna

nämnts, godkänd genomgång av ett inträdesprov, omfattande skolkursen i kemi på realgymnasiet. Enahanda prov förekommer för tillträde till laborationerna i allmän kemi vid medicinska fakulteten i Uppsala.

Fordringarna i förekommande fall å förkunskaper i skolämnen för tillträde till studier vid juridiska och medicinska fakulteter samt högre fackutbildningsanstalter äro, som ovan nämnts, angivna i vederbörande stadgor eller reglementen. Vilka fordringarna äro, framgår av sammanställningen å sid. 109 ff.

Konkurrensbestämmelser förekomma som nämnts endast vid fall av begränsad intagning av elever och avse att reglera de inträdessökandes inbördes företrädesrätt. Orsaken till en sådan begränsning kan vara antingen bristande utrymme inom den läroanstalt, varom är fråga, eller ock en direkt avsikt att efter behovet reglera rekryteringen till vederbörande yrkesbanor. I båda fallen verkar begränsningen som en spärr för tillströmningen. I annat sammanhang ha de sakkunniga närmare berört frågan om lämpligheten av att vid universitet och högskolor anordna dylika spärråtgärder i ökad utsträckning. Här skall endast lämnas en kort översikt över beskaffenheten av de konkurrensbestämmelser, som meddelats i fall, då elevintagningen redan nu är begränsad (jfr bil. D).

Såsom allmän princip gäller, att då antalet inträdessökande är större än det antal elever, som vid tillfället skall antagas, den mera kvalificerade äger företräde framför en mindre kvalificerad. De kvalifikationer, det därvid i första hand kommer an på, äro givetvis examensmeriterna. Kvalifikationer av annat slag, exempelvis viss praktik, kunna naturligtvis också läggas till grund för en jämförelse, men må här lämnas å sido. I fråga om examensmeriterna kan man särskilja två huvudtyper av bestämmelser, nämligen dels sådana, enligt vilka kunskaper i varje i studentexamensbetyget förekommande ämne äro likvärdiga, dels sådana, som angiva att hänsyn i första hand skall tagas till vissa ämnen eller ämnesgrupper. Bestämmelser av den förra typen voro tidigare de enda förekommande. De ledde emellertid till orimliga konsekvenser. Sålunda kunde exempelvis genom fyllnadsprövningar förvärvade höga studentbetyg i kristendomskunskap och filosofi bli avgörande för behörigheten att i konkurrens med andra sökande vinna inträde vid tandläkarinstitutet. Olägenheterna av dylik art blevo allt större, ju mer konkurrensen under de senare årtiondena ökades, och bestämmelser av denna äldre typ ha därför numera i allmänhet ersatts med andra, enligt vilka avgörande hänsyn i första hand skall tagas till förkunskaper i de för undervisningen vid respektive läroanstalt grundläggande ämnena. Konkurrensbestämmelser av sistnämnda slag gälla för inträde vid de medicinska fakulteterna och karolinska institutet, de tekniska högskolorna, tandläkarinstitutet, farmaceutiska institutet, lantbruks- och skogshögskolorna samt folkskoleseminariernas studentlinjer.

Veterinärhögskolan har ännu konkurrensbestämmelser av den äldre typen. Vid gymnastiska centralinstitutet antagas sökande till gymnastiklärarlinjen av direktionen till för året bestämt antal utan att särskilda konkurrensbestämmelser uttryckligen meddelats. För försvarsväsendets undervisningsanstalter gälla särskilda kvalifikationsbestämmelser, som ligga vid sidan av vad som i detta sammanhang har intresse; förutsättningarna för inträde bedömas helt naturligt efter delvis andra synpunkter än rena lärdomsmeriter.

Även inom gruppen av konkurrensbestämmelser av den nyare typen finnas variationer. Sålunda innehålla stadgarna för tekniska högskolan i Stockholm den bestämmelsen, att vid prövningen av graden av de sökandes kompetens bör den omständigheten, att sökanden visat sig äga större skicklighet i de för undervisningen vid högskolan grundläggande ämnen, räknas honom till företräde.¹ Motsvarande bestämmelser för inträde vid Chalmers tekniska högskola innehålla jämväl föreskrift om att hänsyn även må kunna tagas till goda vitsord om kunskaper i språk. Liknande regler om behörighet gälla för tillträde till lantbruks- och skogshögskolorna; vid den senare tages även hänsyn till lämplighet för skogsmannayrket. Vid prövning av ansökningar om antagande till apotekselev skall företräde lämnas de sökande, som äro mest förtjänta, därvid särskild hänsyn skall tagas till vederbörande sökandes examensbetyg i de ämnen, vari enligt inträdesbestämmelserna fordras förkunskaper (jfr ovan). För tillträde till de för medicine studerande anordnade kurserna i jämförande anatomi, varmed de medicinska studierna taga sin början, gälla vissa av universitetskanslern genom brev den 16 november 1934 utfärdade detaljerade bestämmelser. Enligt dessa skall till grund för den ordning, i vilken de sökande erhålla tillträde till kursen, läggas ett för envar av dem på närmare angivet sätt uträknat jämförelsetal. Det senare uträknas på följande sätt. Först sammanläggas, med begagnande av de i gällande läroverksstadga angivna siffervärdena, de vitsord den sökande erhållit i själva studentbetyget i de i hans examen ingående läroämnen (fasta ämnen, tillvalsämnen och ev. tilläggsämne). Härtill lägges summan av de vitsord, sökanden i studentexamen förvärvat i dem av sagda läroämnen, vilka tillhöra följande ämneskrets: matematik, fysik enligt fordringarna å realgymnasiet, kemi enligt samma fordringar, biologi, modersmålet, latin, tyska, engelska och franska. Har sökanden efter avlagd studentexamen undergått fyllnadsprövning i något eller några av de uppräknade läroämnen, skall vid den andra summeringen vitsord i ämne, som icke ingått i sökandens studentexamen, medräknas, ävensom erhållet högre vitsord

¹ Enligt av högskolan utgivna »Underrättelser för inträdessökande» tages särskild hänsyn till betygen i matematik, fysik, kemi (och teckning) samt för sökande till fackavdelningen för lantmäteri dessutom till betyg i biologi och skriftligt betyg i svenska.

i ämne, som ingått i sagda examen, medtagas i stället för det vitsord, som tilldelats sökanden i själva examen. Den sålunda erhållna sammanlagda betygssumman utgör vederbörande sökandes jämförelsetal, vilket dock kan undergå skälig förhöjning, därest andra meriter kunna åberopas, som äro av betydelse för en blivande läkarutbildning eller läkarverksamhet. Äro jämförelsetalen lika, faller betygssumman i de skriftliga proven utslaget. Befinnas även vid denna beräkning flera sökande vara likställda, avgöres företrädet genom lottning. — Liknande bestämmelser ha av kanslern utfärdats för intagning av elever vid tandläkarinstitutet.

De fordringar på vissa förkunskaper, som, enligt vad ovan påvisats, uppställas av de flesta högre läroanstalter, ha medfört, att möjlighet måst skapas för komplettering av studentexamen. Sedan länge äro därför *fyllnadsprövningar* medgivna. En vidsträckt användning av dylika fyllnadsprövningar har blivit följden även av lärjungebegränsningen vid vissa högre läroanstalter och den hårda konkurrens mellan sökandena, som orsakats av rådande stora tillströmning.

Fyllnadsprövningar i den därför stadgade ordningen torde utgöra den vanligaste formen för studentexamens komplettering. Andra former existera emellertid även. Sålunda är det vanligt, att vid universiteten och de fria högskolorna fordrat studentbetyg i latin och filosofi för studiet av vissa ämnen kan ersättas med intyg av akademisk lärare. För detta ändamål pläga, som förut nämnts, vid universiteten och de fria högskolorna anordnas frivilliga kurser för meddelande av studentkunskaper i nämnda ämnen. Det särskilda provet för tillträde till kemilaborationerna brukar likaledes föregås av en dylik kurs. Dessa nu nämnda kurser i latin, filosofi och kemi synas vara de enda kurser av detta slag, som för närvarande förekomma, ehuru, enligt vad de sakkunniga ha sig bekant, det övervägts att anordna sådana kurser även i andra ämnen, t. ex. fysik.

Ersättningsformer för studentexamen samt »partiell studentexamen» som behörighetsgrund.

I det föregående har redogjorts för de fordringar, som för inträde vid högre läroanstalter ställas på sökande med studentexamen. Av särskilt intresse i detta sammanhang är emellertid även att undersöka, i vad mån studentexamen är *uteslutande* behörighetsgrund för inträde vid samma läroanstalter, samt vilka *ersättningsformer för studentexamen* som enligt nu rådande ordning förefinnas med avseende å behörigheten till fortsatta högre studier.

Uteslutande behörighetsgrund är studentexamen för tillträde till universiteten i Uppsala och Lund, karolinska institutet, farmaceutiska institutet,

veterinärhögskolan, tandläkarinstitutet, försvarsväsendets officerskurser¹ samt folkskoleseminariernas studentlinjer. I sakens natur ligger dock, att Kungl. Maj:t har möjlighet att meddela dispens för inträde åt sökande utan studentexamen. Denna dispensmöjlighet utövar Kungl. Maj:t icke så sällan. En undersökning av under femårsperioden den 1 juni 1932—31 maj 1937 bifallna, respektive avslagna dispensansökningar om tillstånd att avlägga universitetsexamina synes utvisa, att till grund för avgörandena legat en prövning, huruvida sökanden ägt icke blott sådana speciella förkunskaper, som enligt ovan refererade bestämmelser fordras för studier till de examina, ansökningarna gällt, utan även de allmänna förutsättningar för högre studier, som en gymnasieutbildning avser att bibringa. Därest fordringarna icke till fullo uppfyllts, har i vissa fall uppställts såsom villkor, att komplettering i sådant avseende skulle äga rum.

Då här ifrågavarande dispenser berörts i den ovannämnda riksdagsskrivelsen, vilja de sakkunniga som sin mening uttala, att intet skäl föreligger för att föreslå någon ändring i nu gällande ordning.

En särställning i förhållande till ovannämnda läroanstalter intaga i viss mån Stockholms och Göteborgs högskolor, i det att studentexamen visserligen såsom regel erfordras för inskrivning såsom lärjunge vid dessa men med rätt för högskolornas styrelser att efter prövning i varje särskilt fall dispensera från kravet på sådan examen. Vad Stockholms högskola beträffar, fordras därvid enligt den av högskolestyrelsen utfärdade ordningsstadgan, att sökanden företer intyg från huvudläraren i något av högskolans läroämnen, utvisande att han äger nödiga förkunskaper för att kunna följa undervisningen i detta ämne. För rätt att avlägga examen erfordras särskilt tillstånd av Kungl. Maj:t.

Vid övriga högre fackutbildningsanstalter är tillträdet författningsmässigt öppet även för vissa kategorier inträdessökande *utan studentexamen*. Så är fallet beträffande de tekniska högskolorna, lantbruks- och skogshögskolorna, den högre mejerikursen vid Alnarps lantbruks-, mejeri- och trädgårdsinstitut, gymnastiska centralinstitutet samt handelshögskolorna i Stockholm och Göteborg. Till de flesta av dessa läroanstalter leda nämligen, parallellt med de allmänna läroverken, även vissa *praktiska utbildningslinjer*. Stundom fordras, såsom i kap. II påpekats, i förening med praktisk eller annan utbildning, *studentkunskaper i vissa ämnen*; därest i sådant fall styrkandet av studentkunskaperna jämlikt gällande bestämmelser kan ske i den för fyllnadsprövningar efter avlagd studentexamen bestämda ordningen, vilket är förhållandet beträffande vissa

¹ Härvid har sådan begränsad studentexamen, som avlägges vid arméns underofficersskola, räknats såsom studentexamen i egentlig mening, ehuru densamma exempelvis icke berättigar till inträde vid universitet; härför erfordras särskilt tillstånd av Kungl. Maj:t.

ämnen, kan man tala om en existerande form av *partiell studentexamen*.

Bland de nämnda *praktiska utbildningslinjerna* märkas främst de *tekniska läroverken*. Behörig att vinna inträde såsom ordinarie studerande vid tekniska högskolan i Stockholm och Chalmers tekniska högskola är sålunda den, som erhållit avgångsbetyg från någon av statens tekniska elementarskolor eller tekniska gymnasier eller från annan jämställd eller högre teknisk läroanstalt och därvid erhållit minst betyget godkänd i vissa angivna ämnen. Sådan teknisk examen (»teknisk studentexamen») berättigar även till inträde vid handelshögskolorna i Stockholm och Göteborg samt, därest godkända betyg föreligga i vissa ämnen, vid högre mejerikursen vid Alnarps institut.

En annan viktig form av praktiska utbildningslinjer, som leda till fortsatta högre studier, utgöra *handelsgymnasierna*. Godkänd avgångsexamen från under statens kontroll stående högre handelsläroverk berättigar sålunda till inträde vid handelshögskolorna i Stockholm och Göteborg.

Godkänt avgångsbetyg från handelshögskola eller från något under statens kontroll stående handelsgymnasium i förening med styrkande — genom intyg, som av kollegienämnden godkännes — av kunskaper och färdigheter i matematik, fysik, kemi och teckning, motsvarande vad som däri fordras av sökande med studentexamen eller »teknisk studentexamen», berättigar jämväl till inträde vid tekniska högskolan i Stockholm. Här föreligger alltså, som tidigare framhållits, en *blandform* mellan vad man skulle kunna kalla »fackgymnasiekompetens» och studentexamenskompetens. För inträde vid Chalmers tekniska högskola gälla motsvarande fordringar, dock med den inskränkningen, att avgångsbetyg från handelsgymnasium ej medför behörighet till inträde vid denna högskola.

Till de praktiska utbildningslinjer, varom här är fråga, hör vidare *folkhögskolans specialkurs för lantbruks-, mejeri- och skogsstuderande*, anordnad vid Vilans folkhögskola. Denna kurs, varom reglemente är utfärdat den 19 mars 1937 (nr 107), har enligt reglementet till ändamål att meddela personer, som vuxit upp vid jordbruket, kunskaper för inträde vid lantbrukshögskolan och den högre mejerikursen vid Alnarps lantbruks-, mejeri- och trädgårdsinstitut, ävensom att meddela kunskaper för inträde vid skogshögskolan.

Behörig att vinna inträde såsom ordinarie elev i de tekniska högskolornas första årskurs är även den, som genom intyg om *praktisk verksamhet*, utövad under en tid av minst två år, visar sig äga framstående anlag för något av de yrken, för vilka högskolorna giva utbildning. Dock fordras härutöver, att sökanden genom intyg, som av vederbörande godkännes, styrker sig i matematik, fysik, kemi och teckning äga kunskaper och färdighet, motsvarande vad däri fordras av sökande med studentexamen

eller »teknisk studentexamen», samt i svenska språket och två främmande levande språk, däribland engelska eller tyska, kunskaper motsvarande vad som däri fordras av sökande med sistnämnda examen. Med styrkandet av kunskaper i svenska språket och främmande språk kan dock medgivas anstånd under högst ett år efter antagandet såsom elev.

Beträffande inträde vid vad man i allmänhet menar med högre fackutbildningsanstalter, intar numera gymnastiska centralinstitutet delvis en undantagsställning. Dess sjukgymnastlinje mottager nämligen kvinnliga elever med enbart realexamens- eller normalskolekompetens. För inträde vid gymnastiklärarlinjen fordras högre kvalifikationer, ehuru studentexamen icke heller där är uteslutande behörighetsgrund. Sålunda är tillträde under viss förutsättning medgivet även sökande med sådan behörighet till ämneslärarinnebefattning, som vid högre lärarinneseminarier avlagd avgångsexamen avser att meddela, samt sökande med folkskol-lärarexamen, som kan uppvisa godkända betyg i vissa närmare angivna ämnen. Därjämte finnes här, som förut nämnts, möjlighet att vinna behörighet för tillträde genom att påbygga en i alla ämnen godkänd realexamen med en »partiell studentexamen» i ämnena fysik, kemi och biologi med hälsolära.

Med den speciella ersättningsform för studentexamen, vilken här med en provisorisk benämning kallats »partiell studentexamen», avses, som redan antytts, sådan prövning, varom talas i kungl. kungörelsen den 22 juni 1934, numera ersatt med kungl. kungörelsen den 16 april 1937 med vissa bestämmelser angående särskild prövning enligt fordringarna för studentexamen. Den förra innehöll bestämmelser rörande partiell studentexamen särskilt för tillträde till gymnastiska centralinstitutet. Enligt sistnämnda kungörelse äger den, som avlagt realexamen, praktisk realexamen, teknisk studentexamen eller godkänd avgångsexamen från folkhögskolans specialkurs för lantbruks-, mejeri- och skogsstuderande, eller som från högre läroanstalt för flickor erhållit avgångsbetyg, medförande s. k. normalskolekompetens, så ock den, som eljest av skolöverstyrelsen prövas äga med realexamen likvärdig utbildning, rätt att undergå särskild prövning enligt fordringarna för studentexamen i ämnena svensk skrivning, tyska, engelska, franska, matematik (allmän kurs), matematik (specialkurs), biologi med hälsolära, fysik och kemi. För sådan prövning skall i tillämpliga delar gälla vad som är eller kan varda särskilt stadgat rörande fyllnadsprövning efter avlagd studentexamen.

Kungörelserna ha tillkommit med ändamål att bereda de i desamma uppräknade kategorierna icke-studenter, som önska vinna inträde vid gymnastiska centralinstitutet och skogshögskolan, en särskild form för styrkande av kompetens för detta syfte. De innebära, såsom de sakkunniga påvisat i kap. II, ur principiell synpunkt en intressant nyhet genom från-

gåendet av den tidigare gällande förutsättningen för tilldelande av betyg, motsvarande fordringarna för studentexamen. I stället för att som förut kräva presterandet av en fullständig gymnasiekurs eller likvärdiga kunskaper inom någon av de stadgade ämnesgrupperna, ha statsmakterna genom de nämnda författningarna i viss mån accepterat den bland annat av professor Hans Larsson för halvtannat årtionde sedan framställda tanken, att man icke bör fråga, »vilken examen som behövs för en viss uppgift, utan vilka ämnen som där komma till användning».

Att den praktiska användningen för dylik »partiell studentexamen» för närvarande är inskränkt till nyss angivna ändamål, hindrar naturligtvis icke den som så önskar att begagna sig av den genom förevarande kungörelser åstadkomna möjligheten att få sina kunskaper i med kungörelsen avsedda ämnen prövade. Detta är en omständighet, som enligt de sakkunnigas mening förtjänar att beaktas.

I vissa fall fordras av icke-studenter, som söka inträde vid högre läroanstalter, att de skola styrka studentkunskaper i vissa ämnen, utan att därvid angivits, i vilken form styrkandet skall ske. Detta är fallet, såsom av det ovanstående framgår, beträffande sökande till de tekniska högskolorna. Vidare kan sökande till lantbrukshögskolan utan att ha avlagt vederbörlig examen av högskolans styrelse medgivas inträde, därest han på av styrelsen godtaget sätt styrkt sig äga kunskaper, motsvarande de examina, som berättiga till inträde. För handelshögskolorna gäller likaledes, att sökande utan sådan examen, som eljest fordras, kan efter omprövning i varje särskilt fall beviljas inträde, därest han finnes äga nödiga förutsättningar att med gagn följa undervisningen. Slutligen må anmärkas, att vid dispensansökningar angående inträde vid universiteten ofta uppställas såsom villkor, att sökanden skall styrka sig i vissa ämnen äga kunskaper, motsvarande studentexamensfordringarna, utan att därvid angives i vilken form styrkandet skall äga rum.¹

De sakkunnigas förslag.

I samtliga nyss angivna fall synes det önskvärt, att mera bestämda och inbördes likvärdiga former skapas för styrkandet av kunskaper motsvarande dem, som fordras för godkänt avgångsbetyg från gymnasiets högsta ring. Det i kungörelserna av 1934 och 1937 stadgade systemet om »särskild prövning enligt fordringarna för studentexamen» borde enligt de sakkunnigas mening kunna vidgas dels till att omfatta alla i högsta gymnasieringen förekommande läroämnen, dels till att i berörda avseende även omfatta övriga fortbildningsanstalter, för vilkas genomgående en fullständig gymnasiekurs icke befinnes vara en nödvändig betingelse. Här-

¹ Jfr kap. VII sid. 82.

vid förutsättes givetvis, liksom i det följande, att bestämmelserna utformas i anslutning till den nya ordning, som kan komma att stadgas för vitsordandet av godkända kunskaper efter genomgången gymnasiekurs. Samtidigt borde även inträdesfordringarna för de två fackutbildningsanstalter, varom fråga är i de nämnda kungörelserna, ändras på så sätt, att hänvisning göres till denna nya ordning.

Beträffande tekniska högskolan i Stockholm och Chalmers tekniska högskola torde gällande bestämmelser böra kompletteras på sådant sätt, att intyg om genomgången »särskild prövning» enligt fordringarna för godkänt avgångsbetyg från gymnasiets högsta ring skall av kollegienämnden godtagas.

Den ovan återgivna föreskriften angående inträde vid lantbrukshögskolan synes böra ersättas med bestämmelser liknande dem, som numera finnas beträffande skogshögskolan, nämligen att för behörighet till inträde kräves att ha avlagt realexamen eller vederbörligen styrkt sig äga däremot svarande kunskaper samt därjämte i *stadgad ordning* (d. v. s. enligt 1937 års kungörelse) ha undergått särskild prövning enligt fordringarna för avgång från gymnasiets högsta ring med minst betyget godkänd i vissa ämnen.

Även beträffande handelshögskolorna vilja de sakkunniga ifrågasätta, om icke de vaga bestämmelserna angående inträdessökande utan studentexamen skulle med fördel kunna kompletteras på sätt, som ovan sagts i fråga om de tekniska högskolorna. Då det i inträdesfordringarna för handelshögskolorna icke anges några särskilda ämnen, som skulle kunna ersätta »hel» examen, men då det kan antagas, att dessa högskolor icke finna samtliga i nuvarande studentexamen ingående ämnen nödvändiga för sina studiesyften, synas — liksom beträffande de tekniska högskolorna — vissa bestämda ämnen böra angivas såsom minimifordran för inträde.

Till det nu sagda må fogas en erinran om, att de intyg om kunskaper i vissa ämnen, varom fråga är i inträdesvillkoren för de tekniska högskolorna, även kunna avse kunskaper enligt fordringarna för avgångsbetyg från tekniska gymnasier och vissa andra tekniska läroanstalter. Det kan därför tänkas lämpligt, att särskild kungörelse utfärdades med bestämmelser om rätt att undergå särskild prövning enligt fordringarna för dylika tekniska skolor, motsvarande den rätt, som medgivits enligt ovanberörda kungörelse av 1937. Sådana bestämmelser kunde komma till användning även för inträde vid handelshögskolorna och kunde med avseende på dessa kompletteras med ett motsvarande stadgande om en »partiell avgångsexamen» från handelsgymnasier.

Det har i det föregående anmärkts, att vid dispensansökningar angående inträde vid universiteten ofta uppställes såsom villkor, att sökanden skall

styrka sig i vissa ämnen äga kunskaper, motsvarande fordringarna för studentexamen, utan att därvid angives, i vilken form sådant styrkande skall äga rum. För vinnande av mera enhetliga garantier synes det riktiga vara, att även i dylika fall en föreskrift utfärdas om företeende av intyg rörande »särskild prövning» av ovan angivet slag.

Beträffande formerna för sådan särskild prövning säges i kungörelsen av den 16 april 1937, att i tillämpliga delar skall gälla vad som är eller kan varda särskilt stadgat rörande fyllnadsprövning efter avlagd studentexamen. Då här ifrågakarande prov ju icke utgöra någon fyllnadsprövning i egentlig mening, och då de, som skola underkasta sig dem, i allt väsentligt utom beträffande prövningsämnenas antal äro att jämställa med privatisterna, föreslå de sakkunniga, att sådan särskild prövning, varom här är fråga, anställes i samband med och under — i tillämpliga delar — samma former som privatistprövningen (se kap. X).

Ett spörsmål, som står i samband med förevarande fråga, gäller *folkskollärarnas tillträde till universitet*. Enligt gällande läroverksstadga må den, som efter avlagd folkskollärarexamen under minst ett läsår tjänstgjort vid folkskola, efter skolöverstyrelsens beprövande i varje särskilt fall tillgodoräkna sig i folkskollärarexamen erhållna vitsord såsom godkända prov för flyttning till gymnasiet eller lyceets högsta årsklass ävensom i studentexamen vara befriad från prövning i kristendomskunskap. De sakkunniga finna ej skäl föreligga för ändring i denna bestämmelse beträffande folkskollärare, som utexaminerats enligt äldre seminariestadgor och som önska undergå här berörda prövning. De ha alltså att i varje särskilt fall underkasta sig skolöverstyrelsens och eventuellt Kungl. Maj:ts beprövande, huruvida och i vilken utsträckning befrielse från prövning i privatistexamen skall kunna beviljas.

Annorlunda ställer sig saken för dem, som komma att utexamineras efter 1937 års seminariestadga. 1932 års seminariesakkunniga hade frågan uppe till behandling, och då de sakkunniga gått att uppgöra förslag i ärendet, ha de i väsentliga punkter kunnat ansluta sig till seminariesakkunnigas framställning.

Fordringarna för inträde i fyraårigt folkskoleseminarium motsvara numera med undantag för tyska och franska, varuti inga inträdesprövningar förekomma, i allt väsentligt fordringarna i realexamen. För att i övrigt få en bild av, i vilken utsträckning studierna i de olika ämnena bedrivs vid ett fyraårigt folkskoleseminarium, har i tab. 11 en sammanställning gjorts av timplanerna vid 3-årigt latin- och realgymnasium samt vid fyraårigt folkskoleseminarium. En kompletterande uppfattning av hur förhållandena gestalta sig vid dessa olika slag av läroanstalter ha de

sakkunniga dessutom bildat sig genom ett jämförande studium av kursplanerna.

En folkskollärare, utexaminerad enligt 1937 års seminariestadga, bör enligt dessa utgångspunkter kunna få i prövning, motsvarande gymnasiets avgångsprövning, tillgodoräkna sig de i folkskollärarexamen givna vitsorden i följande fasta ämnen, nämligen *kristendomskunskap*, *modersmålet* och *historia med samhällslära* samt i följande tillvalsämnen, nämligen *geografi*, *filosofi* och *biologi med hälsolära*. Han bör även i nämnda prövning å latinlinjen bli befriad från tentamina i *engelska*, *matematik* och *fysik*.

I tab. 12—13 ha gjorts sammanställningar, utvisande i vilka ämnen inom de olika tillvalsgrupperna en folkskollärare enligt denna förutsättning skulle ha att underkasta sig särskilt förhör. Det enda ämne å båda gymnasielinjerna, i vilket han skulle vara skyldig undergå prövning motsvarande fordringarna för flyttning till gymnasiets näst högsta ring, skulle vara *tyska*, nämligen för så vitt han icke har tyska i sin tillvalsgrupp, i vilket fall ju även denna förprovning bortfaller. Det sistnämnda gäller om grupperna 1, 2, 4, 7 och 10 på latingymnasiet samt grupperna 1, 2 och 4 på realgymnasiet.

Tabell 11.

Jämförelse mellan 3-årigt gymnasiums och folkskoleseminariums timplaner.

Ämne	Antal veckotimmar i						4-årigt folkskoleseminarium
	3-årigt latingymnasium			3-årigt realgymnasium			
	L I—III	Därav i		R I—III	Därav i		
		II	III		II	III	
Kristendomskunskap	5	2	1	5	2	1	9
Modersmålet	13	5	4	13	5	4	14
Latin	22	7	7	—	—	—	—
Grekiska	14	7	7	—	—	—	—
Tyska	7	2	2	7	2	2	—
Engelska	7	2	2	10	3	4	9
Franska	12	4	5	9	3	3	—
Historia med samhällslära ..	11	3	4	11	4	4	11
Geografi	5 1/2	2	2	5 1/2	2	2	6
Filosofi	4	2	2	4	2	2	Psykologi o. ped. 8
Matematik	7	4	3	6	—	—	8 1/2
Matematik (allm. kurs)	—	—	—	12	6	6	—
Matematik (specialkurs) ...	—	—	—	4	2	2	—
Biologi med hälsolära	5	3	2	5	3	2	7 1/2
Fysik	6	3	3	11	5	4	6 1/2
Kemi	5	2	3	8	3	3	4 1/2

Tabell 12.

Vilka ämnen bör en folkskollärare komplettera för privatistexamen?

Latinlinje.

Fasta ämnen	Bör härav få tillgodoräkna	Tillvalsämnen	Bör härav få tillgodoräkna	Bör alltså för stud. ex. studera
1) Kristendoms-kunskap, modersmå-let, latin, fran-ska, historia med samhällslära	Kristendoms-kunskap, modersmå-let, historia med samhällslära	Tyska, engelska och geografi	Engelska och geografi	Latin, franska och tyska
2) d:o	d:o	Tyska, engelska och filosofi	Engelska och filo-sofi (psykologi och pedagogik)	d:o
3) d:o	d:o	Engelska, geografi och biologi med samhällslära	Alla ämnen	Latin, tyska ¹ och franska
4) d:o	d:o	Grekiska och tyska	—	Latin, franska, grekiska och tyska
5) d:o	d:o	Grekiska och eng-elska	Engelska	Latin, tyska, ¹ franska och gre-kiska
6) d:o	d:o	Grekiska och filo-sofi	Filosofi (psykologi och pedagogik)	d:o
7) d:o	d:o	Tyska, engelska och matematik	Engelska och ma-tematik	Latin, tyska och franska
8) d:o	d:o	Engelska, mate-matik och fysik	Alla ämnen	Latin, tyska ¹ och franska
9) d:o	d:o	Matematik, fysik och kemi	Matematik och fysik	Latin, tyska, ¹ franska och kemi
10) d:o	d:o	Tyska, engelska och biologi med hälsolära	Engelska och bio-logi med hälsolära	Latin, franska och tyska
11) d:o	d:o	Engelska, biologi med hälsolära och kemi	d:o	Latin, tyska, ¹ franska och kemi

¹ Motsvarande fordringarna för flyttning till näst högsta ringen.

Tabell 13.

Vilka ämnen bör en folkskollärare komplettera för privatistexamen?

Reallinje.

Fasta ämnen	Bör härav få tillgodoräkna	Tillvalsämnen	Bör härav få tillgodoräkna	Bör alltså för stud. ex. studera
1) Kristendomskunskap, modersmålet, engelska, historia med samhällslära samt matematik (allm. kurs)	Kristendomskunskap, modersmålet samt historia med samhällslära	Tyska, franska och geografi	Geografi	Engelska, matematik (allm. kurs), tyska och franska
2) d:o	d:o	Tyska, franska och filosofi	Filosofi (psykologi och pedagogik)	d:o
3) d:o	d:o	Franska, geografi och biologi med hälsolära	Geografi och biologi med hälsolära	Tyska, ¹ engelska, matematik (allm. kurs) och franska
4) d:o	d:o	Tyska, franska och fysik	—	Engelska, matematik (allm. kurs), tyska, franska och fysik
5) d:o	d:o	Franska, fysik och kemi	—	Tyska, ¹ engelska, matematik (allm. kurs), franska, fysik och kemi
6) d:o	d:o	Biologi med hälsolära, fysik och kemi	Biologi med hälsolära	Tyska, ¹ engelska, franska, ¹ matematik (allm. kurs) fysik och kemi
7) d:o	d:o	Matematik (specialkurs), fysik och kemi	—	Tyska, ¹ engelska, franska, ¹ matematik (allm. kurs och specialkurs), fysik och kemi

¹ Motsvarande fordringarna för flyttning till näst högsta ringen.

Å reallinjen skulle han dessutom vara skyldig undergå förhör, motsvarande fordringarna för flyttning till gymnasiet eller lyceets näst högsta årsklass, i ämnet *franska*, om nämligen franska icke ingår i hans tillvalsgrupp, vilket fallet är i grupperna 6 och 7 på nämnda gymnasielinje. De i folkskolläraryxamen givna vitsorden i fysik och kemi borde gälla såsom godkända prov för flyttning till gymnasiet eller lyceets näst högsta årsklass även på reallinjen. Såsom de seminariesakkunniga framhållit, synes ej heller skäl föreligga att i fortsättningen bibehålla hittillsvarande villkor om viss

tids tjänstgöring i folkskola för rätt att för här ifrågavarande ändamål tillgodoräkna i folkskollärarexamen erhållna vitsord.

De sakkunniga föreslå sålunda, att folkskollärare, utexaminerad enligt nuvarande seminariestadga från fyraårigt folkskoleseminarium, skulle få betyg, motsvarande godkänd avgång från gymnasiets högsta ring, efter prövning inför examensnämnd i allenast följande ämnen: å latinlinjen i *latin, grekiska, franska, tyska och kemi*, å reallinjen i *engelska, matematik, franska, fysik och kemi*. Antalet tentamensämnen skulle enligt detta förslag variera mellan två och fem i de olika tillvalsgrupperna. På grund av att modersmålet bleve undantaget från folkskollärarnas prövning, skulle antalet godkända skriftliga prov för denna kategori inskränkas till två.

I övrigt skulle för folkskollärarnas prövning i tillämpliga delar gälla vad som föreslagits för prövning över huvud taget av lärjungar från enskild undervisning inför examensnämnd.

2. Studentexamen som behörighetsgrund för anställning.

I riksdagens ovanberörda skrivelse nr 268/1918 berördes även frågan om studentexamen såsom villkor för tillträde till vissa levnadsbanor. Därmed torde närmast ha åsyftats sådan anställning i *statens* tjänst, för vilken uppställts krav på avlagd studentexamen utan därpå byggda högre examina. I vilken utsträckning studentexamen erfordras för anställning i kommuns eller enskild tjänst, torde i stort sett undandraga sig bedömande; en undersökning på denna punkt synes icke heller vara av nöden, då några direkta statliga regleringsåtgärder på området icke gärna låta sig genomföra.

De sakkunniga ha sålunda icke ansett det erforderligt att ägna uppmärksamhet åt annat än den behörighet för egentlig statstjänst, som kan vara förknippad med avlagd studentexamen. Även vad denna senare fråga beträffar, torde emellertid kunna sägas, att densamma numera icke längre besitter samma aktualitet, som den gjorde vid tiden för riksdagens ifrågavarande framställning. Den dåvarande gymnasieorganisationen hade sedan lång tid tillbaka varit utsatt för stark kritik, som bland annat riktat sig mot det verklighetsfrämmande och för kommande levnadsbanor onyttiga mångläseriet i gymnasiets högsta årsklasser, vilket ansetts medföra, att den utexaminerade studenten stod mindre väl rustad i kampen för sin utkomst på den ena eller andra levnadsbanan. Dessa kritiska synpunkter torde ha utgjort den egentliga grunden för riksdagens framställning om ett övervägande av frågan om studentexamen som behörighetsgrund för såväl fortsatta studier som för inträde å skilda levnadsbanor. Sedan genom 1927 års och därmed sammanhängande riksdagsbeslut det högre skolvä-

sendet blivit föremål för en genomgripande omorganisation, som tagit sikte på att giva större ändamålsenlighet åt studiernas både form och innehåll, torde den antydda grunden för ifrågavarande framställning i stort sett ha bortfallit.

Med anledning av det väsentligt ändrade läge, vari spørgsmålet sålunda torde få anses ha kommit, ha de sakkunniga icke funnit sig böra företaga någon uttömmande inventering av de fall, då enligt gällande bestämmelser studentexamen stadgas såsom villkor för anställning å viss stats-tjänst. En mera summarisk undersökning har givit vid handen, att det är ett relativt fåtal instruktioner, vilka innehålla föreskrift om studentexamen såsom kompetensfordran för sådan anställning. I ett stort antal fall jämföras med studentexamen i förevarande avseende »teknisk studentexamen», godkänt avgångsbetyg från handelsgymnasium eller lägre utbildning, exempelvis realexamen. Såsom allmän princip synes även gälla, att, därest fordran på viss examen uppställts, vederbörande verkstyrelse tillika medgivits rätt att i särskilda fall meddela dispens från nämnda fordringar.

Såsom exempel i förevarande avseende må anföras statens större affärsdrivande verk ävensom tullverket, vilka därtill på grund av sin storlek synas förtjäna särskild uppmärksamhet.

Enligt instruktionen den 30 maj 1930 för *generalpoststyrelsen* skola postexpeditör och förste postexpeditör ha avlagt realskoleexamen eller avgångsexamen från handelsgymnasium eller avgångsexamen, medförande normalskolekompetens, från högre läroanstalt för flickor eller studentexamen, dock under villkor i varje fall av vitsord om minst de insikter, som vid avläggande av realexamen erfordras för erhållande av betyget godkänd i vissa ämnen, bland dem de tre moderna huvudspråken. Postassistent och tjänsteman i 17:e eller högre lönegrad skola i regel ha avlagt studentexamen med minst godkända vitsord i modersmålet, geografi och matematik samt i de tre moderna huvudspråken; styrelsen dock obetaget att, där särskilda skäl härför föreligga, å dylik befattning konstituera person, som avlagt sådan lägre examen, som förut nämnts. Därjämte har styrelsen generell möjlighet att dispensera från kravet på viss examen.

Enligt instruktionen den 22 juni 1928 för *järnvägsstyrelsen* med underlydande linjebefäl fordras för kompetens till vissa befattningar inom 15:e—28:e lönegraderna hos styrelsen, att sökanden avlagt studentexamen eller avgångsexamen från handelsgymnasium eller teknisk elementarskola eller tekniskt gymnasium. För andra befattningar åter erfordras viss lägre kompetens. Styrelsen har dispensrätt.

Enligt instruktionen den 15 juni 1934 för *telegrafstyrelsen* skola vissa befattningshavare ha avlagt studentexamen med godkända vitsord i vissa

ämnen, däribland de tre moderna huvudspråken. För en del andra befattningar fordras studentexamen utan särskilt angivna kvalifikationer. Vissa befattningar stå öppna för sökande med lägre utbildning. Även här föreligger rätt för styrelsen att meddela dispens från föreskrivna kompetensvillkor.

Liknande bestämmelser om kompetensfordringar gälla för *statens vattenfallsverk*.

För anställning hos *generaltullstyrelsen* å befattning inom 16:e—26:e lönegraderna fordras enligt instruktionen den 22 december 1922 för nämnda styrelse i regel att ha avlagt godkänd examen vid kurs för utbildning av extra ordinarie kammarskrivare. Motsvarande villkor gälla för befordran till kammarskrivartjänst eller ordinarie tjänst i högre lönegrad i tullstaten. För antagning såsom extra eller extra ordinarie kammarskrivare fordras antingen studentexamen eller »teknisk studentexamen» med godkända vitsord i vissa ämnen. För inträde i kammarskrivarkurs erfordras likaså antingen studentexamen eller »teknisk studentexamen» med godkända vitsord i vissa ämnen.

Post-, telegraf- och tullverken samt statens järnvägar förtjäna beaktande även av det skälet, att vid dessa verk regelmässigt anordnas elevkurser. I den mån dylika kurser avse utbildning för anställning å befattningar, varför fordras student- eller därmed jämställd examen, gälla för intagning i kurserna helt naturligt motsvarande villkor. Antalet sökande till dessa elevkurser brukar vara mycket stort, medan intagningen är relativt begränsad. Där kurserna äro öppna även för personer med lägre utbildning, följer av den svåra konkurrensen, att icke-studenter få svårt att göra sig gällande gentemot sökande med högre utbildning, där icke en viss kvotdel av platserna reserverats för de förra.

Av de exempel, som här lämnats rörande bestämmelserna om studentexamen såsom behörighetsgrund för statlig anställning, framgår att man vid några av statens verk tillämpar krav, som kunna anses i viss mån motsvara vad som ovan kallats »partiell studentexamen». I de fall, där man för närvarande beträffande studentbetyget endast fäster sig vid exempelvis modersmålet, geografi, matematik samt de tre moderna huvudspråken, synes ju en »partiell studentexamen» i just dessa ämnen kunna som kompetensgrund anses likvärdig med ett vanligt studentbetyg. Med hänvisning till vad härom sagts i en föregående avdelning av detta kapitel, vilja de sakkunniga därför ifrågasätta, huruvida icke vid kommande ändringar i gällande instruktioner eller vid utfärdande av nya sådana man borde överväga införandet av bestämmelser om fullständig studentexamens ekvivalerande såsom kompetenskrav i lämpliga fall med sådan »särskild prövning enligt fordringarna för studentexamen» varom ovan talats.

KAPITEL X.

Prövning av privatister.

Enligt äldre bestämmelser hade lärjungar från enskild undervisning att undergå såväl skriftlig som muntlig prövning för studentexamen vid det läroverk, som i varje särskilt fall bestämdes.

I fråga om de skriftliga proven voro privatisterna såsom nu likställda med läroverkens egna lärjungar, men i fråga om de muntliga prövningarna hade de att genomgå en långt värre skärseld än dessa. Enligt 1862 års stadga hade de att undergå muntlig prövning i alla å gymnasiets timplan i högsta klassen upptagna ämnen samt dessutom i tyska och naturalhistoria, såvida de icke hade betyg i dessa ämnen från 6:te klassen. I 1895 års stadga för mogenhetsprövning föreskrevs skyldighet för privatisterna att förhöras i alla ämnen; till gengäld kunde de dock få examen utsträckt över två dagar. Strängheten mildrades i någon mån genom att examinanderna underkastade sig privata förhör i förväg inför examinatorerna. Enligt 1905 års stadga för studentexamen, som nedbragte läroverkselevernans skyldighet till att undergå muntligt förhör i minst 7 ämnen, skulle privatisternas examination ej blott gälla alla ämnen utan därjämte i varje ämne omfatta minst $\frac{1}{4}$ timme. Den skulle dessutom försiggå skild från läroverkselevernans examen och kunna utsträckas över två dagar. Genom denna utsträckning av examen skulle »de enskilda okontrollerade tentamina bliva obehöfliga, och sålunda varje misstanke om väld undvikas». I en särskild paragraf föreskrevs, att lärjunge från enskild undervisning, som i något ämne visat sig icke ha kunskaper, motsvarande fordringarna för flyttning till tredje ringen, ej fick i examen godkännas. En privatist på reallinjen med underkända skrivningar i matematik och fysik men med i övrigt tre godkända skriftliga prov kunde få deltaga i den muntliga prövningen, om två tredjedelar av de lärare, som deltagit i bedömandet av hans skriftliga arbeten, medgävo detta.

Den Richertska motionen vid 1908 års riksdag berörde också privatisternas problem. I andra kammarens tillfälliga utskotts utlåtande om motionen uttalas önskvärdheten av att en ändring här vidtoges i sådan riktning, att prövningen bleve mera ingående och ej finge karaktär av lotteri samt att läroverkens examensbördor lindrades. Det säges också i detta utlåtande, att läroverksöverstyrelsen planerade särskilda examensnämnder för privatisternas muntliga prövning.

Dylika examensnämnder tillkommo genom en kungl. kungörelse den 28 november 1913. Samtidigt infördes central granskningsnämnd för privatisternas skriftliga prov.

Om granskningsnämnden stadgades, att den skall vara förlagd till

huvudstaden och bestå av lärare vid rikets högre allmänna läroverk. Varje prov skall bedömas och betygsättas av två ledamöter med den av överstyrelsen utsedde ordföranden för nämnden såsom skiljedomare. Nämndens ledamöter ha i övrigt samma funktion, som tillkommer ett läroverks lärare beträffande eleverna i studentexamen.

Om examensnämnderna stadgades, att de skola vara till antalet minst tre, belägna på lämpliga orter i landet. Ledamöterna skola vara lärare vid de högre allmänna läroverken och ordföranden en rektor vid ett högre allmänt läroverk. Ledamöterna ha samma uppgift och skyldigheter som examinatorerna och ordföranden samma uppgift och skyldighet som rektor vid den muntliga prövningen av ett läroverks elever i studentexamen.

Från början av examensnämndernas verksamhet var privatisternas muntliga prövning odelad, d. v. s. den försiggick i samtliga förekommande ämnen under en sammanhängande tidsperiod. Enligt kungl. kungörelse den 12 december 1924 kan den numera vara antingen delad eller odelad. I det senare fallet verkställs prövningen under två tidsperioder under två omedelbart på varandra följande terminer. En inskränkning är här stadgad, nämligen att privatist, som fullgör muntlig prövning först terminen efter den, då de skriftliga proven avlagts, måste undergå odelad prövning. Nämnda bestämmelser gälla ännu i dag.

I fortsättningen skall här redogöras för hur privatistprövningen är anordnad enligt gällande läroverksstadga. Vid delad prövning skall den första examensavdelningen omfatta de fasta ämnen, i vilka de skriftliga proven avlagts, samt dessutom efter examinandens eget val ytterligare ett eller två ämnen, så att sammanlagda antalet ämnen i första avdelningen uppgår till fyra eller fem. I den andra examensavdelningen förrättas prövning i de återstående ämnena. I andra avdelningen får ej förnyad prövning ske i sådant ämne, som redan förekommit i den första avdelningen.¹

Vidare finnes för privatistprövningen stadgat, att prövningen, som alltid gäller en eller två examinander, skall för varje ämne omfatta minst en timme i censors närvaro, censor dock obetaget att inskränka denna tid, om han så finner lämpligt. Prövningen får ej för någon lärjunge utsträckas utöver sex examensdagar och ej heller någon dag utöver fyra timmar. Vid tillämpningen av sistnämnda bestämmelse brukar det numera vara regel, att samma examinand ej förhöres i mera än två ämnen om dagen och att tidpunkterna för de två examinationerna en och samma dag läggas så långt isär som möjligt. En examinand har rätt att utan särskild kostnad få undergå privat förhör i förväg för vederbörande examinator. Slutligen är stadgat, att privatistprövningen skall avse de för gymnasiet eller för lyceets tre högsta kretsar fastställda lärokurserna.

¹ Se kungl. kung. 1934 nr 626.

Vid anmälan till privatistexamen skall företes ett enligt vissa regler avfattat intyg, att examinanden har föreskrivna kunskaper i de ämnen, som ej ingå i examen. Denna bestämmelse avser kurserna nedanför det differentierade gymnasiet i nämnda ämnen, varvid dock är att ihågkomma, att ej alla dessa ämnen föras fram till det differentierade gymnasialstadiet på de olika studielinjerna. Privatistprövningen omfattar sålunda minst åtta (för den, som valt grekiska, minst sju) ämnen eller ett mera (kristendoms-kunskap) än vad som måste förekomma i studentexamen för läroverkens lärjungar. För läroverkens lärjungar sker ju dock ett bortval, så att i den aktuella examen för dem som regel endast ingå fyra ämnen.

Av ovanstående överblick över utvecklingen av privatistexamen framgår, att denna varit underkastad förändringar, som varit betingade dels av ändringar i läroverksorganisationen, dels av erfarenheter, som själva privatistexamen lämnat. De olika läroverkens betyggivning för student-skripta visade sig vara alltför mångskiftande. Så tillkom den centrala nämnden för enhetlig granskning av skripta. Den ursprungliga privatist-examen med alla muntliga förhör koncentrerade till ett och samma till-fälle visade sig ha en alltför hasardmässig karaktär. På så sätt tillkom det nya systemet med förhören fördelade på en vecka eller mera, med exa-mensnämnder och utvalda ledamöter i nämnderna, vilka efter hand för-värvade sig erfarenhet om den speciella förhörsteknik, som erfordrades just i detta fall. Den sista synpunkten är synnerligen viktig. I själva ver-cket är dess tillgodoseende en garanti för att privatisterna skola tillerkännas full rättvisa. Men även den odelade examen inför examensnämnderna visade sig för en och annan privatist innebära alltför mycket av hets, i all synnerhet så länge 1905 års läroverksstadga med dess många äm-nen var gällande, varför anordningen med den delade examen infördes. Att ej den delade examensordningen kommit att utnyttjas av privatist-erna mera än vad som skett och i den utsträckning, som man kunnat för-vänta, sammanhänger med olika omständigheter, av vilka den förnämsta tvivelsutan är av ekonomisk art. Många privatister ha icke råd att låta dröja med sin examens avslutning. Denna erfarenhet har givit de sak-kunniga en fingervisning om att möjligheten till även odelad examen för privatister bör bestå.

Förslag till provningsanordningar.

Privatisterna äro en mycket brokig skara. Till en del utgöras de, ehuru i avtagande antal, av f. d. läroverkselever, som av en eller annan anledning förolyckats vid ett läroverk. Till en del är det personer, för vilka läro-verksstudier varit av geografiska och ekonomiska skäl svårtillgängliga. Till en del slutligen är det personer, som först sent kommit i tillfälle att

bedriva studier eller funnit gymnasialkunskaper nödvändiga för sin åsyftade framkomst i livet. Ej sällan bedriva de sina studier jämsides med yrkesarbete.

Det har syntts de sakkunniga nödvändigt att vid utformandet av provningsanordningen för privatisterna taga hänsyn till alla dessa skiftande förutsättningar hos dem. Tanken att privatisterna skulle få avlägga sina prov under läroverkens tentamensperioder och tillsammans med deras lärjungar, såsom fallet bl. a. är i Finland och förr skedde i vårt land, har bestämt avvisats av de sakkunniga. För det första skulle det vara ganska svårt för privatisterna att hålla reda på läroverkens skiftande tentamens-tillfällen, för det andra skulle deras närvaro inom läroverken utgöra ett störande moment i läroverkens inre organisation. Det tredje och viktigaste skälet, som talar för bibehållandet i huvudsak av nuvarande ordning för privatisternas muntliga prövning inför speciellt för detta ändamål utsedda examensnämnder, är emellertid den omständigheten, att man härigenom kan få ett urval av examinatore, som bli speciellt sakkunniga för denna sin uppgift. Det är icke samma sak att tentera sina egna lärjungar, som man kanske känner sedan flera år tillbaka, och att förhöra en fullkomligt obekant individ, som med helt andra hjälpmedel och annan handledning än vad läroverken erbjuda, trevat sig fram genom gymnasiets kursplaner. De sakkunniga förmena, att icke minst ur denna synpunkt examensnämnderna för privatisterna utgöra en garanti för att dessa skola fullt ut komma till sin rätt.

Beträffande de skriftliga proven borde privatisterna enligt de sakkunnigas förslag ställas lika med läroverkens egna lärjungar vid förvärvande av kompetens motsvarande fordringarna för godkänt avgångsbetyg från gymnasiets högsta ring. Det förutsattes sålunda, att de normalt skola delta i den delade skriftliga prövningen under december och mars. Då det kanske icke alltid skulle vara möjligt för dem att pröva just vid dessa tillfällen, borde de beredas chans att fullgöra de skriftliga proven i en följd vid kompletteringsskrivningarna under januari och augusti. De sakkunniga vilja föreslå, att i likhet med vad som föreslagits för läroverkens lärjungar möjlighet lämnas för en privatist, som godkänts i två skriftliga prov och underkänts i ett (eller flera) prov, att inom ett år efter det underkända provet göra om detta vid förekommande skrivningstillfälle, utan att betygen rubbas i de godkända proven och utan att hans möjlighet till muntlig prövning härigenom inskränkes.

Beträffande de muntliga proven gäller det att skapa föranstaltningar, varigenom privatisterna i möjligaste mån få samma ställning, som föreslagits för läroverkens lärjungar. Men samtidigt borde de även, på skäl som ovan antytts, alltjämt ha tillfälle att undergå samtliga prov i ett sammanhang. De sakkunniga föreslå alltså, att privatisterna skola ha möj-

lighet att inför examensnämnd få undergå muntlig prövning, odelad eller delad, i senare fallet efter eget val i två eller tre repriser. Examensnämnderna tänkas i fortsättningen, såsom nu, ha sitt arbete förlagt dels till slutet av höstterminen, dels till juni månad. Om den delade prövningsproceduren väljes, böra dock prövningarna vara fullgjorda under loppet av fyra på varandra följande terminer. Underkända vitsord i högst två ämnen böra kunna repareras vid en senare examensperiod. De vid prövningarna givna vitsorden införas efter hand i en tentamensbok, försedd med examinandens fotografi. Sedan minst godkänt vitsord erhållits i tre föreskrivna skriftliga prov och vid den muntliga prövningen i samtliga till ämnesgruppen hörande ämnen — bortsett från den i kap. IV föreslagna kompensationsbestämmelsen — utfärdas av examensnämndens ordförande betyg enligt fordringarna för godkänd avgång från gymnasiet högsta ring.

De sakkunniga förutsätta en helt annan och effektivare kontroll för privatisternas prövning än vad som erfordras vid prövningen av läroverkens egna elever. Studerar man procenten underkända privatister under de senaste femton åren (se tab. 41, bil. C), så finner man, att ej sällan halva antalet aspiranter eller mera stupat i examen, vilket visar hur osovrat materialet är. Examinatorerna ha ju dessutom i regel ingen som helst förhandskännedom om privatisterna; ej heller ha de i detta fall föregående skrivingar eller treterminskatalog att grunda sina omdömen på. Såsom kontrollanter böra i första rummet förekomma fackinspektörer, utvalda enligt de principer, som föreslagits i kap. VI. Fråga är likväl om sådana fackinspektörer behöva finnas till lika stort antal som nuvarande censorer. De sakkunniga vilja i enlighet med sina grundläggande utgångspunkter påyrka, att kontrollen även i detta fall får en i görligaste mån fackbetonad karaktär. För att detta önskemål skall kunna realiserats, måste man nog utgå ifrån, att fackinspektörernas kontroll vid den muntliga privatistprövningen suppleras med att examinators i examensnämnden såsom medbedömare deltaga i prövningen i de fall där fackinspektörernas antal eller deras sakkunskap ej räcker till. Anordningen skulle komma att innebära en minskning av utgifterna för den kostsamma privatistprövningen. Kanske skulle man å andra sidan också därigenom kunna bereda examinators i examensnämnderna ett något ökat arvode, vilket vore önskvärt ur den synpunkten, att det ej alltid varit lätt att med nu utgående arvoden få lärare att åtaga sig ledamotskap av privatistprövningsnämnd.

Partiell prövning.

Såsom i kap. IX nämnts, ha de sakkunniga förutsatt, att den däri berörda särskilda prövningen i visst antal ämnen enligt fordringarna för godkänt avgångsbetyg från gymnasiet högsta ring (provisoriskt kallad »par-

tiell studentexamen») för framtiden skall äga rum i samband med och under samma former som privatistprövningarna. Man kommer alltså på detta sätt att få dels en *fullständig*, dels en *partiell* privatistprövning. Hur många ämnen den senare i varje särskilt fall skall komma att omfatta, beror uppenbarligen på arten av den behörighet, vars förvärvande åsyftas. Av redogörelsen i kap. IX framgår, att antalet »studentexamensämnen», som fordras för tillträde till de olika däri nämnda fortbildningsanstalterna, är mycket skiftande. I vissa fall krävas åtta ämnen, i andra blott tre. Beträffande ämnen, där skrivning förekommer, kräves dessutom icke alltid både muntlig och skriftlig prövning. När det gäller svenska språket, behöver t. ex. till skogshögskolan prov avläggas blott i ämnets skriftliga del. Varje grupp av kompetensfordringar skapar sålunda en på sitt särregna sätt avgränsad typ av partiell prövning. Såsom tidigare anmärkts, är det givetvis ingenting som hindrar den som så önskar att — även om han icke direkt åsyftar att söka sig in vid skogshögskolan eller gymnastiska centralinstitutet — begagna sig av den genom redan utfärdade kungörelser existerande möjligheten att undergå en dylik partiell prövning. Det kan tänkas att han ansåge sig ha nytta därav på någon annan levnadsbana. Detsamma komme att gälla beträffande de typer av partiell prövning, som skulle åstadkommas genom liknande föreskrifter i fråga om inträdesvillkor för andra fortbildningsanstalter.

Med hänsyn härtill och med hänvisning till vad som i principdiskussionen anförts härom, vilja de sakkunniga föreslå en allmän bestämmelse om, att de privatister, som önska få sina kunskaper vitsordade *allenast i vissa av de i prövningen ingående ämnena*, böra vara berättigade härtill. Detta innebär givetvis även rätten att exempelvis genomgå ett skriftligt språkprov utan att pröva i ämnets muntliga del.

De sakkunniga ha också, som i kap. II framhållits, funnit det rimligt, att en genomgången partiell prövning skulle kunna utbyggas till en fullständig sådan, att med andra ord redan förvärvade godkända betyg i ett begränsat antal ämnen skulle genom efteråt skeende prövningar kunna kompletteras till ett betyg, motsvarande godkänt avgångsbetyg från gymnasiets högsta ring. Det vore emellertid nödvändigt att härvid uppställa vissa restriktioner och att på visst sätt begränsa giltighetstiden för tidigare vunna betyg, varvid möjligen hänsyn kunde tagas till skillnaden mellan slätstrukna och högt kvalificerade betyg. Denna tanke på möjligheten att komplettera en redan i vissa ämnen genomgången prövning bör enligt de sakkunnigas mening upptagas till övervägande efter det tillräckliga erfarenheter vunnits angående verkningarna av den här föreslagna partiella prövningsproceduren.

KAPITEL XI.

Sambandet mellan studenternas betyg och framtida banor.

När de sakkunniga haft att taga ställning till den svenska studentexamens värde, har det framstått såsom motiverat att verkställa en speciell undersökning beträffande det sätt, varpå studentbetygens kvalitet motsvaras av de utexaminerade studenternas prestationer på sina respektive levnadsbanor, särskilt då de banor, för vilka gymnasiet närmast är avsett att förbereda. De sakkunniga ha så mycket mera ansett en dylik undersökning önskvärd, som departementschefen i sitt yttrande till statsrådsprotokollet hänvisat till det »i viss utsträckning tillämpade systemet med kvalificerade avgångsbetyg för studiet av vissa ämnen.» Statsrådet höll före, att detta system borde kunna bibehållas och göras ändamålsenligare. »Därigenom torde också öppnas en väg till rationellare och samtidigt mera obundna urvalsmetoder i vad avser nyss antydda speciella verksamhetsområden.» Härmed antydes alltså, att det urval av studenter vid inträde på olika tjänstemannabanor eller i högre fortbildningsanstalter, som nu sker med ledning av studentbetygen, borde erhålla någon sorts officiellt erkänd karaktär. I varje fall synes meningen ha varit, att studentexamenssakkunniga borde utreda förutsättningarna för ett dylikt urval. Därför har nedanstående specialundersökning ansetts böra ingå i betänkandet.

Ej sällan hör man den uppfattningen förfäktas, att sådana elever, »som i skolan premierats såsom rekordläsare och dygdemönster, ingalunda därför i regel bli de som sedan gå i spetsen», eller för att citera en annan författare, att »det är en erfarenhet så gammal som gatan, att skolljusen i allmänhet slockna, när de lämnat skolan». Vore denna uppfattning med verkligheten överensstämmande, då skulle det levande livet ha givit vårt högre undervisningsväsen ett så starkt motiverat underbetyg, att dess existensberättigande i nuvarande form borde dragas i tvivelsmål. Nu förhåller det sig emellertid så, att någon större statistisk utredning över sambandet mellan skolbetyg (=studentbetyg) och framgång i livet aldrig sett dagen i vårt land. De kritici av vårt högre undervisningsväsen, som bruka yttra sig på ovanstående sätt, ha tydligen haft i sikte vissa enstaka fall, där en och annan av deras bekanta, trots att han varit klen skolgosse, stigit till högre poster i samhället eller där en premierad gymnasist stannat på en lägre och av allmänheten såsom mindervärdig ansedd plats i samhället. Att på detta sätt generalisera ur enstaka fall ger emellertid icke någon tillförlitlig utgångspunkt för ett omdöme.

Är det då så säkert, att vad som i allmänhetens ögon anses såsom en utmärkt samhällsställning av innehavaren kräver några större mått av *in-*

tellektuella prestationer? Å andra sidan kanske det kan göras gällande, att yrken, som av många ringaktas, fordra nog så stora intellektuella förutsättningar.

Frågan torde böra belysas på grundval av en mera omfattande erfarenhets vittnesbörd. Ansatser till en statistisk genomarbetning av material rörande ifrågavarande spörsmål ha ej saknats. Så har framlidne professor H. H. Hildebrandsson i en uppsats »Till frågan om gallringen till gymnasiet», publicerad i Tidning för Sveriges läroverk, 23:e årg. (1923), n:r 3 sid. 34 f., försökt att redogöra för vad det blivit av de 76 gymnasister, som enligt Stockholms gymnasiums katalog från höstterminen 1857 utgjorde detta läroverks gymnasialklasser. Eleverna voro på den tiden »ordnade efter kunskaper». Professor Hildebrandsson har ordnat elevmaterialet på det sätt, att han först frånräknat de 16, om vilka inga upplysningar kunnat erhållas. De återstående har han sedan fördelat i tre lika stora grupper, den första omfattande de fem främsta i varje klass, den andra de fem lägsta och den tredje resten. Vad som framför allt synes ha intresserat honom, har varit att leda i bevis, att av de klena skolgossarna ofta nog blivit framstående män. Däremot synes han icke haft intresse av att undersöka vad det blivit av skolljusen. Undersökningen har på den punkten kompletterats av nuvarande lektor Harald Sjövall i en uppsats, ingående i »Minneskrift vid Lunds privata elementarskolas 75-årsfest» (Lund 1923). Av de tillsammans 20 »bästa» vid Stockholms gymnasium hade en avlidit ung. De återstående 19 ha samtliga med ett par undantag valt levnadsbanor, som kräva fallenhet för teoretiska studier. Och de ha alla »lyckats», flertalet mycket väl, i livet.

Lektor Harald Sjövall har i den ovannämnda uppsatsen upptagit till behandling även annat material för att belysa frågan. Åtskilliga läroverks årsredogörelser innehålla uppgifter från den tid, då ett särskilt vitsord (A, AB, B) i mogenhetsexamen utdelades för »den mogenhet, som undervisningen vid de högre allmänna läroverken avser att bibringa». Vitsorden voro att anse såsom ett sammanfattande betyg i mogenhetsexamen. Lektor Sjövall har sammanställt upplysningar om vad det blivit av laudaturstudenterna under tioårsperioden 1875—1885 vid följande läroverk: Halmstad, Hudiksvall, Härnösand, Kristianstad, Norrköping, Stockholm (Ate-neum och Nya Elementar), Strängnäs och Västervik. Antalet laudaturstudenter var 47. Av dessa ha 2 emigrerat till Amerika, 4 avlidit i unga år och 5 icke kunnat spåras efter studentexamen. Om man frántager sistnämnda 11, återstå 36. Listan över dessa 36 ter sig, såsom författaren också framhåller, imponerande. De ha alla blivit dugande samhällsmedlemmar, så gott som uteslutande inom verksamhetsområden, som förut-sätta ett avsevärt mått av teoretiska kunskaper och förmåga av fördomsfritt, självständigt tänkande. Ett överraskande stort antal har kommit

att intaga en ledande ställning i svenskt samhälls- och kulturliv. Samma bild ger listan av laudaturstudenter, utgångna från Lunds privata elementarskola.

I detta sammanhang torde böra erinras om en utredning av docenten C. E. Gyllenswärd (Tidskr. i militär hälsovård, 2 häft. 1931). I egenskap av läkare vid Krigsskolan undersökte han sambandet mellan kadetternas studentbetyg och deras betyg i olika militära utbildningsgrenar. Docenten Gyllenswärds omfattande och med tabeller dokumenterade undersökning utmynnar i följande slutsatser:

»Faktum är sålunda såsom en mycket genomgående regel, att de elever vid krigsskolan, som hava bästa genomsnittliga studentbetyg, också avgå med de bästa vitsorden i såväl de egentliga läroämnena som praktiska tillämpningsövningar av olika slag och därtill även visat sig förvärva största färdigheten i de rent fysiska idrotterna».

Efter att ha refererat till resultatet av en särskild intelligensprövning på kadetterna, vilken överensstämde med studentbetygens anvisningar, gör författaren gällande, att »en intelligensprövning, utförd på ett på förhand med hänsyn till vissa fysiska kvalifikationer utvalt material i syfte att utröna — — — lämplighet för — — — utbildningen till ett ganska praktiskt betonat yrke, där förutsättningen för tillträde till utbildningsmöjlighet är studentexamen, är ett överflödigt besvär. Studentbetygen giva, på lämpligt sätt omräknade, samma utslag som intelligensundersökningen.»

Nu kan det invändas mot ovan nämnda undersökningar, att de omfattat ett alltför ringa material och skett utifrån alltför snäva synpunkter. Den förstnämnda invändningen kan däremot icke göras mot de undersökningar i ämnet, som till upphovsmän haft de båda finska professorerna (nuvarande universitetskansler) H. Suolahti och R. Tigerstedt. Deras undersökningar äro de mest omfattande av ifrågavarande slag, vilka utförts inom den nordiska kulturkretsen. Suolahtis undersökning är publicerad i tidskriften *Kasvatus ja koulu* n:r 6 för år 1917 och är utförligt refererad av professor Tigerstedt i dennes egen avhandling »Skolljus», ingående i »Program med inbjudning till professor Valter Wegelius' installation» (Helsingfors 1919).

Dessa finska undersökningar äro alltför vidlyftiga för att det skall vara möjligt att annat än helt kortfattat referera dem. Särskilt professor Tigerstedts avhandling är dessutom belyst genom omfattande tabeller och diagram. Följande referat är väsentligen byggt på en redogörelse häröver, som för *Tidning för Sveriges läroverk* (n:r 8, 1923, sid. 114 ff.) gjorts av lektor Georg Brandell under rubriken »Studentbetyget som horoskop».

Professor Suolahti har först och främst undersökt 176 universitetslärares betyg i studentexamen och därvid funnit, att något mindre än två tredjedelar (63.6 procent) av dessa erhållit betyget laudatur, 31.2 procent betyg, som motsvarade vitsordet cum laude approbatur och 5.1 procent

betyg, som motsvarade vitsordet approbatur. Detta innebär, att bland de 176 universitetslärarna voro 112 A-studenter, 55 AB-studenter och endast 9 B-studenter. Sättes vitsordet laudatur (A) = 3, cum laude (AB) = 2 och approbatur (B) = 1, befinnes genomsnittsbetyget i studentexamen för dessa universitetslärare vara 2.6.

Suolahti har ävenledes sammanställt uppgifter om de studenter, vilkas studier han i egenskap av professor i germansk filologi kunnat närmare följa, samt bragt dessa uppgifter i relation till de studerandes betyg i studentexamen.

Suolahtis sammanfattande resultat är följande:

1) att de män, som i Finland ägnat sig åt vetenskaplig forskning, i regel haft höga betyg, i flertalet fall mycket höga betyg, i studentexamen,

2) att av dem, som ägnat sig åt studier för vinnande av kandidatgrad inom historisk-filologiska sektionen, proportionsvis ett desto större antal fortsatt och avslutat dessa, ju högre deras betyg varit i studentexamen,

3) att av dem, som vid nämnda sektion undergått särskilda prov, de i allmänhet lyckats bättre, som i studentexamen haft högre betyg.

Professor Tigerstedts material har utgjorts av 794 studenter från Åbo gymnasium, av vilka 435 under åren 1832—1857 avlagt studentexamen och 359 under åren 1858—1872 efter fullständig gymnasiekurs dimitterats till universitetet. Lektor Brandell har omarbetat och förenklat professor Tigerstedts tabellmaterial, i det att han sammanfört studenterna och de dimitterade i tre grupper, av vilka grupp III har högsta vitsorden i student- eventuellt dimissionsexamen, grupp II något lägre vitsord och grupp I de lägsta vitsorden. Brandell har vidare uteslutit dem, som dött, innan de avslutat sina studier, samt dem, vilkas yrke varit okänt för avhandlingens författare. Antalet personer äro: 171 i grupp III, 324 i grupp II och 237 i grupp I eller tillsammans 732. I nedanstående tabell äro procentalen för de olika yrkena inom skilda grupper införda. Talen inom parentes ange antalet yrkesutövare inom varje särskild kategori.

Tabell 14.

Y r k e	G r u p p		
	III	II	I
Universitetslärare (41)	15.8	4.0	0.4
Präster (242)	24.0	33.0	39.6
Läroverkslärare (99)	24.6	12.3	7.2
Jurister och civila tjänstemän (198)	20.4	24.4	35.4
Läkare (36)	5.3	6.2	3.0
Praktiska yrken (84)	5.8	14.8	11.0
Magistrar (32)	4.1	5.3	3.4
Summa procent	100.0	100.0	100.0

Av tabellen framgår, att i fråga om sådana intellektuellt betonade yrken som universitets- och läroverkslärarnas är det relativa antalet störst inom gruppen med de högsta vitsorden i student- och dimissionsexamen. En närmare analys av materialet för läroverkslärarna visar, att de personer, som befordrats till högre läraretjänster såsom lektorat, i genomsnitt haft högre betyg i studentexamen än de övriga. Yrken av mera praktisk art, såsom prästyrket, civila tjänstemannabanor, läkaryrket m. fl., kunna med framgång — såsom också framgår av tabellen — utövas av med allmänt gott förstånd utrustade personer, utan att de fördenskull behöva vara i besittning av något märkvärdigt läshuvud och därför ej heller i skolan räknats bland de i högre grad begåvade.

Tigerstedt har även med hänsyn till betygsenheternas antal grupperat de särskilt framstående, de »bemärkta» personerna, bland de under åren 1832—1872 inskrivna eller dimitterade studenterna från Åbo gymnasium. Såsom bemärkta personer har han räknat alla, som vunnit anställning såsom akademiska lärare, ävensom andra, som genom vetenskapliga arbeten visat sig äga allvarlig forskarhåg, vidare framstående litteratörer, poeter och artister, dem som vid magisterpromotioner erhållit första hedersrummet, innehavare av sådana höga ämbeten, vilka icke erhållas på grund av anciennitet, lantdagsmän, som utsetts genom val, samt slutligen dem, vilkas biografier förekomma i Finsk biografisk handbok eller i annat på finska språket författat biografiskt uppslagsverk. Han har sålunda bland de 794 studenterna fått 125 bemärkta män.

Lektor Brandell har i förenklade syfte även här räknat om Tigerstedts tabellmaterial i överensstämmelse med nyss beskrivna tabell och funnit, att grupp III innehåller 33.3 procent bemärkta män, grupp II 15.4 procent och grupp I 7.6 procent (de absoluta talen äro i de olika grupperna: i grupp III 57, i grupp II 50 och i grupp I 18). Frånräknas lantdagsmännen, sjunka procenttalen med 4.7, 4.6 och 3.8 till respektive 28.6 procent, 10.8 procent och 3.8 procent (motsvarande de absoluta talen 49, 35 och 9).

Genom dessa sammanställningar synes det, säger författaren, vara ställt utom allt tvivel, att ynglingar, som med mycket goda betyg gjort sitt inträde vid universitetet, i talrika fall även under sin fortsatta utveckling visat sig vara jämförelsevis framstående och detta framför allt på områden, där en framgångsrik verksamhet särskilt förutsätter anlag för vetenskapliga studier. Å andra sidan finner man dess mera sällan personer, som höjt sig över medelmåttan, ju sämre kunskaperna i studentexamen varit. Det måste dock betonas, att bland de särskilt framstående skoleleverna åtskilliga under sin fortsatta levnad bli stående på en rätt medelmåttig nivå. De kunna visserligen utveckla sig till mycket dugliga män men nå icke längre än de, vilka icke på samma sätt utmärkt sig i studentexamen.

En liknande undersökning, ehuru till syftet mera begränsad, har nyligen publicerats i Danmark av cand. mag. Marius Hansen (Tidskr. Vor Ungdom, 1937, sid. 63—74) under titeln »Duks eller Fuks». Benämningarna »Duks» och »Fuks» betyda i Danmark respektive den bäste och den sämste i en avdelning. Förf. börjar sin uppsats med att påpeka, att samtidigt med att man i hans hemland sedan gammalt högt värderat de i studentexamen givna vitsorden, man försökt att nedsätta dessa genom sådana slagord som att »den der er Duks i Skolen bliver Fuks i Livet og omvendt». Någon undersökning av hur härmed verkligen förhåller sig har dock förut aldrig blivit utförd i Danmark. Han har fördenskull från 26 studentårgångar vid de danska statsskolorna under åren 1878—1903 tagit ut från varje årgång vid varje skola den bäste (vid lika vitsord de bästa) och den sämste. Han anser tidpunkten även för den sista undersökta årgången ligga så långt tillbaka i tiden, att vederbörandes ställning i livet är given. Under den tidsperiod, som undersökningen gäller, var examensordningen hela tiden densamma med samma betygsskala, nämligen Örstedts skala (se redog. för studentexamen i Danmark, kap. XII). Den i Danmark använda betygsskalan har den fördelen, att specialbegåvningen kan göra sig gällande vid betygsgivningen.

Det totala antal utexaminerade studenter, som sålunda ligger till grund för undersökningen, är 9 422. Härav ha 791 tagits ut, och deras öden ha följts fram till i år. Undersökningen omfattar sålunda 8.4 procent av totalantalet studenter; för år 1878 äro 16.8 procent uttagna och för år 1903 7.8 procent. Av de 791 tillhörde 414 den bästa gruppen och 377 den sämsta.

Tabell 15.

Studiebana (Totalantal)		Antal och procent	
		»Dukser»	»Fukser»
Fil. fak.	(89)	81 (91 %)	8 (9 %)
Med. fak.	(124)	66 (53 %)	58 (47 %)
Jurid. fak.	(165)	102 (62 %)	63 (38 %)
Statsvet. stud.	(11)	3 (27 %)	8 (73 %)
Polytekn.	(38)	32 (84 %)	6 (16 %)
Teol. fak.	(150)	83 (55 %)	67 (45 %)
Härav			
Sockenpräster	(88)	45 (51 %)	43 (49 %)
Prostar	(9)	7 (78 %)	2 (22 %)
Biskop	(1)		
Adjunkter	(2)		
Lektorer	(5)		
Rektorer	(3)		
Docenter	(1)		
Professorer	(3)		
		15 (100 %)	—

Sammanlagt 577 ha gått till universitet eller till den universitetet närstående Polyteknisk Læreanstalt, motsvarande våra tekniska högskolor; dessutom tillkomma 18 tidigt avlidna av denna kategori. Av de 577 tillhörde 367 eller 64 procent den bästa gruppen och 210 eller 36 procent den sämsta gruppen. Till jämförelse må nämnas, att av de 196, som ej gingo till universitetet, tillhörde 36 eller 18 procent den bästa gruppen och 160 eller 82 procent den sämsta gruppen. Författarens i 19 tabeller rikt illustrerade framställning kan ej här i detalj refereras. I tab. 15 har gjorts en sammanställning av hur studenterna fördela sig på de olika studiebanorna. Vidare har i procent uträknats det relativa antalet av de bästa och sämsta studenterna för varje studiebana, något som ej gjorts i den danska uppsatsen.

Tabellen visar, att ju mera teoretiskt inriktad en levnadsbana är, desto mera lockar den till sig de i skolan bästa begåvningarna, banan må nu medföra ett större eller mindre socialt anseende. För teologernas vidkommande har i tabellen en differentiering skett, utvisande att om en levnadsbana erbjuder olika möjligheter, de bästa och mest framträdande eller mera intellektuellt betonade platserna upptagas av personer, som ha de relativt bästa studentbetygen. En liknande differentiering beträffande de andra fakulteterna skulle ha visat samma tendens. Bland studenterna av dessa två slag befunno sig 5 blivande statsråd, 2 tillhörande den filosofiska och 3 den juridiska fakulteten. Alla tillhörde den bästa gruppen och ingen den sämsta. Vidare funnos där 26 blivande professorer, fördelade med 9 i den filosofiska, 3 i den medicinska, 4 i den juridiska och 3 i den teologiska fakulteten samt 7 vid Polytekn. Læreanstalt. Alla voro de främst i sina studentårgångar. Detsamma gäller om 4 envoyéer, 4 författare och 10 rektorer. Samtliga bland dessa yrkesgrupper tillhörde den bästa gruppen och ingen den sämsta. Den största överraskningen erbjuder ingenjörspanan, i det att undersökningen ådagalagt, att även inom ett rent praktiskt område de duktigaste i skolan också dominera i livet. Å andra sidan visar undersökningen, att ett klen studentbetyg ej hindrar den verkligt duglige att komma fram, särskilt inom ett mera praktiskt orienterat yrke, så t. ex. tillhörde bland 7 amtmän (landshövdingar) 5 den bästa gruppen och 2 den sämsta.

Bland dem, som valt annan bana än universitetsvägen, återfinnas i denna danska undersökning 18 officerare, 4 eller 22 procent bland de bästa och 14 eller 78 procent bland de sämsta eleverna. En av dessa har blivit general (generallöjtnant); han var bäst i sin klass. De övriga 3 bästa bland militärerna ha blivit: 1 överväginspektör, 1 ingenjörskapten och 1 känd gymnastikpedagog och författare. De i undersökningen inbegripna 9 grosshandlarna, 9 tandläkarna och 9 post-, telegraf- och tulltjänstemännen ha samtliga tillhört »fukserne». Av 15 studenter, som övergått till tjänst i folkskolan, voro 4 eller 27 procent bland de bästa och 11 eller 73 procent bland

de sämsta o. s. v. 26 hade ej funnit sig till rätta i Danmark och emigrerat, härav 2 eller 8 procent av den bästa kategorien och 24 eller 92 procent av den sämsta.

Författaren slutar sin redogörelse med att hålla före, att det gängse påståendet, att den bäste i skolan blir den sämste i livet och tvärtom, eller m. a. o. att studentbetygen ge falsk indikation för den verkliga dugligheten, är absolut felaktigt och ej står sig vid en objektiv prövning. Han menar, att studentbetygen ge ett trovärdigt omdöme om elevernas förmåga på sådana områden, där det kommer an på teoretiska kvalifikationer. Därför är det också skolans oavvisliga skyldighet att tillse, att vitsorden i studentexamen bli så likformiga och rättvisa som möjligt.

Om man med utgångspunkt från dessa danska och finska undersökningar skulle vilja draga slutsatser angående våra svenska gymnasiestudiers eller vår svenska studentexamens värde såsom horoskop för elevernas framtida möjligheter, torde man med fog kunna invända, att undersökningarna dock gälla förhållandena i främmande land, låt vara att både den danska och den finska student- och dimissionsexamen ha väsentliga drag gemensamma med vår studentexamen. Mot den danska undersökningen skulle kunna invändas, att den endast räknar med de bästa och sämsta, mot den finska, att den ej i tillräcklig grad differentierat studentmaterialet efter de olika yrkena. I stort sett torde definitionen för vad som skall anses såsom »bemärkta» män vara riktig. Men att i den ligger förborgat ett subjektivt moment, därom vittnar exempelvis det faktum, att inrangerandet av lantdagsmännen i denna kategori eller deras utmönstrande därur väsentligen förskjuter de relativa siffrorna. Liksom det finns genom traditionens makt socialt övervärderade yrken, så gives det också socialt undervärderade sådana. Det framgår ej tydligt i vad mån dylika synpunkter fått göra sig gällande i detta fall.

Här nedan har en undersökning gjorts på grundval av ett material, som hämtats från ett av våra svenska statsläroverk. Från Högre Latinläroverket i Göteborg (tidigare Göteborgs högre elementarläroverk) ha under tiden 1865—1899 utexaminerats 1 005 studenter och under tiden 1900—1909 389 studenter, eller under hela tidsperioden 1865—1909 sammanlagt 1 394 studenter. För denna tidsperiod föreligga icke blott fullständiga studentbetyg utan också enligt då gällande läroverksstadga ett sammanfattande vitsord för varje student i tre stegs skala: Godkänd (B), Med beröm godkänd (AB), Berömlig (A). Tack vare nuvarande tullbevakningschefen Erland Långströms och nuvarande professorn Gustaf Sterns outtröttliga arbete¹ finnas

¹ Långströms och Sterns biografiska uppgifter finnas tryckta i ett större arbete: Göteborgs studenter I (Göteborg, 1917).

i läroverkets arkiv omfattande uppgifter över Latinläroverkets studenters framkomst i livet till och med år 1917. Den första 35-årsperiodens (1865—1899) studenters utträde ur läroverket ligger så långt tillbaka i tiden, att deras slutliga ställning i samhället kan anses fastställd. Detta kan däremot icke sägas om den sista 10-årsperiodens studenter (1900—1909), åtminstone icke om de allra sista årgångarna. Men även beträffande den sistnämnda 10-årsperiodens studenter torde värdefulla upplysningar kunna hämtas om i vad mån studentbetygets kvalitet kan anses vara en mätare på vederbörandes framgång i livet.

I efterföljande tabeller äro sammanställningar gjorda rörande eventuellt samband mellan studenternas allmänna mogenhetsbetyg och kommande framgång i det valda yrket. Tab. 16—24 omfatta tidsperioden 1865—1899, tab. 25—33 tidsperioden 1900—1909. Kolumn 1 i varje tabell upp-tar yrket, kolumnerna 2—4 antalet studenter med respektive mogenhetsbetyget $A = 3$, $AB = 2$, $B = 1$ poäng, kolumn 5 ger det genomsnittliga mogenhetsbetyget för varje yrke. De av Långström och Stern givna biografiska uppgifterna ha utnyttjats så långt de räckte, eller fram till år 1917. För tiden efter år 1917 ha de kompletterats med hjälp av tillgängliga biografiska uppslagsböcker av olika slag. När det gällt studenternas framgång inom vissa yrken, såsom exempelvis advokatbanan, läkarebanan, ingenjörbanan, ha kunniga kännare värdesatt vederbörandes framgång, innan betygstabellerna utfrågats. Här har uppenbarligen ett subjektivt moment kommit in, vilket ej kunnat undvikas. Det spelar emellertid ingen större roll för undersökningens resultat i stort sett. Den subjektiva uppfattningen om olika yrkens valör har eliminerats genom att samma eller närbesläktade yrken införts i separata tabeller. En viss ensidighet vidlåder undersökningen i det avseendet, att läroverket haft studentexamen på reallinjen endast fram t. o. m. år 1885. Vissa praktiska yrken, framför allt ingenjörbanan, äro därför underrepresenterade. Emellertid gäller, att under den tidsperiod, som undersökningen omfattar, latinlinjen i Göteborg i stor utsträckning även frekventerades av sådana, som sedan valt praktiska yrken.

De som avlidit inom så kort tidrymd efter studentexamen, att deras plats i samhället ej kunnat fixeras, ha uteslutits vid den statistiska bearbetningen. Så har också skett med dem, vilka kommit att lida av obotlig sjukdom eller, i fråga om den sista tioårsperioden, av så långvarig sjukdom, att deras ställning i samhället i väsentlig mån påverkats därav. Av de 1 005 studenterna från tiden 1865—1899 ha sålunda 946 eller 94.1 procent medtagits i den statistiska bearbetningen, och av de 389 studenterna från tiden 1900—1909 ha 349 eller 89.7 procent kommit med.

Vad visa nu tabellerna? Även en flyktig granskning av dem ger vid handen, att inom varje yrke eller yrkesgrupp — fränsett vissa undantag,

Tabell 16.

Y r k e	Antal abiturienter med allmänt mogenhetsbetyg			Genomsnittligt mogenhetsbetyg
	A = 3	AB = 2	B = 1	
Statsråd (en universitetskansler)	(5) ¹	(1) ²	—	2.88
Justitieråd	4	1	—	2.80
Landshövding	1	—	—	3
Generaldirektör	1	—	—	3
Överdirektör (ej jurist)	—	—	1	1
Administrativa tjänstemän i rådsgrad (jurister) ..	—	3	1	1.75
D:o (ej jurister)	1	2	1	2
Landssekreterare, landskamrerare	1	2	1	2
Länsassessor, länsnotarie, kronofogde, häradsskriverare	—	5	5	1.50
Kronolänsman, landsfiskal	—	3	2	1.60
Andra jurister i statlig tjänst (ej domare)	—	7	7	1.50
Häradshövding, hovrättsråd	4	6	1	2.27
Borgmästare, rådman i Göteborg, stadsfullm. sekreterare	3	9	2	2.07
Polisdomare, borgmästare eller rådman i mindre stad o. d.	1	5	14	1.85
Jurist i högre enskild tjänst	1	1	1	2
Synnerligen framgångsrik advokat	1	4	1	2
Advokat	—	5	11	1.31
Envoyé	1	1	1 ³	2
Generalkonsul »i karriären»	—	—	2	1
Professor i jurid. fakultet	—	—	1	1
Summa	19	54	52	—

¹ Återfinnas under andra yrkesgrupper: 2 justitieråd, 1 landshövding, 1 envoyé, 1 större industrichef.
² Återfinnas under andra yrkesgrupper: professor i fil. fak.
³ I disponibilitet.

som senare komma att närmare analyseras — framgången i livet visar sig vara en entydig funktion av studentbetygets valör enligt regeln, att *ju högre studentbetyget är, desto större är sannolikheten för framstående duglighet inom det valda yrket*. Man skulle också kunna tillägga, att inom ett yrke med stora differenser och många avancemangsmöjligheter det genomsnittliga studentbetyget är desto högre, ju större den ekonomiska ersättningen eller det sociala anseendet är. Allt under förutsättning givetvis, att antalet yrkesutövare är så stort, att ett statistiskt medelvärde kunnat erhållas. Men antalet yrkesutövare inom gruppen behöver ej vara överhövan stort, för att ett entydigt och vid den fortsatta statistiska bearbetningen så gott som konstant resultat skall erhållas.

Klart är emellertid, att man med dylika undersökningar endast kan

Tabell 17.

Y r k e	Antal abiturienter med allmänt mogenhetsbetyg			Genomsnittligt mogenhetsbetyg
	A = 3	AB = 2	B = 1	
Professor, fil. fakultet	2	5	2	2
Rektor, högre allm. läroverk	1	1	—	2.50
Lektor (ej teolog)	9	14	2	2.28
Rektor, realskola	—	3	—	2
Seminarierector (folkskole-)	—	2	2	1.50
Läroverks- och seminarieadjunkt (ej teolog)	6	21	18	1.73
Folkskoleinspektör	—	2	1	1.67
Folkhögskolelärare	—	2	5	1.29
Lärare vid högre folkskola	—	—	3	1
Lärare vid vanlig folkskola	—	—	6	1
Privatskolerektor	—	1	2	1.33
Privatlärare	—	—	3	1
Bibliotekarie, arkivarie	—	1	4	1.20
Summa	18	52	48	—

Tabell 18.

Y r k e	Antal abiturienter med allmänt mogenhetsbetyg			Genomsnittligt mogenhetsbetyg
	A = 3	AB = 2	B = 1	
Professor i med. fakultet	1	1	3	1.60
Överläkare, mera kända läkare	1	15	4	1.85
Läkare	—	35	54	1.89
Veterinärer	—	2	1	1.67
Tandläkare	—	3	9	1.25
Apotekare	—	2	8	1.20
Gymnastikdirektörer	—	—	4	1
Summa	2	58	83	—

belysa vissa av de egenskaper, som konstituera duglighet i livet. Hälsa och gott nervsystem, viljestyrka, uthållighet, ledarebegåvning, andra värdefulla karaktärsegenskaper, konstnärlig läggning komma endast delvis till sin rätt vid en sådan schematisk uppläggning av problemet. Utvecklingsrytmen varierar ju också från person till person, vilket givetvis inverkar på en undersökning som denna.

De säkraste siffrorna att bygga slutsatser på äro de från tidsperioden 1865—1899, då, såsom förut framhållits, endast dessa årskullars slutliga plats i samhället kan anses fixerad.

Beträffande dessa årskullar gäller, att av de 64 A-studenterna ha 48,

Tabell 19.

Y r k e	Antal abiturienter med allmänt mogenhetsbetyg			Genomsnittligt mogenhetsbetyg
	A = 3	AB = 2	B = 1	
Biskop	—	2	2	1.50
Professor i teol. fakultet	—	1	—	2
Domprost, kyrkoherde i Göteborg, teol. doktor ..	6	6	5	2.06
Annan kyrkoherde, komminister i Göteborg och Stockholm	5	48	86	1.42
Komminister utom Göteborg och Stockholm, kapellpredikant	1	10	39	1.24
Lektor i teologi	—	3	1	1.75
Realskolerektor (teolog)	—	—	1	1
Läroverks- eller seminarieadjunkt (teolog)	—	3	6	1.88
Predikant	—	—	2	1
Summa	12	73	142	—

Tabell 20.

Y r k e	Antal abiturienter med allmänt mogenhetsbetyg			Genomsnittligt mogenhetsbetyg
	A = 3	AB = 2	B = 1	
General (generalstabschef)	—	1	—	2
Överstelöjtnant, major på stat	—	3	12	1.20
Ryttmästare, kapten, intendent (majors avsked) ..	—	1	17	1.05
Jägmästare	—	—	2	1
Lantmätare	—	1	5	1.17
Fångvården	—	—	2	1
Summa	—	6	38	—

Tabell 21.

Y r k e	Antal abiturienter med allmänt mogenhetsbetyg			Genomsnittligt mogenhetsbetyg
	A = 3	AB = 2	B = 1	
Professor vid tekn. högskola	1	1	1	2
Industrichef, överingenjör, bergmästare	3	12	6	1.86
Ingenjör	—	5	12	1.29
Geolog	—	—	1	1
Summa	4	18	20	—

Tabell 22.

Y r k e	Antal abiturienter med allmänt mogenhetsbetyg			Genomsnittligt mogenhetsbetyg
	A = 3	AB = 2	B = 1	
Bankdirektör	1	1	—	2.50
Bankkamrer, bankkassör	—	3	6	1.88
Banktjänsteman	—	1	3	1.25
Stor affärsman, direktör i större företag	1	10	3	1.86
Handlande, fabrikör	—	1	19	1.05
Högre tjänsteman i enskild tjänst (ej jurist el. ingenjör)	—	14	12	1.54
Bokhållare i enskild tjänst	—	1	17	1.05
Godsägare	1	3	3	1.71
Lantbrukare	—	2	6	1.25
Professor vid handelshögskola	—	—	1	1
Summa	3	36	70	—

Tabell 23.

Y r k e	Antal abiturienter med allmänt mogenhetsbetyg			Genomsnittligt mogenhetsbetyg
	A = 3	AB = 2	B = 1	
Tjänsteman vid tull, post, telegraf och järnväg fr. o. m. nuv. lönegr. B 20 och uppåt	1	12	30	1.33
D:o tjänsteman under nuv. lönegrad B 20	1	3	35	1.18
Tjänsteman i kommunal tjänst (ej jurist el. ingenjör)	—	3	3	1.50
Summa	2	18	68	—

Tabell 24.

Y r k e	Antal abiturienter med allmänt mogenhetsbetyg			Genomsnittligt mogenhetsbetyg
	A = 3	AB = 2	B = 1	
Framstående författare	—	1	—	2
Chefredaktör	—	2	1	1.67
Journalist el. skriftställare	2	9	8	1.68
Arkitekt	—	2	3	1.40
Artist	—	—	3	1
Intet bestämt	1	4 ¹	14 ²	1.32
Summa	3	18	29	—

¹ En juris utr. kand.
² En fil. dr., en fil. kand., en jur. kand.

Tabell 25.

Y r k e	Antal abiturienter med allmänt mogenhetsbetyg			Genomsnittligt mogenhetsbetyg
	A = 3	AB = 2	B = 1	
Justitieråd, regeringsråd	—	2	—	2
Landshövding	—	1	—	2
Generaldirektör	—	—	1	1
Statssekreterare	—	1	—	2
Administrativa tjänstemän i rådsgrad	—	1	1	1.5
Landssekreterare	—	1	—	2
Länsassessor, länsnotarie o. d.	—	1	2	1.88
Annan jurist i statlig tjänst	—	—	1	1
Häradshövding	—	—	1	1
Rådman i Göteborg o. d.	1	1	1	2
Rådhusassessor, drätselkammarsekr. o. d.	—	2	3	1.40
Jurist i högre enskild tjänst	—	2	1	1.67
Synnerligen framgångsrik advokat	2	1	—	2.67
Advokat	1	2	1	2
Professor i juridisk fakultet	—	—	1	1
Annan högre statstjänsteman (med filos. examen)	—	1	1	1.50
Summa	4	16	14	—

Tabell 26.

Y r k e	Antal abiturienter med allmänt mogenhetsbetyg			Genomsnittligt mogenhetsbetyg
	A = 3	AB = 2	B = 1	
Professor, fil. fakultet	4	1	1	2.50
Rektor, högre allm. läroverk	1	1	—	2.50
Lektor (ej teolog)	3	5	3	2
Läroverksadjunkt (ej teolog)	2	4	7	1.62
Folkskoleinspektör	—	2	—	2
Folkhögskolelärare	1	1	5	1.48
Lärare vid högre folkskola el. kommunal mellanskola	—	1	3	1.25
Folkskollärare	—	—	2	1
Privatlärare	—	—	1	1
Bibliotekarie, arkivarie	—	1	3	1.25
Privatskolerektor	—	1	1	1.50
Summa	11	17	26	—

d. v. s. 75 procent, utmärkt sig genom att intaga en särdeles framstående ställning i samhället eller genom vetenskapligt författarskap eller annan produktiv författarverksamhet. Endast 3 av de 64 A-studenterna, d. v. s. 5 procent, ha ej motsvarat läroverkets förhoppningar; av dessa har dock

Tabell 27.

Y r k e	Antal abiturienter med allmänt mogenhetsbetyg			Genomsnittligt mogenhetsbetyg
	A = 3	AB = 2	B = 1	
Professor i med. fakultet	—	—	1	1
Överläkare, mera kända läkare	3	6	3	2
Läkare	1	8	7	1.68
Veterinär	—	—	1	1
Tandläkare	—	—	4	1
Apotekare	1	2	16	1.21
Gymnastikdirektörer	—	—	3	1
Summa	5	16	35	—

Tabell 28.

Y r k e	Antal abiturienter med allmänt mogenhetsbetyg			Genomsnittligt mogenhetsbetyg
	A = 3	AB = 2	B = 1	
Biskop	—	1	—	2
Domprost, kyrkoherde i Göteborg, teol. dr	—	7	2	1.78
Annan kyrkoherde, komminister i Göteborg och Stockholm	1	11	21	1.89
Komminister utom Göteborg och Stockholm, obefordrad prästman	—	2	4	1.38
Lektor i teologi	—	1	1	1.50
Läroverksadjunkt (teolog)	—	1	3	1.25
Summa	1	23	31	—

Tabell 29.

Y r k e	Antal abiturienter med allmänt mogenhetsbetyg			Genomsnittligt mogenhetsbetyg
	A = 3	AB = 2	B = 1	
Överstelöjtnant, major	—	1	3	1.25
Ryttmästare, kapten, intendent (majors avsked)	—	—	11	1
Jägmästare	—	—	2	1
Fångvården	—	1	2	1.38
Summa	—	2	18	—

blott 1 misslyckats i livet. De återstående 13 liksom de 2, som stannat vid en blygsammare ställning, ha alla enligt tillgängliga matrikeluppgifter utfört en gagnande gärning i samhället.

Av de 332 AB-studenterna under tidsperioden 1865—1899 ha 101,

Tabell 30.

Y r k e	Antal abiturienter med allmänt mogenhetsbetyg			Genomsnittligt mogenhetsbetyg
	A = 3	AB = 2	B = 1	
Professor vid tekn. högskola	1	1	—	2.50
Industrichef, överingenjör	—	4	2	1.67
Annan ingenjör	—	—	11	1
Fiskeritjänsteman	—	—	1	1
Summa	1	5	14	—

Tabell 31.

Y r k e	Antal abiturienter med allmänt mogenhetsbetyg			Genomsnittligt mogenhetsbetyg
	A = 3	AB = 2	B = 1	
Bankdirektör	—	1	—	2
Bankkamrer, bankkassör	—	3	4	1.43
Banktjänsteman	—	—	8	1
Större affärsman, direktör i större företag o. d. . .	—	7	6	1.54
Handlande	—	1	6	1.14
Högre tjänsteman i enskild tjänst	—	—	14	1
Bokhållare i enskild tjänst	—	—	3	1
Summa	—	12	41	—

d. v. s. 30 procent, utmärkt sig på ett särskilt sätt. Endast 17, d. v. s. 5 procent, ha stannat i en blygsammare ställning, som ej kan sägas motsvara läroverkets förhoppningar; 4 ha ej blivit något bestämt.

Av de 550 B-studenterna under tidsperioden 1865—1899 ha 54, d. v. s. 9.8 procent, utmärkt sig på ett särskilt sätt; 14 ha ej blivit något bestämt.

Av sammanlagt 946 studenter under tidsperioden 1865—1899 kunna 203, d. v. s. 21.5 procent, sägas ha kommit att intaga en ledande ställning.

Även om den relativa siffran av för framstående duglighet utmärkta personer bland B-studenterna är så låg som 9.8 procent, så är dock deras absoluta antal (54) större än motsvarande kategori bland A-studenterna (48). Föreligga icke därför stora risker, att dugligheten i många fall undertrycks och ej får komma till sin rätt, om man verkställer intagningen till universitet, fackhögskolor och tjänstemannabätor med ledning av studentbetyg eller motsvarande vitsord? En specialundersökning av alla dessa fall, där B-studenter ha kommit att intaga en ledande ställning i samhället, har ådagalagt, att deras studentbetyg, även om genomsnittsvärdet ej varit så hög, dock ge tillräcklig grund att bygga på. Den blivande framstående teologen, humanisten eller juristen har sålunda även inom denna

Tabell 32.

Y r k e	Antal abiturienter med allmänt mogenhetsbetyg			Genomsnittligt mogenhetsbetyg
	A = 3	AB = 2	B = 1	
Tjänsteman vid tull, post, telegraf och järnväg fr. o. m. nuv. lönegr. B 20 och uppåt	—	5	7	1.42
D:o tjänsteman under nuv. lönegrad B 20	—	1	18	1.06
Högre kommunaltjänsteman	—	1	1	1.50
Bokhållare i kommunal tjänst	—	—	1	1
Summa	—	7	27	—

Tabell 33.

Y r k e	Antal abiturienter med allmänt mogenhetsbetyg			Genomsnittligt mogenhetsbetyg
	A = 3	AB = 2	B = 1	
Journalist	—	3	6	1.88
Arkitekt	—	—	1	1
Artist (prof. vid Konstakademien)	—	1	—	2
Musiker	—	—	2	1
Intet bestämt	—	1	9	1.10
Summa	—	5	18	—

grupp kunnat förete goda vitsord i sådana ämnen, som ha betydelse för hans framtida verksamhet, i dessa fall främst inom de humanistiska ämnesgrenarna. Motsvarande gäller om den blivande framstående läkaren, ingenjören m. fl. Deras utpräglade begåvning har givit sig tillkänna i form av höga betyg inom de naturvetenskapliga ämnesgrenarna och matematik.

En liknande detaljgranskning beträffande framstående B-studenter för tidsperioden 1900—1909 har med ett enda undantag gett samma resultat.

Gentemot de undersökningar över gymnasialstudiernas resultat såsom horoskop för individens framtida duglighet, för vilka här redogjorts, kan invändas, att de mestadels gällt en äldre tids gymnasium och kanske därför icke kunna tillämpas på nuvarande förhållanden. Häremot kan man emellertid anföra, att en liknande undersökning från ett oss i tiden närmare liggande gymnasium ej låter sig göra, därför att ifrågavarande gymnasisters ställning i livet ej är fixerad. En undersökning i berörda syfte, gällande en senare tidsperiod, får inskränka sig till en granskning av hur studenter av skilda kategorier i olika grad gå i land med dem förelagda uppgifter under så likartade förhållanden som möjligt. Det närmast till hands liggande studiematerialet erbjuder studenternas större eller mindre framgång i fortsatta studier.

I kap. VIII, »Gymnasierna och universiteten», ha omnämnts en del undersökningar av fil. lic. S. Dahlgren. Dahlgren hade indelat sitt material i grupper med olika genomsnittliga betygsgrader i studentexamen. Inom varje sådan grupp hade han beräknat dels studietiden i medeltal, dels avbrottsfrekvensen fram till olika universitets- och högskoleexamina, den sista beräkningen gjord i procent av totalantalet inom grupperna, den s. k. avbrottsprocenten.

Siffrorna visa, såsom förut framhållits, för de olika examensgrupperna genomgående samma tendens: ju lägre studentbetyg, desto större avbrottsprocent och desto längre studietid. En närmare analys av siffrorna synes giva vid handen, att på vissa studiebanor studenter, som ha låga studentbetyg, ungefär dubbelt så ofta avbryta sina studier före examen som vad fallet är med dem, som ha bättre betyg. Även om man ej torde kunna förneka, att exempelvis inom den filosofiska fakulteten en del av de talrika avbrotten bland dem, som äro klenit vitsordade i studentexamen, beror på att filosofiska studier utan examen såsom mål stundom bedrivs i meriteringssyfte för inträde på andra studiebanor, så är ändå resultatet anmärkningsvärt. Det visar, att studenter med klena studentbetyg i stor utsträckning sakna den begåvning eller ambition, den andliga utrustning med ett ord, som behövs för att kunna fullfölja en begynt studiegång.

Av kanske ännu större intresse är det samband, som ifrågavarande undersökning påvisat mellan studentbetygets valör och studietidens längd fram till examen. Den senare anges genom medianen — den tid efter vilken hälften av de examinerade avlagt sin examen — i vissa fall med uppgift tillika om spridningen av de enskilda examenstiderna kring medianvärdet. Tendensen är i stort sett den, att med låga studentbetyg följa långvariga examensstudier och stor utspridning av studietiderna. Wicksell och Jerneman hålla i sitt referat av Dahlgrens undersökningar före, att om man samtidigt hade kunnat påvisa, att en lång studietid är det samma som en dålig examen, något som ju dock är ganska sannolikt när det gäller personer med dåliga skolbetyg, så hade härmed varit ådagalagt, att man genom utsortering efter studentbetyg kunde få bort de i stort sett klenast intellektuellt utrustade elementen från universiteten och därmed från de intellektuella yrkena.

Särskilt i fråga om examina med kort studietid, såsom teol. fil. och fil. kand. examen, är skillnaden i studietid mycket påtaglig, vilket synbarligen sammanhänger med att anparten av för studier mindre begåvade studenter här är relativt stor. Att spridningen, där den finnes angiven, särskilt för de filosofiska examina är avsevärd, förklaras bland annat av dessa examinas mångskiftande natur. Ett intressant faktum, som man ej får förbise, är, att spridningen är större vid låga studentbetyg än vid högre. Detta betyder, att de i studentexamen lågt vitsordade äro en ur studiebegåv-

ningens synpunkt mera heterogen skara än sådana med högre studentbetyg. Sistnämnda omständighet visar, att man bör iakttaga en viss försiktighet, när man drager sina slutsatser i berörda frågor.

Liknande slutsatser framgå ur en i Danmark för några år sedan utförd studie av H. Cl. Nybölle och I. Alsing (»Studenterne 1913—1924. En statistisk studie», Nationalökonomisk Tidsskrift 1933).

Utan överdrift torde man ha rätt att påstå, att samtliga dessa senare resultat gå i linje med dem, som de sakkunniga kommit till vid sin undersökning rörande sambandet mellan studenternas allmänna mogenhetsbetyg och framgången i det valda yrket. De slutsatser, som de sakkunniga dragit beträffande äldre tider, torde även gälla om en senare tids studenter för att ej tala om nutidens.

De praktiska konsekvenser, som ur organisationssynpunkt kunna dragas ur den här verkställda specialundersökningen, ha de sakkunniga tagit hänsyn till på olika punkter i sitt förslag. Det må i korthet erinras om att de ha velat åstadkomma så vitt möjligt betryggande och likformiga garantier för att det vid gymnasiestudiernas avslutning givna avgångsbetyget rättvist återspeglar de olika lärjungarnas kunskapsnivå och förutsättningar för fortsatta studier. Med hänsyn till att, såsom ovan framhållits, de i detta avgångsbetyg lågt vitsordade representera ett förhållandevis heterogent material, ha de sakkunniga å ena sidan ansett, att ett godkänt avgångsbetyg i princip bör anses till fyllest för tillträde till universitet och högskolor, och å andra sidan sökt sörja för att eventuella specialbegåvningar få tillfälle att göra sig gällande vid avgångsprövningen. De ha emellertid även ifrågasatt möjligheten att, efter omprövning i detalj av vederbörande fakulteter, vissa betygskvalifikationer i särskilda ämnen skulle kunna anses lämpliga såsom förutsättning för en del högre studielinjer.

KAPITEL XII.

Studentexamen i utlandet.

Vid en utredning om den nuvarande svenska studentexamen måste det anses naturligt, att uppmärksamhet också ägnas åt det sätt, varpå man i andra kulturländer sörjt för en lämplig anknytning mellan det högre läroverksstadiet och de vetenskapliga fortbildningsanstalterna. Härvid ha de sakkunniga i främsta rummet ägnat intresse åt de till den nordiska kulturkretsen hörande länderna, vilka även beträffande här ifrågavarande institutioner stå vårt land närmast, och där det jämväl ur det nordiska samarbetets synpunkt finnes skäl att söka kontakt och draga nytta av varandras

erfarenheter. Genom efter Kungl. Maj:ts medgivande företagna studieresor till Norge, Danmark och Finland ha olika ledamöter av de sakkunniga tagit närmare kännedom om de anordningar, som i de skandinaviska grannländerna motsvara vår studentexamen, och därvid gjort rön, vilka i flera avseenden visat sig fruktbringande för deras arbete. De ha härvid kunnat glädja sig åt det största tillmötesgående från vederbörande myndigheter och från representanter för det norska, danska och finska undervisningsväsendet.

Beträffande såväl de nu nämnda länderna som övriga i det följande berörda ha de sakkunniga genom utrikesdepartementets och respektive svenska beskickningars förmedling erhållit informationsmaterial, bestående dels av svar på ett av de sakkunniga uppgjort frågeformulär, dels i de flesta fall även av frågan berörande författningar och annan litteratur. De sålunda erhållna upplysningarna, kompletterade där så varit möjligt ur andra tillgängliga källor, ligga till grund för de i detta kapitel lämnade redogörelserna.

De länder, från vilka upplysningar införskaffats, äro, utöver de nordiska staterna, flertalet av Europas germanska och romanska kulturstater. Även från de östeuropeiska länderna skulle utan tvivel värdefulla lärdomar varit att hämta, men dels har det nuvarande undervisningsväsendet i flera av dessa stater haft en relativt kort erfarenhet att bygga på, dels har det synts lämpligt att icke så mycket eftersträva någon fullständig överblick som fastmera en rad representativa exempel. Ur synpunkten av denna begränsning har undersökningen icke heller sträckts till utomeuropeiska stater, ehuru givetvis en jämförelse med särskilt de amerikanska förhållandena kunde ansetts önskvärd.

Vid ordningsföljden ha av nyss antydda »kulturgeografiska» skäl Norge, Danmark och Finland placerats först. Därefter komma England och Skottland (som i undervisningshänseende äro två skilda länder) samt övriga västeuropeiska stater: Frankrike, Belgien, Nederländerna, och slutligen de centraleuropeiska: Tyskland och Schweiz.

Norge.

Den norska studentexamens officiella namn är Artium. Den infördes efter mönster av den svenska studentexamen 1884 med skriftliga och muntliga prov och med censorer, som åtminstone delvis utgjordes av universitetslärare. Från och med 1896 ha endast läroverklärare fungerat såsom censorer. Fram till 1903 förekom muntlig prövning under censur i alla på schemat förekommande ämnen. Dock har i Norge aldrig den muntliga examen i förekommande ämnen ägt rum under en enda dag utan successivt dag för dag med endast ett ämne om dagen. Efter hand har antalet ämnen, vari

censurerad examination förekommer, minskats, och för närvarande är den muntliga examen av ekonomiska skäl inskränkt till ett enda ämne.

Artium *övervakas och ledes* av överstyrelsen för det högre norska skolväsendet, det s. k. *undervisningsrådet*. Undervisningsrådet utgöres av 8 i aktiv tjänst varande *läroverkslärare*. Det ombesörjer icke blott ledningen av de högre skolexaminationerna, nämligen middelskoleeksamen, motsvarande vår realexamen, och artium, utan det har också om hand inspektionen av det högre undervisningsväsendet. Undervisningsrådets medlemmar skola enligt lagen representera samtliga skrivningsämnen. De utnämnas av Kungl. Maj:t för en period av 5 år i sänder. Förlängning av förordnandet kan ske, så har exempelvis rådets nuvarande ordförande, rektor Magnus Alfsen, i denna sin egenskap tjänstgjort ej mindre än 30 år.

Enligt lagen skola de skriftliga proven i artium taga sin början omkring den 1 juni. I verkligheten börja de tidigare, så försiggingo de i år under tiden 21—27 maj. De muntliga proven för läroverkens egna elever ha tidigare ej förekommit, förrän resultatet av de skriftliga proven förelegat, d. v. s. under den sista veckan av skolåret, som slutar den 23 juni. Numera komma de förr. I år voro flertalet muntliga prov vid läroverken avslutade, då resultatet av den skriftliga censuren var färdig, vilket inträffade den 19 juni. Privatisterna examineras muntligt i alla ämnen vid vissa härför utsedda läroverk. I år försiggick privatistprövning under tiden 21 juni—7 juli vid statsläroverken i Oslo, Kristiansand, Bergen, Aalesund, Trondheim och Tromsö. Den långa examensperioden för privatister förklaras av det stora antalet prövande samt av att examination endast får förekomma i ett ämne om dagen. Av årets 2 665 examinander var bortåt en fjärdedel privatister. Närmare en tredjedel av totalantalet abiturienter utgjordes av flickor. Beträffande den muntliga examen gäller för övrigt, att förtentamina ej förekomma och att all examination är offentlig.

Tyngdpunkten hos artium ligger på den skriftliga prövningen. Denna äger rum dels vid själva avslutningsprövningen, dels året dessförinnan.

Det norska gymnasiet, som är treårigt, är delat i tre studielinjer: reallinje, engelsk linje (med språklig och historisk karaktär) samt latinlinje; därtill kommer en för Norge karakteristisk s. k. norrøn linje; antalet elever i denna är försvinnande ringa (13 i avslutningsklassen, 12 i näst högsta klassen).

Skriftliga prov avläggas på alla linjer i norska, tyska och matematik med den inskränkningen, att de fåtaliga grekerna på latinlinjen slippa skriftligt prov i tyska. Dessutom förekomma specialprov på reallinjen i fysik, på engelsklinjen i engelska och på latinlinjen i latin. De prov, som förekomma redan året före den slutliga examen, äro: tyska på reallinjen, matematik på engelsklinjen samt tyska och matematik på latinlinjen.

Uppgifterna för de skriftliga proven äro gemensamma för hela landet och

utges av undervisningsrådet. De utsändas under dettas sigill och öppnas under kontroll omedelbart före prövningens början.

För norskans vidkommande fordras två prov, det ena på riksmål (»bokmål»), det andra på landsmål (»nymål»). Det ena provet gäller såsom huvudprov, det andra såsom tilläggsprov. För det senare ställas anspråken lägre än för det förra. En examinand har frihet att välja antingen riksmål eller landsmål för huvudprovet. Friheten har så utnyttjats, att cirka 94 procent välja riksmål och cirka 6 procent landsmål för huvudprovet.

Riktlinjerna för de skriftliga provens karaktär äro ganska detaljerade, särskilt i fråga om de humanistiska ämnena. Beträffande de två modersmålsproven föreskrives, att examinanden skall kunna hämta stoff från det kunskaps- och föreställningsområde, som dels skolans undervisning, dels livet må ha öppnat för honom. En av uppgifterna brukar ha ett rent historiskt innehåll. Provet i tyska kan antingen bestå i att examinanden återger en på tyska författad text av historiskt berättande innehåll, som uppläses två gånger, eller att han översätter ett lättare stycke från norska till tyska. Återgivningsprovet skall omfatta på engelsklinjen omkring 350 ord, på de övriga linjerna omkring 300 ord. I engelska, varuti ju skriftlig prövning endast förekommer på engelsklinjen, kräves antingen en framställning på engelska av ett ämne, som är hämtat från den uppgivna kursen, eller en helt fri redogörelse på engelska av en förelagd uppgift av berättande, skildrande eller resonerande karaktär. Provet i latin omfattar en översättning från latin av ett lättare stycke på ungefär $\frac{2}{3}$ oktavsida okänd text. I matematik ges 3 à 4 uppgifter, varav alltid en är av teoretisk natur. Dessutom ges på särskild prövningsdag en uppgift i beskrivande geometri för reallinjens elever. I fysik ges 3 uppgifter, härav en mera teoretiskt inriktad. Vid skrivningarna användas inga hjälpmedel med undantag av matematiska tabeller vid de matematiska och fysikaliska proven. Tiden för varje prov är 5 timmar, vartill läggas 15 minuter för examinanden att å ett omslag till provet, den s. k. namnsedeln, skriva sitt namn samt de två första och de två sista raderna av provet.

Namnsedelns uppgift är att bevara fullständig anonymitet under bedömningen. Lärarna vid den skola, där skrivningen äger rum, få nämligen icke själva se eller bedöma proven. Dessa insändas i förseglat konvolut efter respektive prövnings slut till undervisningsrådet. Skrivningarna jämte medföljande namnsedlar numreras omedelbart efter ankomsten på undervisningsrådets expedition. Skrivningarna utsändas sedan till en censor i och för bedömning, medan namnsedlarna stanna hos undervisningsrådet. Varje skriptum bedömes av två censorer, vilka arbeta fullständigt oberoende av varandra. Sedan den förste censorn fullgjort sin granskning, översändas skripta till den andre censorn och från honom till undervisningsrådet. För att icke den andre censorn skall vid sin bedömning påverkas av den förste,

göras inga anteckningar eller felmarkeringar i de granskade proven. Att proven icke rättas innebär för övrigt en avsevärd arbetsbesparing. I år voro 92 censorer från alla rikets läroverk utsedda för den skriftliga censuren. Man tillser vid fördelningen av proven bland censorerna, att anonymiteten upprätthålles. Censorn har endast abiturientens nummer att gå efter. Hans namn eller skola är censorn obekant, likaså om han är pojke eller flicka, om han är ett läroverks elev eller privatist.

Efter det att censorerna verkställt sin granskning och avgivit sina vitsord var för sig, samlas de till ett gemensamt sammanträde i Oslo, då deras vitsord konfronteras med varandra. I år försiggick denna s. k. fellescensur den 17—19 juni. Först mötas härvid alla censorer i varje ämne till ett gemensamt sammanträde, där spörsmål av mera principiell natur dryftas, åsyftande att åvägabringa så vitt möjligt likformighet över hela linjen. Därpå övergår man till ämnescensur gruppvis. I det flertal fall, då censorernas vitsord överensstämman, är ju saken klar. Är detta däremot icke fallet, söka censorerna att komma till gemensamt vitsord, varvid den allmänna karakteristik av provet, som de förutom vitsordet ha noterat, utnyttjas. I censorsinstruktionen rekommenderas nämligen censor att vid sidan av vitsordet ge ett allmänt omdöme om provet såsom motivering för betygssättningen. I alla de fall, där enligt censorns mening betyget står och väger i ena eller andra riktningen, bör detta särskilt anmärkas. Om en större avvikelse föreligger mellan de två censorernas vitsord, kan det bli nödvändigt att genomgå provet på nytt, för att överensstämmelse skall ernås. I övrigt föreskrives, att om de två censorernas betyg ha angränsande plats på betygsskalan, och båda censorernas vitsord äro försedda med plus, bör det högre vitsordet gälla; äro bådas vitsord givna i underkant, bör det lägre vitsordet gälla. Om blott den ene censorns vitsord har försetts med plus, medan den andres betecknats med normalgrad, bör betyget gå upp, i motsatt fall ned. Kunna censorerna icke enas, tillkallas en tredje censor, som faller avgörandet. Denne tredje censor bör dock icke i förväg göras underkunnig om de två ordinarie censorernas skiljaktiga betyg.

Sedan vitsorden införts på vederbörande abiturients nummer men före det att namnsedlarna öppnats, genomgå censorerna de kuggades betyg än en gång för att se, om något resultat väcker betänklighet. I så fall diskuteras vederbörande examinands ställning ånyo. Ha vitsorden för honom givits med tvekan eller under meningsskiljaktighet censorerna emellan, kunna dessa vitsord underkastas en sista justering, medförande examinandens godkännande. Först när detta skett, brytas namnsedlarna och införas examinandernas namn i betygstabellerna. Resultaten telegraferas till avlägset belägna skolor; skolor som ligga närmare huvudstaden få dem per post, och skolorna i Oslo hämta själva betygen.

Beträffande de humanistiska ämnena har undervisningsrådet till censo-

rernas vägledning utarbetat vissa korta, generella direktiv. Så t. ex. heter det om modersmålsproven, att man ej bör lägga vikt på detaljerad fackkunskap utan på examinandens mogenhet i allmänhet och på hans förmåga att behandla uppgiften på ett med hänsyn till språk och form tillfredsställande sätt. Ehuru uppsatserna således icke skola bedömas såsom kunskapsprov, fordras det dock, att de skola ha ett i det väsentliga korrekt och någorlunda fylligt innehåll. En uppsats kan därför ej godkännas, om den röjer så grov okunnighet om det väsentliga, att den på grund därav bör anses förfelad, trots att språkbehandlingen är oklanderlig. Om provet i engelska heter det, att man skall fästa stort avseende vid helhetsintrycket. Därest provet i sin helhet visar språklig skicklighet, så böra icke tillfälligtvis förekommande grammatiska eller sakliga fel tilläggas synnerlig vikt. Dock gäller här liksom vid det norska provet, att framställningen bör vara sammanhängande och icke avslöja fullständig okunnighet i det förelagda ämnet.

En fråga, som omedelbart inställer sig, när man tar bedömningen av de skriftliga proven i betraktande, är, hur denna bedömning överensstämmer med lärarnas, på längre bekantskap med lärjungarna grundade omdöme om deras prestationsförmåga. För att få den frågan besvarad har man sedan tre år tillbaka infordrat förhandsbetyg från lärarna i de olika ämnena. Statistiska undersökningar ha visat, att i cirka 67 procent resultatet av de skriftliga proven överensstämmer med dessa förhandsbetyg, medan i cirka 18 procent skrivningsresultatet är bättre och i cirka 15 procent sämre än vad lärarnas förväntningar givit vid handen.

Muntlig prövning förekommer numera som sagt i endast ett ämne. Eleven får veta två dygn i förväg, i vilket ämne han skall förhöras. Examinator är vederbörande elevs lärare med en läroverkslärare, helst från annan skola, som censor. Icke förrän examinator kommit in i examensrummet, vet han vilket område provet skall gälla. Det bestämmes av censor. Det är också han, som efter underhandling med läraren fastställer betyget i det examinerade ämnet. I varje examensgrupp är det sex elever. Dessa inkallas en och en och förhöras vardera omkring 20 minuter. Undervisningsrådet, som fastställer examensämnet, brukar tillse, att de olika examensgrupperna i en klass förhöras i olika ämnen.

I examensstadgan är föreskrivet, att före den muntliga prövningen förhandsbetyg skall avgivas. I de ämnen, varuti prövning ej förekommer, utgör detta på förhand avgivna vitsord samtidigt examensbetyg. Statistiska undersökningar ha ådagalagt, att cirka 70 procent av eleverna få samma examensbetyg som förhandsvitsordet, och att i 12 procent av fallen betyget sänkes vid examen, medan det i 18 procent höjes.

För elever, som utexaminerats från godkänt handelsgymnasium eller från folkskollärarseminarium, medges vissa lättnader i privatistpröv-

ningen. Det torde vara onödigt att närmare ingå därpå eller att redogöra för de skilda typer av blanketter, som användas vid organisationen av artium. I fråga om privatisterna skola anmälningsblanketterna vara försedda med kontrollerat passfotografi.

I vissa ämnen avslutas undervisningen redan före det sista läsåret. I dessa ämnen provas eleverna enligt samma ordning som beträffande dem, vilka avslutas först sista året. Två år före artium avslutas sålunda på alla gymnasielinjer kemi med fysiologi, på real- och latinlinjerna Norges geografi samt för grekerna undervisningen i engelska. Ett år före artium avslutas på real- och latinlinjerna tyska, på engelsk- och latinlinjerna matematik och på engelsklinjen Norges geografi.

I Norge ges fortfarande ett huvudbetyg, alldeles som fallet förr var i Sverige. Uträkningen härav liksom reglerna för godkänd examen äro en ganska omständlig procedur. Följande betyg förekomma (efter varje betyg anföres dess officiella förkortning och talvärde):

Särdeles tilfredsstillende	S. tf. + 4
Meget >	M. tf. + 3
Tilfredsstillende	Tf. + 2
Nogenlunde tilfredsstillende	Ng. tf. + 1
Mätelig (förkortas ej)	— 2
Ikke tilfredsstillende	Ik. tf. — 3.

I muntlig examen och i gymnastik förekomma ej S. tf eller Mätelig.

Huvudbetygen äro: Särdeles tilfredsstillende, Meget tilfredsstillende, Tilfredsstillende, Nogenlunde tilfredsstillende.

En examinand har godkänts i de skriftliga proven, när intet av hans betyg i skrivningsämnena är under Ng. tf. En examinand på reallinjen kan dock ha bestått prövningen, om han har betyget Mätelig i tyska, och lika så en examinand på engelsk- eller latinlinjerna, om han har Mätelig i matematik, förutsatt dock i alla dessa fall, att betyget i ett annat skrivningsämne är minst Tf. En examinand har möjlighet att undergå förnyad skriftlig prövning i oktober, om han har Mätelig i en linjes huvudämne och minst två Tf eller ett M. tf.

Beträffande den muntliga prövningen gäller, att en examinand kan få undergå förnyad examen, om han i ett ämne har fått Ik. tf. Är ämnet ett sådant, som avslutas två eller ett år före avslutningsprövningen, försiggår den förnyade examen i oktober, eljes i december.

Uträkningen av huvudbetyget tillgår så, att varje betygs talvärde multipliceras med ett viktaltal, som är olika för samma ämnen på de olika linjerna. Vikttalen framgå av efterföljande tabell:

Tabell 34.

	Reallinj.	Engelsklinj.	Latinlinj.	Greker
Norsk huvudstil	2	2	2	2
» tilläggstil	1	1	1	1
Tysk skrivning	1	2	2	—
Engelsk »	—	3	—	—
Latinsk »	—	—	3	3
Fysikalisk »	2	—	—	—
Matemat. »	3	1	1	1
Norska	2	2	2	2
Tyska	1	2	1	1
Engelska	1	3	1	1
Latin	—	—	3	3
Grekiska	—	—	—	3
Franska	2	2	2	1
Historia	2	3	3	3
Norges geogr.	1	1	1	1
Matemat. »	1	—	—	—
Kemi	1	1	1	1
Biologi	1	1	1	1
Fysik	2	—	—	—
Matematik	2	1	1	1
Summa viktal	25	25	25	25

En examinands huvudbetyg blir: S. tf., när poängsumman, som fås då de multiplicerade betygstalvärdena adderas, är minst 3 gånger viktssumman och intet enda betyg är under M.tf. för något skriftligt prov eller under Tf. för något muntligt prov; M. tf., när poängsumman är minst $2\frac{2}{5}$ gånger viktssumman och intet enda betyg är under Ng.tf.; Tf., när poängsumman är minst $1\frac{3}{5}$ gånger viktssumman; Ng. tf., när poängsumman är lägre än förutnämnda tal och prövningen ändock är godkänd. För godkänd erfordras: 1) att summan av betygens talvärden är minst 2 större än antalet betyg, 2) att intet betyg i muntlig examen eller i gymnastik är lägre än Ng.tf.

Till sist några ekonomiska synpunkter på den norska studentexamen. Examen finansieras genom examinandernas avgifter. Examensavgiften är för varje examinand 60 kronor; från denna kan dock befrielse lämnas i ömmande fall. Honoraret för varje censor vid den skriftliga prövningen är hädanefter 2 kronor per skriptum. Varje censor tilldelas omkring 200 examinander (eftersom det är två modersmålskripta, får varje modersmåls-censor behandla 400 skripta). Honoraret för en modersmåls-censor är sålunda omkring 800 kronor, för annan censor omkring 400 kronor. Härtill kommer honorar för fellelescensuren om 12 kronor per dag, jämte rese- och vivreersättning. Honoraret för censor vid den muntliga prövningen och för

examinator vid privatistprövningen är 18 kronor per examination om en dubbeltimme.

En redogörelse för artium skulle ej vara fullständig, om där ej också upptoges den kritik, som riktats mot examen. Med anledning härav kommer en norsk examenskommitté att tillsättas inom den närmaste tiden. Kritiken har väsentligen kommit från lärarnas håll. Man önskar bl. a., att vid betygssättningen av de skriftliga proven större hänsyn skall tagas till lärarnas förhandsbedömning av eleverna. Man vill, att varje prov alltid skall granskas av 3 censorer, såsom förhållandet var före år 1932, då antalet censorer av ekonomiska skäl inskränktes från 3 till 2. Man begär slutligen, att den censurerade muntliga prövningen skall omfatta ett större antal ämnen.

Vid den närmare utformningen av ovanstående önskemål har man ansett det lämpligt, att lärarens förhandsbetyg blir avgörande, då censorerna äro i tvivel om det riktiga betyget. I övrigt menar man, att vid det slutliga fastställandet av examensbetyget för skriftlig framställning alltid enligt vissa regler hänsyn skall tagas till lärarens förhandsomdöme. Vad angår den muntliga prövningen, vill man helst ha examen i alla ämnen med eller utan censorer. Till två eller tre ämnen för varje elev kunde, menar man, utnämnas censorer från främmande håll, för de övriga ämnena kunde det räcka med censur av en bland skolans egna lärare, mot en rimlig ersättning per elev. Man vill icke avskaffa hela examen. Man anser det vara till nytta för lärarna att få behålla examensprövningen såsom ett korrektiv på förhandsbedömningen. Man anser det vidare vara av betydelse för ämneslärarna, att de på detta sätt tvingas till samarbete, och för hela undervisningen borde det vara till fördel att examen och årsarbetet fogades intimare samman, såsom fallet skulle bli, om examinationen utvidgades till att omfatta alla ämnen. Vid det slutliga betygets fastställande borde alltid hänsyn tagas till elevernas tidigare prestationer. För elevernas vidkommande skulle en sådan anordning innebära den stora fördelen, att tur eller otur, lärarnas sympatier eller antipatier i så hög grad eliminerades, att examensnervositeten delvis förlorade sin bakgrund. Examen skulle ej längre vara en farlig eventualitet, ett lotterispel i fråga om ett enda ämne utan den organiska avslutningen på skolarbetet.

Men frågan har ej blott en subjektiv sida, som angår lärare, elever och deras föräldrar. Även samhället har här ett intresse att bevaka. Skolan skall dugliggöra sina elever för livet, och livet kräver ständigt, att man i en viss situation kan visa, vad man duger till. Det är något som examen bör kunna belysa. Men vid sidan härav är det ofta av vikt att veta, vad en människa kan prestera under längre tids planmässigt arbete. Värdesättningen härav uttryckes i respektive lärarens förhandsbetyg. Examen bör vara sådan, att den icke hindrar men stödjer skolans dagliga gärning. Den bör också i görligaste mån verka på ett rättvist sätt.

Ungefärligen på ovanstående sätt kan man sammanfatta de norska läroverkslärarnas önskemål beträffande en reform av artium. Härtill kommer ett annat önskemål, som dock endast har ett nationellt intresse, nämligen att den muntliga examen, med början i de ämnen, som skola censureras av läroverkets egna lärare, måtte följa omedelbart på den skriftliga prövningen. Detta för att förhindra den s. k. russetidens excesser. En norsk abiturient, den s. k. russen, upplever en mycket våldsam period under russetiden från 17 maj—22 juni med ett överflöd av fester och upptåg i russe-dräktens utstyrsel, till skada för studiet arbetet — och till men för föräldrarnas kassa.

Det torde också böra omnämnas, att de norska studenterna äro alldeles för många. Förut omnämndes, att antalet abiturienter i år var 2 665. Härav kuggades i de skriftliga proven 174. Kuggningsprocenten i den muntliga prövningen är mycket ringa. Om vi skapade ett proportionsvis lika stort antal studenter, skulle siffran här hemma stiga till ungefärligen 5 000 nybakade studenter om året.

Ehuru universitetet eller fackhögskolorna ej medverka vid kontrollen av artium, godtaga de likväl de vid examen givna vitsorden. I de fall, där antalet inträdessökande vid högskolorna är större än det antal, som kan beredas plats, sker uttagningen med ledning av de graderade studentbetygen.

Danmark.

Det danska gymnasiet vilar på en fyraårig mellanskola och är treårigt. Det har tre linjer med fasta ämnen, av vilka vissa avslutas i den andra årsklassen; dessa ämnen äro här nedan utmärkta med *. Linjerna och deras ämnen äro följande:

1) den klassiska linjen: religion, danska, *engelska eller *tyska eller *båda, franska, latin, grekiska, historia, *geografi med fysik och kemi, biologi och fysiologi (ett ämne, som läses endast sista året), *matematik;

2) den nyspråkliga linjen: religion, danska, engelska, tyska, franska, latin, »oldtidskunskap», historia, *geografi med fysik och kemi, biologi och fysiologi (som ovan), *matematik;

3) den matematisk-naturvetenskapliga linjen: religion, danska, *engelska eller *tyska eller *båda, franska, historia, »oldtidskunskap», *geografi, biologi och fysiologi, fysik, kemi, matematik.

I de ämnen, som avslutas i andra årsklassen, äger från och med innevarande år slutexamen rum i samma former som de, vilka tillämpas i studentexamen. Denna är således i realiteten delad i två avdelningar, en vid slutet av andra och en vid slutet av tredje gymnasieåret.

För att rätt förstå det danska examenssystemet är det nödvändigt att känna den en gång av H. C. Ørsted uppställda betygsskalan, i vilken bety-

gen omräknas i siffror. Den meddelas här efter en av skolan utsänd tryckt redogörelse avsedd till föräldrarnas handledning. Förkortningarna betyda: ug = udmärket godt, mg = meget godt, g = godt, tg = temmelig godt, mdl = maadelig, slet (förkortas icke).

Ifølge Kgl. Anordning af 23. Juni 1919 gælder følgende för Karaktergivning og Censur ved de højere Almenskolors Eksaminer.

Enhver Bedømmelse skal udtrykkes ved en af følgende Karakterer:

ug = 8, ug — = $7 \frac{2}{3}$, mg + = $7 \frac{1}{3}$, mg = 7, mg — = $6 \frac{1}{3}$, g + = $5 \frac{2}{3}$, g = 5, g — = $3 \frac{2}{3}$, tg + = $2 \frac{1}{3}$, tg = 1, tg — = $-1 \frac{2}{3}$, mdl + = $-4 \frac{1}{3}$, mdl = -7, mdl — = $-12 \frac{1}{3}$, slet + = $-17 \frac{2}{3}$, slet = -23.

Der gives 2 Arter af Bedømmelser: Aarskarakterer og Eksamenskarakterer.

Aarskarakterer gives i alla Fag (undtagen i Religion), samt for Orden med skriftlige Arbejder;¹ de fremkommer derved, at Faglæreren i December og Marts giver en Terminskarakter, der udtrykker en foreløbig Bedømmelse af Elevens Standpunkt. Under Hensyntagen til de to Terminskarakterer gives ved Undervisningens Ophør en Aarskarakter, der udtrykker Lærerens endelige Bedømmelse af Elevens Standpunkt.

Eksamenskarakterer gives i alla Fag (med undtagelse af Religion, Gymnastik og Sang), samt i Orden med skriftlige Eksamensarbejder.¹

Til at bestaa en afsluttende Eksamen kræves at den paagældende Eksaminand skal have opnaaet et Middeltal saavel af Aarskarakterer som af Eksamenskarakterer af mindst 3.75 for Mellemskoleeksamens, 4.00 for Realeksamens og 4.25 för Studentereksamens Vedkommende.

Skolen afgør, om den vil opflytte Elever med bestaaet Msk-eks. i Realklassen og i 1. Gymnasieklasse; dog kræves der, for at en Elev kan opflyttes i R 1., at han har bestaaet Msk.eks. med mindst 4.5 som Eksamensresultat, og for at en Elev kan opflyttes i 1. G., at han ved Msk.eks. har opnaaet mindst 5.67 som Eksamensresultat og mindst 5.67 som Gennemsnit af samtlige Aars- og Eksamenskarakterer i Fagene Dansk Stil og — alt eftersom han skal gaa ad den kl. spr., den nyspr. eller den mat. Linie — henholdsvis Latin og Fortsættelsessproget, Engelsk eller Tysk (den kl.spr. Linie) Engelsk og Tysk (den nyspr. Linie), Matematik og Naturlære (den mat. Linie).

Denna betygsskala är för närvarande ganska omstridd i Danmark. Grundtanken i den är, att det behövs två goda prestationer för att uppväga en dålig. Huvudinvändningen, att den är alltför differentierad, är blott skenbar. Förhållandet är, att gymnasierna hålla på den Ørstedtska betygsskalan, mellanskolan däremot vill avskaffa den. Anledningen härtill har benämnts ett »Valutaspørgsmaal». Betygens omräkning i siffror förlänar onekligen systemet något mekaniskt, men å andra sidan befriar det från de verkliga svårigheter, som uppstå med vårt system, i vilket slutomdömet kan komma att bero av ett betyg, som genom ett minus eller ett frågetecken be-

¹ Detta betyg, vilket gäller den ordentlighet och prydlighet, med vilken skripta utföras, sammanräknas från samtliga skrivvännen och inräknas i slutresultatet. Dessutom finnas naturligtvis vanliga betyg på skrivningar.

tecknats som icke fullvärdigt. Plus och minus inverka nämligen på resultatet, därigenom att de omräknas i bråkdelar.

De skriftliga proven äga rum ungefär den 10—15 maj och börja med danska. Uppgifterna för de skriftliga proven givas av en för undervisningsministeriet för detta ändamål tillsatt kommitté under ordförandeskap av undervisningsinspektören; vart och ett av de ämnen, i vilka uppgifter skola givas, är representerat av minst två medlemmar. Uppgifterna godkännas formellt av undervisningsministern. De ämnen, i vilka skriftliga prov förekomma, äro, förutom danska, vilket förekommer på alla linjer, på den klassiska linjen numera två, då till den förut ensamt förekommande översättningen från latin till danska utan lexikon från och med innevarande år lagts även ett översättningsprov med användande av lexikon. På den nyspråkliga linjen vara skrivningarna i fem dagar, då, utom provet i danska, i vartdera tyska och engelska ett översättningsprov till det främmande språket och ett reproduktionsprov föreläggas. På den matematisk-naturvetenskapliga linjen föreläggas utom provet i danska två prov i matematik, vartdera omfattande tre problem, av vilka båda prov den andra dagens äro något svårare än den förstas. Före år 1919 måste de skriftliga proven vara godkända för rätt att undergå muntlig examen. Numera är denna bestämmelse upphävd, och betygen på de skriftliga proven inräknas i den slutliga betygssumman. Betyg på varje skriptum bestämmas av två medlemmar av en av ministeriet på förslag av undervisningsinspektören tillsatt bedömningskommission; elevens lärare har rätt att inom två dagar, efter det resultatet delgivits honom, ingå till bedömarna med motiverade föreställningar, till vilka dessa taga den hänsyn, som synes dem skälig; de kunna eventuellt ändra betyget. Åtnöjer sig läraren ej med deras beslut, kan han klaga hos ministeriet, som då utnämner två främmande »Opænd» för att avgiva den slutliga bedömningen; detta är sällsynt.

Muntlig examen förrättas i juni före terminens slut och räcker i sammanlagt ungefär tre veckor. För att övervaka examen tillsätts censorer. Dessa äro dels av ministeriet på förslag av undervisningsinspektören utsedda, »främmande» censorer, dels »egna», av skolan själv utsedda; dessa måste emellertid godkännas av undervisningsinspektören. I praxis äro de lärare vid samma skola, vid vilken examen äger rum. Då det särskilt vid en mindre skola kan uppstå svårigheter att finna en lämplig medbedömare, skriver undervisningsinspektören och frågar skolan, i vilka ämnen den har egna censorer att tillgå. Han bestämmer, i vilka ämnen »främmande» censorer skola utsändas till varje skola. Censorerna äro fackmän i det ämne, i vilket de övervaka examen; de äro vanligen läroverkslärare, endast ett par professorer finnas bland dem. Censorerna uppträda således alltid enkla, icke i grupp.

Omkring den 1 juni tillställer undervisningsinspektören skolorna ett schema, i vilket det meddelas, vilken dag den ene eller andre »främmande» censorn infinner sig, varigenom dagarna fastläggas för varje examen i det ämne, som vederbörande censor representerar. I övrigt, d. v. s. beträffande »egna» censorer, får skolan ordna examensschemat själv med undervisningsinspektörens godkännande. Examensordningen meddelas eleverna snarast möjligt. Examen äger rum i alla ämnen. I regel uppgives till studentexamen blott ett urval av den lästa kursen, t. ex. i grekiska 2 000 vers av de föreskrivna 3 000. I praxis lämnas en eller två dagars mellanrum mellan examination i varje särskilt ämne. Förhöret är en allvarlig examination. Det förrättas med en elev i sänder, och tiden varierar från ungefär en kvart till omkring en halv timme allt efter ämnets beskaffenhet. Censor bestämmer, i vilka delar av ämnet förhöret skall äga rum; han får icke ingripa i förhöret eller själv övertaga det, men har lov att ställa frågor genom examinatorn. Examen är offentlig, men i praxis infinna sig inga åhörare.

Betyg bestämmas av lärare och censor gemensamt. Om meningsskiljaktighet uppstår mellan dem, tager man ett medeltal. Om t. ex. en av de båda föreslår $mg = 7$, den andre $ug - = 7\frac{2}{3}$, blir resultatet $7\frac{1}{3}$. Om ett medeltal icke kan tagas, är censorns mening utslagsgivande; t. ex. om censor föreslår $mg = 7$, läraren $mg + = 7\frac{1}{3}$, blir resultatet 7, och om förhållandet är omvänt, blir det $7\frac{1}{3}$.

För att studentexamen skall vara godkänd, kräves ett medeltal av 4.25. Medeltalet erhålles genom att sammanlägga 1) betygen i den muntliga studentexamen, 2) i den skriftliga studentexamen, 3) årsbetygen (om de sistnämnda se vad som förut sagts). Därigenom att så många faktorer sammanläggas som grundval för slutresultatet, är det sörjt för att ett tillfälligt misslyckande icke behöver spolia examina och för att förtjänster i ett eller några ämnen kunna uppväga brister i andra. Svåra brister i ett ämne neddraga emellertid avsevärt slutresultatet, då minussiffrorna äro höga. Betyget Slet torde knappast förekomma; $mg -$ och $g +$ torde vara vanligast i den skriftliga examen, i den muntliga ligga siffrorna genomsnittligt något högre.

Undervisningsinspektören har s. k. »faglige Medhjælpere» (konsulenter), vilka för varje ämne utses bland lärarna. De resa omkring under året och inspektera skolorna, var och en i sitt ämne. De ha särskild betydelse för präparander (provårskandidater), vilka kunna finnas vid alla läroverk, och för yngre lärares befordran. De användas speciellt som censorer och äro normalt medbedömare av de skriftliga proven. De äro inalles nio för gymnasierna. De äro dugliga lärare, som ha stort anseende. De konferera med lärarna och avgiva rapporter till undervisningsinspektören, som också själv inspekterar i förekommande fall. Lärarna äro icke oavsättliga.

Statliga och privata läroverk äro likställda med avseende på student-

examen, bortsett från att av undervisningsinspektören godkända, utomstående vakthavande jämte skolans lärare skola övervaka de skriftliga proven vid icke-statliga skolor. Kontrollen över de privata läroverken utövas dels genom inspektion, dels genom studentexamen. Rektor för en privat-skola utnämnes endast med undervisningsministerns godkännande och erhåller examensrätt för sig personligen för en tid av tre eller fem år av ministeriet på förslag av undervisningsinspektören. Detsamma gäller de kommunala gymnasierna.

Det finnes dessutom i Danmark s. k. Kursus, varmed menas en vanligen tvåårig, regelmässig undervisning för äldre, t. ex. folkskollärare och kontorsfolk, vilken ofta har formen av en aftonskola. Dessa Kursus, vilka endast finnas i Köpenhamn och Aarhus, ha emellertid på grund av tillströmningen till gymnasierna mer än önskligt är utvecklat sig till skolor även för unga människor i gymnasieåldern. De anses för ett slags studentfabriker. De ha erhållit rätt att själva anställa examen, vilken förrättas av lärarna men i närvaro av en av undervisningsministeriet tillsatt examenskommission. Denna kommission avhåller också vid Köpenhamns universitet studentexamen med privatister.

Det torde förtjäna påpekas, att vid Gymnasielærernes aarsmøde i Köpenhamn den 18 oktober 1937 av undervisningsinspektören Dr Højberg-Christensen väcktes förslag om att de skriftliga proven skulle komma något tidigare än nu, samt att ordnad klassundervisning skulle under cirka fjorton dagar förekomma mellan de skriftliga och muntliga proven. Sistnämnda prov förutsattes vara förlagda till den 7—23 juni. Vidare påyrkades av samme förslagsställare, att muntliga prov endast skulle verkställas i de ämnen, för vilka »främmande» censorer utskickats av gymnasieinspektionen. Censur genom »egna» censorer skulle sålunda upphöra. I de ämnen, i vilka muntliga prov icke förekomme, skulle årsbetygen samtidigt utgöra studentbetyg. Förslaget vann en överväldigande majoritet bland de danska gymnasielärarna och kommer sannolikt också att därför genomföras.

Avlagd studentexamen berättigar utan vidare till inträde vid landets två universitet och tandläkarinstitutet. I fråga om det sistnämnda har emellertid en kommitté 1936 föreslagit, att komplettering i latin och ett modernt språk skall krävas av studenter på matematisk-naturvetenskapliga linjen. Studentexamen på denna linje ger tillträde till Polyteknisk Læreanstalt, medan studenter från klassiska och nyspråkliga linjerna ha att undergå särskild inträdesexamen. För tillträde till farmaceutisk utbildning kräves av dem ett kompletteringsprov. Där på grund av utrymmesbrist vid fackhögskolorna en begränsning av elevantalet måste ske, verkställs denna med ledning av de graderade studentbetygen.

Det stigande studentantalet har givit anledning till en 1935 påbörjad utredning om möjligheten att på ett naturligt och kvalifikationsmässigt sätt begränsa detsamma.

Finland.

De former, varunder studentexamen avlägges i Finland, kunna sägas i huvudsak ha tillkommit genom förordningen av den 11 januari 1874, men de ha genom följande reformer och särskilt genom förordningen av den 15 december 1919 undergått åtskilliga förändringar. Före 1874, då mellan-skolan och gymnasiet ännu icke blivit förenade till en gemensam »lärdoms-skola», ägde ingen kontrollerande slutprövning rum. Eleverna fingo ett avgångsbetyg och avlade före inskrivningen vid högskolan en inträdesexamen till densamma. Den vid nämnda tidpunkt införda studentexamen omfattade fyra skriftliga prov, utdelade och bedömda av en av universitetslärare sammansatt nämnd, tentamina på skolkursen vid läroverket, men därjämte även en muntlig examen vid universitetet inför dess lärare. Möjlighet att undergå förnyat prov efter kuggningar (»repulser») tillkom 1893. De muntliga förhören vid universitetet avskaffades först efter Finlands självständighetsförklaring.

Den nya ordning, som fastställdes 1919 och som alltjämt är gällande, har sin tyngdpunkt i de *skriftliga* proven. Dessa omfatta dels, liksom förut, tre språkliga och ett matematiskt prov, dels numera även ett »realprov».

De förstnämnda skrivningarna äro: en uppsats på modersmålet, en översättning från det andra inhemska språket (svenska vid finskspråkiga, finska vid svenskspråkiga läroverk) till undervisningsspråket, en översättning från latin till undervisningsspråket vid de klassiska lyceerna, eller vid övriga läroverk av prov i tyska, franska eller engelska, alternativt efter elevens eget val. Detta senare prov omfattar dubbeltexter: en översättning *till* undervisningsspråket samt därjämte en kort och »helt lätt» översättning *från* undervisningsspråket till det av eleven valda främmande språket. I matematik fordras tillfredsställande behandling av minst tre uppgifter.

Det för den finska studentexamen egendomliga realprovet är ett skriftligt tentamensprov på vissa delar av de i högsta klassen representerade skolkurserna. Till elevens besvarande framställes ett antal frågor inom följande ämnesgrupper: 1) religion och kyrkohistoria samt filosofiens grunder, 2) historia och samhällslära, 3) fysik och kemi, 4) zoologi, botanik och geografi samt 5) nationalekonomi och lanthushållning berörande ämnen. Av dessa frågor böra »högst tio och åtminstone tre till minst två olika ämnesgrupper hörande frågor tillfredsställande eller ock två till samma ämnesgrupp hörande synnerligen förtjänstfullt behandlas».

Såsom belysande exempel på frågornas art avtryckas här uppgifterna för vårterminen 1937.

- I. 1. Augustini väg till kristendomen.
 2. I vilka avseenden beredde humanismen vägen för reformationen?
 3. Runebergs och Stenbäcks uppfattning om pietismen.
 4. Prästens ställning inom kyrkan enligt romersk-katolsk och luthersk uppfattning.
 5. *Antingen* a) Lockes kunskapsteori, *eller* b) Den mekaniska och den teleologiska världsförklaringen.
- II. 1. Det romerska krigsväsendets utveckling.
 2. Orsakerna till det frankiska rikets förfall efter Karl den stores tid.
 3. Skolor och universitet under medeltiden.
 4. Vilka följder medförde trettioåriga kriget för Tyskland?
 5. Samhällsförhållandena i Frankrike vid tiden för den stora revolutionens utbrott.
 6. Hur uppstod det nuvarande konungariket Italien?
 7. Böndernas ställning i Finland på 1600-talet.
 8. Vad vet Ni om myntenheterna i Finland på 1800-talet?
 9. Underrättelseväsendets utveckling från början av 1800-talet.
- III. 1. Fysiska pendeln och dess användning. Reversionspendeln.
 2. Den fortskridande transversala och longitudinala vågrörelsen.
 3. I vilka energiformer kan solstrålarnas energi på jorden övergå? Redogör för några sådana energiförvandlingar.
 4. Vad vet Ni om ångbildningen?
 5. Strålningen från radioaktiva ämnen.
 6. Kvävet och dess viktigaste kemiska föreningar.
- IV. 1. Nakenfröiga och gömfröiga växter jämförda med varandra.
 2. Fjärilarnas byggnad och levnadssätt samt betydelse för människan.
 3. Redogör för Linnés och Darwins uppfattning om arternas uppkomst.
 4. Vad menas med enzymer, vitaminer och hormoner, och vad vet Ni om deras betydelse?
 5. I vilken utsträckning äro de europeiska staternas nuvarande gränser naturliga?
 6. Huru ha dalarna uppkommit och vilka daltyper kan man särskilja?
- V. 1. Prisbildningen vid fri konkurrens.
 2. Lagen om den avtagande produktiviteten.

Begränsningen till högst tio besvarade frågor har efteråt införts i stadgan sedan det visat sig, att vissa elever strävat att besvara så många frågor som möjligt för att få den sammanlagda poängsumman höjd, vilket lett till förfång för de avgivna svarens kvalitet. Även om, såsom framgår av det ovan anförda, det fordrade minimiantalet besvarade frågor i realprovet är mycket moderat, har dock denna prövningsform varit utsatt för stark kritik och stått i centrum för den diskussion om en eventuell reform av studentexamen som på senare tid förts i Finland. Systemet påminner i någon mån om vad i de svenska läroverksklasserna stundom praktiseras under den gängse benämningen »lappskrivningar». Om det också vid närmare påseende kan erkännas verka mindre avskräckande, än den utomstående från början föreställt sig, så lär det icke kunna förnekas, att det innebär en

pressning till minnesplugg, ett tvång till samtidigt mobiliserande av minneskunskaper i en rad olika fack, d. v. s. just sådana verkningar, som man gärna vill se eliminerade från skolarbetet och dess avslutning.

Vid utarbetandet av de skriftliga proven få några skriftliga hjälpmedel icke begagnas, förutom vid matematikprovet, där logaritmtabeller äro tillåtna. Tiden för varje prov är sex timmar.

De skriftliga proven granskas och bedömas förberedelsevis med understrykande av felen av skolans vederbörande ämneslärare. Vid konferens med högsta klassens lärare kunna dessa till protokollet avgiva utlåtanden om de särskilda eleverna.

Det slutliga bedömandet liksom ledningen och anordnandet av de skriftliga proven ligger i händerna på en särskild *studentexamensnämnd*, som årligen tillsättes i början av vårterminen och består av en ordförande jämte »nödigt antal» universitetslärare, vilka utses av konsistorium, ävensom av högst fyra medlemmar, utsedda av den centrala skolmyndigheten — skolstyrelsen — bland skolråden (motsvarande de svenska undervisningsråden) vid dess läroverksavdelning eller bland andra med skolförhållandena väl förtrogna personer. Examensnämndens lokaler äro förlagda till universitetet. Utöver själva befattningen med de skriftliga proven äger nämnden rätt att inhämta de upplysningar den finner nödiga såväl om förhållandena inom skolorna i allmänhet som angående eleverna i högsta klassen. Sedan skrivningarna insänts till nämnden med biläggande av lärarnas vitsord samt det ovannämnda protokollet, granskas och bedömas de av nämnden. De härvid använda vitsorden äro: berömligt, med beröm godkänt, godkänt och underkänt. Om en elev blivit underkänd i något skriftligt prov, med undantag för provet i modersmålet, kan han likväl av examensnämnden förklaras godkänd i de skriftliga proven, såvida nämnden på grund av de övriga proven och om vederbörande elev erhållna upplysningar »prövar honom innehava nödig mogenhet». Examinander, som underkänts i skrivproven under vårterminen, kunna undergå förnyad prövning under följande september månad. I ämne, där redan godkänd skrivning föreligger, behöver nytt prov icke avläggas. Den som icke vid tvenne på varandra följande skrivprov erhållit godkänt vitsord i samtliga föreskrivna prov, är skyldig att förnya de skriftliga proven i sin helhet. Observeras bör, att de muntliga förhören kunna av eleverna genomgå oberoende av hur deras skriftliga prov utfallit.

Den *muntliga* delen av studentexamen är i Finland helt och hållet läroverkens egen angelägenhet, och examensnämnden tager ingen befattning med deras anordning eller bedömande. Under loppet av vårterminen anordnas i de olika läroämnena i högsta klassen muntliga tentamina, i vilka samtliga elever i klassen äro skyldiga att delta. Beträffande deras anordning ha i ett av skolstyrelsen den 29 december 1933 utfärdat cirkulär när-

mare anvisningar givits till kompletterande av stadgans något summariska bestämmelser. Det framgår härav, att läsningen i skolans högsta klass avslutas i slutet av februari, tidigast den 24. Förslag till tentamensordning uppgöres fritt av examinanderna, varefter den granskas och korrigeras vid sammanträde av högsta klassens lärare. Tentamensordningen insändes till skolstyrelsen före den 25 januari, åtföljd av kort motivering för de olika ämnenas placering på de föreslagna dagarna. Tentamina anställas under tiden mellan den 24 februari och den 10 maj. Efter sistnämnda datum få förnyade tentamina anställas i de ämnen, vari vissa elevers kunskaper befunnits svaga. Tentamina böra icke få hopträngas så tätt på varandra, att fara för överansträngning uppstår. Ett ämne kan tenteras i särskilda avdelningar (något som onekligen synes kunna medföra, att tentamensschemat blir starkt belastat). Eleverna pläga vid tentamina fördelas i grupper, men någon föreskrift om ungefärliga antalet elever per grupp har icke utfärdats.

Något censorssystem i egentlig mening i samband med dessa muntliga tentamina existerar icke. Den enda antydning, som formellt givits om något sådant i författningen, är medgivandet för skolstyrelsen att, därest så prövas nödigt, förordna ett eller flera skolråd eller — om medel för ändamålet finnas anvisade — andra sakkunniga att övervaka de muntliga förhören. I sådana fall äga skolråden att i de ämnen, där de äro fackmän, bedöma examinanderna och »efter prövning förordna, att elev skall efter förloppet av viss tid undergå förnyad examen». Denna kontrollmöjlighet har emellertid praktiskt taget stannat på papperet. Man har nöjt sig med den vanliga inspektion, som skolöverstyrelsen utövar vid läroverken. I den pågående diskussionen har dock den tanken framkastats att i samband med ett slopande av realprovet införa någon form av kontroll över de muntliga förhören.

Sedan de muntliga tentamina vid läroverket slutförts, hålla vederbörande ämneslärare under rektors ordförandeskap gemensam »vitsordskonferens». De elever, som härvid från läroverkets sida prövas mogna för fortsatta studier vid högskola, anmälas hos examensnämnden till erhållande av studentexamensbetyg. Om en elev underkänts i något eller några ämnen, kan vitsordskonferensen förordna, att han efter viss tid skall i dem undergå förnyat muntligt prov. Om de muntliga tentamina icke blivit fullgjorda inom förloppet av ett år efter det examinanden godkänts i samtliga skriftliga prov, skola dessa senare i sin helhet förnyas. Om å andra sidan de skriftliga proven icke blivit godkända inom ett år efter det de muntliga förhören slutförts, skola de sistnämnda förnyas.

Intyget över avlagd studentexamen utfärdas, som nyss berördes, av examensnämnden åt de elever, som blivit godkända av lärarna i de muntliga proven och som nämnden för sin del godkänt i de skriftliga proven. De översändas till läroverkens föreståndare och utdelas vid termins avslut-

ningen till vederbörande elever. Vid samma tillfälle erhålla de elever, som avlagt studentexamen, därjämte ett dimissionsbetyg från läroverket. Dessa dubbla betyg kunna antagligen betraktas som en rest av traditionen från den tid, då den med avgångsbetyg försedde abiturienten var skyldig att underkasta sig en särskild inträdesexamen vid högskolan.

Till denna redogörelse må fogas upplysningen, att vid de klassiska lyceerna ett ämne, nämligen naturalhistoria (biologi), avslutas före det sista läsåret och utan att någon prövning däri äger rum.

Beträffande »privatisterna» finnas i Finland inga för dessa särskilt avsedda anordningar. Enligt författningen kan privatelev före den 15 januari inlämna ansökan till föreståndaren för något dimissionsberättigat läroverk om rätt att under vårterminen där avlägga studentexamen. Om ansökan godkännes av föreståndaren och vederbörande lärare, underkastas han samma bestämmelser angående skriftliga och muntliga prov, som gälla för skolans övriga elever. Privatisterna inträda alltså efter den 24 februari bland läroverkets egna examinander — i mån av utrymme med avseende på de skriftliga proven. De få dock endast taga examen vid sådana läroverk, vilkas läroplan motsvarar de av privateleven förut genomgångna kurserna och vilkas undervisningsspråk utgör hans modersmål.

Samma regler, som gälla för studentexamens avläggande och kontrollerande vid de allmänna läroverken, gälla även för motsvarande privata skolor.

Godkänd studentexamen berättigar till direkt inträde vid universitet, teknisk högskola och handelshögskola. Vid urvalet bland inträdessökande till tekniska högskolan fästes avseende vid det allmänna vitsordet i avgångsbetyget från läroverket och det av studentexamensnämnden utfärdade intyget över avlagd studentexamen samt dessutom särskilt vid vitsorden i matematik och fysik. Enligt liknande normer sker urvalet av inträdessökande till handelshögskolorna, som i Finland alla äro privata, och vid vilka endast ett begränsat antal elever kan mottagas.

Som ovan nämnts, har man sedan några år tillbaka i Finland övervägt vissa modifikationer i det nu gällande examenssystemet. I lärdomsskolekommitténs betänkande av den 3 november 1932 föreslogs en reformering av läroverken och i samband därmed en mindre ändring av studentexamen. Enligt den senare skulle emellertid icke själva examenssystemet rubbas, och överhuvud voro de föreslagna ändringarna på denna punkt av underordnad betydelse. Tills vidare ha inga avgöranden i frågan träffats av statsmakterna. Frågan om en begränsning av studentantalet vid universitetet är däremot för närvarande aktuell. En särskild av undervisningsministeriet tillsatt kommitté har dryftat denna fråga och föreslog i sitt betänkande av den 23 november 1935 bland annat vidtagandet av sådana åtgärder, att det

bleve möjligt att begränsa antalet studenter, som önska vinna inträde vid de olika fakulteterna, samt att urvalet måtte ske på grundval av ådaga-lagd förmåga att tillgodogöra sig den fortsatta utbildningen.

Storbritannien.

1. England och Wales.

En jämförelse mellan engelskt och svenskt skol- och examensväsen försvåras genom den mångskiftande karaktären hos de engelska läroanstalterna, vilkas organisation och undervisning icke äro underkastade den mera enhetliga reglering, som i Sverige gör det relativt lätt att erhålla en överblick. I den följande redogörelsen användes uttrycket »läroverk» såsom en motsvarighet till vad man i England och Wales kallar Secondary Schools. Gemensamt för dessa är, att de meddela en allmän (icke fackbetonad) heltidsundervisning åt elever från omkring 11—12 till omkring 18—19 års ålder; men i fråga om finansiering, ledning, historia och social karaktär finns det stora skillnader mellan olika grupper av Secondary Schools. Detta begrepp omfattar å ena sidan de statsunderstödda läroverken för gossar och för flickor, som ledas och delvis bekostas antingen av särskilda styrelser eller av *the Local Education Authorities* (L.E.A.), varmed menas grevskapsråden (County Councils), motsvarande de svenska landstingen, eller också stadsfullmäktige i större städer; dessa fingo genom undervisningsreformen 1902 fullmakt att fungera som centrala skolmyndigheter inom sina respektive områden, en funktion, som de utöva genom särskilt tillsatta undervisningskommittéer. Å andra sidan ingår bland Secondary Schools även en mängd läroverk utan understöd vare sig från statskassan eller Local Education Authorities. Dit höra de stora förnäma privatskolorna, »Public Schools», vilka ekonomiskt sett äro stiftelser av stundom mycket gammalt datum, samt en rad andra enskilda läroanstalter, som mestadels underhållas genom terminsavgifterna.

Någon direkt motsvarighet till den under offentlig kontroll stående slutprövning, som i Sverige kallas studentexamen, finnes icke i det engelska skolväsendet. Man kan emellertid iakttaga vissa överensstämmelser mellan den svenska studentexamen och de två olika avgångsexamina, som finnas vid de engelska läroverken: *the School Certificate Examination* och *the Higher School Certificate Examination*. Den förra, som kan anses ligga ungefär mitt emellan vad vi kalla real- och studentexamen, avlägges i regel vid omkring 16 års ålder och är avsedd att representera resultatet av den allmänbildande uppfostran, som de engelska läroverken giva före det högsta, mera specialiserade stadiet; detta senare stadium finnes icke företrätt vid samtliga Secondary Schools, men undantagen äro numera fåtaliga. Redan nämnda lägre examen kan under vissa betingelser av universiteten godtagas såsom ersättning för de av dessa uppställda proven för inskriv-

ning, *Matriculation*, och kan även ersätta inträdesprov för vissa intellektuella yrkesbanor. Den egentliga slutexamen, Higher School Certificate Examination, har en strängare, mera specialiserad karaktär och är avsedd att avläggas vid 18 (eller 19) års ålder. Den kan alltså närmast sägas motsvara vår studentexamen och berättigar liksom denna till inträde vid universitetet utan särskilt »matrikulations»-prov. Den utgör avslutningen på den tvååriga högre läroverkskurs, som de flesta Secondary Schools tillhandahålla, och som innebär ett mera koncentrerat studium av en viss sammanhängande ämnesgrupp, kombinerat med studiet av ett eller flera andra ämnen — en anordning, som ju erbjuder någon likhet med det nuvarande svenska gymnasiets differentierade stadium med dess »kärnämnen» och tillvalsämnen.

Båda de ovannämnda examina förrättas av åtta »universitetsexamensnämnder» (University Examining Bodies), godkända av undervisningsdepartementet (Board of Education) på rekommendation av ett centralt examensråd (Secondary School Examinations Council), vilket av departementet utsetts för att tillse, att de olika nämndernas examensstandard blir koordinerad och likformig. Enligt senaste bestämmelser, av 1936, skall detta examensråd bestå av en ordförande, 10 representanter för de godkända examensnämnderna, 10 representanter för L.E.A. och 10 representanter för lärarkåren.

Båda examina bestå nästan helt och hållet av *skriftliga* prov. De enda muntliga prov, som förekomma, gälla moderna språk och äro icke överallt obligatoriska. Vissa examensnämnder begära muntligt prov i ett levande språk, varvid prövningen verkställs av en av nämnden utsedd examinerare; men det är icke nödvändigt att ha erhållit godkänt vitsord i detta prov för att få examen godkänd i dess helhet. I regel anställa alla examensnämnderna förhör i de läroämnen (utom fysisk fostran och idrott) som normalt ingå i läroverkets kursplan. I den *lägre* examen pläga de givna examensämnen falla inom fyra huvudgrupper: 1) modersmålet, 2) främmande språk, 3) naturkunskap och matematik, 4) musik, teckning, slöjd och handarbete m. m. Beträffande den *högre* och egentliga slutexamen falla examensämnen vanligen inom följande fyra grupper: 1) klassiska språk och antikens historia, 2) modern engelsk och främmande litteratur, 3) matematik, fysik, kemi, biologi, 4) matematik (specialiserad kurs). Andra mera speciella ämnen, som icke normalt tillhöra läroverkskursen, ha av vissa nämnder med examensrådets tillstånd inlagts på examensschemat. Det står de olika skolorna fritt att i fråga om examensämnen framställa alternativa förslag till de av nämnderna framlagda.

Beträffande frågan om hänsynstagande till lärjungens tidigare ådaga-lagda kunskaper skedde 1921 en ändring i bestämmelserna. Dittills hade det varit obligatoriskt, att föregående skolbetyg skulle framläggas vid School

Certificate Examination. Sedan 1921 har det överlämnats åt examensnämnderna att på eget initiativ göra sig underrättade om lärjungens antecedentia. När 1932 en undersökningskommitté tillsatts av examensrådet för att granska de School Certificate Examinations, som hållits under föregående sommar, befanns det, att endast en av de åtta examensnämnderna begärt framvisande av tidigare skolbetyg, ehuru nämnderna vanligen plägar ge föreskrifter om företeende av dessa betyg. Samma oregelbundenhet i praxis föreligger beträffande den högre avgångsexamen. Visserligen finnas i examensnämndernas reglementen föreskrifter om de tidigare betygens företeende, men icke alla nämnder kräva att så i verkligheten sker. Så snart det gäller tveksamma fall, tagas emellertid alltid de förut avgivna vitsorden i beaktande.

För erhållande av ett godkänt *School Certificate* fordras i stort sett att antingen ha godkänts i en förelagd examensuppgift inom vardera av grupperna 1 och 3 och i två andra uppgifter inom vilken som helst av de fyra grupperna samt att därvid prestera överbetyg, *pass with credit*, i ett av dessa prov, eller också att vara godkänd på en uppgift från såväl grupp 1 som grupp 3, i ett skriftligt översättningsprov i ett modernt språk och beträffande tre andra uppgifter inom vilken som helst av grupperna samt att därvid framvisa tre överbetyg, fränsett språköversättningen.

För att erhålla ett godkänt *Higher School Certificate* fordras att ha godkänts i två av de förelagda huvuduppgifterna (principal subjects) samt i ytterligare något prov. I vanliga fall välja examinanderna sina två »principal subjects» inom en och samma grupp, vilket dock numera (efter 1933) icke är obligatoriskt.

Någon särskild kontroll över de olika examensnämndernas arbete finnes icke. Om man bortser ifrån att de måste underkasta de av dem utfärdade examensföreskrifterna det centrala examensrådets granskning och godkännande, äro de var för sig fullt oberoende och ensamma ansvariga för examensuppgifternas bestämmande och betygsättande samt för övriga anordningar.

Med hänsyn till den elastiska, från läroverk till läroverk skiftande organisationen och lärogången — en variabilitet, som är karakteristisk för allt engelskt undervisningsväsen — kan ingenting bestämt sägas om de nämnda examinas ämnesomfattning eller om i vad mån vissa ämnen avslutas redan före examensåret. Sedan 30 år tillbaka har ingen detaljerad undervisningsplan utfärdats av the Board of Education. Vad som för närvarande i detta hänseende kräves, finnes angivet i artikel 7 av *Regulations for Secondary Schools*; de däri givna föreskrifterna äro dock endast av allmän natur och gälla dessutom blott för de statsunderstödda skolorna. De privata läroverken äro fullt självständiga i fråga om undervisningens innehåll och fördelning, och även vid de övriga skifta kursplanerna högst betydligt. Vad i

allmänhet kan sägas är att, som redan nämnts, eleverna upp till ungefär 16 års ålder genomgå en allmänbildande lärokurs (a course of general education) och därefter, om de stanna vid skolan, en något mera specialiserad kurs, som vanligen innebär, att ett eller flera av de dittills studerade ämnen nedläggas. Det förtjänar särskilt framhåvas, att skolornas undervisningsplaner icke äro beroende av de två här berörda examinas fordringar, utan att tvärtom dessa examina måste rättas efter de vid respektive läroverk tillämpade kursplanerna. Detta medför givetvis, att ett examensbetyg från en skola kan i allmän valör betydligt under- eller överstiga ett från annat läroverk härstammande examensbetyg.

Ehuru de två ifrågavarande examina äro väsentligen avsedda att tjäna som prov för avgångsbetyg vid sådana skolor, som av undervisningsdepartementet ansetts kvalificerade såsom »Efficient Secondary Schools», äro dessa examina dock även tillgängliga för personer, som *icke* genomgått dylika skolor, alltså för vad man i Sverige kallar privatister.

I allmänhet gälla samma regler för proven i både statsunderstödda och i helt privata skolor. Det ankommer på examensnämnderna att avgöra, huruvida några speciella anordningar böra vidtagas i enskilda fall.

Beträffande den ovan berörda frågan om avgångsexaminas värde såsom behörighetsgrund vid tillträde till högre fortbildningsanstalter råda allt annat än enhetliga förhållanden. Under betingelser, som växla med de olika universiteten, godtaga flera av dessa redan den lägre examen, School Certificate Examination, som ersättning för de av dem själva anordnade inträdesexamina. Så sker exempelvis från Oxforduniversitetets sida, därest vederbörande i sitt betyg har 4 *credits*, av vilka ett måste vara i latin eller grekiska och ett annat i ett modernt främmande språk. Londonuniversitetet kräver å andra sidan ett Schol Certificate med 5 *credits*, därav ett i engelska, ett i matematik, ett i latin eller grekiska eller i något naturvetenskapligt ämne. Emellertid har man på senare tid börjat finna detta vara en otillfredsställande anordning. Godtagandet i vissa fall av den lägre examen, låt vara i här angivna kvalificerade former, är en traditionsrest från en tid, då de flesta eleverna avgingo från läroverken och inträdde vid universiteten redan i 16-årsåldern, och då det högre, differentierade läroverksstadiet (»sixth form») var vida mindre utvecklat än nu. Då numera den normala åldern för begynnandet av universitetsstudier blivit 18 år, och då samtidigt ett stort och ständigt växande antal elever stanna vid sina Secondary Schools upp till denna ålder och avlägga Higher School Certificate Examination, ha åtgärder vidtagits för att bringa inträdesfordringarna i överensstämmelse med det nutida läget. Frågan har varit föremål för en kommittéutredning, som verkstälts på initiativ av den förenade styrelsen för »the Northern Universities»: Manchester, Liverpool, Leeds, Sheffield och Birmingham. På grundval av denna utredning har nämnda styrelse förordnat,

att från och med slutet av innevarande år skall för inträde vid de nämnda universiteten, såsom ersättning för deras matrikulationsexamen, icke längre fordras ett School Certificate med ett visst antal »credits», utan i stället godkända prov i såväl School Certificate Examination som Higher School Certificate Examination. Detta beslut kommer troligen att vinna efterföljd även vid övriga universitet.

Ett egendomligt och karakteristiskt förhållande är, att många, som varit berättigade till inträde vid universitet med den förutnämnda lägre kompetensen, likväl dessutom frivilligt underkastat sig det ofta rätt besvärliga matrikulationsprovet vid ett visst universitet, och ännu märkligare är att detta ofta göres av personer, som *icke* ha för avsikt att bedriva universitetsstudier, utan gå direkt ut i praktisk anställning. Förklaringen torde huvudsakligen ligga i den traditionella nimbus, som omger de gamla universiteten och då även deras »Matriculation», och som gör att även många arbetsgivare föredraga denna såsom merit framför de relativt nyskapade och traditionslösa avgångsbetygen. Ett typiskt exempel på »examensromantik».

Frågan om tillträde till universitetsstudier är emellertid i England icke alltid löst med avläggandet av respektive universitets matrikulationsexamen eller av ett därmed likställt avgångsprov från ett läroverk. I vissa fall krävas ytterligare kvalifikationer. Så uppställa i Oxford och Cambridge de flesta av deras olika *Colleges* krav på en särskild inträdesexamen, vars beskaffenhet skiftar från college till college. Vid flera universitet fordras för tillträde till undervisningen i juridik, naturvetenskapliga ämnen etc., att godkänt prov dessförinnan skall ha avlagts i vissa universitetsämnen. Om utrymmet vid kurserna inom en viss fakultet, t. ex. den medicinska, icke räcker till för alla godkända sökande, få kandidaterna vanligen tillträde i den ordning de anmält sig. Några allmänna »spärranordningar» har man ännu icke vid något engelskt universitet funnit nödigt att vidtaga. De, som visa sig mindre lämpade för studier, gallras i regel bort på det första universitetsstadiet och avrådas från att fortsätta med det egentliga examensarbetet.

Den i det föregående nämnda undersökningskommitté, som 1932 tillsattes av examensrådet, framlade i sin rapport några reformförslag, som gälla vissa av de nyss berörda förhållandena. Den föreslog, av skäl som redan anförts, att universiteten icke längre skola acceptera ett School Certificate som alternativ till sitt matrikulationsprov — en tanke som ju redan realiserats av de nordengelska universiteten — samt att det icke skall tillåtas elever vid Secondary Schools att taga en matrikulationsexamen, såvida de icke äro verkliga aspiranter till universitetsstudier. En annan utredningskommitté har granskat vissa anmärkningar mot Higher School Certificate Examination, som man ansett ha en alltför specialiserad karaktär för de

elever, som icke ämna gå till universiteten eller i varje fall icke där tänka avlägga särskilt högt kvalificerade examina. Med anledning härav överväger man i undervisningsdepartementet att å ena sidan något sänka fordringarna i denna examen och å andra sidan utöka den med specialuppgifter för elever, som vilja deltaga i tävlingar om universitetsstipendier (scholarships). Det har också anmärkts, att man kunnat konstatera en avsevärd skillnad i de olika examensnämndernas fordringsstandard för den högre avgångsexamen. Undersökningar pågå såväl härom som om de nuvarande avgångsexaminas användning såsom grundval för det i England viktiga och omfattande stipendieväsendet.

2. Skottland.

Det skotska undervisningsväsendet har alltifrån landets definitiva förening med England vid början av 1700-talet varit skilt från det engelska. Det uppvisar helt naturligt många likheter med detta, men är på det hela taget mycket mera centralt organiserat och likformigt genomfört. Detta gäller även formerna för de högre skolstudiernas slutförande.

I Skottland finnes, till skillnad från det engelska systemet, endast *en* avgångsexamen, som kan godtagas såsom ersättning för det av universiteten fordrade inträdesprovet. Denna avgångsexamen, *the Leaving Certificate Examination*, anordnas, ledes och kontrolleras av det skotska undervisningsdepartementet (Education Department). Till deltagande i sådan examen äro endast de elever berättigade, som genomgått en godkänd läroverkskurs av minst fem årsklassers omfattning vid allmän eller privat läroanstalt, som står under departementets inspektion. De som icke fyllt detta villkor och alltså äro vad vi bruka kalla privatister, äga ingen möjlighet att avlägga avgångsexamen, utan äro hänvisade till den av universiteten för inträdessökande anordnade *Preliminary Examination*.

Avgångsbetyget bestämmes icke blott av examensresultatet, utan härvid kan även tagas hänsyn till elevens under skolgången ådagalagda kunskaper, sådana de i de olika ämnena vitsordas av lärarna och sedan sammanfattningsvis av rektorn — detta dock endast under förutsättning att ifrågasvarande vitsord äro »omsorgsfullt och omdömesgillt» avgivna. Om de där emot visa sig vara otillförlitliga, heter det i examensstadgan 1932, skall resultatet uteslutande bestämmas av de skriftliga examensproven, kompletterade genom sådana muntliga och praktiska prov, som departementets inspektör finner lämpligt föreskriva. Man har genom denna bestämmelse velat betona det ansvar, som åvilar skolans lärare och ledning.

Skriftliga prov anordnas i följande ämnen: engelska (däri inbegripet engelsk litteratur och historia), latin, grekiska, franska, tyska, italienska, spanska, gaeliska, matematik, fysik, kemi, botanik, zoologi och människo-

kroppens fysiologi, geografi, bokföreläsning, musik och ytterligare ämnen efter departementets godkännande. I engelska samt i matematiska och naturvetenskapliga ämnen ges endast ett skrivprov, i de övriga ämnena två: ett svårare och ett lättare. Som exempel på arten av dessa senare prov, vilka icke förutsätta mera specialiserade studier, kan nämnas, att de i moderna språk väsentligen gälla översättning till engelska. För godkänt avgångsbetyg fordras att ha godkända skrivelser i engelska och enligt »the higher standard» i åtminstone ett ytterligare ämne samt enligt den lägre standarden i två andra ämnen. Minimiantalet godkända skrivelser är alltså fyra.

Abiturienterna måste dessutom inställa sig — individuellt eller gruppvis — inför departementets inspektörer till muntliga eller praktiska prov i samtliga kursplanens ämnen. Avgångsbetyg erhålles först sedan eleven visat sig tillfredsställande behärska kursen i dess helhet.

Om emellertid en elev misslyckats i examen, men avlagt godkända prov i vissa ämnen, få dessa senare vitsord stå orubbade, under förutsättning att han vid sin förnyade examen åtminstone blir godkänd i engelska och ett annat ämne enligt de högre fordringarna samt i ytterligare ett ämne enligt de lägre.

Det finns också möjlighet för en elev att, om han så önskar, redan året före sin slutexamen undergå prov i ett ämne (dock ej engelska) och därmed avsluta studierna i detta.

Tillträde till de skotska universiteten kan, som ovan nämnts, vinnas antingen genom ett *Leaving Certificate*, som uppfyller vissa av universiteten uppställda betingelser, eller genom avläggande av den *Preliminary Examination*, som anordnas vid de fyra universiteten av deras gemensamma *Entrance Board*. För att kvalificera för universitetsstudier skall avgångsbetyget uppvisa godkända vitsord i åtminstone fyra ämnen. Av proven måste antingen tre ha skett enligt den högre, specialiserade standarden eller också två enligt denna standard, varvid ytterligare fordras att godkända vitsord erhållits i latin (respektive grekiska) eller i matematik, samt att engelska är med i ämnesgruppen. Universitetens egen inträdesexamen uppställer i huvudsak samma fordringar. Möjlighet finnes för en inträdessökande att kvalificera sig genom vitsord delvis erhållna i den ena, delvis i den andra av de två nämnda examina. Han kan därvid göra upprepade försök att undergå inträdesexamen, men har endast rätt att räkna de vitsord, han erhållit vid sammanlagt två olika examensperioder.

För tillträde till Skottlands tekniska högskolor plägar i regel ett godkänt *Leaving Certificate* godtagas som ersättning för inträdesprov. Någon s. k. *numerus clausus* tillämpas icke vid dessa fortbildningsanstalter. Man har sört för tillräckligt utrymme åt alla godkända inträdessökande. Några reformer av nu gällande system beträffande här berörda frågor äro för närvarande icke under övervägande i Skottland.

Nederländerna.

Någon för samtliga högre läroverk likformig slutexamen, som i likhet med den svenska studentexamen i princip ger tillträde till *alla* universitetsfakulteter och högskolor, förekommer icke i Nederländerna. Där finnas två olika typer av statsläroverk, *gymnasiet* och *sekundärskolan* (*hoogere burger-school*), vilka var för sig genom sina slutamina bilda grundval för skilda arter av högre fortbildning.

Gymnasiet, som omfattar sex läsår, är under de två sista åren uppdelat i två linjer: sektion A och sektion B. Den förra är väsentligen en klassisk linje, och dess examensdiplom ger rätt till studier inom teologisk och humanistisk fakultet. Även vid gymnasiets B-sektion fortsätta lärjungarna sina klassiska studier, men specialisera sig dessutom på matematik och naturvetenskapliga ämnen. Dess examensdiplom berättigar till inträde vid medicinsk och naturvetenskaplig fakultet, vid veterinärhögskola och teknisk högskola. Båda linjernas examina ge dessutom tillträde till juridisk fakultet och lantbrukshögskola. Att denna senare utbildning kan byggas på en skolkurs med klassiska språk som huvudämnen, ter sig ju efter svenska förhållanden något överraskande.

Sekundärskolan omfattar en femårig kurs, och även här äro de två högsta klasserna delade på två linjer eller sektioner. Sektion A är vid dessa läroverk övervägande av humanistisk-ekonomisk natur och synes ha ett huvudsakligen allmänbildande syfte. Sektion B är en utpräglad reallinje med huvudvikten lagd på matematik och naturvetenskap. Dess diplom öppnar portarna till teknisk högskola, lantbrukshögskola, medicinsk och naturvetenskaplig fakultet samt veterinärhögskola.

Vilken som helst av de nämnda fyra examina berättigar till högskolestudier i Nederländska Indiens språk, juridik, geografi och ekonomi, alltså till förberedelser för en kolonial karriär.

Gymnasium och sekundärskola förekomma ibland kombinerade vid ett och samma läroverk, som då även har en gemensam förberedande kurs på ett eller två år och kallas *lyceum*. Om dess högre linjer och slutamina gäller vad redan sagts om de separata skolformerna.

Den vid de olika läroverken förrättade slutexamen är underkastad officiell kontroll och består av skriftliga och muntliga prov.

Examensämnen äro för gymnasiets sektion A: grekiska, latin, holländska, franska, tyska, engelska, historia, matematik; för gymnasiets sektion B: grekiska, latin, holländska, franska, tyska, engelska, matematik, fysik, kemi, naturalhistoria (biologi). Vid sekundärskolans sektion A avlägges examen i ämnena: holländska, franska, tyska, engelska, historia, geografi, ekonomi, socialpolitik, handelskunskap, och vid samma läroverks sektion B i ämnena: matematik, mekanik (teoretisk och tillämpad), fysik, kemi, naturalhistoria, ekonomi, geografi, historia, holländska, franska, tyska, engelska.

Uppgifterna för de skriftliga proven utväljas och fastställas av läroverksinspektörerna. Undantag härifrån utgöra de grekiska och latinska texterna vid gymnasiet två linjer och proven vid sekundärskolans A-linje. I dessa fall föreläggas texter och andra uppgifter av lärarna till godkännande för statens representanter vid examen, vilka ha rätt att förkasta dem och kräva andra.

Vid de muntliga proven förhöras eleverna av vederbörande ämneslärare i närvaro av de nämnda statliga kontrollörerna, vilka — liksom de svenska censorerna — ha rätt att övertaga förhöret.

Då betygen i respektive examensämnen fastställas, vilket göres av lärare och statskontrollörer gemensamt, tages uteslutande hänsyn till provningsresultatet, alltså icke till under det föregående skolarbetet givna vitsord. Man fäster härvid samma avseende vid de skriftliga och de muntliga provens resultat. Vid sekundärskolorna kan emellertid eleven i vissa ämnen befrias från undergående av muntligt prov, därest det skriftliga visat sig mycket tillfredsställande.

De enskilda ämnesbetygen avgivas enligt en sifferskala från 0 till 10. För godkänd examen fordras först och främst att medelvärdet av samtliga ämnesbetyg överstiger $5\frac{1}{2}$. För ett A-diplom vid gymnasiet måste man dessutom uppvisa minst betyget 6 i vardera av de klassiska språken. För diplom på gymnasiet B-linje kräves i motsvarighet härtill minst betyget 6 i ett av de klassiska språken och samma betyg för antingen matematik eller den naturvetenskapliga ämnesgruppen. Å andra sidan godkännes utan all diskussion den som i samtliga ämnen fått minst betyget 6. I tveksamma fall sker omröstning, varvid — när det alltså gäller examens godkännande *i dess helhet* — hänsyn kan tagas till lärjungens prestationer under föregående skolarbete. Statskontrollörerna ha, liksom våra censorer, vetorätt. Dessa statens delegerade utses för varje år av undervisningsministern.

Det är icke alla skolämnen som läsas ända upp till slutprovningen; vissa av dem avslutas ett år i förväg. Så är på gymnasiet A-linje fallet med geografi, fysik, kemi, naturalhistoria och teckning; på dess B-linje avslutas vid samma tid endast geografi och teckning. På sekundärskolans B-linje är det också två ämnen som försvinna från sista årets kursplan: politisk ekonomi samt, efter elevens val, handelskunskap eller teckning. Någon slutprovning äger icke rum i här uppräknade ämnen vid flyttningen till högsta klassen. Men under klassarbetet uppvisade luckor i dessa eller andra ämnen inverka givetvis på flyttningen.

För dem, som icke genomgått gymnasium eller sekundärskola, finnes varje år möjlighet att avlägga samma examen inför en av myndigheterna tillsatt kommission.

Privata läroverk kunna få samma dimissionsrätt som de statliga, för så vitt de fylla vissa villkor i fråga om undervisningsprogram och lärarkompe-

tens, som måste överensstämma med statsläroverkens. Eleverna från privatskolor utan dimissionsrätt ha att, liksom de ovannämnda privatisterna, avlägga sin examen inför den särskilt utsedda examensnämnden.

Som förut framhållits, ger examensdiplomet från en viss läroverkslinje utan vidare rätt till inträde vid vissa bestämda fakulteter och högskolor. Om någon önskar studera och avlägga examen vid annan fakultet eller högskola än den, vartill hans diplom ger honom tillträde, måste han underkasta sig ett kompletterande examensprov inför den ovanberörda kommissionen.

Något behov av elevbegränsning vid universitet och andra högre utbildningsanstalter har i Holland ännu icke gjort sig förnimbart.

På en punkt är man i färd med att förbereda en reform av det ovan beskrivna examenssystemet. Man är icke nöjd med slutprövningen vid sekundärskolans A-linje och håller därför på att bringa denna i närmare överensstämmelse med B-linjens examensprocedur.

Belgien.

För att i Belgien få tillträde till universitetsstudier eller annan högre utbildning måste man antingen förete ett tillfredsställande intyg, *certificat*, om att man »med utbyte» (avec fruit) bedrivit läroverksstudier i vissa ämnen — olika för olika banor — eller också, om detta intyg icke godkännes av en för granskning härav tillsatt jury, underkasta sig en *inträdesexamen* till universitet eller högskola enligt vissa angivna fordringar. Det finns alltså ingenting, som motsvarar vår enhetliga studentexamen. Vid statsläroverken, *les athénés royaux*, och motsvarande privata läroanstalter utfärdas, huvudsakligen på grundval av under skolarbetet givna vitsord, två slags avgångsbetyg: dels det ovannämnda *certificat d'études moyennes*, som under särskilda betingelser ger rätt till fortsatta högre studier, dels — vid de flesta av de nämnda skolorna — ett mindre omfattande avgångsbetyg, *diplôme de sortie*, som icke ger denna villkorliga befogenhet.

Som exempel avtryckes här ett *certificat*, gällande en helklassisk skolkurs, avseende humanistisk universitetsexamen och avlämnat inom den fransktalande landsdelen:

Certificat, constatant un cours complet d'humanités gréco-latines fait dans un établissement d'enseignement moyen.

Je soussigné (nom, prénoms et qualité) demeurant à, certifie que M. (nom et prénoms), né à, le, a suivi avec fruit, jusqu'en (indiquer le mois) 19.. dans l'établissement dont la direction m'est confiée, un cours d'humanités gréco-latines de six années au moins, y compris la rhétorique, conformément au programme qui sera communiqué au jury, et spécialement qu'il a fréquenté, pendant toute leur durée,

les leçons sur les matières suivantes (mentionner toutes celles des matières désignées ci-après, qui ont fait l'objet des études):

- 1:o. La rhétorique;
- 2:o. La langue latine;
- 3:o. La langue grecque;
- 4:o. La langue française;
- 5:o. La langue flamande, allemande ou anglaise;
- 6:o. L'arithmétique;
- 7:o. L'algèbre élémentaire y compris la théorie des progressions et des logarithmes;
- 8:o. La géométrie plane et les éléments de la géométrie à trois dimensions;
- 9:o. La géographie ancienne et moderne et, en particulier, la géographie de la Belgique;
- 10:o. L'histoire de Belgique;
- 11:o. L'histoire ancienne, l'histoire du moyen âge et l'histoire moderne.

Från vilken läroanstalt certifikatet än är utfärdat, underkastas det kontroll av den ovan nämnda juryn eller kommissionen, som sammanträder två gånger om året. Den utses årligen av regeringen och sammansättes sålunda, att å ena sidan lärarna vid statliga och statsunderstödda läroverk, å andra sidan de privata skolornas lärarkår där äro representerade med *lika* antal, två från vardera hållet. I denna bestämmelse har man förmodligen att se en återspeglning av den långa striden mellan det statliga och det av de katolska klosterordnarna bedrivna privata undervisningsväsendet. Juryns ordförande väljes utanför lärarkretsarna. Utom denna för hela landet gemensamma centraljury, som prövar alla intyg och aspiranter, finnas vid olika högskolor särskilda prövningsnämnder. (Se exempelvis vad nedan säges om ingenjöraspiranterna.)

Den centrala juryn granskar varje certifikat för sig och avgör genom omröstning, huruvida det fyller de fastställda villkoren. Därest avgångsbetygets upplysningar ge en ofullständig bild av vederbörande elevs skolgång under den stadgade tiden eller »icke ger ett tillfredsställande intryck av uppriktighet», kan prövningen av detsamma uppskjutas för inhämtande av kompletterande upplysningar.

För att berättiga till avläggande av filosofisk kandidatexamen i humanistiska eller naturvetenskapliga ämnen eller av juridisk kandidatexamen måste certifikatet ådagalägga en väl vitsordad läroverkskurs på minst sex år inom humanistisk studielinje. För kandidatexamen i matematik och fysik fordras en föregående femårig läroverkskurs på en härför avpassad reallinje (études professionnelles); men även en sexårig humanistisk kurs kan godtagas, om den utökats med en specialkurs i matematik. Dessutom skall av certifikatet framgå, att eleven »anses lämplig att med utbyte följa den högre undervisningen». Hur detta lämplighetsomdöme kommer till stånd, framgår icke av de upplysningar som de sakkunniga haft till sitt förfogande.

De här angivna kvalifikationerna berättiga även till inträde vid en rad fackhögskolor, men *icke* till ingenjörsutbildning. För tillträde till handels-högskola godtages jämte här nämnda läroverkskurser även av jury godkänt betyg från femårigt handelsgymnasium.

Den, som icke innehar ett av prövningsjuryn godtaget avgångsbetyg av ovannämnd karaktär, måste för att få bedriva akademiska studier undergå en särskild inträdesprövning, *épreuve préparatoire*, inför samma jury. Om härvid ledamöterna icke kunna enas om bedömandet, gäller alltid det lägre betyget. De i denna prövning ingående fordringarna torde ge en föreställning även om vad i regel kräves av ett godkänt avgångsbetyg. Här nedan angivas de ämnen, vari prov skola avläggas: 1) retorikens principer, 2) översättning till franska eller flamländska av en latinsk text, ingående i skolkursen, 3) en skriftlig översättning till franska av en flamländsk, tysk eller engelsk text eller till flamländska av en tysk eller engelsk text, efter elevens val, 4) en skriftlig fransk, tysk eller flamländsk uppsats, efter elevens val, 5) aritmetik, 6) algebra och logaritmer, 7) geometri, 8)geografi, 9) Belgiens historia, 10) det viktigaste av allmänna historien. De skriftliga proven föregå alltid de muntliga. Dessa senare äro offentliga. För examens godkännande fordras att ha erhållit minst hälften av högsta möjliga poängantal för proven 2 och 4 samt minst tredjedelen för vart och ett av övriga prov, dock så att medelvärdet för samtliga betyg blir minst hälften av det möjliga maximum. En kuggad aspirant får icke försöka sin lycka på nytt förrän efter ett år.

För dem, som tänka avlägga en humanistisk kandidatexamen, ingår i provet ytterligare en skriftlig översättning från grekiska till franska (resp. flamländska). Regeringen har dessutom, därest den finner det lämpligt, rätt att föreskriva, att detta grekiska översättningsprov även skall avkrävas aspiranter på naturvetenskaplig eller juridisk universitets-examen.

Det må här i parentes anmärkas, att när man ur detta och andra exempel kan utläsa en tendens att hålla fast vid det gamla helklassiska undervisningsprogrammet även för dem som specialisera sig på naturvetenskap, så förstår man lättare de starka klagomålen över överansträngning i de belgiska skolorna, vilken de till trängsel fyllda undervisningsplanerna anses medföra, och som nyligen varit föremål för en ingående kommittéutredning. Kommittén i fråga — vars betänkande ännu icke lett till några åtgärder — framhöll bl. a. till svar på ett framställt projekt om utsträckt undervisning i klassiska språk för samtliga lärjungar, att den icke fann det riktigt att tvinga alla läroverkselever till studier i latin och grekiska, särskilt icke dem som förbereda sig till ingenjörsutbildning eller till universitetsexamina i matematik, fysik o. s. v.

För aspiranterna på kandidatexamen i naturvetenskapliga ämnen ford-

ras utöver de ovannämnda tio examensproven (och eventuellt grekiska) även mera specialiserade prov i geometri samt prov i trigonometri och fysik.

En särskild bestämmelse gäller, som ovan antytts, för blivande ingenjörer. Dessa måste under alla förhållanden genomgå en *épreuve préparatoire* enligt ett speciellt program, antingen inför den ovannämnda juryn eller inför en jury, sammansatt av professorerna vid den högskola, där aspiranten ämnar studera. Samma prövningsprogram gäller för blivande universitetskandidater i matematik och fysik (vilka dock kunna på vanligt sätt få detta prov ersatt genom ett godkänt skolcertifikat). Examensämnena äro vid här ifrågavarande prövning: 1) franska (eller flamländska) språket, 2) latin, tyska, engelska eller det andra landsspråket, 3) historia och geografi, 4) aritmetik, 5) algebra, 6) geometri, 7) trigonometri, 8) analytisk geometri, 9) beskrivande geometri, 10) teckning.

De ingenjöraspiranter, som äro innehavare av ett godkänt avgångsbetyg från läroverk eller avlagt sådan allmän *épreuve préparatoire* som ovan nämnts, kunna få en viss lindring genom att slippa proven 1), 2) och 3) bland de här uppräknade.

Frankrike.

De franska allmänna läroverken äro dels statliga, *lycées*, dels kommunala, *collèges*. De ha samma organisation, men lyceerna äro mera ansedda och deras lärare ha delvis bättre kompetens. Studierna på det högre läroverksstadiet (*études secondaires*) avslutas med studentexamen, *le baccalauréat*, som skapades genom ett dekret av den 17 mars 1808, och vars nuvarande anordning blev i huvudsak bestämd genom skolreformen av 1902, något modifierad 1927 och 1931. Den avlägges icke vid läroverken — trots flera energiska reformförsök i sådant syfte före och efter 1902 — utan alltjämt vid *universitetens* humanistiska och naturvetenskapliga fakulteter och betraktas alltsedan det nämnda dekretet samtidigt som den första universitetsgraden; såsom de två följande graderna angavs i dekretet *la licence* och *le doctorat*.

Examen äger rum inför en särskild kommission vid vart och ett av de 16 universiteten; kommissionen består av tjänstgörande och pensionerade universitets- och läroverkslärare och utses av vederbörande universitets rektor, vilken samtidigt är högste styresman för alla till hans universitetskrets hörande skolor. Kommissionen är icke underkastad någon kontroll, dess beslut äro suveräna och kunna icke överklagas, annat än i fråga om rena formfel. För de läroverkslärare, som tjänstgöra i en examenskommission, är det strängt förbjudet att förhöra examinander vilka de själva undervisat. Då denna examen sålunda är fristående i förhållande till läro-

verkens undervisning, och då flyttningsvillkoren inom dessa senare trots många klagomål icke visat sig kunna åstadkomma en tillräcklig sovring av det från skolan utgående lärjungematerialet, har manfallet vid *le baccalauréat* ofta blivit rätt betydande.

Examen, som dels är skriftlig, dels muntlig, avlägges i två avdelningar, den ena efter genomgång av näst sista klassen (*première*), den andra efter avslutandet av högsta klassen (*classe de philosophie ou de mathématiques*). En examinand, som avlagt första avdelningen under den av årets två examensperioder, som infaller i oktober—november, behöver dock icke vänta ett helt år, utan har möjlighet att anmäla sig till andra avdelningen redan under den följande perioden i juli—augusti. Ett underkännande i de muntliga proven i juli kan numera repareras i oktober, i regel inför samma fakultet. Examensprogrammet utgöres av de två nämnda klassernas respektive kurser, fördelade på olika linjer eller »serier». I första avdelningen förekomma efter den senaste examensreformen tre serier: A och A¹, som enligt svenska begrepp kunna sägas representera dels en »helklassisk» linje med latin och grekiska men med visst utrymme för matematik och naturkunskap, dels en »halvklassisk» linje utan grekiska men med ett modernt språk, samt serien B, väsentligen representerande real-linjen och innehållande två moderna språk. I andra avdelningen förekommer en filosofisk och en matematisk serie.

I första examensavdelningen fordras följande skriftliga prov: en fransk uppsats och ett matematiskt arbete för examinanderna inom alla tre serierna, en översättning från latinet för de två klassiska serierna, en översättning från grekiskan för serie A, ett prov i ett främmande levande språk¹ för serierna A¹ och B, ett fysikaliskt arbete för serie B. Det blir alltså inom varje linje fyra skriftliga prov, vardera på 3 timmar. De muntliga proven i första avdelningen gälla samma läroämnen som de skriftliga, utom i de klassiska serierna, där förhöret i matematik ersättes med ett förhör i fysik och kemi. Dessutom förhöras samtliga examinander på den genomgångna klassens kurs i historia och geografi och A-seriens examinander i ett främmande levande språk. Vart och ett av de muntliga proven avses att räcka ungefär 20 minuter.

Om en examinand blivit underkänd i den skriftliga prövningen, får han icke gå upp i den muntliga; men om han godkänts i den förra och underkänts i den senare, gälla de avlagda skriftliga proven under de närmaste två examensperioderna.

I andra examensavdelningen utgöras de skriftliga proven på den filosofiska linjen av en större uppsats eller »avhandling» (*dissertation*) i

¹ Detta prov kan utgöras av antingen en uppsats på det främmande språket (*composition*), en översättning från detsamma (*version*) eller en översättning till detsamma (*thème*). Inga ordböcker äro tillåtna, utom i fråga om arabiska.

filosofi, för vilken få disponeras 4 timmar, och en mindre uppsats (composition) i naturvetenskapliga ämnen (sciences physiques et naturelles) på 2 timmar. På den matematiska linjen krävas ett matematiskt arbete och en filosofisk »dissertation» på vardera 3 timmar. Muntliga prov äga rum i samma ämnen. Dessutom förhöras samtliga examinander på högsta klassens kurs i historia och geografi och i ett främmande levande språk, varjämte »filosoferna» förhöras i matematik och astronomi samt »matematikerna» i naturvetenskapliga ämnen.

Beträffande båda examensavdelningarna gäller, att de examinander som så önska kunna undergå ett extra muntligt förhör i ett annat levande språk än det, vari de redan examinerats.

Uppgifterna för de skriftliga proven utväljas och fastställas för de humanistiska ämnena av dekanus i humanistiska fakulteten (faculté des lettres) och för de matematisk-naturvetenskapliga ämnena av dekanus i den naturvetenskapliga fakulteten (faculté des sciences). Detta fränsett det fall, att undervisningsministern (ministre de l'éducation nationale) skulle vilja begagna sig av det honom sedan 1847 tillkommande men praktiskt taget aldrig tillämpade prerogativet att själv utvälja och utsända examensuppgifterna.

De skriftliga proven granskas och bedömas av de särskilt utsedda examinatorena i den ovannämnda examenskommissionen, och sträng anonymitet iakttages (enligt bestämmelser av 1927). Examinandernas namn bli kända av granskningsmännen först sedan proven rättats och betygsatts och då examinatorena sammanträda för att överlägga om vilka som skola släppas fram till de muntliga förhören.

Varje skriftligt och muntligt prov bedömes med betyg enligt en siffer-skala från 0 till 10 (före 1931 0—20). Härvid räknas emellertid för de olika ämnena och linjerna olika koefficienter, med vilka betygen multipliceras. Det obligatoriska medelvärdet av erhållna betyg för tillträde till muntlig examen framgår av följande tablå:

Första avdelningen:

Serie A	40—80
Serie A ¹	45—90
Serie B	40—80

Andra avdelningen:

Filosofiska serien	15—30
Matematiska serien	40—80

Om en examinand fått betyget 0 i ett ämne, vare sig i den skriftliga eller muntliga examen, är han underkänd, för så vitt icke kommissionen med hänsyn till övriga prestationer godkänner hans examen. För godkännande

fordras som regel, att han erhållit minst hälften av den högsta möjliga betygssumman.

Till det föregående skolarbetet och de därvid erhållna vitsorden tages numera stor hänsyn vid bedömandet av såväl de skriftliga proven som slutförhören. Vid sin anmälan till examen överlämnar examinanden en från skolan medförd betygsbok, *livret scolaire* (försedd med examinandens fotografi och namnteckning), vilken examenskommissionen är skyldig att taga del av. En bra betygsbok kan föranleda ett godkännande av en examen även i sådana fall, där det stadgade medelbetygsvärdet icke uppnåtts.

En godkänd examinand erhåller ett betyg, *certificat d'aptitude*, som utom de särskilda examensbetygen innehåller ett allmänt omdöme, grundat på medelbetygets storlek. De härvid använda sammanfattande vitsorden äro: *passable, assez bien, bien, très bien*. Det förstnämnda betyget innebär, att examinanden erhållit hälften av betygsmaximum, det andra betyder medelvärdet 6—10, det tredje 7—10, det fjärde 8—10. På grundval av detta certifikat utfärdar sedan universitetets rektor i undervisningsministrernas namn ett examensdiplom.

Då *le baccalauréat* icke är någon till läroverken ansluten avgångsexamen, är det naturligt att den står öppen även för dem, som icke genomgått ett *lycée* eller *collège*. Genom en lag av 1850 avskaffades de förbehåll, som förut varit gällande beträffande examinandernas föregående skolutbildning. Det finns en åldersgräns för tillträde till denna examen — är man under 16 år, måste man söka dispens hos universitetets rektor — men ingenting hindrar exempelvis en 50-åring att anmäla sig och undergå examen.

För inskrivning vid universitetens fakulteter och motsvarande högre läroanstalter är *le baccalauréat* obligatorisk, och dispenser ges endast i sällsynta undantagsfall. Det bör emellertid märkas, att denna examen ingalunda alltid är tillräcklig. Vid flera högskolor kan man vinna inträde först genom en tävlingsexamen, ett för det franska utbildningsväsendet säreget drag. Fastän exempelvis *l'École Normale Supérieure* (högre normalskolan för utbildning av lyceilärare) utgör en del av Parisuniversitetet, så kunna aspiranter på läroverksläraryrket icke komma in där utan en tävlingsexamen. Så är också fallet med flera andra utbildningsanstalter, såsom *École polytechnique*, *École des Mines* m. fl. Behovet av särskild träning för dessa stränga inträdesprov har vid ett antal lyceer gett upphov till förberedande specialkurser, där elever kunna efter avlagd *baccalauréat*examen fortsätta sina studier i ett eller flera år. För vissa av dessa kurser har undervisningen reglerats genom fastställandet av för dem gemensamma kursplaner.

Kring *le baccalauréat* — eller, som examen populärt kallas, *le bachot* — ha i synnerhet under de senaste 50 åren livliga meningsutbyten utspunnit sig, och reformerna ha följt på varandra med ett eller annat årtiondes mellanrum. I sina stora drag har examen dock bibehållit den gestalt den fick under det första napoleonska kejsardömet. Den diskussion, som nästan genast efter den senaste partiella reformen av 1927 åter sattes i gång angående nya förbättringar av systemet, synes icke heller i regel ha syftat till den radikala ändring, som stundom påyrkats: att utbyta *l'examen extérieur*, den utanför skolans ram förlagda prövningen, mot en *examen intérieur*, förlagd till det läroverk där utbildningen skett och förrättad av kvalificerade läroverkslärare. Ett förslag i denna riktning framställdes bland annat av den framstående pedagogen universitetsrektor Gréard i en 1887 utgiven skrift. Han angrep där de franska läroverkens svagaste punkt, det släpphänta flyttningssystemet; han rekommenderade ordentliga prövningar vid flyttningen mellan klasserna och föreslog att ersätta *le baccalauréat* med ett dylikt system av successiva prov, utmynnande i ett avgångsprov inom läroverket.

I en vidlyftig och värdefull avhandling, som i år utgivits av dr Piobetta,¹ har denne gett en ingående skildring av den franska studentexamens utvecklingshistoria och därefter framlagt några av de aktuella kraven på reformer. Även han understryker behovet av en strängare sovring av lärjungematerialet genom en *skärpt flyttningsprocedur*, utan att därför vilja avskaffa studentexamens externa karaktär. Han kritiserar vidare *den alltför låga åldersgränsen* för inträdet i lyceerna och därmed för avläggandet av studentexamen. Men den förnämsta svagheten i det nuvarande systemet ligger enligt hans och mångas mening i *examensprovens och de tilldelade betygens ojämna standard* och i examensnämndernas alltför heterogena sammansättning. Med stöd av undersökningar, som gjorts i samband med Carnegie-institutets enquête över det franska examensväsendet, och av andra liknande studier över tillförlitligheten vid examensprovs bedömande uppvisar han, hur utomordentligt prövningsresultaten kunna variera allt efter olika examinatorers subjektiva uppskattning. Detta oundkomliga psykologiska faktum kan dock i någon mån korrigeras genom praktiska åtgärder. Men i Frankrike arbeta de 16 universitetens examenskommissioner var för sig, alldeles oberoende av varandra, och icke blott betygens kvalitativa standard, utan även examensuppgifternas svårighetsgrad växlar därför från fakultet till fakultet. Dr Piobetta vågar icke gå så långt som till att föreslå utsändandet av identiska uppgifter (såsom i Sverige sker vid de skriftliga proven), trots att ju den franske undervisningsministern formellt redan har denna befogenhet. Han ifrågasätter blott, att läroverksinspektörerna, som

¹ J.-B. Piobetta, *Le Baccalauréat*, Baillièrre et Fils, Paris 1937. Dr Piobetta är »Directeur du Service Central des Examens du Baccalauréat de l'Université de Paris».

noga känna de olika skolorna och deras undervisning, skola för vinnande av större homogenitet få i uppdrag att förelägga fakultetsdekanerna förslag till lämpliga uppgifter. Han föreslår också, att examensnämnderna rekryteras ur en kår av verkligt kvalificerade examinatore, utsedda för fyra eller fem år, och att ett slags central inspektion av de olika examensdistrikten anordnas. Slutligen rekommenderar han, att det först för några år sedan spontant tillkomna systemet med sammanträden inom examensnämnderna för förberedande diskussion av de skriftliga provens anordning och bedömning skall utvidgas och även omfatta de muntliga proven.

I Frankrike har, liksom i andra kulturländer, studentantalet på senare tid visat stark ökning. Till följd av den kraftiga sällning, som *le baccalauréat* även i sin nuvarande form medför, är denna ökning dock relativt mindre framträdande än i vissa andra länder. Antalet utlämnade studentdiplom, som 1821 var 4 503, behövde ett helt århundrade för att stiga till det dubbla. Efter 1919 har takten påskyndats. Åren fram till 1935 uppvisa ett medeltal av omkring 12 000 nya *bacheliers*. Ökningen förklaras också här till ej ringa del genom det betydande inslaget av kvinnliga studenter. Dr Piobetta, som även diskuterar detta problem, medger att studentantalet tenderar att mer och mer överstiga antalet av de samhällstjänster, för vilka denna examen är avsedd att utgöra grundvalen. Men han vill dock icke använda den ursprungligen av Bismarck föraktfullt uppfunna termen »studentproletariat». Han opponerar mot den enligt hans mening alltför utilitistiska uppfattning, som i förvärvandet av studentexamens bildningsmått uteslutande vill se en väg till tryggad levnadsförsörjning. Han anlägger själv ett mera ideellt betraktelsesätt, enligt vilket man i *le baccalauréat* bör se en stor och omistlig kulturell tillgång för såväl individen som nationen, men icke en garanti för ett sorgfritt och behagligt liv. Någon *numerus clausus* vid universitet och högskolor vill han icke rekommendera, men han anbefaller en orientering och rådgivning från förvaltnings- och undervisningsmyndigheternas sida till vägledning för de unga och deras föräldrar.

Tyskland.

Den tyska studentexamen eller mogenhetsexamen, *Reifeprüfung*, fastställdes i sin nuvarande form 1926. Efter den nationalsocialistiska regimens maktillträde ha härvidlag liksom på andra områden av undervisningsväsendet en del ändringar gjorts, vilka dock i stort sett mindre berört själva examensformen och huvudsakligen avsett att, såsom framgår av nedanstående på officiella uppgifter byggda redogörelse, i vissa avseenden ge företräde åt de ur nationalsocialistiska synpunkter särskilt meriterade.

Examen består av skriftliga och muntliga prov. Skriftlig prövning äger vid alla läroverk rum i tyska och matematik. Härtill kommer: vid huma-

nistiskt gymnasium skriftlig prövning i latin och grekiska; vid realgymnasium och »Oberlyzeum» i franska och engelska, av vilka språkliga prov det ena kan vid de äldre realgymnasierna på elevens önskan utbytas mot skrivning i latin; vid högre realläroverk (Oberrealschule) i ett främmande levande språk efter examinandens val samt i fysik eller kemi; vid »Deutsche Oberschule» i det grundläggande moderna språket samt i historia eller geografi. Muntlig prövning skall principiellt äga rum i alla ämnen, vari examinanden undervisats i de två högsta klasserna (Prima). Befrielse från muntlig prövning i vissa ämnen kan medgivnas mot kompenserande prestationer i andra ämnen. Uppgifterna för de skriftliga proven fastställas av de statliga myndigheternas representant (se nedan) på förslag av vederbörande ämneslärare i högsta klassen (Oberprima). Förhöret i den muntliga prövningen förrättas av ämnesläraren, men den av staten utsedde examensledaren har rätt att även själv ge förhörsuppgifter och att, där han i särskilda fall finner det nödigt, övertaga förhöret. De ämnen, vari muntlig prövning skall anordnas, utväljas på grundval av de skriftliga provens resultat och elevens föregående prestationer vid klassundervisningen. Någon särskild anteckning om utfallet av de skriftliga proven göres i regel icke i mogenhetsbetyget. Vid fastställandet av slutbetygen skall *i lika mån* hänsyn tagas till elevens föregående arbete, vitsorden för de skriftliga proven och de i den muntliga prövningen uppvisade kunskaperna. För varje ämne äro vissa minimifordringar uppställda. Slutprövningen betraktas som godkänd, då eleven i alla till examen hörande ämnen uppnått minst vitsordet »genügend». Några undantag härifrån göras icke med hänsyn till den av examinanden valda levnadsbanan. Däremot har examensledaren rätt att »efter pliktmätigt övervägande» avgöra, huruvida och i vad mån examinandens »allmänna mognad och personlighet samt eventuella särskilda prestationer inom det nationalsocialistiska partiet och dess underavdelningar» kunna ge anledning till att bortse från otillräckliga insikter i det ena eller andra ämnet.

Huru mogenhetsprövningen i övrigt skall försiggå, är det de olika riksländernas sak att bestämma. Till kontroll över provens anordnande och resultat utser undervisningsmyndigheten i varje land (i Preussen styresmannen, der Oberpräsident, för vederbörande provins) en statlig representant som examensledare. Vanligen förordnas härtill den medlem av skolinspektionen (Schulaufsichtsbehörde), som har befattning med ifrågasvarande läroverks inre arbete (Oberschulrat). I hans ställe kan stundom skolföreståndaren själv utrustas med befogenheten som statsrepresentant och examensledare.

Någon avslutning av vissa läroämnen före sista skolåret förekommer i regel icke.

För privatister anordnas särskilda examensprov, »Reifeprüfungen für

Nichtschüler». I den till de sakkunniga överlämnade redogörelsen finnas inga närmare upplysningar om dessa provs anordning. De torde kunna antagas äga rum under i huvudsak samma former som enligt tidigare bestämmelser: med andra uppgifter för de skriftliga proven än de, som ges åt skolans egna lärjungar, och med prövning i samtliga examensämnen.

Såvida en privat läroanstalt av vederbörande skolmyndighet (die Landesunterrichtsverwaltung) erhållit rätt att avhålla mogenhetsexamen, göres ingen skillnad i fråga om dennas anordning och kontroll mellan ifrågasvarande privatskolor och statsläroverken. Dock kan givetvis föreståndaren för en privat anstalt icke få befogenhet att som statsrepresentant övervaka examen. Vad beträffar de icke-dimissionsberättigade enskilda skolorna, prövas deras examinander av en för detta ändamål särskilt tillsatt kommission.

Mogenhetsbetyget (Reifezeugnis) berättigar utan vidare prövning till inträde vid universitet och högskolor. En av den nuvarande regimen införd bestämmelse gör det emellertid obligatoriskt att före de akademiska studiernas början ha fullgjort sin civila värnplikt, »Arbeitsdienstpflcht». De som på grund av hälsoskäl eller fysiska defekter icke kunna fullgöra denna, sätts i stället till annan form av arbete, »Ausgleichsdienst».

Vid sådana högre fortbildningsanstalter, där endast ett begränsat antal elever kan mottagas, sker urvalet bland de inträdessökande i första hand med hänsyn till i vederbörlig ordning vitsordade kunskaper. I likhet med vad ovan framhållits om sättet för kompensation av otillräckliga insikter i mogenhetsexamen, spela emellertid även här, vid urvalet till högre studier, de specifikt nationalsocialistiska meriterna en viktig roll. Det heter här om i den från »Reichsstelle für Schulwesen» lämnade redogörelsen: »Im übrigen werden vorzugsweise solche Bewerber berücksichtigt, die den Gliederungen der nationalsozialistischen Bewegung angehören und sich schon während der Schulzeit in der Hitlerjugend bewährt haben».

Några ur principell synpunkt betydelsefulla ändringar i nu gällande system äro, upplyses det, inom överskådlig framtid icke att förvänta. Huruvida på enskilda punkter någon modifikation kan komma att ske, låter sig för närvarande icke sägas.

Schweiz.

Undervisningsväsendet är i Schweiz väsentligen en kantonal angelägenhet och saknar följaktligen central ledning. De strävanden till en starkare centralisation av det schweiziska statsförbundets gemensamma angelägenheter, som sedan införandet av 1874 års författning gjort sig gällande på skilda områden, särskilt det ekonomiska, ha i fråga om undervisningen icke lett till resultat. Något för förbundet gemensamt undervisningsdepartement finnes sålunda icke; hithörande spörsmål handläggas av det schweiziska in-

rikesdepartementet. Enligt edsförbundets författning (art. 27) äger förbundet dock att inrätta vissa högre läroanstalter, och det existerar också en sådan federal, för hela förbundet gemensam utbildningsanstalt, nämligen den 1854 upprättade tekniska högskolan i Zürich. Men i övrigt ligger undervisningsväsendet, från folkskolan till universiteten, i kantonernas — de särskilda förbundsstaternas — händer, vilket försvårar en översiktlig framställning.

Vad formerna för gymnasieundervisningen och dess avslutning beträffar, har emellertid förbundet en viss möjlighet att ingripa reglerande även på de kantonerna förbehållna undervisningsområdena. Enligt en bestämmelse i författningen (art. 33) skall förbundet tillse, att utövare av »vetenskapliga yrken» skola kunna erhålla tillstånd för yrkesutövning, som äro *giltiga för hela Schweiz*. Med stöd härav samt av den tidigare nämnda bestämmelsen har förbundsrådet, genom en förordning av den 20 januari 1925, utfärdat bestämmelser om huru maturitetsbetyg skola vara beskaffade för att kunna godtagas av konfederationen, d. v. s. för att giva rätt till tillträde vid den federala tekniska högskolan eller att undergå prov inför federal myndighet för utövandet av medicinska yrken (läkare, tandläkare, apotekare, veterinär etc.). Genom dessa regler ha vissa minimifordringar för studentexamen fastställts, och det har givetvis legat i kantonernas intresse att i sina examensstadgor upptaga fordringar, som i varje fall icke understiga de federala kraven. På detta sätt har en viss enhetlighet i fråga om mogenhetsexamen (Maturitätsprüfung) kunnat genomföras tvärs över de kantonala gränserna. Men härjämte är att märka, att förbundsrådet inrättat ett slags *federal studentexamen*, som kan avläggas inför en särskild examenskommission (vilken för övrigt även har andra uppgifter). De härom gällande bestämmelserna återfinnas i »Reglement für die eidgenössischen Maturitätsprüfungen» av den 20 januari 1925.

En redogörelse för studentexamens anordning i Schweiz kompliceras därigenom, att man måste hålla i sär åtminstone tre olika typer av sådana examina, vilka i viss omfattning ha skilda krav och medföra olika kompetens. Det finns *dels* mogenhetsexamen efter slutad genomgång av kantonalt läroverk eller privat läroanstalt, företagen på sådant sätt att den godkännes av konfederationen, *dels* den nyssnämnda mogenhetsexamen inför den *federala* examenskommissionen, vilken gäller privatister och varvid delvis andra fordringar uppställas än i det förstnämnda fallet, *dels* slutligen en ävenledes för privatister gällande mogenhetsexamen inför *kantonal* examenskommission, en examen som emellertid icke ger tillträdesrätt till federala högskolor etc.

Vid de offentliga eller enskilda läroanstalterna inom kantonerna är slutprövningen i flertalet fall så anordnad, att den motsvarar de tre typer av mogenhetsbetyg, A, B, C, som av förbundsrådet uppställts i förordningen

av den 20 januari 1925. Typen A motsvarar närmast latinlinjen med grekiska, typen B latinlinjen med moderna språk och typen C reallinjen. Studentbetygen utfärdas i här berörda fall av vederbörande kantonala skolmyndighet och vid den ovannämnda privatistexamen av den federala »maturitetskommissionen».

Examen är uppdelad i skriftliga och muntliga prov. De skriftliga proven skola, för att godkännas av konfederationen, äga rum i modersmålet (alltså inom de olika landsdelarna i respektive tyska, franska eller italienska), i ett av de två andra landsspråken samt i matematik; dessutom kan, enligt den kantonala skolmyndighetens bestämmande, skriftligt prov anordnas i latin eller grekiska för typ A, i latin eller tredje landsspråket eller engelska för typ B samt i fysik eller geometri för typ C. Muntlig prövning skall under alla förhållanden äga rum i de tre ämnen, där skriftliga prov äro obligatoriskt föreskrivna. Beträffande de för varje typ alternativt angivna examensämnen avgör den kantonala skolmyndigheten, huruvida prövningen skall vara skriftlig eller muntlig eller bådadera. Minimiantalet examensämnen blir sålunda fyra för varje lärjunge.

Det betonas uttryckligen i förbundsrådets bestämmelser, att vid fastställandet av vitsordet i de obligatoriska examensämnen lika mycken hänsyn skall tagas till lärjungens förut vid undervisningen ådagalagda kunskaper som till själva prövningsresultatet. Beträffande de ämnen, vari examen icke stadgemässigt äger rum, blir mogenhetsförklaringen beroende på lärjungens prestationer under sista skolåret, såvida icke skolmyndigheterna finna det önskvärt att även i dem anordna slutprövningar. I förra fallet angives i examensbetyget ett medelbetyg (Durchschnittsnote) av de under sista året givna vitsorden. I senare fallet kan prövningen antingen anordnas vid slutet av skoltiden eller vid avslutandet av undervisningen i ämnet. Undervisningen i här ifrågavarande ämnen får emellertid icke avslutas tidigare än två år — i geografi icke tidigare än ett år — före skoltidens slut. Ämnet historia är härvid jämställt med de stadgade examensämnen och får alltså icke avslutas före slutprövningen. Vitsorden, som givas i form av betygssiffror från 1 till 6, skola fastställas för sammanlagt elva ämnen, nämligen modersmålet, andra landsspråket, historia, geografi, matematik, fysik, kemi, naturkunskap och teckning samt därutöver för typ A latin och grekiska, för typ B latin och tredje landsspråket eller engelska samt för typ C geometri och tredje landsspråket eller engelska. Examen får icke godkännas, därest i ifrågavarande ämnen — med undantag för teckning — vitsordet 1 fastställts för ett ämne, eller vitsordet 2 för två ämnen, eller vitsordet 3 för två ämnen och samtidigt 2 för ett ämne, eller vitsordet 3 för flera än tre ämnen. Examensbetyg får icke heller utställas, såvida betygssiffrornas sammanlagda summa uppgår till mindre än 40.

Såsom ett exempel på hur de här angivna, allmänt gällande föreskrifterna

tillämpas i en kantonal examensstadga, må anföras bestämmelserna i kantonen Berns reglemente av den 26 mars 1926. Enligt detta skola uppgifterna för de skriftliga proven fastställas av examinandens egna lärare jämte den för vederbörande ämne utsedde medlemmen av prövningskommissionen (se nedan); förslag avgivas av läraren. Förhöret i den muntliga prövningen verkställs av vederbörande lärare i närvaro av en kommissionsmedlem; de härvid förelagda uppgifterna fastställas på förhand gemensamt av läraren och kommissionsmedlemmen. Först efter den muntliga prövningens slut upptages frågan om de skriftliga provens bedömande i sammanhang med bedömandet av de muntliga. Om ett skriftligt prov underkännes, utgör detta således icke hinder för undergående av muntlig prövning. Därest såväl skriftligt som muntligt prov äger rum i ett ämne, fastställs det slutliga vitsordet såsom det aritmetiska medeltalet av de för proven givna betygssiffrorna.

Beträffande villkoren för godkänt examensbetyg är kantonen Bern något strängare än de federala föreskrifterna. Dessa kräva, som ovan nämnts, att betygssiffrornas sammanlagda summa icke understiger 40, men i Bern får den ej understiga 42, och för den vid de kantonal gymnasierna särskilt upprättade handelslinjen har minimisiffran fastställts till 46.

Såsom redan antytts, plägar för övervakande av examensproven inom varje kanton finnas en kontrollkommission (Maturitätskommission), tillsatt av de kantonal myndigheterna och i regel bestående av universitetsprofessorer. För kantonen Berns vidkommande består den av minst 13, av direktionen för det kantonal undervisningsväsendet på fyra år utsedda medlemmar. Vitsorden fastställas av nämnda kommission och av lärarkollegiet vid gemensamt sammanträde under ordförandeskap av kommissionens president.

I alla de detaljer, som icke fastställts i den federala förordningen, förekomma inom skilda kantoner mer eller mindre starkt växlande anordningar. Mest rigorösa synas dessa vara vid de fransk-schweiziska läroverken, medan en motsatt tendens finnes i Basel, där, i varje fall tidigare,¹ någon egentlig examen ej förekommit, utan vederbörande lärare själva prövat och bedömt de avgående lärjungarna i samband med den egentliga undervisningen, varefter maturiteten på grundval härav tillerkänts dem vid en offentlig högtidlighet. Häri torde dock nu gällande federala bestämmelser ha medfört en ändring.

För personer, som icke regelmässigt genomgått högre offentligt eller privat läroverk (privatister), eller sådana examinander, vilka icke godkänts vid de ordinarie examensprövningarna, kan, som förut nämnts, särskild prövning äga rum antingen inför den kantonal prövningskommissionen

¹ Se uppgift härom i Skolkommissionens betänkande 1921, IV, s. 342.

eller, därest examensbetyget även skall godkännas av de federala myndigheterna, inför en särskilt utsedd federal prövningsnämnd. Såsom av gällande reglementen framgår, verkställas provningen i här berörda fall av den i respektive ämne fackkunnige kommissionsmedlemmen, och provningen omfattar samtliga de elva ämnen, för vilka vitsord skola upptagas i examensbetyget. Skriftlig och muntlig provning äger härvid rum i modersmålet, i ett andra landsspråk och i matematik samt dessutom för typ A i latin och grekiska, för typ B i latin och tredje landsspråket eller engelska samt för typ C i geometri och tredje landsspråket eller engelska. Muntlig provning verkställs i historia, geografi, fysik, kemi och naturkunskap. För provningarnas godkännande gälla samma villkor som vid den ordinarie maturitetsexamen.

Vad beträffar examensproven vid de av förbundsrådet godkända privatläroverken, tillämpas inom vissa kantoner särskilda, åtskilligt strängare föreskrifter. Sålunda skola enligt det kantonala reglementet i Bern uppgifterna för de skriftliga proven fastställas av vederbörande kommissionsmedlem (icke av honom jämte ämnesläraren); han korrigerar också ensam proven och fastställer vitsorden. De skriftliga proven utföras jämväl under kommissionens kontroll. Vederbörande läroverk äger icke heller någon medbestämmanderätt vid uppställandet av uppgifterna för de muntliga proven. I de ämnen, vari någon avslutningsprovning enligt gällande föreskrifter icke stadgats för de allmänna läroverken, skola vid privatläroverken muntliga prov föranstaltas av läraren under prövningsnämndens kontroll. Dock kan från denna föreskrift undantag helt eller delvis medgivas av den kantonala undervisningsmyndigheten.

Såsom inledningsvis framhållits, berättiga de i enlighet med de federala föreskrifterna utställda examensbetygen till undergående av provning vid de medicinska fakulteterna m. m. För innehavare av betyg enligt typ C (reallinjen) erfordras emellertid därutöver tilläggsprovning i latin inför den federala prövningskommissionen; så viktig anser man latinkunskap vara för en medicinare. Examensbetyg enligt typerna A, B och C berättiga alla till inträde vid den tekniska högskolan i Zürich. För övriga universitet och högskolor räcker det med ett enligt kantonala föreskrifter utfärdat examensbetyg. Men det har förut påpekats, att de allmänna federala föreskrifterna intagits såsom kärna eller stomme i de kantonala examensreglementena. Med det undantag, som här ovan nämnts, är det alltså för tillträde till högre fortbildningsanstalter icke erforderligt att styrka särskilda kunskaper utöver dem, som ådagalagts vid läroverkens avslutningsprov.

Det har i Schweiz klagats över en stark överbefolkning på de intellektuella yrkesbanorna. Några föreskrifter om begränsning av antalet studerande (numerus clausus) för högskolor och med dem jämförbara högre fackutbildningsanstalter ha dock hittills icke utfärdats. Men man överväger

lämpligheten av att införa en begränsning av i varje fall antalet aspiranter till läroverkslärarybanan. För närvarande synes det emellertid icke vara klart, efter vilka grunder en dylik begränsning skulle komma att ske.

Några ändringar i det nu gällande systemet för mogenhetsprövningen, sådant det är angivet i 1925 års förordning, äro icke ifrågasatta. Däremot övertvägas i olika kantoner vissa modifikationer i de lokala föreskrifterna. Så föreligga exempelvis för kantonen Berns vidkommande förslag att utöka provningsämnenas historia samt att ytterligare höja den nu erforderliga betygssumman 42 till 44. Dessa skärpningar ha till syfte att i någon mån minska den nyss berörda stora tillströmningen till de akademiska läroanstalterna.

Sammanfattande överblick.

Om man söker i en kort överblick sammanfatta huvuddragen i de tio olika nationella system, för vilka här ovan redogjorts, kan man först och främst konstatera, att hur skiftande formerna än i övrigt må te sig, *intet* av dessa länder ansett sig kunna undvara starka garantier för en tillräckligt hög och jämn kunskapsstandard hos dem, vilka från gymnasiet övergå till akademiska studier eller därmed jämförlig fortbildning.

När det sedan gäller dessa garantiers beskaffenhet, kan man särskilja två huvudtyper av kunskapsprov, vilka skulle kunna kallas den *interna* och den *externa* typen. Med den förra avses det slags prövning, som äger rum inom *det läroverk*, där examinanderna dittills utbildats, och som förrättas av läroverkets egna lärare, under mer eller mindre sträng övervakning av utifrån hämtade kontrollörer. Med den senare menas den helt *från läroverket frigjorda*, av en statlig provningskommission förrättade och vanligen till universitetet förlagda examen, som i sin mest renodlade form representeras av Frankrikes traditionsomvärvda *baccalauréat*.

Frankrike är det enda av här ifrågavarande länder, där denna externa examensform är ensamt förhärskande. I flera länder finner man en på olika sätt utgestaltad *kombination* mellan det interna och externa systemet, en möjlighet för eleverna att gå antingen den ena eller andra vägen — eller båda. England bjuder, karakteristiskt nog, på den rikaste variationen med sin lägre och sin högre avgångsexamen från näst högsta och högsta skolstadiet, vilka båda (den förra dock blott i kvalificerad form) kunna leda till universitetsstudier, och därjämte universitetens egen direkta inträdesprövning, *Matriculation*. I Skottland får man välja mellan en avgångsexamen från högsta skolklassen — vilken dock både anordnas, ledes och kontrolleras av departementet — och en inträdesexamen vid universitetet. I Belgien råder den kanske egendomligaste anordningen. Utan någon systematisk slutprövning utfärdas där av skolrektorn ett allmänt hållet intyg om »med

utbyte» bedrivna gymnasiestudier under viss tid och i vissa ämnen, vilket intyg sedan prövas av en statlig jury, sammansatt av läroverkslärare. Godtages detta certifikat av prövningsnämnden, får aspiranten tillträde till universitet eller högskola. I annat fall måste han undergå en inträdesexamen dit, antingen inför samma jury eller inför vederbörande högskolas egen examenskommission. Det senare är obligatoriskt för ingenjörer.

Inom de övriga sex länder, som undersökningen omfattar, råder liksom i Sverige den interna examenstypen, men med åtskilliga variationer. En plats för sig intager härvid det holländska systemet, där två skilda typer av läroverk med olika program och olika klassantal var för sig genom sina avgångsbetyg ge tillträde till skilda slag av fakulteter och högskolor. I övrigt stämmer det holländska systemet i stort sett överens med den vanliga interna studentexamen, med förhören förrättade av lärarna och kontrollerade av statliga censorer. Den är emellertid i Holland jämförelsevis rigorös så till vida att de olika ämnesbetygen uteslutande grundas på själva examensresultaten; till prestationerna under det föregående skolarbetet tages dock hänsyn i tveksamma fall när avgörandet gäller examen i dess helhet. Även vid fransmännens stränga *baccalauréat* influeras numera examensnämndens slutliga ståndpunktstagande i de enskilda fallen av hänsynen till examinandens skolarbete, sådant det framträder i hans betygsbok, *livret scolaire*. I Tyskland och Schweiz är uttryckligen föreskrivet, att de vid skolundervisningen ådagalagda kunskaperna skola vid de definitiva vitsordens avgivande väga lika tungt som examensresultatet.

De muntliga förhören förrättas i de nämnda sex länderna som regel av vederbörande ämneslärare, och betygen i de särskilda ämnena sättas också av dem — i Danmark, Holland och Schweiz (Bern) dock i samråd med kontrollören. En från de övriga avvikande form förete dessa muntliga förhör i Finland, där de från 1870-talet ha karaktären av under flera månader fortgående *successiva tentamina* (i Danmark äro slutförhören också utdragna över en relativt lång period, dock begränsad till tre veckor), en anordning som tidigare i detta betänkande varit föremål för beaktande vid uppgörandet av de sakkunnigas förslag till nya former för de muntliga slutproven. En annan för den finska examen utmärkande metod, som Finland dock har gemensam med Norge, Danmark och även med Sverige (i fråga om privatistexamen) och vilken i de sakkunnigas förslag fått en till hela den skriftliga prövningen utsträckt tillämpning, är den *centrala skrivningsgranskningen*, varigenom enhetlighet i den för hela landet gällande fordringsstandarden kan — åtminstone på detta viktiga område — uppnås. Såsom framgår av redogörelsen för de franska och engelska examensnämndernas funktion, är det just den starkt framträdande bristen på sådan enhetlighet, som kan sägas utgöra själva akilleshälen i dessa länders examenssystem.

Beträffande den över examen utövade statskontrollen är det av intresse att konstatera, att en viss motsvarighet till det i Sverige sedan länge i vissa fall anlidade *medbedömersystemet*, vilket enligt de sakkunnigas förslag skulle få en vidgad användning, också i ej ringa omfattning förekommer i Norge och Danmark, ehuru systemet med »egna» censorer i Danmark på sista tiden har börjat möta motstånd. Även på en annan punkt, där de sakkunniga föreslå en reformering av nu gällande bestämmelser, finner man i våra grannländer och på ett par andra håll en motsvarighet. Rätten att få göra om ett förhör i ett vid examen underkänt ämne, utan att samtidigt behöva underkasta sig prov i redan godkända fack, förekommer både i Finland och Norge och i viss omfattning även i Skottland och Frankrike.

Det torde alltså kunna sägas, att om de förslag genomföras, som framlagts i detta betänkande, så kommer det svenska undervisningsväsendet att, i fråga om sättet för gymnasiestudiernas avslutande och kontrollerande, ha tillgodogjort sig några av de viktigaste fördelar, som andra kulturländers metoder ha att uppvisa, medan det å andra sidan frigjort sig från vissa brister, som hittills vidlått detsamma och vilka de erfarenheter, som gjorts på sina håll i utlandet, ställa i en förstärkt belysning.

KAPITEL XIII.

Ekonomiska beräkningar.

Studentexamen och därmed sammanhängande fyllnadsprövningar finansieras helt genom examinandernas avgifter. Vid de beräkningar, som här nedan följa, förutsättes, att de i detta betänkande föreslagna avgångsprövningarna finansieras på samma sätt.

Av studentexamensavgifterna ha under tidernas lopp överskott uppstått, bildande en fond, som förvaltas av statskontoret. De sista åren ha utgifterna överstigit inkomsterna, så att fonden decimerats. Hur inkomster och utgifter samt återstående behållning fördelat sig under åren 1931—1936, framgår av tab. 35.

Tabell 35.

B u d g e t å r	Inkomster	Utgifter	Utgående balans
1930/31	—	—	127 384.56
1931/32	97 805.03	105 954.58	119 235.01
1932/33	98 875.04	120 235.07	97 874.98
1933/34	105 386.51	115 329.94	87 931.55
1934/35	118 570.54	121 975.57	84 526.52
1935/36	130 145.71	132 994.63	81 677.60

Inkomsterna utgöras för närvarande av anmälningsavgiften, 30 kronor, beträffande vilken ingen nedsättning eller befrielse lämnas, och som är densamma för såväl läroverkens elever som privatisterna, vidare av halva anmälningsavgiften för privatisternas skrivningar, 15 kronor, (andra hälften, 15 kronor, stannar vid det läroverk, där skrivningarna försiggå) samt slutligen av privatisternas avgift till den muntliga prövningen, 60 kronor. För sistnämnda avgift kan nedsättning i ömmande fall medgivas med halva beloppet.

I kap. III har föreslagits, att anmälningsavgiften, häri inbegripen kostnaden för den nyinförda centrala skrivningsgranskningen, för alla elever sättes till 35 kr. Räknas med 3 600 till avgångsprövningarna anmälda, ger denna avgift en inkomst av 126 000 kronor. Det har vidare i samma kapitel föreslagits, att avgiften för de skriftliga proven för privatister nedsättes från 30 till 25 kronor, och att denna avgift skall stanna vid det läroverk, där dessa prov äga rum, att där fördelas mellan rektor och vederbörande lärare. Statsverket får alltså ingen del av denna avgift. Avgiften för privatisternas muntliga prövning tänkes förbli oförändrad, 60 kronor, med möjlighet för nedsättning till hälften av avgiften för mindre bemedlade. Antalet i de muntliga proven deltagande privatister kan beräknas till 170, varav 120 kunna antagas betala hel avgift och 50 halv avgift. Detta ger för privatisternas muntliga prov ett bidrag av $120 \times 60 + 50 \times 30 = 8\,700$ kronor.

Beträffande utgifterna har i kap. III granskningen av skripta genom de lokala granskningsnämnderna beräknats kosta 24 000 kronor.

I kap. VI ha de sakkunniga såsom ett *maximiprogram* räknat med att följande antal fackinspektörer skulle förekomma: under en första tentamensperiod 9 inspektörer under 21 dagar, under en andra tentamensperiod 24 inspektörer under 21 dagar och under en tredje tentamensperiod 26 inspektörer under 14 dagar. Härvid ha även medräknats rese- och helgdagar. Antalet inspektionsdagar, inklusive rese- och helgdagar, skulle sålunda bli 1 057. Om dagsarvodet sättes till 30 kronor, skulle arvodeskostnaden bli 31 700 kronor. Härtill komma dagtraktamenten à 22 kronor under 1 057 dagar eller tillsammans 23 300 kronor. Resekostnaderna äro svåra att uppskatta men torde böra sättas till ungefärligen 14 000 kronor.

Såsom fackinspektörer skulle medverka personer med de nuvarande censorernas kvalifikation, d. v. s. övervägande universitets- och högskolelärare samt skolmän. Antalet skolmän tänkes vara större än vad för närvarande är fallet, särskilt under den andra tentamensperioden. Man torde böra räkna med att de ifrågasatta fackinspektörerna i större utsträckning än nu få vidkännas mistning i sina löneförmåner, för vilken ersättning bör utgå. Om ungefär en tredjedel av fackinspektörerna under den första och tredje tentamensperioden och hälften därav under den andra tentamens-

perioden utgöras av personer, som måste avlöna sina vikarier under inspektionsresorna, skulle antalet veckor, för vilka vikariatsersättningar måste utgå, bli 60. För att få någon grund att utgå ifrån vid beräkningen av ersättningen till vikarier antages här, att de ifrågavarande fackinspektörerna äro läroverkslärare, och att deras vikarier i enlighet med det nya löne-reglementet avlönas såsom timlärare. Vidare antages, att avlöningen utgår för timlärare efter G-ort, som är 212 kronor per veckotimme. Genomsnittstjänstgöringen för en gymnasielärare är 21.5 veckotimmar under 39 läs-veckor. Kostnaden för fackinspektörernas mistade löneförmåner skulle enligt denna beräkning bli $\frac{60 \times 212 \times 21.5}{39} = 7\ 000$ kronor. Härtill

kommer 14 procents dyrtidstillägg härå eller 1 000 kronor. Ersättningen för mistade löneförmåner skulle sålunda tillsammans uppgå till omkring 8 000 kronor.

Dessutom tillkommer ett belopp för medbedömare vid statsläroverken i de fåtaliga fall, då dessa äro lärare vid en främmande läroanstalt. Kostnaden härför torde kunna uppskattas till 1 000 kronor. Vid privatläroverken böra enligt de sakkunnigas mening medbedömarna vara av skolöverstyrelsen härför utsedda lärare vid statsläroverk. Deras arvoden böra gäldas av privatläroverken själva.

Det återstår nu att göra en uppskattning av kostnaden för privatisternas muntliga prövning. Förut har deras antal uppskattats till 170. Privatisterna examineras två och två. Om varje privatist har 8 ämnen, skulle antalet förhör bli $\frac{170 \times 8}{2} = 680$. Examinatorerna böra såsom hittills vara skyldiga

ej blott att verkställa de så att säga officiella förhören utan även att utan extra kostnad för lärjungarna verkställa förtentamina. Antalet examinationer per examinator och arbetsdag bör därför ej sättas större än 2 å 3. Med utgångspunkt härifrån skulle erfordras 280 examinationsdagar. Arvodet för examinator i privatistprövningsnämnd har hittills varit 20 kronor för dag. Såsom förut nämnts, har det med detta arvode varit svårt att erhålla examinatore, särskilt under vårterminen. Följden har blivit, att man nödgats inkalla examinatore från främmande orter, medförande en fördyring av privatistprövningen i form av reseersättningar och dagtraktamenten. De sakkunniga räkna därför här med att arvodet till ledamot av examensnämnd för privatister fastställes till 30 kronor för dag. Sålunda skulle kostnaden för själva examinationen bli $280 \times 30 = 8\ 400$ kronor. Varje inspektör torde kunna medhinna omkring 5 examinationer per dag. Antalet inspektionsdagar vid privatistprövningen kan med ledning härav uppskattas till 140. I kap. X har ifrågasatts, huruvida det skulle vara nödvändigt att anlita fackinspektörskontroll vid varje muntligt privatistprov. I själva verket skulle kontrollen kunna göras mera fackbetonad, om examinatorena

i viss utsträckning kontrollerade varandra såsom medbedömare. I det följande räknas med att hälften av inspektionen vid den muntliga privatistprövningen bestrides av i nämnden ingående fackinspektörer och hälften av examinatore. För enkelhetens skull räknas med att alla examinatore äro hemmahörande på nämndens förläggningssort och att alla fackinspektörer äro från främmande ort. Dessutom räknas med ett fackinspektörsarvode av 30 kronor för dag och ett dagtraktamente för inspektörer från främmande ort om 22 kronor för dag. Kostnaden för kontrollen av den muntliga privatistprövningen skulle sålunda uppgå till $140 \times 30 + 70 \times 22 = 5\,700$ kronor. Mistade löneförmåner och reseersättningar m. m. i detta sammanhang torde kunna uppskattas till 2 500 kronor och organisationskostnader till 2 400 kronor. Totalkostnaden för den muntliga privatistprövningen skulle enligt denna beräkning belöpa sig till $8\,400 + 5\,700 + 2\,500 + 2\,400 = 19\,000$ kronor.

Kostnaden för den i kap. III omtalade permanenta granskningsnämnden torde helt kunna bestridas av avgifter till efter- och fyllnadsprövningar. Med ledning av tab. 37 och 38 över antalet under sista åren fullgjorda fyllnadsprövningar samt efter en approximativ uppskattning av antalet efterprövande torde man böra räkna med en inkomst- och utgiftsstat för denna granskningsnämnd på 3 500 kronor.

Totalinkomsterna för statsverket skulle enligt alla dessa beräkningar bli:

Anmälningsavgifter à 35 kronor	126 000
Privatistprövningsavgifter	8 700
Avgifter för efter- och fyllnadsprövningar à 5 kronor	3 500
Summa inkomster kronor	138 200

Totalutgifterna skulle i sammanfattning enligt dessa beräkningar bli:

a) Kostnaden för lokala granskningsnämnder	24 000
b) För läroverkens avgångsprövningar:	
Arvoden till fackinspektörer	31 700
Dagtraktamenten till >	23 300
Resekostnader	14 000
Ersättning för mistade löneförmåner	8 000
Främmande medbedömare	1 000
c) Kostnader för privatistprövning	19 000
d) Permanenta granskningsnämnden	3 500
e) Diverse utgifter	7 700
Summa utgifter kronor	132 200

Enligt den här förebragta utredningen skulle inkomsterna komma att överskrida utgifterna med omkring 6 000 kronor. Överskottet bör enligt de sakkunnigas mening användas till stickprovskontroll av de muntliga

efter- och fyllnadsprövningarna, såsom närmare motiverats i kap. V. Att ingen särskild avgift tänkes upptagen av kompletteranderna för sistnämnda ändamål, sammanhänger med att avgifterna äro stora nog ändå, samt att alla dessa kategorier av prövande redan genom sina anmälningsavgifter av olika slag tidigare bidragit till den av statskontoret förvaltade fond, av vilken kostnaderna skola gäldas.

De sakkunniga ha även dryftat frågan, huruvida icke åtgärder borde vidtagas för att möjliggöra nedsättning i eller befrielse från den allmänna anmälningsavgiften. Enligt reglerna för den hittillsvarande studentexamen har ju, såsom förut nämnts, motsvarande avgift till nämnda examen varit obligatorisk för alla. Det är de sakkunniga bekant, att rektorerna emellanåt bruka på privat väg anskaffa medel att gälda anmälningsavgifter för de minst bemedlade lärjungarna. Ehuru de sakkunniga sympatisera med tanken, att ett lämpligt statsanslag ställdes till statskontorets förfogande för meddelande av nedsättning i eller befrielse från anmälningsavgiften till avgångsprövningarna, ha de likväl ej ansett sig böra framställa något bestämt förslag därom, då en utredning för närvarande pågår inom skolöverstyrelsen angående avskaffande över huvud taget av alla avgifter vid statsläroverken.

Såsom upprepade gånger nämnts, är den kontroll av avgångsprövningarna, som här ovan förutsatts, att anse såsom ett maximiprogram under en övergångstid från den gamla ordningen med en samlad studentexamen till den nya ordningen med successivt förekommande avgångstentamina. I samma mån som medbedömaresystemet vid sistnämnda tentamina visat sig fungera utan anmärkning, torde kontrollen genom fackinspektörer kunna lättas. Kostnaderna, i vad de belöpa sig på själva avgångsprövningarna, komma då att bli lägre.

KAPITEL XIV.

Sammanfattning av de sakkunnigas förslag.

Vid fullgörandet av sin huvuduppgift, att utreda frågan om den lämpliga *formen för gymnasiestudiernas avslutning*, ha de sakkunniga i likhet med departementschefen utgått ifrån att vissa allmänna krav måste ställas på sättet för vitsordandet av de kunskaper och insikter, som det är gymnasiets mål att bibringa. Vitsorden böra rättvist återgiva de enskilda lärjungarnas kvalifikationer, samtidigt som de äro uttryck för en i möjligaste mån likformig och enhetlig, för rikets alla läroverk gällande fordringsstandard. Denna standard åter bör garantera en tillfredsställande grad av mognad och förhandenvaron av tillräckliga förkunskaper för fortsatta högre

studier och för vissa kvalificerade samhällstjänster; därmed sammanhänger önskemålet om förbindelse och samverkan med de högre fortbildningsanstalterna.

Med hänsyn till de krav, som sålunda måste ställas på gymnasiernas avgångsbetyg, ha de sakkunniga, ehuru de funnit sig böra taga stor hänsyn till de allmänna läroverkens alltmer förbättrade standard, funnit det nödvändigt, att sättet för avgångsbetygets tillkomst kringgärdas med vissa garantier utöver dem, som kunna ligga i vårt numera högt stående läroverksväsende.

Från den sålunda angivna utgångspunkten ha de tagit under noggrant övervägande, huruvida den nuvarande studentexamen ur skilda synpunkter kan anses såsom en lämplig form för tillgodoseende av de syften den avser att tjäna, eller huruvida andra, lämpligare former kunna tänkas. Härvid ha de kommit till den uppfattningen, att studentexamen i sin nuvarande utformning bör avskaffas och ersättas med provningar i annan ordning.

De sakkunnigas förslag med avseende å ordningen för vitsordandet av *läroverkslärjungarnas* kunskaper kan sammanfattas på följande sätt.

Även det nya avslutande provningsförfarandet fördelas å skriftliga och muntliga prov.

Skriftliga prov skola förekomma i samma ämnen som för närvarande. För att motverka forcering och påfrestning skola emellertid proven avläggas i två avdelningar. Under den första, som försiggår i december, förekomma skriftliga prov i främmande levande språk och modersmålet, under den senare, som försiggår i förra hälften av mars påföljande termin, skriftliga prov i latin, matematik och fysik. Samtliga skriftliga arbeten granskas och rättas av vederbörande lärare, varefter liksom nu denne och en av kollegiet utsedd *medbedömare* samfällt avgiva förslag till vitsord. Sammanfattande vitsord gives liksom hittills för svensk skrivning. Vid avgivandet av detta vitsord samt, i tveksamma fall, vid avgivandet av vitsorden för de skriftliga arbetena i främmande språk skall hänsyn tagas till tidigare i respektive ämne under läsåret utförda skriftliga arbeten. För upprätthållande av en så vitt möjligt likformig standard vid de olika läroverken skola skriftliga arbeten i andra ämnen än modersmålet undantagslöst underkastas en slutlig central granskning och bedömning av granskningsnämnd. Beträffande modersmålsuppsatserna tillämpas av praktiska skäl stickprovsgranskning sålunda, att skolöverstyrelsen för varje år i förväg bestämmer, vilka läroverks modersmålsuppsatser som skola underkastas central granskning. Oavsett huruvida central granskning av samtliga svenska uppsatser vid ett läroverk på grund härav skall ske eller ej, skola alla fall, då underkänt sammanfattande vitsord givits för svensk skrivning eller för den svenska uppsatsen av läroverkets representanter, eller då dessa stannat vid olika meningar, underställas granskningsnämnden; i sådan

händelse, ävensom då inom själva granskningsnämnden fråga uppstår om underkännande av svensk uppsats, skall denna tillika fastställa sammanfattande vitsord för svensk skrivning. Eljest fastställs sistnämnda vitsord av vederbörande lärare och medbedömare, sedan i förekommande fall granskningsnämnden fastställt vitsord för den svenska uppsatsen.

De skriftliga provens godkännande i sin helhet fordras icke för rätt att undergå muntliga prövningar. Härför fordras endast godkända vitsord för svensk skrivning och dessutom för ett skriftligt prov eller för två skriftliga prov i andra ämnen än modersmålet. För de skriftliga provens godkännande i sin helhet fordras lägst vitsordet godkänd för svensk skrivning och dessutom för två skriftliga prov, av vilka minst ett i ämne, tillhörande de i lärjungens ämnesgrupp ingående fasta ämnena.

För undvikande av den olägenhet, som ligger i att en i visst eller vissa ämnen underkänd lärjunge nödgas undergå förnyad prövning även i redan godkända ämnen, föreslås nya bestämmelser beträffande såväl skriftliga som muntliga prov. Lärjunge, som vid de skriftliga avgångsprövningarna uppnått för rätt till muntliga prov föreskrivna vitsord, men icke vitsord, tillräckliga för godkännande, får sålunda rätt att under ett »respitår» vid *skriftlig efterprövning* reparera erhållna underbetyg utan att behöva avlägga förnyade prov i godkända ämnen. Skriftlig efterprövning, som avlägges vid lärjungens eget läroverk, kan ske vid förekommande skrivningsperioder under nästföljande läsår. Bedömningen av vid skriftlig efterprövning utförda arbeten sker i stort sett efter samma principer som bedömningen av övriga skriftliga avgångsprov; slutlig central granskning skall undantagslöst äga rum.

Den *centrala skrivningsgranskningen* verkställs av granskningsnämnder, vilka föreslås bli dels lokala nämnder, tillsatta för varje år, dels en till Stockholm förlagd permanent nämnd.

Fyra lokala granskningsnämnder föreslås, förlagda till förslagsvis Uppsala, Stockholm, Göteborg och Lund — Malmö. Ledamöter i dessa nämnder utses för varje år av Kungl. Maj:t på förslag av skolöverstyrelsen till ett antal, som betingas av behovet av representanter för varje vid avgångsskrivningarna företrätt ämne. Ledamöterna böra vara dels universitets- och högskolelärare, dels läroverkslärare. Varje skriftligt arbete granskas och bedömes av två ledamöter; vid skiljaktiga meningar fastställs vitsordet av en tredje ledamot.

Den permanenta, till Stockholm förlagda granskningsnämnden, som är avsedd för granskning av vissa privatisters samt efter- och fyllnadsprövandes skripta, sammansättes på enahanda sätt som de lokala granskningsnämnderna. Ledamöterna utses dock för viss tid, förslagsvis tre år.

Kostnaderna för den centrala granskningen bestridas av lärjungeavgifter på sätt nedan angives.

De muntliga avgångsprövingarna försiggå under vårterminen i form av successivt anordnade slutförhör (tentamina), allt eftersom kurserna i ämne efter ämne inhämtats. Muntligt avgångsprov är obligatoriskt för varje läroämne, som i högsta årsklassen ingår i vederbörande lärjunges ämnesgrupp, samt för tilläggsämne, i vilket lärjunge önskar erhålla avgångsbetyg.

Kristendomsämnet avslutas i näst högsta årsklassen och ingår sålunda icke i lärjungens ämnesgrupp i högsta årsklassen. Ämnet beredes kompen-sation genom ökat timantal i näst högsta årsklassen.

Tentamina äga rum enligt en av läroverken själva vid vårterminens början fastställd *tentamensordning*, varvid av lärjungarna framställda önskemål böra beaktas. För underlättande av kontroll över tentamina böra dessa i görligaste mån sammanföras till sammanhängande tentamensperioder. I syfte att tentamensperioderna i varje enskilt ämne så vitt möjligt skola inträffa under vissa, för alla läroverk gemensamma tidsperioder, bör vid tentamensordningens uppgörande behörig hänsyn tagas till en normalplan för läroverkens tentamensordning, fastställd och utfärdad av skolöverstyrelsen till vägledning för de olika läroverken. Uppgift om fastställd tentamensordning skall inom viss tid efter vårterminens början av rektor lämnas till skolöverstyrelsen; ändring i fastställd tentamensordning må därefter ej ske utan medgivande av överstyrelsen.

Tentamina verkställas av vederbörande lärare. Av skäl, som i betänkandet angivits, skola de förrättas i närvaro av en annan, av kollegiet utsedd lärare i ifrågavarande ämne såsom *medbedömare*. Finnes ej lämplig fackkunnig lärare vid samma läroverk, skall skolöverstyrelsen på anmälan utse medbedömare från annat, närbeläget läroverk. Tentamina förrättas i grupper om i regel högst 4 lärjungar. Förhørsledaren och medbedömaren fastställa samfällt det vitsord, som skall tilldelas vederbörande lärjunge. Därvid skall hänsyn tagas ej blott till lärjungens tentamen utan även i ej mindre mån till hans under de båda sista läsåren vitsordade kunskaper.

Kontroll över de muntliga avgångsproven utövas, förutom av nyssnämnda medbedömare, av särskilt utsedda *inspektörer*, vilka föreslås ersätta de nuvarande censorerna och vilka därjämte få sig en mera vidsträckt inspektionsuppgift anförtrodd. Denna kontroll utövas stickprovsviis i större eller mindre utsträckning, allt efter förefintligt behov. Vid inspektion inträder inspektören, om han så påfordrar, i stället för den ordinarie medbedömaren och utövar därvid dennes funktioner. Dock föreslås, att inspektören i dylikt fall skall ha utslagsröst, så att det av honom avgivna vitsordet vid skiljaktiga meningar blir gällande. Då inspektör ej fungerar såsom medbedömare, blir eljest vid olika meningar det lägre av de två avgivna vitsorden gällande, såvida ej detta går ut på lärjungens underkännande, i vilket

fall förnyad tentamen snarast möjligt bör äga rum i rektors eller en tredje lärares närvaro och med utslagsröst för denne.

För godkännande av de muntliga avgångsprövningarna i sin helhet fordras i princip minst godkända vitsord i samtliga till lärjungens ämnesgrupp hörande ämnen. Dock föreslås av hänsyn till mera utpräglade specialbegåvningar, att överbetyg i samhörande ämnen under vissa villkor må kunna kompensera underbetyg i ett enstaka ämne.

Lärjunge, som erhållit underbetyg i högst två av de i hans ämnesgrupp ingående ämnena, har av skäl, som ovan berörts, rätt att under loppet av ett läsår genom *muntliga efterprövningar* reparera de underkända vitsorden, utan att förnyad prövning under tiden behöver ske i redan godkända ämnen.

Muntlig efterprövning föreslås skola ske vid det läroverk, som skolöverstyrelsen anvisar, och under vissa prövningsperioder, fastställda av överstyrelsen efter samma grunder, som gälla för fyllnadsprövning. I övrigt skall för muntlig efterprövning gälla i stort sett samma bestämmelser som för ordinarie tentamen.

När efter genomgångna skriftliga och muntliga prov, eventuellt även efterprövning, de för godkännande föreskrivna vitsorden konstateras uppnådda, utfärdas för lärjungen *godkänt avgångsbetyg från gymnasiets högsta ring*, respektive lyceets högsta krets.

I samband med de föreslagna nya prövningsanordningarna förutsätta de sakkunniga en *omläggning av studiearbetet* före och mellan tentamina. De föreslå sålunda, att det skall lämnas abiturienterna frihet att på egen hand bedriva dessa studier, men att de också skola ha tillfälle att, i de fall där de efter att ha rådfört sig med vederbörande ämneslärare finna sig vara i behov därav, anlita dennes handledning. För detta ändamål bör denne vara skyldig att enligt viss tillkännagiven ordning vara närvarande på lärorummet för att tillhandagå de lärjungar, som infinna sig, med råd och annan behövlig handledning.

För *privatister* föreslå de sakkunniga prövningsanordningar i görligaste mån liknande dem, som förutsatts komma till användning för läroverkens lärjungar. Förslaget innebär på denna punkt i huvudsak följande.

De skriftliga proven försiggå antingen delade under de för läroverkens lärjungar avsedda skrivningsperioderna i december och mars eller också odelade under de för efter- och fyllnadsprövningar avsedda skrivningsperioderna i augusti och januari. Granskning och bedömning verkställas på i huvudsak samma sätt som beträffande läroverkselevernas skriftliga prov, alltså först inom läroverket av en lärare jämte medbedömare, därefter centralt av granskningsnämnd; central granskning är i detta fall obligatorisk även för

den svenska uppsatsen. De under den delade skrivningsperioden utförda arbetena bedömas av en av de lokala granskningsnämnderna, de övriga av den permanenta granskningsnämnden. För rätt att undergå muntliga prov, för de skriftliga provens godkännande och för rätt till skriftlig efterprovning gäller detsamma som för läroverkens lärjungar.

Privatisternas muntliga prov skola liksom för närvarande avläggas inför en examensnämnd och å samma tider som för närvarande, d. v. s. i juni eller under slutet av höstterminen. Proven kunna ske antingen odelade eller delade i två eller tre avdelningar; vid delad provning skola provningsavdelningarna ha fullgjorts inom loppet av fyra omedelbart på varandra följande terminer. Privatisterna få dessutom även möjlighet att under en viss respitperiod reparera eventuella misslyckanden i den muntliga provningen. Efterprovning får ske i underkända ämnen inom loppet av tre omedelbart på varandra följande terminer efter den första, varunder muntlig provning kunnat äga rum. För de muntliga provens godkännande gäller detsamma som för läroverkselever.

Examensnämnden sammansättes dels av examinatore och dels av fackinspektörer med uppgift att såsom medbedömare övervaka provningarna. Dylik inspektion behöver ej ske vid varje förhör; då inspektör ej fungerar såsom medbedömare, skall nämligen en examiner få tjänstgöra såsom sådan.

Vitsord i folkskolläroexamen, avlagd enligt 1937 års seminariestadga, förutsättas i viss utsträckning få utan särskild provning gälla såsom vitsord i privatistprovningarna.

De sakkunniga föreslå vidare, att generell möjlighet skapas för den som så önskar att i för privatistprovning stadgad ordning undergå provning i ett eller flera valfria läroämnen. En dylik *partiell provning* skulle träda i stället för den särskilda provning enligt fordringarna för studentexamen, som för närvarande under vissa begränsade förutsättningar kan äga rum i för fyllnadsprovning stadgad ordning.¹

Fyllnadsprovningar efter erhållet godkänt avgångsbetyg föreslås få äga rum i samma utsträckning som för närvarande. Den för ordinarie avgångsprovningar avsedda kontrollen förutsättes dock bli utsträckt även till provningar av förevarande slag. Medbedömersystemet bör sålunda i full utsträckning komma till användning; vidare förutsättes att skriftliga prov komma att slutligt bedömas av den permanenta granskningsnämnden. Inspektionskontroll bör slutligen förekomma enligt samma grunder, som föreslås för läroverkens avgångsprovningar.

¹ Se kung. ¹⁶/₄ 1937 (nr 148) med vissa bestämmelser angående särskild provning enligt fordringarna för studentexamen.

En konsekvens av de sakkunnigas här ovan refererade förslag rörande avgångsprövningarnas anordnande är, att den nuvarande *censorsinstitutionen* bortfaller. De sakkunniga förutsätta dock, som redan nämnts, att de muntliga avgångsprövningarna kunna bli föremål för en särskild kontroll utöver den, som genom medbedömersystemet avses bli förverkligad. Denna kontroll skulle utövas stickprovsvis och sålunda vara rörlig, så att densamma allt efter behovet må kunna ökas eller minskas. Under övergångsåren efter genomförandet av de sakkunnigas förslag förutsattes kontrollen över avgångsprövningarna behöva göras relativt omfattande. En sådan kontroll föreslås åstadkommen i sammanhang med en *vidgad allmän inspektion över läroverken*, utövad av en kår av *läroverksinspektörer*, vilka såsom en av sina funktioner skulle ha att i redan berörda former och i lämplig utsträckning övervaka själva avgångsprövningarna. Inspektörerna skulle utöva sin uppgift *envar inom sitt särskilda fack* och arbeta en och en, således icke som de nuvarande censorerna i grupper. De sakkunniga föreslå sålunda, att den allmänna inspektionen över läroverken och den särskilda övervakningen över dessas avgångsprövningar anförtros åt en och samma kår av läroverksinspektörer, sammansatt efter i stort sett samma principer som den nuvarande censorskåren, dock med ett mera vidsträckt anlitage av krafter ur läroverkslärarnas krets. De hysa också den uppfattningen, att en anordning sådan som den föreslagna på ett ändamålsenligare sätt än en enbart till avgångsproven koncentrerad övervakning skulle främja önskemålet om förbindelse och samverkan mellan läroverken och de högre fortbildningsanstalterna.

I avvaktan på resultatet av den för närvarande pågående särskilda utredningen angående skolöverstyrelsens organisation, vilken även berör frågan om inspektion av läroverken, ha de sakkunniga inskränkt sig till att uppdraga allmänna riktlinjer för den av dem föreslagna inspektionsverksamheten och förutsätta, att Kungl. Maj:t, när den nämnda utredningen slutförts, föranstaltar om en överarbetning av de särskilda förslagen med hänsynstagande till de av de sakkunniga föreslagna riktlinjerna.

Beträffande *kostnaderna* för ett genomförande av de föreslagna anordningarna för avgångsprövningarna och vad därmed sammanhänger, förutsätta de sakkunniga, att desamma skola liksom nu bestridas av lärjungeavgifter. Då det — i varje fall icke under de första åren efter genomförandet av de sakkunnigas förslag — synes bli möjligt att helt finansiera granskningsnämndernas verksamhet inom ramen för nu stadgade avgifter, föreslås en höjning av anmälningsavgiften för samtliga lärjungar med 5 kronor till 35 kronor. För privatisternas del föreslås dock denna höjning kompen-serad genom en motsvarande sänkning av den särskilda avgiften för de

skriftliga avgångsproven. Vidare föreslås en särskild avgift av 5 kronor för varje skrivningsperiod, under vilken efter- eller fyllnadsprövning skall ske. För muntliga efterprövningar förutsättas särskilda avgifter, motsvarande de för närvarande stadgade avgifterna för fyllnadsprövningar. Avgifter för partiell privatistprövning föreslås böra utgå efter samma principer som efterprövningsavgifterna.

Vad kostnaderna för den föreslagna inspektionen angår, förutsättes det, att desamma, för så vitt inspektionen berör det högre gymnasiestadiet och avgångsprövningarna, bestridas av lärjungeavgifter efter samma grunder som kostnaderna för den nuvarande censorsinstitutionen.

De sakkunniga ha även tagit under övertvägande vissa spörsmål rörande *tillträde till universitet och högre fackutbildningsanstalter* för dem, som godkänts vid gymnasiernas avgångsprövningar. I ett särskilt kapitel ha de till belysning av rådande förhållanden lämnat en redogörelse för nu gällande inträdesfordringar med avseende å särskilda kvalifikationer för inträdessökande med studentexamen. De sakkunniga ha icke funnit sig böra direkt föreslå några ändringar därutinnan. Vad särskilt angår universiteten, karolinska institutet och de fria högskolorna, ha de dock velat fästa uppmärksamheten på en viss enligt deras uppfattning betänklighet svaghet i nu gällande bestämmelser, bestående däri, att en avgångsexamen berättigar till universitetsstudier utan att i examen behöver ingå mer än ett främmande levande språk. De sakkunniga ha velat ifrågasätta, huruvida icke för inskrivning vid nyssnämnda läroanstalter borde uppställas krav på godkända vitsord vid avgångs- eller fyllnadsprövning i två främmande levande språk. Såväl denna fråga som frågan, huruvida för fortsatta högre studier inom vissa studiegrenar lämpligen kunde och borde uppställas fordran på vissa högre betyg i enskilda ämnen, ha förutsatts böra bli föremål för prövning inom vederbörande fortbildningsanstalter själva.

I samband med övertvägandet av förevarande frågor har i kap. XI framlagts en särskild undersökning i syfte bland annat att belysa sammanhanget mellan avgångsbetygets kvalitet och det naturliga urvalet bland dem, som ägnat sig åt högre studier.

De sakkunniga föreslå icke någon förändring med avseende å den utsträckning, i vilken godkänd avgångsprövning från gymnasium eller lyceum för närvarande är ensam behörighetsgrund för fortsatta högre studier. De ha emellertid uppmärksammat vissa fall, då avlagd fullständig studentexamen visserligen icke kräves såsom villkor för tillträde till högre studier, men då för inträdessökande icke-studenter uppställas såsom villkor, att de skola styrka studentkunskaper i vissa ämnen, utan att därvid angives, i vilken form detta skall ske. De föreslå, att för dylika fall tillskapas en särskild prövningsform för styrkandet av nämnda kunskaper,

nämligen en »partiell» privatistprövning, vilken förut berörts. Härigenom skulle den särskilda prövning enligt fordringarna för studentexamen, som genom kungörelser av år 1934 och 1937 införts, men som icke har avseende å andra högre läroanstalter än gymnastiska centralinstitutet och skogshögskolan och som icke är tillåten annat än i vissa ämnen, utvidgas till att omfatta alla å timplanen för gymnasiet eller lyceets högsta årsklass förekommande läroämnen. Samtidigt borde dels de nyss berörda inträdesfordringarna och dels inträdesfordringarna för sistnämnda två fackutbildningsanstalter ändras på så sätt, att för styrkandet av ifrågavarande studentkunskaper hänvisas till genomgående av partiell prövning av ovan nämnda slag. De sakkunniga ifrågasätta även vissa åtgärder, varigenom dels den partiella prövningen kunde erhålla en vidgad användning utöver vad nu sagts, och dels en motsvarande partiell prövning skulle möjliggöras även enligt fordringarna för godkänd avgång från tekniska läroanstalter och handelsgymnasier.

Till utredningsuppdraget har även hört att undersöka frågan, huruvida man genom ändringar i det nuvarande studentexamenssystemet och därmed sammanhängande anordningar skulle kunna bidra till en rationell minskning av den allt starkare tillströmningen till de teoretiska studie- och utbildningsbanorna. De sakkunniga ha i detta syfte förordat såväl vissa anordningar inom den nuvarande läroverksorganisationens ram som beredande av ökade möjligheter till praktisk utbildning genom en utvidgning av det praktiska läroverksväsendet. I det förra avseendet föreslås skärpta bestämmelser för flyttning till gymnasiet och lyceets näst högsta årsklass, kombinerade med ökade möjligheter för lärjungarna att vid en avgång på nämnda stadium erhålla formell realexamenskompetens. Spörsmålet om en utvidgning av det praktiska läroverksväsendet förutsätta de sakkunniga böra bli föremål för särskild utredning. De ha därvid sökt angiva, i vilken riktning en sådan utvidgning torde kunna och böra komma till stånd. Det synes särskilt önskvärt, att det nuvarande tekniska och handelstekniska läroverksväsendet väsentligt utvidgas, varvid det framstår som ett beaktansvärt önskemål, att praktiska bildningslinjer i lämplig utsträckning anordnas vid sidan av de teoretiska inom den nuvarande allmänna gymnasieorganisationen.

Slutligen ha de sakkunniga utarbetat utkast till vissa författningar, åtföljda av specialmotiveringar, vilka återfinnas såsom bilagor till detta betänkande. Utöver de sålunda framlagda utkasterna erfordras, därest de ovan framställda förslagen bifallas, på åtskilliga punkter nya eller ändrade bestämmelser. I händelse av bifall till förslagen torde det få ankomma på vederbörande myndigheter att avgiva förslag i sådant hänseende.

Vad särskilt angår det framlagda förslaget till ändringar i gällande läroverkstadga, må i detta sammanhang framhållas, att nämnda förslag icke omfattar samtliga de punkter, vilka böra bli föremål för ändring. Av skäl, som framgå av det ovan sagda, ha de sakkunniga icke i detalj ingått på frågan, huru den ifrågasatta läroverksinspektionen bör vara beskaffad, varför i författningsförslaget icke medtagits eventuellt erforderliga ändringar i de paragrafer, som beröra den av skolöverstyrelsen anordnade inspektionen.

Författningsförslag.

Förslag till Kungl. Maj:ts kungörelse angående ändring i vissa delar av Kungl. Maj:ts förnyade stadga den 17 mars 1933 (nr 109) för rikets allmänna läroverk.

Kungl. Maj:t har funnit gott förordna, att förnyade stadgan den 17 mars 1933 för rikets allmänna läroverk skall i härefter intagna delar erhålla ändrad lydelse på sätt nedan angives:

§ 3.

1. Gymnasiet har — — — och realgymnasium.
2. Lyceet har — — — nyspråkligt lyceum.
3. Såväl gymnasiets som lyceets lärokurs avslutas med avgångsprövningar på sätt nedan stadgas.

§ 5.

I de — — — matematik (specialkurs).

Undervisning i kristendomskunskap förekommer dock icke inom gymnasiets eller lyceets högsta årsklass.

§ 9.

1. Lärjunge i — — — hans *ämnesgrupp*.
2. *Fasta ämnen* äro:
 - a) i *näst högsta årsklassen*:
 - å latingymnasiet och latinlyceet: kristendomskunskap, modersmålet, latin, franska samt historia med samhällslära;
 - å realgymnasiet och reallyceet: kristendomskunskap, modersmålet, engelska, historia med samhällslära samt matematik (allmän kurs);
 - å nyspråkliga lyceet: kristendomskunskap, modersmålet, engelska, franska samt historia med samhällslära.
 - b) i *högsta årsklassen*:
 - samma ämnen, som under a) sägs, utom kristendomskunskap.
3. Utom i — — — föreskrivna minimiantalet.
4. Där rektor — — — vid läroverket.
5. Önskar lärjunge — — — högsta årsklassen.

Önskar lärjunge, som är berättigad att undergå efterprovning, varom i § 107 stadgas, ändring i fråga om ämnesgrupp eller tilläggsämne, vare han därtill berättigad efter hos rektor gjord skriftlig anmälan. Ändring som nu sagts må ej utan skolöverstyrelsens medgivande äga rum vid annat tillfälle än vid läsårs början, därest lärjunge önskar i sålunda nytillvalt ämne deltaga i undervisningen inom läroverket; skolande i sådant fall ovan i detta moment givna bestämmelser äga motsvarande tillämpning.
6. Lärjunge skall — — — på ämneskombination.
7. Det åligger — — — av ämnen.
8. Lärjunge skall, där ej annat föranledes av vad nedan i mom. 10 stadgas, deltaga i undervisningen i följande *övningsämnen*, nämligen teckning, musik samt gymnastik med lek och idrott.

9. I var och en av gymnasiets och lyceets båda högsta årsklasser skall, där ej annat föranledes av vad nedan i mom. 10 stadgas, lärjunge vid sidan av den undervisning, som avser hel klassavdelning, och de hemuppgifter, som i samband därmed kunna förekomma, utföra *enskilt arbete* i ett av de ämnen, i vilka han erhåller undervisning. Uppgift för dylikt arbete må lärjunge välja efter samråd med vederbörande lärare; skolande vid bestämmandet av dess omfattning hänsyn tagas dels till lärjunges studiebegåvning och övriga individuella förutsättningar, dels till det mått av arbete, som i övrigt åligger honom.

Där sjukdom — — — att utföra enskilt arbete.

10. Lärjunge, som är berättigad att undergå efterprovning, som i § 107 mom. 3 och 4 sägs, är icke skyldig att deltaga i undervisningen, honom dock obetaget att, i den utsträckning han önskar, deltaga i undervisningen i sådant ämne, vari efterprovning skall avläggas; åliggande det lärjunge, som i detta moment avses, att senast åtta dagar före början av nästkommande termin underrätta rektor, huruvida han önskar deltaga i undervisningen, och i så fall i vilka ämnen.

§ 15.

1. I överensstämmelse — — — anledningar uppkommer.
2. Förslag till — — — vårterminens slut.
3. Vid arbetsordningens — — — högst nio.
4. Den obligatoriska klassundervisningen i högsta ringen (kretsen) bör upphöra före de till mars förlagda skriftliga avgångsprövningarna, varefter lärjungarna beredas möjlighet att under handledning av vederbörande lärare fritt förbereda sig till undergående av de fastställda tentamina. För detta ändamål böra vederbörande lärare periodvis i enlighet med genom tentamensordningen givna anvisningar under å schemat fastställda lektionstimmar närvara å lärorummet för att tillhandaga de lärjungar, som så önska, med råd och handledning.

5. Antalet lektioner — — — (= nuvarande mom. 4) — — — eller underskridas.

Vad nu är sagt utgör ej hinder för studiearbetets ordnande på sätt i mom. 4 angivits.

6. Undervisningen skall — — — (= nuvarande mom. 5) — — — återstående arbetsdagar.

7. Arbetsordning skall — — — (= nuvarande mom. 6) — — — varje lärorum.

§ 20.

1. Under en — — — andra studieutflykter.

De lärjungar, som bereda sig till undergående av avgångsprövningar, må av rektor kunna helt eller delvis frikallas från deltagande i friluftsverksamheten samt under motsvarande tid åtnjuta ledighet.

2. Friluftsverksamheten förlägges — — — i förening.
3. Efter kollegiets — — — verksamhetens bedrivande.
4. Därest friluftsverksamheten — — — skolöverstyrelsens provning.
5. Vid friluftsverksamhetens — — — av skolöverstyrelsen.

§ 22.

1. Åt de lärjungar, som bereda sig till förestående realexamen, må rektor kunna bevilja högst tre dagars ledighet före den skriftliga och högst två dagars ledighet före den muntliga provningen, varjämte ledighet skall lämnas de dagar,

som infalla mellan skrivningsdagarna. Efter samråd med vederbörande lärare må rektor dessutom kunna frikalla nämnda lärjungar från vissa lektioner under de veckor, som närmast föregå den muntliga prövningen.

Åt de lärjungar, som bereda sig för skriftlig avgångsprövning från gymnasiets (lyceets) högsta ring (krets), må rektor kunna bevilja högst tre dagars ledighet före varje sådan prövning, varjämte ledighet skall lämnas de dagar, som infalla mellan skrivningsdagarna.

2. Åt de — — — erforderlig ledighet.
3. Behöver lärjunge — — — hos rektor.

§ 30.

1. För inträde — — — inträde sökes.
2. Lärjunge, som — — — erforderliga kunskaper.
3. Den, som söker inträde i gymnasiets eller lyceets högsta årsklass, äger rätt till befrielse från prövning i de å vederbörande gymnasie- eller lyceelinje förekommade läroämnen, i vilka han ej i denna klass skall åtnjuta undervisning; skolande han dock vid inträdet ådagalägga, att han i vart och ett av dessa ämnen äger för flyttning till näst högsta klassen, respektive, vad angår kristendoms-kunskap, för flyttning till högsta klassen erforderliga kunskaper.

Enahanda bestämmelse, utom i vad angår kristendoms-kunskap, gäller även i fråga om den, som vid vårtermins början söker inträde i näst högsta årsklassen av gymnasiet eller lyceet.

4. Inträdessökande, som — — — i kristendoms-kunskap.
5. Inträdesprövning anställes — — — fastställt formulär.
6. Prövning, som — — — denna prövning.
7. I fråga — — — § 29 mom. 9 c) sägs.

§ 31.

Lärjunge, som utan avlagd realexamen eller erhållet godkänt avgångsbetyg från gymnasiets högsta ring eller lyceets högsta krets avgått från läroverk och icke varit mer än två terminer frånvarande, skall, om han återvänder till läroverket, med avseende på rätt att såsom lärjunge tillhöra viss årsklass behandlas, som om han icke varit från läroverket frånvarande.

§ 36.

1. Vid läsårets — — — allmän flyttning.
2. För flyttning — — — upptagna övningsämnen.
3. För flyttning — — — honom medgivas.
4. För flyttning — — — åtnjuter undervisning.
5. För flyttning till gymnasiets och lyceets näst högsta årsklass skola följande bestämmelser gälla:

a) Lärjunge, som erhållit lägst vitsordet Godkänd för svensk skrivning och i samtliga på timplanen för närmast lägre ring eller krets upptagna läroämnen, skall flyttas.

b) Lärjunge, som erhållit lägst vitsordet Godkänd för svensk skrivning och i samtliga på timplanen för närmast lägre ring eller krets upptagna läroämnen utom ett, må kunna flyttas, under förutsättning att han i läroämnena, däri inbegripen svensk skrivning, äger en kompensation i vitsord över Godkänd, uppgående till sammanlagt minst två betygsenheter, varav lägst vitsordet Med beröm godkänd i ett ämne.

6. För flyttning — — — (= nuvarande mom. 5) — — — böra flyttas.
7. I fråga — — — (= nuvarande mom. 6) — — — ovan sagts.
8. Lärjunge, som — — — (= nuvarande mom. 7) — — — meddelade bestämmelser.
9. Lärjunge, som — — — (= nuvarande mom. 8) — — — än Godkänd.

§ 42.

Astundar lärjunge att utan avlagd realexamen eller erhållet godkänt avgångsbetyg från gymnasiets högsta ring eller lyceets högsta krets avgå från läroverket, skall han hos rektor anmäla sin önskan och därvid uppvisa målsmans skriftliga samtycke. Rektor äger att för honom utfärda avgångsbetyg i enlighet med av skolöverstyrelsen fastställt formulär och med upptagande av de vitsord, som lärjungen i terminsbetyg eller vid sådan prövning, som i § 36 mom. 8 och 9 sägs, senast erhållit. Förefinnes skäl till ändring i det lärjunge senast tilldelade vitsord för uppförande, må dock avgångsbetyg icke meddelas, förrän kollegiet fattat nytt beslut angående sagda vitsord.

TREDJE KAPITLET.

Avgångsprövningar.

Realexamen.

§ 81.

1. Avlagd realexamen — — — särskilt stadgade.
2. Betyg över godkänd flyttning till näst högsta ringen eller kretsen medför de rättigheter och förmåner, som äro förenade med realexamen.
3. Enahanda rättigheter och förmåner, som ovan sägs, tillkomma lärjunge, som vid slutet av läsåret närmast före näst högsta ringen eller kretsen erhållit lägre vitsord än Godkänd i ett av de på timplanen upptagna läroämnena, ämnet franska oberäknat, under förutsättning dels att han i läroämnena, däri inbegripna svensk skrivning och franska, äger en kompensation i vitsord över Godkänd, uppgående till sammanlagt minst en och en halv betygsenhet, dels ock att minst två tredjedelar av de lärare, som under terminen undervisat honom i läroämnena, finna ett sådant medgivande böra lämnas honom.
- Med iakttagande i övrigt av ovan givna bestämmelser må lärjunge, som icke uppnått föreskriven kompensation i läroämnena, det oaktat kunna tillerkännas med realexamen förenade rättigheter och förmåner, därest han erhållit vitsordet Berömlig i något av de på timplanen för ifrågavarande stadium av gymnasiet eller lyceet upptagna övningsämnena.
4. Har lärjunge erhållit med realexamen förenade rättigheter och förmåner enligt de villkor, som ovan i mom. 2 eller 3 stadgats, skall anteckning därom göras i vederbörande termins- och avgångsbetyg.

**Prövningar enligt fordringarna för godkänd avgång från
gymnasiets och lyceets högsta årsklass.**

Prövning av läroverkens lärjungar.

§ 91.

Lärjungarna i gymnasiet och lyceets högsta årsklass, vilka därtill behörigen anmält sig, skola på sätt här nedan stadgas för erhållande av avgångsbetyg från gymnasiet högsta ring respektive lyceets högsta krets underkastas avgångsprövningar, avseende att ådagalägga, huruvida de inhämtat det mått av kunskaper, vilket i de stadgade undervisningsplanerna är angivet som mål för gymnasiet och lyceets undervisning.

§ 92.

Med avgångsprövningarna hava granskningsnämnder, medbedömare och läroverksinspektörer att taga den befattning, som i denna stadga anges, och varom därutöver är eller kan varda särskilt stadgat.

§ 93.

1. Anmälan till i § 91 omförmälda avgångsprövningar skall före den 1 oktober varje år skriftligen göras hos läroverkets rektor. Därvid skall lärjunge lämna uppgift å de ämnen, i vilka han önskar undergå skriftliga och muntliga avgångsprövningar. Rektor åligger att före den 15 oktober till skolöverstyrelsen insända efter av överstyrelsen fastställt formulär upprättad förteckning över de anmälda.

Har anmälan inkommit till rektor senare än nu är sagt, bestämmer skolöverstyrelsen, huruvida sålunda anmäld lärjunge må tillåtas deltaga i avgångsprövningarna.

2. Den, som anmäler sig till undergående av avgångsprövningar, skall därvid erlægga en avgift av trettiofem kronor. Sålunda inflytande avgifter, vilka äro avsedda att användas till bestridande av kostnaderna för granskning av de skriftliga avgångsproven och kontrollen över de muntliga avgångsprövningarna, skola av rektor uppbäras samt inom en månad insändas till statskontoret.

3. Lärjunge, som av sjukdom eller annat giltigt förfall hindrats att deltaga i avgångsprövningarna, äger att efter hos rektor före den 30 juni nästföljande år gjord anmälan återbekomma erlagd avgift.

§ 94.

1. Avgångsprövningarna äro dels skriftliga, dels muntliga.

2. De skriftliga avgångsprövningarna äro fördelade å två tidsperioder, nämligen en under december månad och en under förra hälften av påföljande mars månad. Prövningarna anställas samtidigt vid alla högre allmänna läroverk och lyceer å tider, som av skolöverstyrelsen närmare bestämmas.

Uppgifter för de skriftliga proven bestämmas av skolöverstyrelsen, sedan förslag uppgjorts av särskilda sakkunniga, vilka av överstyrelsen utses bland granskningsnämndernas ledamöter, läroverksinspektörerna och läroverkens lärare samt, därest så befinner önskvärt, andra lämpliga personer. Härvid bör, med noggrant beaktande av vad i undervisningsplaner och metodiska anvisningar finnes angivet, tillses, att uppgifterna för de särskilda ämnena till sin svårighetsgrad icke gå utöver de krav, som betingas av det för vederbörande ämne angivna mål.

Uppsikten vid — — — rektor bestämmer.

3. De muntliga avgångsprövningarna bestå av tentamina i vart och ett av de i gymnasiet och lyceets högsta årsklass förekommande läroämnen och äga rum successivt under loppet av vårterminen, sedan de skriftliga avgångsprövningarna avslutats. Tidpunkt för varje tentamen bestämmes för vederbörande läroverk på sätt nedan i § 101 angives.

4. Vid avgångsprövningarna äger allmänheten ej tillträde; dock må skolöverstyrelsen på därom gjord framställning kunna lämna den, som för studier i pedagogiskt syfte önskar närvara vid avgångsprövningarna, tillfälle att övervara sådana vid läroverk, som av överstyrelsen anvisas.

§ 95.

1. Skriftliga provningar anordnas å latingymnasiet och latinlyceet i modersmålet, latin, tyska, engelska, franska och matematik; å realgymnasiet och reallyceet i modersmålet, tyska, engelska, franska, matematik (allmän kurs), matematik (specialkurs) och fysik; å det nyspråkliga lyceet i modersmålet, tyska, engelska, franska och matematik.

Under skrivningsperioden i december försiggå provningarna i främmande levande språk och modersmålet å samtliga bildningslinjer samt under skrivningsperioden i mars provningarna i latin och matematik å latingymnasiet och latinlyceet, i matematik (allmän kurs), matematik (specialkurs) och fysik å realgymnasiet och reallyceet ävensom i matematik å det nyspråkliga lyceet.

Prövningen skall i varje ämne försiggå å särskild, för densamma bestämd dag.

Proven skola utgöras av:

- i modersmålet: en uppsats över ett bland flera uppgivna ämnen;
 - i latin: en översättning från latin till svenska;
 - i tyska: en översättning från svenska till tyska eller, om lärjunge så önskar, en på tyska författad uppsats över ett bland flera uppgivna ämnen;
 - i engelska: en översättning från svenska till engelska eller, om lärjunge så önskar, en på engelska författad uppsats över ett bland flera uppgivna ämnen;
 - i franska: en översättning från svenska till franska eller, om lärjunge så önskar, en på franska författad uppsats över ett bland flera uppgivna ämnen;
 - i vart och ett av de matematiska ämnena: ett matematiskt arbete; samt
 - i fysik: ett fysikaliskt arbete.
2. Lärjunge är — — — och franska.
3. Utöver de — — — i ämnet.

§ 96.

- 1. För den — — — av skolöverstyrelsen.
- 2. Lärjunge, som använder andra hjälpmedel än dem, vilka här äro medgivna, eller som anlitar annans hjälp eller lämnar hjälp åt annan, har förverkat rättigheten att vidare deltaga i de påbörjade avgångsprövningarna, varom det åligger rektor att erinra lärjungarna före skriftlig provnings början.

§ 98.

1. Vart och ett av de skriftliga arbetena granskas och rättas av vederbörande lärare samt prövas och bedömes därefter samfällt av sagde lärare och en lärare, som kollegiet vid läsårets början inom sig utsett till medbedömare. På grundval av lärjungens dels genom det skriftliga avgångsprovet i modersmålet, dels genom under läsåret i modersmålet utförda skriftliga arbeten, däri inbegripet enskilt

arbete, ådagalagda förmåga att klart och språkriktigt samt med en viss grad av självständighet behandla ett förelagt ämne, skall av läraren i modersmålet jämte medbedömaren avgivas ett sammanfattande vitsord för svensk skrivning. Vid bedömningen av de skriftliga avgångsproven i latin och främmande levande språk skall i tveksamma fall skäligen hänsyn tagas till lärjungens övriga under läsåret utförda skriftliga prov i respektive ämnen.

Uppstå olika meningar vid bedömandet av något bland de skriftliga arbetena eller vid avgivandet av vitsord för svensk skrivning, skall anteckning därom göras i nedan i mom. 2 omförmälda protokoll och betygstabeller.

I de fall, då de skriftliga arbetena, i enlighet med vad nedan sägs, skola underkastas slutlig bedömning av granskningsnämnd, gälla vid bedömningen inom läroverket avgivna vitsord såsom förslag, vilka vid den slutliga bedömningen kunna ändras eller fastställas.

2. Över bedömandet av de skriftliga arbetena skall rektor för varje skrivningsperiod föra protokoll, vilket undertecknas av honom och av de i bedömandet deltagande lärarna. De avgivna vitsorden skola därjämte upptagas i två likalydande, av rektor bestyrkta betygstabeller enligt av skolöverstyrelsen fastställt formulär.

3. Inom fjorton dagar efter varje skrivningsperiods slut skola de skriftliga arbetena i den utsträckning, som nedan i detta moment sägs, åtföljda av i mom. 2 omförmälda protokoll och betygstabeller, insändas till ordföranden i vederbörande lokala granskningsnämnd för slutlig prövning och bedömning.

Till granskningsnämnden insändas samtliga skriftliga arbeten i andra ämnen än modersmålet. Befinnes vid den inom läroverket företagna bedömningen lärjunges skriftliga arbete i latin eller ett främmande levande språk med avseende å utförandet avsevärt skilja sig från lärjungens övriga under läsåret utförda skriftliga arbeten i ämnet, skola sistnämnda arbeten jämte tillhörande texter jämväl insändas. Anteckning härom skall göras i omförmälda betygstabeller.

Beträffande de svenska uppsatserna bestämmer skolöverstyrelsen för varje år, vilka högre allmänna läroverk och lyceer som skola hava att till granskningsnämnden insända nämnda uppsatser. Därest lärjunges svenska uppsats vid den inom läroverket företagna bedömningen underkänts eller av vederbörande lärare och medbedömare bedömts med olika betyg, skall dock uppsatsen alltid insändas, åtföljd av lärjungens övriga under läsåret i modersmålet utförda skriftliga arbeten, däri inbegripet enskilt arbete. Anteckning härom skall göras i omförmälda betygstabeller. På samma sätt förfares, därest underkännandet eller meningsskiljaktigheten avsett det sammanfattande vitsordet för svensk skrivning.

4. Granskningsnämnden har att slutligt pröva och bedöma vart och ett av de insända skriftliga avgångsproven, därvid i fall, som avses i mom. 3 andra stycket, skäligen hänsyn skall tagas jämväl till lärjunges övriga under läsåret utförda skriftliga arbeten i respektive ämnen.

Därest i fall, varom i mom. 3 tredje stycket stadgats, jämte den svenska uppsatsen lärjunges övriga under läsåret utförda skriftliga arbeten i modersmålet insänts till granskningsnämnden, har denna att fastställa jämväl sammanfattande vitsord för svensk skrivning. Uppstår inom nämnden fråga om underkännande av svensk uppsats, som vid läroverkets bedömning godkänts, skall nämnden, efter infordrande av lärjungens övriga under läsåret utförda skriftliga arbeten i modersmålet, likaledes fastställa vitsord för svensk skrivning.

Därest vid nämndens bedömning avgivet vitsord avviker från det av läroverket föreslagna, antecknas det förra i oförmälda betygstabeller.

5. Efter slutförd bedömning skola genom ordförandens i granskningsnämnden försorg de insända skriftliga arbetena samt därvid fogade protokoll och tabeller ofördröjligen återställas till läroverket.

6. Efter det resultatet av granskningsnämndens bedömning delgivits läroverket, åligger det vederbörande modersmållärare och medbedömare att i fall, då granskningsnämndens bedömning av skriftligt avgångsprov i modersmålet allenast avsett fastställande av vitsord för den svenska uppsatsen, slutligt fastställa vitsord för svensk skrivning. Anteckning härom skall göras genom tillägg till de vid de skriftliga arbetenas bedömning förda protokoll och betygstabeller.

Uppstå vid avgivande av vitsord som nu sagts olika meningar, skiljer rektor eller, om han redan deltagit i bedömningen, annan av kollegiet utsedd lärare.

7. Såsom vitsord må icke användas andra uttryck än i § 72 mom. 3 föreskrivna.

8. Vid skriftlig avgångsprövning avgivna slutliga vitsord införas genom rektors försorg i en varje lärjunge tilldelad tentamensbok enligt av skolöverstyrelsen fastställt formulär.

§ 99.

1. För rätt att undergå muntliga avgångsprövningar i därför bestämd ordning fordras, att lärjunge vid de skriftliga avgångsprövningarna under december och mars erhållit lägst vitsordet Godkänd för svensk skrivning och dessutom ett skriftligt prov eller för två skriftliga prov i andra ämnen än modersmålet.

2. För rätt att erhålla godkänt avgångsbetyg från gymnasiets högsta ring eller lyceets högsta krets fordras med avseende å undergåendet av skriftliga prov, att lärjunge vid de skriftliga avgångsprövningarna under december och mars eller vid skriftlig efterprovning, i enlighet med vad därom är stadgat, erhållit lägst vitsordet Godkänd för svensk skrivning och dessutom för två skriftliga prov i andra ämnen än modersmålet, av vilka minst ett i ämne tillhörande de i hans ämnesgrupp ingående fasta ämnena.

§ 100.

Inom två veckor efter det läroverket erhållit del av resultatet av granskningsnämndens bedömning, skola av rektor till skolöverstyrelsen insändas det vid de skriftliga arbetenas bedömande förda protokollet och det ena exemplaret av betygstabellerna. Inom samma tid efter höstterminens avslutande skall till skolöverstyrelsen jämväl insändas uppgift enligt av skolöverstyrelsen fastställt formulär å de vitsord, som under de tre sistförflutna terminerna tilldelats lärjungarna.

§ 101.

1. Lärjunge är skyldig att underkasta sig sådan muntlig avgångsprövning (*tentamen*), som i § 94 mom. 3 sägs, i samtliga de i högsta årsklassen förekommande läroämnena, som tillhöra hans ämnesgrupp. Upptager hans anmälan till avgångsprövningarna jämväl tilläggsämne, är han skyldig underkasta sig muntlig provning även i detta ämne.

2. Före den 1 februari varje år skall rektor i samråd med vederbörande klasskonferens för läroverket fastställa tentamensordning, upptagande antalet tentamensgrupper för varje särskilt läroämne, gruppernas sammansättning, de dagar, då tentamen i varje särskilt ämne skall äga rum, med angivande tillika, hur

många grupper som varje sådan dag skola undergå förhör, ävensom namnen å tentamensförrättare och av kollegiet jämlikt § 103 utsedd medbedömare. Det åligger rektor att i förväg genom vederbörande lärares försorg inhämta de till avgångsprövningarna anmälda lärjungarnas önskemål i fråga om ordningen för tentamina.

Där ej annat föranledes av ett tillbörligt hänsynstagande till lärjungarnas uttalade önskemål i fråga om tentamensordningen, bör vid densamma fastställande iakttagas dels, att alla tentamina i varje särskilt ämne komma att äga rum under en viss, begränsad tentamensperiod, dels ock att vid förläggandet av varje sådan tentamensperiod såvitt möjligt följes av skolöverstyrelsen för läroverkens tentamensordning till vägledning upprättad normalplan.

3. Det åligger rektor att före den 10 februari varje år till skolöverstyrelsen insända den för vårterminen uppgjorda tentamensordningen.

4. Ändring i fastställd tentamensordning må ej ske utan medgivande av skolöverstyrelsen.

§ 102.

1. Tentamina böra förrättas i grupper om i regel högst fyra lärjungar.

2. Vid muntlig prövning i ämne, vari även skriftliga prov förekomma, skola till medbedömarens kännedom tillhandahållas lärjungarnas under senaste läsåret utförda skriftliga arbeten i ämnet.

§ 103.

1. Tentamina skola förrättas av vederbörande ämneslärare i närvaro av en av kollegiet vid vårterminens början bland läroverkets lärare i respektive ämnen utsedd medbedömare.

Kan lämplig medbedömare i något ämne icke inom läroverket anskaffas, åligger det skolöverstyrelsen att efter anmälan och förslag av rektor till medbedömare utse lämplig lärare vid annat närbeläget läroverk.

2. Läroverksinspektör, som av skolöverstyrelsen utsetts att övervaka läroverkens muntliga avgångsprövningar, äger, där han så påfordrar, vid tentamen inträda såsom medbedömare i stället för den i mom. 1 omförmälde medbedömaren. Meddelande härom bör hava kommit rektor vid läroverket tillhanda senast å tredje dagen före tentamensdagen.

3. Förhöret skall huvudsakligen omfatta de på gymnasiet eller lyceets undervisningsplaner upptagna kursmoment, vilka gjorts till föremål för särskild behandling under de två senaste läsåren. Tentamensförrättaren bestämmer uppgifter för förhöret, medbedömaren dock obetaget att begära förhör även inom andra kursmoment.

4. Tentamens utsträckning i tiden bör så beräknas, att varje lärjunge må kunna förhöras sammanlagt i regel lägst en fjärdedels timme. Utan särskilda skäl bör förhöret av en och samma lärjunge icke fortgå längre tid än sammanlagt en timme.

§ 104.

1. Sedan tentamen blivit förrättad, avgivas av vederbörande tentamensförrättare jämte medbedömare vitsord över lärjungens insikter i det ifrågavarande läroämnet; skolande vid vitsordets fastställande skälighänsyn tagas till lärjungens såväl vid tentamen som under de båda sista läsåren ådagalagda kunskaper ävensom — där fråga ej är om vitsord i modersmålet — till de

skriftliga avgångsproven. Vitsordet i modersmålet skall avse lärjungens insikter i svenska språket och litteraturen.

2. Uppstå vid avgivandet av i mom. 1 omförmälda vitsord olika meningar, gäller det vitsord, som avgivits av medbedömaren, där denne är inspektör. Eljest gäller det lägre av de två avgivna vitsorden, såvida detta ej innebär ett underkännande, i vilket fall förnyad tentamen med ifrågavarande lärjunge snarast möjligt bör äga rum i närvaro av rektor eller annan av denne utsedd lärare, vilken därvid äger utslagsröst.

3. Såsom vitsord må icke användas andra uttryck än de i § 72 mom. 3 föreskrivna.

4. Vid tentamen avgivet slutligt vitsord införes av tentamensförrättaren i lärjungens tentamensbok.

§ 105.

1. För rätt att erhålla godkänt avgångsbetyg från gymnasiets högsta ring eller lyceets högsta krets fordras med avseende å undergåendet av muntliga prov, att lärjunge vid de muntliga avgångsprövningarna eller vid muntlig efterprovning, i enlighet med vad därom är stadgat, erhållit lägst vitsordet Godkänd i samtliga i hans ämnesgrupp ingående ämnen.

2. Utan hinder av vad i mom. 1 sagts, må lärjunge, som erhållit lägst vitsordet Godkänd vid muntlig provning i samtliga i hans ämnesgrupp ingående ämnen utom ett, erhålla godkänt avgångsbetyg under förutsättning dels, att han vid muntlig provning erhållit lägst vitsordet Godkänd i modersmålet samt å latinlinjen i latin, å reallinjen i matematik och å nyspråklig linje i det å linjen förekommande moderna huvudspråket, dels ock att han vid sådan provning erhållit lägst vitsordet Med beröm godkänd i minst två ämnen inom någon av följande grupper, nämligen 1) modersmålet, historia med samhällslära och filosofi; 2) latin, grekiska och franska; 3) tyska, engelska och franska; 4) geografi, biologi med hälsolära och kemi; samt 5) matematik (allmän kurs eller specialkurs), fysik och kemi.

§ 106.

1. Över varje tentamen föres av tentamensförrättaren enligt av skolöverstyrelsen fastställt formulär protokoll, som underskrives av denne och vederbörande medbedömare. Protokollet överlämnas till rektor, som har att införa det slutliga resultatet av tentamina i en enligt av skolöverstyrelsen fastställt formulär upprättad tentamenskatalog; skolande i densamma upptagas:

a) lärjunges vid avgångsprövningarna eller i förekommande fall vid efterprovning tilldelade slutliga vitsord;

b) av vederbörande lärare avgivna vitsord i de övningsämnena, i vilka lärjungen i högsta årsklassen åtnjutit undervisning; skolande härvid användas de i § 72 mom. 3 föreskrivna uttrycken;

c) vitsord, som lärjunge vid flyttning till näst högsta och högsta årsklassen eller vid motsvarande provning erhållit i ämne, i vilket han icke erhållit vitsord enligt a) eller b) av detta moment;

d) av kollegiet avgivna vitsord för uppförande och ordning, företrädesvis avseende de två sista läsåren; skolande härvid användas de i § 35 mom. 1 föreskrivna uttrycken.

2. Efter det vårterminens tentamina förrättats, har rektor att upprätta ett sammanfattande protokoll, till vilket i mom. 1 omförmälda tentamenskatalog skall fogas. Protokollet, vilket skall undertecknas av rektor och tentamensför-

rättarna ävensom de övningslärare, som avgivit vitsord enligt mom. 1 b), skall upptaga jämväl namnen å de lärare, som i högsta ringen eller kretsen undervisat i de olika ämnen. Avskrift av detta protokoll med tillhörande tentamenskatalog skall inom två veckor efter de muntliga prövningarnas avslutande av rektor insändas till skolöverstyrelsen.

3. För lärjunge, som tilldelats i §§ 99 och 105 för rätt att erhålla godkänt avgångsbetyg från gymnasiet (lyceets) högsta ring (krets) föreskrivna vitsord, utfärdas sådant avgångsbetyg av rektor i enlighet med av skolöverstyrelsen fastställt formulär.

Efterprovning för läroverkens lärjungar.

§ 107.

1. Lärjunge, som vid avgångsskrivningarna under december och mars erhållit lägst vitsordet Godkänd för svensk skrivning och dessutom ett skriftligt prov eller för två skriftliga prov i andra ämnen än modersmålet, må i ämne, vari underkännandet skett, undergå skriftlig efterprovning före utgången av nästföljande läsår, under vilken tid godkända vitsord förbli va gällande.

2. Lärjunge, som under vårterminens muntliga avgångsprövningar erhållit lägst vitsordet Godkänd i samtliga i hans ämnesgrupp ingående ämnen utom ett eller två, må i ämne, vari hans prov underkänts, undergå muntlig efterprovning före utgången av nästföljande läsår, under vilken tid godkända vitsord förbli va gällande.

3. För lärjungar, som för erhållande av godkänt avgångsbetyg från gymnasiet högsta ring eller lyceets högsta krets önska undergå skriftlig efterprovning, anordnas fullständiga skriftliga avgångsprövningar under januari och augusti månader. Skriftlig efterprovning må ock äga rum vid de i § 94 mom. 2 omförmälda avgångsskrivningarna under december och mars månader i då förekommande ämnen. Skolöverstyrelsen äger, då särskilda omständigheter därtil föränleda, medgiva sådana prövningar jämväl å annan tid, än nu är sagt.

I fråga om uppgifter för de skriftliga proven skall i tillämpliga delar gälla vad i § 94 mom. 2 föreskrivits.

4. Muntlig efterprovning förläggas till vissa av skolöverstyrelsen bestämda perioder, vilka skola vara minst två under varje halvår, dock med rätt för överstyrelsen att, då särskilda omständigheter därtill föränleda, medgiva sådan provning även å annan tid.

5. Lärjunge, som på grund av sjukdom eller annat giltigt skäl varit hindrad att deltaga i vid läroverket anordnade avgångsprövningar, äger enahanda rätt till efterprovning som i mom. 1—4 sägs.

6. Anmälan till efterprovning skall göras hos rektor senast tre veckor före början av den provningsperiod, under vilken provning skall verkställas. Det åligger rektor att inom åtta dagar till skolöverstyrelsen insända anmälningshandlingarna, ävensom, där anmälan avser muntlig efterprovning, uppgift enligt av skolöverstyrelsen fastställt formulär på de vitsord, som under de tre näst föregående terminerna tilldelats lärjungen.

Har anmälan inkommit till rektor senare än nu är sagt, bestämmer skolöverstyrelsen, huruvida sålunda anmäld lärjunge må tillåtas undergå provning.

7. Skriftlig efterprovning skall ske vid det läroverk, lärjungen tillhör; skolande därvid i tillämpliga delar vad i §§ 94—97 stadgats tjäna till efter rättelse.

Vid skriftlig efterprovning utfört arbete skall granskas och rättas av vederbö-

rande lärare, varefter denne och den lärare, som kollegiet utsett till medbedömare, hava att, under iakttagande av vad i § 98 mom. 1 första stycket sägs, samfällt avgiva förslag till vitsord.

Föreslaget vitsord skall antecknas i nedan omnämnda liggare; skolande vid meningsskiljaktighet anteckning därom göras i liggaren.

Slutlig bedömning av samtliga vid skriftlig efterprovning utförda arbeten skall verkställas av den permanenta granskningsnämnd, varom särskilt är stadgat. Ifrågavarande arbeten skola inom fjorton dagar efter provens avslutande tillika med av rektor bestyrkt utdrag ur nämnda liggare insändas till nämnden. I fråga om insändande eller infordrande till nämnden av lärjunges tidigare utförda skriftliga arbeten och nämndens åligganden med avseende å dessa skall i tillämpliga delar gälla vad i § 98 är stadgat.

Sedan granskningsnämndens bedömning avslutats, hava i förekommande fall vederbörande modersmållärare och medbedömare att under iakttagande av vad därom i § 98 är stadgat avgiva vitsord för svensk skrivning.

Vid skriftlig efterprovning avgivna slutliga vitsord införas genom rektors försorg i lärjunges tentamensbok.

8. Muntlig efterprovning skall ske vid det läroverk, som skolöverstyrelsen för varje lärjunge anvisar, och förrättas av ämneslärare, som rektor därom anmodar, å tid, som av rektor efter samråd med nämnda lärare bestämmes. Provningsförrättas i närvaro av medbedömare, utsedd på sätt i § 103 mom. 1 sägs; skolande i övrigt med avseende å sådan provning de i §§ 103—104 meddelade föreskrifter i tillämpliga delar lända till efterrättelse; dock skall iakttagas att, där skriftlig efterprovning i det ifrågavarande ämnet ägt rum under löpande provningsperiod, vitsord må fastställas utan att den slutliga bedömningen av det skriftliga provet avvaktas.

Det åligger rektor vid det läroverk, lärjungen tillhör, att ofördröjligen efter från skolöverstyrelsen erhållet meddelande underrätta vederbörande lärjunge om vid vilket läroverk han har att undergå muntlig efterprovning.

9. Över muntlig efterprovning, som sker vid annat läroverk, än det lärjungen tillhör, föres av provningsförrättaren och medbedömaren protokoll, som översändes till rektor vid vederbörande läroverk. Lärjunge vid muntlig efterprovning tilldelat vitsord införas av provningsförrättaren i lärjungens tentamensbok.

10. Vid vårterminens slut varje år antecknar rektor i en därför avsedd liggare, vartill formulär fastställas av skolöverstyrelsen, de lärjungar, som äro berättigade att före utgången av nästföljande läsår undergå efterprovning. Därjämte skola i liggaren införas de vederbörande lärjungar enligt § 106 mom. 1 a)—d) tilldelade vitsord samt de ämnen, i vilka efterprovning skall ske. I liggaren har rektor att införa resultaten av fullgjorda efterprovningar.

Bestyrkt utdrag av liggaren skall insändas till skolöverstyrelsen senast 14 dagar efter det bedömningen av vid efterprovningsperiod fullgjorda prov avslutats.

11. Uppfyller lärjunge efter fullgjord efterprovning de i §§ 99 och 105 föreskrivna fordringar, avgivas i förekommande fall förnyade vitsord, som i § 106 mom. 1 b) och d) sägs, varefter rektor vid det läroverk, lärjungen tillhör, utfärdar vederbörligt avgångsbetyg.

12. Den, som anmäler sig till efterprovning, skall därvid erlægga dels fem kronor, som tillfalla rektor, dels, därest skriftligt prov skall avläggas, för varje provningsperiod, varunder skriftligt prov skall förekomma, fem kronor, vilka

äro avsedda att bestrida kostnader för den permanenta granskningsnämnden och före räkenskapsårets utgång skola insändas till statskontoret, dels för varje ämne, i vilket han önskar undergå efterprovning, sju kronor samt ytterligare fem kronor, därest skriftligt prov avlägges, skolande sistnämnda båda avgifter tilldelas vederbörande lärare, dels slutligen för varje läroämne fyra kronor samt ytterligare två kronor, därest skriftligt prov avlägges, att tilldelas vederbörande medbedömare.

Examinand, som icke under den provningsperiod, till vilken han anmält sig, undergått provning, äger efter hos rektor före utgången av löpande räkenskapsår gjord anmälan återbekomma vederbörande lärare och medbedömare eljest tillkommande avgifter.

§ 109.

Godkänt avgångsbetyg från gymnasiets högsta ring eller lyceets högsta krets medför, där ej annorlunda är eller framdeles varder stadgat, icke allenast behörighet att bliva såsom studerande vid universitet inskriven utan därjämte de övriga rättigheter och förmåner, som åtföljt godkänd mogenhetsprovning och studentexamen enligt tidigare gällande bestämmelser.

Prövning av privatister.

Fullständig provning.

§ 110.

1. Lärjunge, som åtnjutit enskild undervisning (*privatist*) och önskar undergå fullständig provning för erhållande av betyg enligt fordringarna för godkänd avgång från gymnasiets högsta ring (*fullständig privatistexamen*), skall inom fyrtiofem dagar före den provningsperiod, då examen skall taga sin början, därom göra skriftlig anmälan hos rektor vid högre allmänt läroverk eller lyceum samt därvid lämna uppgift om de ämnen i vilka han, med hänsyn till bestämmelserna i §§ 9, 93, 95, 101, 105 och 111 önskar undergå skriftliga och muntliga provningar. Vid denna anmälan skall lärjungen med hänsyn till bestämmelsen i § 113 mom. 1 uppgiva, huruvida han önskar undergå odelad eller delad muntlig provning, och därvid lämna uppgift om de ämnen, i vilka han under den pågående terminen vill bliva provad, redogörelse för sina studier i dessa ämnen under de fyra sista åren och den undervisning, han därvid begagnat, samt uppgift om de kurser, han inhämtat i de särskilda ämnena. Därjämte skall vid anmälan fogas vederbörligt åldersbetyg, lärjungens fotografi att genom rektors försorg anbringas i tentamensbok, uppgift om bostad ävensom, därest han inom de två sista åren åtnjutit undervisning vid offentlig läroanstalt, vederbörligt avgångsbetyg därifrån.

Särskild anmälan skall göras till muntlig provnings senare avdelning inom tre veckor före början av den provningsperiod, varunder provningen enligt lärjungens önskan skall äga rum. Vid anmälan skall fogas tentamensbok samt uppgift om de ämnen, i vilka lärjungen önskar undergå provning, om den undervisning han under de fyra sista åren åtnjutit i dessa ämnen, samt om de kurser han därvid inhämtat. Därjämte skall han vid denna anmälan foga uppgift om bostad.

Anmälan till efterprovning skall ske inom tid, som i andra stycket sägs, och vara åtföljd av uppgift om de ämnen, i vilka efterprovning skall äga rum, samt lärjungens tentamensbok ävensom uppgift om bostad.

Har anmälan inkommit senare än nu är sagt, bestämmer skolöverstyrelsen, huruvida lärjungen må tillåtas deltaga i provningen.

2. Den, som anmäler sig till fullständig privatistexamen, skall antingen genom vederbörligt terminsbetyg från allmänt läroverk eller, efter skolöverstyrelsens beprövande i varje särskilt fall, genom terminsbetyg från enskild läroanstalt eller ock genom intyg över prövning, verkställd i den ordning, som i mom. 3 sägs, styrka, att han i de läroämnena å timplanen för vederbörande bildningslinje, i vilka han ej anmält sig till examen, blivit inom de fyra sista åren — beträffande matematik, biologi med hälsolära, fysik och kemi å latingymnasiet, beträffande biologi med hälsolära, fysik och kemi å latinlyceet, beträffande biologi med hälsolära å realgymnasiet och reallyceet samt beträffande kemi å nyspråkliga lyceet inom de sex sista åren — prövad och godkänd enligt fordringarna för flyttning till gymnasiet eller lyceets näst högsta årsklass, eller, vad angår ämnet kristendoms-kunskap, enligt fordringarna för flyttning till gymnasiet eller lyceets högsta årsklass.

Företer lärjunge intyg rörande dylik prövning, verkställd tidigare än nu är sagt, bestämmer skolöverstyrelsen, huruvida lärjungen må tillåtas undergå examen.

3. Den i — — — vederbörande lärare.

4. Den, som avlagt folkskolläraryxamen enligt stadgan den 18 juni 1937 för folkskoleseminarierna, må ej mindre vid prövningar, som i mom. 1 sägs, vara befriad från prövning i modersmålet, historia med samhällslära, geografi, filosofi och biologi med hälsolära samt, för betyg enligt fordringarna å latingymnasiet eller latinlyceet, i engelska, matematik och fysik, än även tillgodoräkna sig i folkskolläraryxamen erhållna vitsord i kristendoms-kunskap ävensom i kemi och för betyg enligt fordringarna å realgymnasiet eller reallyceet, i fysik såsom godkända prov för flyttning till gymnasiet eller lyceets högsta respektive näst högsta årsklass.

Övergångsstadgande. Den, som avlagt folkskolläraryxamen enligt den före ikraftträdandet av i mom. 4 omförmälda stadga gällande ordning, må efter skolöverstyrelsens beprövande i varje särskilt fall tillgodoräkna sig i folkskolläraryxamen erhållna vitsord såsom godkända prov för flyttning till gymnasiet eller lyceets näst högsta årsklass eller, vad angår ämnet kristendoms-kunskap, enligt fordringarna för flyttning till gymnasiet eller lyceets högsta årsklass.

5. Den, som vill undergå fullständig privatistexamen, skall till rektor erlägga dels vid anmälan till examen en avgift av trettiofem kronor att inom en månad insändas till statskontoret, dels före den skriftliga prövningen en avgift av tjugufem kronor, avsedd att fördelas mellan rektor och de lärare, som deltagit i bedömningen vid läroverket av de skriftliga arbetena. Före den muntliga prövningen skall lärjungen, därest densamma skall vara odelad, erlägga en avgift av sextio kronor samt, om prövningen skall vara delad i två avdelningar, vid anmälan till varje prövningsavdelning en avgift av trettio kronor, ävensom, om prövningen skall vara delad i tre avdelningar, vid anmälan till varje prövningsavdelning en avgift av tjugu kronor. Avgifterna för den muntliga prövningen äro avsedda att användas till bestridande av de med densamma förenade kostnaderna och skola uppbäras av ordföranden i den examensnämnd, inför vilken, efter vad i § 112 sägs, den muntliga prövningen skall äga rum, samt av honom insändas till statskontoret.

Från hälften av avgiften för den muntliga prövningen må skolöverstyrelsen i ömmande fall kunna meddela befrielse.

6. Den, som vill undergå efterprövning, skall erlägga dels vid anmälan till prövningen fem kronor, som tillfalla rektor, dels, därest skriftligt prov skall

avläggas, före den skriftliga prövningens början fem kronor att före räkenskapsårets utgång insändas till statskontoret samt därutöver för varje ifrågakommande ämne sju kronor att fördelas mellan vederbörande lärare och medbedömare, dels, därest muntligt prov skall avläggas, före den muntliga prövningens början för varje ifrågakommande ämne elva kronor att uppbäras av ordföranden i vederbörande examensnämnd samt av honom inom två veckor insändas till statskontoret.

7. Rektor åligger att inom åtta dagar efter skedd anmälan till skolöverstyrelsen insända uppgift å dem, som sålunda anmält sig, jämte av dem företedda handlingar samt av rektor enligt av skolöverstyrelsen fastställt formulär utfärdad tentamensbok.

§ 111.

1. Privatister skola utföra de skriftliga proven antingen i två avdelningar under de för läroverkens lärjungar stadgade ordinarie skrivningsperioderna i december och mars eller ock i ett sammanhang under någon av i § 107 mom. 3 omförmälda skrivningsperioder.

2. För rätt att undergå muntliga prov i därför bestämd ordning fordras, att lärjunge vid i mom. 1 avsedd skriftlig prövning erhållit lägst vitsordet Godkänd för två skriftliga prov.

3. För rätt att erhålla betyg enligt fordringarna för godkänd avgång från gymnasiets högsta ring fordras med avseende å undergåendet av skriftliga prov, att lärjunge vid i mom. 1 avsedd skriftlig prövning eller vid skriftlig efterprövning, i enlighet med vad nedan stadgas, erhållit lägst vitsordet Godkänd för den svenska uppsatsen och för två andra skriftliga prov, av vilka minst ett i ämne tillhörande de i hans ämnesgrupp ingående fasta ämnena.

4. Lärjunge, som uppfyller i mom. 2 men icke i mom. 3 föreskrivna villkor, må i ämne, vari hans skriftliga prov underkänts, undergå skriftlig efterprövning vid en eller flera av de i § 107 mom. 3 omförmälda skrivningsperioder, som infalla inom ett år från utgången av månaden näst efter den, varunder det underkända provet avlagts; skolande godkända vitsord under sagda tid förbliva gällande.

5. De skriftliga proven skola utföras vid det läroverk, som för varje lärjunge av skolöverstyrelsen bestämmes. De vid proven utförda arbetena skola granskas och rättas av de lärare, som hava att granska och rätta övriga vid läroverket utförda dylika arbeten, varefter dessa och de lärare, som utsetts till medbedömare, hava att samfällt avgiva förslag till vitsord. Över bedömningen föras protokoll och betygstabeller på sätt i § 98 mom. 2 sägs.

Slutlig bedömning av samtliga skriftliga arbeten skall verkställas av granskningsnämnd. Vid sådan delad prövning, som i mom. 1 sägs, utförda arbeten bedömas av de i § 98 omförmälda lokala granskningsnämnderna, övriga arbeten av den permanenta granskningsnämnd, varom i § 107 mom. 7 är stadgat. Arbetena skola inom fjorton dagar, tillika med vederbörliga protokoll och betygstabeller, insändas till vederbörande granskningsnämnds ordförande.

6. Vitsord för skriftliga prov införas av granskningsnämnds ordförande i lärjungen tilldelad tentamensbok.

§ 112.

För privatister anordnas varje läsår två prövningsperioder för muntliga prov, en under vardera halvåret, å tid som av skolöverstyrelsen bestämmes.

Den muntliga prövningen skall äga rum inför särskilda examensnämnder. Vid fullgörande av sitt uppdrag har sådan nämnd att ställa sig till efterrättelse de särskilda föreskrifter, som av Kungl. Maj:t utfärdas rörande examensnämnds verksamhet.

Skolöverstyrelsen bestämmer inför vilken nämnd varje lärjunge skall undergå den muntliga prövningen.

§ 113.

1. Den muntliga prövningen skall vara antingen odelad, då lärjungen under samma termin undergår alla erforderliga prov, eller delad, då prövningen verkställs i två eller tre avdelningar under loppet av fyra omedelbart på varandra följande terminer. Odelad prövning eller, där prövningen skall vara delad, den första prövningsavdelningen, skall äga rum under någon av de två prövningsperioder, som följa närmast efter det i § 111 mom. 1 omnämnda skriftliga prov fullgjorts.

Odelad prövning skall omfatta samtliga de ämnen, i vilka lärjungen anmält sig önska bliva prövad. Vid delad prövning, därest densamma skall ske under två terminer, skall varje prövningsavdelning omfatta minst tre och eljest minst två ämnen.

2. För rätt att erhålla betyg enligt fordringarna för godkänd avgång från gymnasiet högsta ring eller lyceets högsta krets gäller vad i § 105 är stadgat.

3. I ämne, vari lärjunge vid muntlig prövning underkänts, må han inför examensnämnd å samma ort, där han tidigare prövats, undergå muntlig efterprövning inom loppet av fyra omedelbart på varandra följande terminer, räknade från och med den, varunder de muntliga proven för honom kunnat taga sin början, under förutsättning likväl, att antalet av de till lärjungens ämnesgrupp hörande ämnen, vari han icke uppnått godkända vitsord, icke vid utgången av någon prövningsperiod överstiger två.

4. Muntlig prövning förrättas för varje läroämne av en såsom examinator förordnad ledamot av examensnämnden i närvaro av en medbedömare. Denne kan vara antingen en läroverksinspektör eller en såsom examinator förordnad ledamot av nämnden.

Uppstå vid avgivande av vitsord över lärjungens insikter i det ifrågavarande ämnet olika mening, förfares på sätt i § 104 mom. 2 är stadgat, varvid examensnämndens ordförande träder i rektors ställe.

5. Vid bestämmandet av ordningen för den muntliga prövningen skall tiden för examen så beräknas, att för varje läroämne minst en timme anslås till prövning av en eller två lärjungar i medbedömarens närvaro; dock må, om därtill finnes anledning, nämnda tid kunna inskränkas. Nu ifrågavarande prövning må dock icke för någon lärjunge utsträckas utöver sex examensdagar, ej heller någon dag utöver tre timmar.

Önskar lärjunge före nyssnämnda förhör undergå särskilt förhör inför vederbörande examinator, skall sådant, utan särskild kostnad för lärjungen, på lämpligt sätt anställas å tid, som av examinator i samråd med examensnämndens ordförande bestämmes.

6. Prövningen skall avse de för gymnasiet eller för lyceets tre högsta kretsar bestämda lärokurserna.

7. Lärjunge äger att, om han så önskar, före den muntliga prövningens bör-

jan förete av vederbörande lärare vid högre allmänt läroverk avgivet vitsord i teckning, musik samt gymnastik med lek och idrott.

8. Över muntlig prövning föres protokoll. I till protokollet fogad betygstabell enligt av skolöverstyrelsen fastställt formulär upptagas: gällande vitsord över skriftlig och muntlig prövning, de i § 110 mom. 2 omförmälda vitsord ävensom företedda vitsord i teckning, musik samt gymnastik med lek och idrott.

Det åligger examensnämnds ordförande att över lärjungar, som äro berättigade att undergå muntlig efterprövning, föra särskild liggare, i vilken vitsorden för fullgjorda efterprövningar införas.

Vid muntlig prövning avgivet vitsord införas av vederbörande examinator i lärjungens tentamensbok.

§ 114.

1. För prövning av privatister gäller för övrigt i tillämpliga delar vad ovan är stadgat om avgångsprövningar för läroverkens lärjungar.

2. För lärjunge, som tilldelats vitsord, motsvarande fordringarna för godkänd avgång från gymnasiets högsta ring, utfärdas av examensnämndens ordförande betyg häröver i enlighet med av skolöverstyrelsen fastställt formulär.

Har lärjunge icke uppnått vitsord, som nyss sagts, äger han på därom gjord anhållan erhålla betyg över fullgjorda godkända prov.

Partiell prövning.

§ 115.

1. Lärjunge från enskild undervisning, som icke önskar undergå fullständig privatistexamen, må efter fritt val i ett eller flera av de på timplanen för gymnasiets eller lyceets högsta årsklass upptagna läroämnena undergå prövning enligt fordringarna i varje särskilt ämne för godkänd avgång från nämnda årsklass (*partiell privatistexamen*). Lärjunge, som så önskar, må ock undergå sådan prövning allenast enligt fordringarna för ämnets skriftliga behandling, därest skriftlig avgångsprövning i ämnet å vederbörande bildningslinje kan förekomma.

Sådan partiell prövning, som nu sagts, skall verkställas under i § 111 mom. 1 och § 112 omförmälda prövningsperioder. Angående omfattningen av sådan prövning i vissa ämnen skall, där ej annat framgår av vad i första stycket sägs, vad i § 116 är stadgat om fyllnadsprövning äga motsvarande tillämpning.

2. Beträffande partiell avgångsprövning skola i tillämpliga delar gälla föreskrifterna i § 110 mom. 1 första stycket samt mom. 6 och 7, § 111 mom. 5, § 112, § 113 mom. 4—6 samt § 114 mom. 1.

Vitsord över partiell prövning skall av examensnämnds ordförande antecknas för erhållande av förhöjt vitsord undergå förnyat prov, i ämne, vari han undergått sådan prövning.

Fyllnadsprövning efter erhållet godkänt avgångsbetyg.

§ 116.

1. Den, som erhållit godkänt avgångsbetyg från gymnasiets högsta ring eller lyceets högsta krets eller betyg enligt fordringarna för erhållande av sådant avgångsbetyg, äger rätt att dels undergå prövning enligt fordringarna för erhållande av dylikt betyg i ämne, vari han icke fullgjort avgångsprövning, dels ock att undergå förnyat prov, för erhållande av förhöjt vitsord, i ämne, vari han undergått sådan prövning.

2. Fyllnadsprövning äger rum under i § 107 omförmälda prövningsperioder.

3. Fyllnadsprövning i modersmålet skall omfatta dels en svensk uppsats, dels ock muntlig prövning i svenska språket och litteraturen. Fyllnadsprövning i latin, franska och matematik å latingymnasiet och latinlyceet, i engelska, matematik (allmän kurs), matematik (specialkurs) och fysik å realgymnasiet och reallyceet samt i tyska, engelska och franska å det nyspråkliga lyceet skall omfatta även skriftlig prövning i ämnet.

§ 117.

1. Anmälan till fyllnadsprövning skall göras hos rektor vid högre allmänt läroverk eller lyceum senast tre veckor före början av den prövningsperiod, under vilken prövning skall verkställas. Det åligger rektor att inom åtta dagar till skolöverstyrelsen insända ansökningshandlingarna. Vid anmälan skall fogas behörigen styrkt avskrift av betyg, som i § 116 första stycket sägs, samt uppgift om bostad. Har sökanden förut undergått fyllnadsprövning, skall behörigen styrkt avskrift av betyg över dylik prövning bifogas anmälan.

Har anmälan inkommit till rektor senare än nu är sagt, bestämmer skolöverstyrelsen, huruvida sålunda anmäld sökande må tillåtas undergå prövning.

2. Prövningen skall ske vid det läroverk, som överstyrelsen för varje sökande anvisar. Beträffande granskning och bedömning av skriftlig fyllnadsprövning gäller i tillämpliga delar vad om skriftlig efterprövning är stadgat i § 107 mom. 7; skolande dock särskild liggare föras över fyllnadsprövningar enligt av skolöverstyrelsen fastställt formulär. Muntlig fyllnadsprövning förrättas av lärare, som rektor därom anmodar, å den tid och i den ordning, som av rektor efter samråd med nämnda lärare bestämmes. Muntlig fyllnadsprövning, som avser läroämne, förrättas i närvaro av en av rektor utsedd lärare såsom medbedömare. I övrigt skola med avseende å sådan prövning i tillämpliga delar gälla föreskrifterna i § 103 mom. 3—6 och § 104; dock att vid meningsskiljaktighet, då medbedömaren ej är inspektör, det lägre av de två avgivna vitsorden alltid skall bli gällande. Vitsord över muntlig fyllnadsprövning antecknas i ovannämnda liggare.

Ingår i prövningen skriftligt prov, skall detta vid läroverket förvaras.

Över avlagd fyllnadsprövning skall meddelas betyg enligt av skolöverstyrelsen fastställt formulär.

§ 118.

I fråga om avgifter för fyllnadsprövning skall gälla vad i § 107 mom. 12 stadgas om avgifter för efterprövning.

§ 169.

Klasskonferens tillkommer — — — den avser:

a) att bereda — — — särskilda lärjungarna;

f) att vid vårterminens slut till kollegiet avgiva förslag rörande flyttning av klassavdelningens lärjungar;

g) att, efter inhämtande av de till avgångsprövningar från gymnasiet och lyceets högsta årsklass anmälda lärjungarnas önskemål beträffande ordningen för tentamina, före den 1 februari varje år å sammanträde inför rektor handlägga frågor angående den i § 101 mom. 2 omförmälda tentamensordningen; samt

h) att i övrigt överlägga och yttra sig om alla sådana frågor rörande klass-

avdelningen, som av rektor, kollegium eller klassföreståndare kunna föreläggas konferensen.

§ 201.

Eforus har att, på sätt i denna stadga sägs, efter förslag av vederbörande rektor utsätta dag för termins början och slut samt tid för årsavslutning med de klassavdelningar, som ej undergå avgångsprövningar.

§ 202.

Det tillkommer eforus att, i den mån hans tid medgiver, närvara vid årsavslutningen samt hemförlova ungdomen ävensom tillstädeskomma vid realexamen.

§ 211.

Till lokalstyrelsens särskilda åligganden hör:

a) att i — — — i § 213;

k) att med — — — § 19 sägs;

l) att närvara vid realexamen ävensom vid årsavslutningen; samt

m) att, på — — — styrelsens befogenhet.

§ 223.

Lärjunge, som ej före terminens utgång erlagt de enligt §§ 217—219 honom påförda avgifterna, skall från läroverket uteslutas men äger att därstädes i vanlig ordning återtaga sin plats, sedan den resterande avgiften blivit erlagd, och må dessförinnan för sådan lärjunge ej utfärdas terminsbetyg, avgångsbetyg, som avses i § 42, betyg över avlagd realexamen eller avgångsbetyg från gymnasiet eller lyceets högsta årsklass.

**Förslag till Kungl. Maj:ts kungörelse angående
gransknings- och examensnämnder.**

Kungl. Maj:t har funnit gott förordna som följer:

§ 1.

1. För granskning och bedömning av vid prövningar enligt fordringarna för godkänd avgång från gymnasiet högsta ring utförda skriftliga prov skola finnas inrättade granskningsnämnder i enlighet med vad nedan sägs.

Granskningsnämnderna äro dels en till Stockholm förlagd *permanent granskningsnämnd*, dels ock *lokala granskningsnämnder*, anordnade för varje läsår till ett antal av minst fyra å orter, som Kungl. Maj:t bestämmer.

Angående granskningsnämndernas uppgifter med avseende å de skriftliga proven gäller vad därom är föreskrivet i stadgan för rikets allmänna läroverk; åliggande det skolöverstyrelsen att årligen för varje läroverk bestämma, till vilken av de lokala granskningsnämnderna vid läroverket utförda skriftliga

prov i enlighet med vad därom är stadgat skola för granskning och bedömning insändas.

2. Granskningsnämnderna skola bestå av ett erforderligt antal ledamöter, utsedda, envar för granskning och bedömning av skriftliga prov i visst eller vissa ämnen, av Kungl. Maj:t på förslag av skolöverstyrelsen bland därtill lämpliga och villiga lärare vid universitet, högskolor och högre allmänna läroverk. Ledamöterna i den permanenta granskningsnämnden utses för viss tid, högst tre år.

3. Till ordförande i granskningsnämnd utser Kungl. Maj:t en av rektorerna vid rikets högre allmänna läroverk, vilken jämväl må kunna deltaga i granskningen. Denne utser sekreterare för nämnden ävensom bland representanterna inom nämnden för varje ämne eller ämnesgrupp en gruppordförande.

På kallelse av nämndens ordförande sammanträda ledamöterna såväl före som efter granskningen för dryftande av dennas riktlinjer och resultat samt övriga gemensamma frågor. Gruppordförande äger ock sammankalla representanterna för enskilda ämnen till sammanträden, som nu sagts.

§ 2.

1. Granskning och bedömning av de skriftliga proven skall försiggå på det sätt, att varje prov granskas och bedömes av två av nämndens ledamöter. Uppstå vid bedömandet av något prov olika meningar mellan de bedömande ledamöterna, fastställes vitsordet av en tredje av vederbörande gruppordförande utsedd ledamot.

Ledamot, som är läroverkslärare, må icke deltaga i granskning och bedömning av skriftligt prov från det läroverk han tillhör.

Vad om bedömning av skriftligt prov är stadgat, gäller ock om avgivande av sammanfattande vitsord för svensk skrivning.

2. Över den verkställda granskningen och bedömningen skola av ledamöterna föras memorialanteckningar, att av nämndens ordförande förvaras. Över verkställd bedömning föres genom dennes försorg ett sammanfattande protokoll, till vilket ledamot äger göra de erinringar, vartill granskningen och bedömningen kan hava givit anledning. Nämnden beslutar, huruvida och på vad sätt meddelande om vad sålunda förekommit skall genom ordföranden tillställas skolöverstyrelsen och vederbörande läroverk.

§ 3.

Nämndens ordförande åligger att, då bedömningen gällt av privatister utförda skriftliga prov, efter slutförd bedömning till skolöverstyrelsen överlämna de skriftliga proven jämte vederbörande betygstabeller samt underrätta examinand om utgången av de skriftliga proven ävensom att i övrigt fullgöra vad som beträffande de skriftliga avgångsprövningarna åligger rektor vid högre allmänt läroverk.

§ 4.

För verkställande av muntlig privatistexamen anordnas för varje provningsperiod särskilda *examensnämnder* å minst tre lämpligt belägna orter inom landet, vilka av Kungl. Maj:t bestämmas.

§ 5.

1. Examensnämnd skall bestå av ett erforderligt antal examinatorer, förordnade av skolöverstyrelsen bland därtill lämpliga och villiga lärare vid rikets

högre allmänna läroverk, jämte så många läroverksinspektörer, som efter skolöverstyrelsens bestämmande finnas erforderliga.

2. Till ordförande i examensnämnd utses av överstyrelsen en av rektorerna vid rikets högre allmänna läroverk, vilken jämväl må kunna tjänstgöra som examinerator inom nämnden.

§ 6.

Vid förrättande av muntlig prövning inför examensnämnd skall såsom medbedömare tjänstgöra en av de såsom ledamöter förordnade inspektörerna eller, då med hänsyn till dessas antal så befinnes erforderligt, en såsom examinerator förordnad ledamot. I övrigt skall i fråga om anordnande av den muntliga prövningen i tillämpliga delar gälla vad som i motsvarande avseende är eller varder föreskrivet beträffande muntlig avgångsprövning vid gymnasierna; skolande därvid nämndens ordförande fullgöra rektors samt de utsedda examineratorerna vederbörande lärares åligganden.

§ 7.

Ordförande och ledamöter i nämnderna åtnjuta den ersättning, som av Kungl. Maj:t bestämmes.

Specialmotivering till de sakkunnigas författningsförslag.

Förslag till Kungl. Maj:ts kungörelse angående ändring i vissa delar av
Kungl. Maj:ts förnyade stadga den 17 mars 1933 (nr 109)
för rikets allmänna läroverk.

§ 3.

Då den nuvarande studentexamen enligt de sakkunnigas förslag avskaffas och ersättes med avgångsprövningar i annan ordning, har i mom. 3 av detta författningsrum måst ske en motsvarande ändring.

§ 5.

Det tillägg till paragrafens nuvarande innehåll, som här föreslås, är betingat av de sakkunnigas förslag, att kristendomsämnet skall avslutas i näst högsta årsklassen (se sid. 57).

§ 9.

Mom. 1 är i sin nuvarande form så allmänt formulerat, att någon omredigering därav icke synes påkallad genom de ändringar i och tillägg till vissa följande moment i denna paragraf, som de sakkunniga nedan föreslå.

Mom. 2. Detta moment har omredigerats med hänsyn till kristendomsämnets föreslagna avslutande i näst högsta årsklassen.

Till *mom. 5* har fogats en bestämmelse om den särskilda rätt att byta ämnen, som de sakkunniga ansett böra tillkomma lärjungar, som ha att undergå efterprovning i vissa ämnen efter genomgång av de ordinarie avgångsprövningarna. De sakkunniga förutsätta, såsom i kap. III och IV framhållits, att lärjunge under efterprovningstiden skall vara oförhindrad att utbyta sin en gång tillvalda ämneskombination mot en annan ävensom att byta tilläggsämne respektive tillvälja dylikt ämne, om så ej skett förut. Ehuru denna ändringsrätt i princip synes böra vara fri, är det givet, att lärjunge, som i nytillkommet ämne önskar delta i undervisningen vid läroverket, bör vara underkastad de allmänna regler för tillval av ämnen, som uppställts i läroverksstadgans § 9.

Mom. 8—10. Såsom framgår av den allmänna motiveringen till kap. III—V, ha de sakkunniga förutsatt, att lärjunge efter genomgångna avgångsprövningar må kunna under ett »respitår» komplettera underkända avgångsprov, såväl skriftliga som muntliga, efter vissa regler. Dessa efterprovande lärjungar, som endast läsa vissa skolämnena, komma att utgöra en särskild kategori elever med en mellanställning mellan vanliga lärjungar och fyllnadsprovande studenter. I enlighet med de allmänna principer, som de sakkunniga följt vid uppgörandet av sitt förslag, böra dessa efterprovande lärjungar ha frihet att inhämta lärokurserna i efterprovningssämnena genom självstudier eller genom deltagande i undervisningen vid läroverket. Ett stadgande härom har ansetts böra inflyta i § 9 läroverksstadgan såsom ett nytt mom. 10. Det torde vara nödvändigt att ålägga lärjunge, som ämnar undergå efterprovning, att inom någon tid före början av det läsår, varom fråga är, anmäla för rektor, huruvida han önskar

begagna sig av läroverkets undervisning och i så fall i vilka ämnen. Då lärjunge, varom nu är fråga, enligt den föreslagna lydelsen av mom. 10 deltagar i undervisningen endast i den utsträckning han själv önskar, följer därav, att han ej är skyldig utföra sådant enskilt arbete, som i mom. 9 omtalas. För tydlighetens skull bör emellertid i det nuvarande mom. 9 inskjutas en hänvisning till de föreslagna bestämmelserna i mom. 10. En motsvarande hänvisning torde böra inflyta i mom. 8.

Det torde få anses självklart, att lärjunge, som för undergående av efterprovning begagnar sig av undervisningen vid läroverket, blir underkastad läroverksstadgans bestämmelser i tillämpliga delar, t. ex. beträffande ordningsföreskrifter m. m. Beträffande terminsavgifter synes det rimligt, att nedsättning eller eventuellt befrielse av lokalstyrelsen beviljas. Vad åter angår efterprovande lärjunge, som i full utsträckning begagnar sig av rätten till självstudier, torde det vara klart, att denne ej kan åläggas att betala terminsavgift. Vad angår hans förhållande i övrigt till skolan, torde några detaljerade regler icke behöva uppställas. Givet är å ena sidan, att han fortfarande är att räkna såsom en skolans lärjunge i vidsträckt mening, varmed följa vissa förpliktelser med avseende å ordning o. d.; men å andra sidan är det klart, att han icke kan vara underkastad alla de detaljerade förhållningsföreskrifter, som uppställts för de lärjungar, vilka deltaga i skolans dagliga arbete. De sakkunniga hålla före, att spörsmål av nu antydd art komma att finna en naturlig lösning i de enskilda fallen utan att några särskilda föreskrifter lämnas i läroverksstadgan.

§ 15.

Såsom i den allmänna motiveringen till de sakkunnigas förslag framhållits, ha de sakkunniga velat lämna största möjliga frihet åt elever i högsta årsklassen att under obundna former bereda sig till förestående avgångsprövningar. Enligt förslaget skall klassundervisningen upphöra före de till mars förlagda skriftliga avgångsprövningarna och från läroverkets sida ersättas med olika former av handledning åt lärjungarna vid deras självstudier. Med hänsyn härtill har ett nytt mom. 4 fogats till ifrågavarande paragraf.

Några bindande detaljföreskrifter angående studiearbetets lämpliga anordnande lära icke behöva utfärdas. Emellertid torde det få anses lämpligt, att åt skolöverstyrelsen medgives rätt att efter vunnen erfarenhet utfärda anvisningar, avsedda att tjäna såsom vägledning vid studiearbetets ordnande.

För att bereda möjlighet att, utan hinder av bestämmelserna angående det sammanlagda antalet lektionstimmar för varje ämne, anordna studiearbetet under den sista vårterminen på ovan antytt sätt, torde ett tillägg av sagda innebörd böra göras till nuvarande mom. 4. Detta moment samt de två följande komma då att utgöra respektive mom. 5, 6 och 7 i den föreslagna nya lydelsen av § 15.

I detta sammanhang vilja de sakkunniga framhålla, att *kungörelsen den 17 mars 1933 (nr 110) angående timplaner för rikets allmänna läroverk* synes böra undergå en ändring av samma innebörd, som föreslagits beträffande nyssnämnda mom. 4 i dess nuvarande lydelse.

En följd av de sakkunnigas förslag i fråga om de skriftliga avgångsprövningarnas förläggning, som jämväl lämpligen kan beröras i detta sammanhang, är att lärjungarnas övningsskrivningar å lärorummet och i hemmet under det sista gymnasieåret böra förläggas efter en annan plan än för närvarande och även till antalet något minskas. För detta ändamål torde skolöverstyrelsen böra

företaga en ändring i den *plan för de skriftliga arbetena*, som den 29 maj 1933 utfärdats till ledning för uppgörande av ordning för de skriftliga arbetena vid de allmänna läroverken. De sakkunniga ha icke ansett erforderligt att utarbета närmare förslag i detta avseende, då det i sista hand dock ankommer på vederbörande läroverk att uppgöra ordningen för de skriftliga arbetena.

§§ 20 och 22.

De ändringar, som föreslagits beträffande dessa paragrafer, torde icke erfordra någon speciell motivering.

§ 30.

Därest kristendomsämnet, såsom de sakkunniga föreslagit, kommer att avslutas i näst högsta ringen, erfordras vissa ändringar i *mom. 3* av denna paragraf, avseende villkor för inträde i gymnasiet eller lyceets högsta årsklass. För inträde i denna årsklass torde böra fordras, att lärjunge — utöver styrkandet av erforderliga kunskaper i ämnen, som avslutas före inträdet i näst högsta årsklassen — styrker sig äga kunskaper i kristendomsämnet, motsvarande fordringarna för flyttning till högsta årsklassen.

§ 31.

Den här föreslagna ändringen är rent redaktionell.

§ 36.

Beträffande den allmänna motiveringen till det här föreslagna nya momentet, inskjutet mellan nuvarande *mom. 4* och *5*, hänvisas till sid. 94 ff. De sakkunnigas förslag innebär, att de nuvarande villkoren för flyttning till näst högsta ringen eller kretsen, som medgiva flyttning vid underbetyg i *ett* ämne utan motsvarande kompensation i form av överbetyg i andra ämnen, skärpas därhän, att det i dylikt fall kräves kompensation av samma slag, som vid flyttning till den högsta ringen eller kretsen. Lärjunge med underbetyg i ett ämne kommer sålunda icke att kunna flyttas till det differentierade gymnasiet utan att ha minst antingen ett AB och två Ba, ett a och ett Ba, två AB eller ett A.

§ 42.

Med hänsyn till den av de sakkunniga föreslagna ändrade terminologien och den ändrade ordningsbeteckningen för vissa moment i § 36 ha i denna paragraf företagits vissa redaktionella ändringar.

Det bör uppmärksammas, att denna paragraf förutsättes komma att äga tillämpning även i de fall av avgång från läroverket, som de sakkunniga avse med de föreslagna ändringarna och tilläggen till § 81 (jfr nedan).

TREDJE KAPITLET.

Läroverksstadgans tredje kapitel handlar enligt den nuvarande huvudrubriken om »Examina». §§ 66—90 innehålla bestämmelser om »Realexamen» och kapitlets följande paragrafer om »Studentexamen». Sistnämnda två rubriker äro i sin tur försedda med underrubriker. Då benämningen »studentexamen» och därmed korresponderande uttryck enligt de sakkunnigas förslag av olika skäl

icke lämpligen synas böra bibehållas utan ersättas med andra, som mera adekvat ansluta sig till innehållet av den föreslagna ordningen för gymnasiestudiernas avslutning, ha ifrågavarande uttryck i författningens rubriker och text blivit utbytta. Termen »realexamen» står emellertid kvar, då hithörande frågor icke legat inom de sakkunnigas utredningsuppdrag.

Avgångsprövningar.

Realexamen.

§ 81.

Beträffande de av de sakkunniga föreslagna ändringarna och tilläggen till denna paragraf hänvisas till den allmänna motiveringen å sid. 96 ff. Här må endast anmärkas, att det förutsattes, att vid fall av avgång jämlikt de här föreslagna reglerna ett särskilt avgångsbetyg torde böra utfärdas i enlighet med bestämmelserna i § 42.

Prövningar enligt fordringarna för godkänd avgång från gymnasiets och lyceets högsta årsklass.

Prövning av läroverkens lärjungar.

§ 91.

Paragrafen motsvarar nuvarande § 91, vilken anger dels tiden, inom vilken studentexamen för närvarande äger rum, dels studentexamens uppgift, vilken senare förklaras vara »att ådagalägga, huruvida lärjungarna inhämtat det mått av kunskaper, vilket i de stadgade undervisningsplanerna är angivet som mål för gymnasiets och lyceets undervisning, samt vunnit den mogenhet, som erfordras för bedrivande av studier vid universitet eller högre fackutbildningsanstalt». Sistnämnda uppgift, den att fastställa en viss grad och art av »mogenhet», är, såsom torde framgå av den av de sakkunniga lämnade historiska översikten, ett arv från 1862 års stadga angående avgångsexamen.

Det mogenhetsbegrepp, som ännu återfinnes i läroverksstadgan, har icke samma allmänna innebörd, som det, varmed tidigare examensbestämmelser rört sig. Såsom framgår av nuvarande § 91, avses därmed en mogenhet allenast för fortsatta högre studier. Det kan synas överflödigt att i stadgan särskilt framhålla konstaterandet av förhandenvaron av en sådan mogenhet, vilken de sakkunniga uttryckligen betecknat såsom ett slutmål för de högre läroverksstudierna, såsom ett avgångsprövningarnas speciella syfte vid sidan av det att »ådagalägga huruvida lärjungarna inhämtat det mått av kunskaper, vilket i de stadgade undervisningsplanerna är angivet som mål för gymnasiets och lyceets undervisning», eftersom undervisningsplanerna givetvis äro tillrättalagda med hänsyn till nämnda läroverks ändamål. Enligt läroverksstadgan § 3 är detta senare bland annat att »grundlägga de vetenskapliga insikter, som vidare utbildas vid universitet eller högre fackutbildningsanstalt». Emellertid har det nuvarande stadgandet om studentexamen såsom även ett mogenhetsprov ett visst berättigande såsom en grund för censorernas rätt att underkänna en lärjunge, vilken eljest på grund av bestämmelserna i § 105 kunnat godkännas. Såsom de sakkunniga tidigare framhållit, skulle vid ett genomförande av deras förslag

ett underkännande av en lärjunge på grund av bristande allmän mogenhet icke längre kunna förekomma. Som en följd härav och i överensstämmelse med vad här i övrigt anförts, synes det ifrågavarande stadgandet om studentexamen såsom ett mogenhetsprov böra ur läroverksstadgan utgå.

§ 92.

Den nuvarande § 92 innehåller allmänna föreskrifter om censorerna och deras befattning med studentexamen. Då censorsinstitutionen enligt de sakkunnigas förslag skall upphöra, har i denna paragraf i stället intagits en allmän hänvisning till de institutioner, vilka föreslagits såsom censorernas ersättare, nämligen granskningsnämnder, medbedömare och läroverksinspektörer.

§ 93.

Mom. 1. Anmälan till avgångsprövningarna måste inkomma i så god tid före skrivningarnas början, att sammansättningen av de lokala granskningsnämnderna hinner bestämmas och ledamöter utses, innan nämndernas arbete med skrivningsgranskningen tager sin början. Med hänsyn härtill ha de sakkunniga föreslagit, att anmälan skall göras före den 1 oktober varje år, varefter rektor i sin tur skall ha insänt ansökningshandlingarna till skolöverstyrelsen före den 15 oktober.

Mom. 2. De sakkunniga ha av skäl, för vilka redogjorts i kap. IV, föreslagit en höjning av studentexamensavgiften för läroverkens egna lärjungar från 30 till 35 kronor. Höjningen är betingad av kostnaderna för de lokala granskningsnämndernas verksamhet.

Mom. 3. Anmälan om återbekommande av erlagd examensavgift i här ifrågavarande fall skall för närvarande ha gjorts före det löpande kalenderårets utgång. Lärjungen har alltså omkring 9 månaders respittid, räknat från tidpunkten för de nuvarande studentskrivningarna. En motsvarande beräkning, tillämpad på de sakkunnigas förslag med en första skrivningsperiod i december, skulle giva ett utlöpande av respittiden den 1 nästföljande september. Med hänsyn till räkenskapsföringen torde emellertid böra stadgas, att anmälan om återbekommande av erlagd avgift skall göras före den 30 juni nästföljande år.

§ 94.

Genom förläggningen av de skriftliga proven till förra hälften av mars undvikes kollision med påskhelgen. Påskdagen infaller tidigast den 22 mars.

De sakkunniga ha i det föregående antytt vissa allmänna riktlinjer för särskilt modersmålsskrivningens anordnande i avsikt att därmed hänvisa till olika medel att övervinna svårigheter, som kunde tänkas uppstå med hänsyn till dess förläggande redan till höstterminen. De ha dock icke ansett erforderligt att i läroverksstadgan intaga några bestämmelser härom. Det torde få ankomma på skolöverstyrelsen att vid ämnesval och föreskrivande av tillåtna hjälpmedel taga skäligen hänsyn till berörda förhållanden.

I den nuvarande § 94 ingår en bestämmelse om vittnen vid den muntliga prövningen i studentexamen. Det torde vara både praktiskt ogörligt och därjämte obehövt att bibehålla en motsvarande anordning i fråga om de föreslagna tentamina, varför nämnda bestämmelse föreslås skola utgå ur författningen.

Beträffande de i övrigt i denna paragraf föreslagna bestämmelserna hänvisas till den allmänna motiveringen.

§ 95.

De sakkunniga föreslå icke någon ändring i fråga om de skriftliga provens antal och anordning i övrigt utöver vad som följer av uppdelningen på två skrivningsperioder. Härom hänvisas till den allmänna motiveringen i kap. II och III.

Vid modersmålsskrivningens förläggande till slutet av höstterminen ha de sakkunniga föreslagit, att i syfte att bereda lärjungarna så lång förberedelsestid som möjligt, denna skrivning förläggas till höstterminens sista skrivningsdag.

§ 96.

De här föreslagna ändringarna äro uteslutande av redaktionell art.

§ 97.

Denna paragraf torde böra bibehållas i oförändrat skick.

§ 98.

Mom. 1. I fråga om den inom läroverket förrättade granskningen och bedömningen bjuder de sakkunnigas förslag icke på någon annan nyhet av mera vittgående betydelse än förslaget, att vid bedömningen av språkskrivningarna skälig hänsyn skall i tveksamma fall tagas till lärjungens övriga under läsåret redan utförda skriftliga prov i respektive ämnen. Strängt taget vore det mera logiskt att införa ett särskilt betyg för tysk, fransk, engelsk etc. skrivning, liksom tidigare införts ett särskilt sammanfattande vitsord för svensk skrivning. Emellertid lär en sådan uppdelning av betyget för språk icke lämpligen låta sig genomföra. De sakkunniga ha därför stannat vid det ovannämnda förslaget, vilket synes vara att föredraga ur praktisk synpunkt och därtill torde komma att befrämja en rättvisare bedömning av lärjungarnas språkkunskaper. Vad sålunda föreslås torde göra det önskvärt, att medbedömare även i språk, liksom för närvarande i svensk skrivning, utses vid läsårets början, för att de skola få tillfälle att taga del av de skriftliga proven i vederbörande ämne redan under läsårets lopp. Det torde för övrigt komma att visa sig praktiskt att utse samtliga medbedömare vid de skriftliga proven på en gång.

Den nu gällande bestämmelsen om rektor eller annan lärare såsom skiljedomare vid meningsskiljaktighet mellan den rättande läraren och medbedömaren i fråga om bedömningen av ett skriftligt prov eller vid avgivande av vitsord för svensk skrivning blir vid ett genomförande av de sakkunnigas förslag angående central skrivningsbedömning onödig utom i sådant fall, som beröres i mom. 6. Granskningsnämnderna få lika god ledning, därest de betygsförslag, som från läroverket avgivas, upptaga båda de föreslagna vitsorden. De sakkunniga ha fördenskillt föreslagit ett stadgande om att skiljaktiga meningar skola antecknas i det protokoll, som bör föras över läroverkets bedömning av de skriftliga proven, och den betygstabell, som bör åtfölja detta protokoll. För att granskningsnämnden skall få tillfälle fungera som skiljedomare även i de fall, då — på grund av de sakkunnigas förslag om stickprovsgranskning av de svenska uppsatserna vid avgångsskrivningarna — ett visst läroverks modersmålsskrivningar icke skola insändas för slutlig bedömning av granskningsnämnd, föreslås i mom. 3 ett stadgande om skyldighet att vid meningsskiljaktighet i fråga om svensk skrivning *alltid* till vederbörande nämnd insända den ifrågavarande uppsatsen tillika med lärjungens övriga under den sista termen utförda skriftliga arbeten i modersmålet. För sådant fall har till-

lika i mom. 4 stadgats skyldighet för granskningsnämnden att, oavsett om meningsskiljaktigheten gäller det sammanfattande vitsordet för svensk skrivning eller allenast den svenska uppsatsen vid avgångsprovet, fastställa vitsord för svensk skrivning.

Mom. 2. Utöver det redan nu stadgade protokollet över bedömningen av de skriftliga arbetena torde i stadgan även böra införas en bestämmelse om att, som redan sker, de vid bedömningen avgivna vitsorden skola sammanföras i betygstabeller. En särskild kolumn bör där finnas för de av granskningsnämnden fastställda vitsorden, därest desamma avvika från det avgivna förslaget. Tabellen bör föras i två exemplar, av vilka det ena sedermera skall tillställas skolöverstyrelsen.

Mom. 3. I detta moment ha sammanförts de regler, som föreslås angående den utsträckning, i vilken skriftliga avgångsprov skola insändas till *slutlig bedömning av granskningsnämnd*. För att möjliggöra, att nämnden skall i tveksamma fall kunna taga hänsyn till tidigare utförda skriftliga prov i språk, har i vissa fall föreslagits skyldighet att medsända dessa prov. Av praktiska skäl torde det vara nödvändigt att åt läroverket överlåta att avgöra, när ett sådant insändande skall ske. Detta är givetvis fallet, när resultatet av avgångsprovet avsevärt skiljer sig från lärjungens genom tidigare utförda prov ålagalagda kunskapsstandard, vilket vederbörande lärare och dennes medbedömare ha tillfälle att konstatera.

Beträffande de svenska uppsatserna ha de sakkunniga av lätt insedda praktiska skäl föreslagit stickprovskontroll. Skolöverstyrelsen bör därför i förväg bestämma de läroverk, vilkas uppsatser ett visst år skola uttagas för bedömning av granskningsnämnd. Emellertid bör granskningsnämnden med hänsyn till den för lärjungen ödesdigra betydelsen av ett underbetyg i svensk skrivning även vid en stickprovskontroll ha möjlighet att avgöra betygssättningen i de fall, då läroverket ansett uppsatsprovet förtjäna ett underkännande, liksom ock, då underbetyg i svensk skrivning föreslagits av läroverkets representanter. För detta ändamål har, såsom under mom. 2 nämnts, föreslagits ett stadgande om skyldighet att i dessa fall alltid insända uppsatsen jämte övriga under läsåret utförda skriftliga arbeten i modersmålet till nämnden för slutlig bedömning och fastställande av vitsord för svensk skrivning.

Mom. 4. En konsekvens av principen, att vitsordet för svensk skrivning i alla de fall, då fråga är om ett underkännande, skall fastställas av granskningsnämnden, är den i andra stycket av detta moment föreslagna bestämmelsen om skyldighet för nämnden, att då densamma finner tveksamt, huruvida en av läroverkets representanter godkänd uppsats kan godkännas, infordra lärjungens tidigare under läsåret utförda skriftliga arbeten i modersmålet och därefter fastställa vitsordet för svensk skrivning.

Vad i övrigt i detta moment föreslagits, torde icke tarva någon kommentar utöver vad ovan under mom. 1 och 3 anförts.

Mom. 5. Någon viss tid, inom vilken granskningsnämnden skall ha slutfört sin bedömning, torde av praktiska skäl icke böra fixeras. Givet är emellertid, att det bör åligga nämnden att snarast möjligt utföra sitt uppdrag. Det torde böra ankomma på skolöverstyrelsen att med ledning av vunnit erfarenhet fastställa den tid, inom vilken nämndens arbete skall vara slutfört.

Rörande de åligganden, som utöver vad i denna paragraf sägs böra ankomma på granskningsnämnden, hänvisas till det av de sakkunniga uppgjorda instruktionsförslaget.

Mom. 6. Anledningen till att ett stadgande av i detta moment angivet innehåll föreslås, är givetvis, att fall kunna förekomma, då granskningsnämnden bedömer en svensk uppsats med annat vitsord än läroverkets representanter, även då fråga ej är om uppsatsens underkännande. Då bland annat nämnda vitsord skall ligga till grund för vitsordet för svensk skrivning, bör det senare i förekommande fall, där så erfordras, korrigeras av vederbörande lärare och medbedömare. De sakkunniga ha icke ansett det behöfligt att även i fall, som här avses, ålägga granskningsnämnden att efter infordrande av lärjungens tidigare utförda prov fastställa sistnämnda vitsord.

Mom. 7. Detta moment motsvarar nuvarande mom. 3. Ordalydelsen har föreslagits något ändrad i avsikt att framhäva, att s. k. modifikationsbeteckningar (B +, B — etc.) hädanefter icke böra få förekomma.

Mom. 8. I den tentamensbok, som de sakkunniga förutsätta att varje lärjunge får sig tilldelad, böra givetvis endast *slutliga* vitsord införas, således icke de förslag, som av läroverkens representanter avgivas, såvida dessa icke fastställas eller — vad beträffar modersmålet — icke underkastas granskningsnämnds prövning. Varje infört vitsord torde böra förses med den lärares namnteckning eller signatur, som infört vitsordet i boken.

§ 99.

Vad här föreslagits har så utförligt motiverats i det föregående, att någon ytterligare kommentar icke synes erforderlig.

§ 100.

Vissa av de handlingar, som för närvarande av rektor skola tillställas skolöverstyrelsen, torde vid ett genomförande av de sakkunnigas förslag icke behöva insändas dit. Detta synes vara fallet beträffande de handlingar, som för närvarande blott äro avsedda att av skolöverstyrelsen tillhandahållas censorerna. Skolöverstyrelsen bör emellertid alltjämt erhålla del av bedömningsprotokollet och betygstabellerna jämte den s. k. treterminskatalogen, den senare för att tjäna som vägledning vid uppgörandet av plan för inspektion av de muntliga avgångsproven under vårterminen.

§ 101.

Mom. 1. I detta moment rymmes en av huvudpunkterna i de sakkunnigas förslag, nämligen att muntligt slutförhör skall i form av successiva tentamina äga rum i varje i högsta årsklassen förekommande läroämne, som tillhör vederbörande lärjunges ämnesgrupp, ävensom i eventuellt tilläggsämne, som upptagits i anmälan till avgångsprövningarna. Rörande motiveringen för ifrågasvarande stadgande hänvisas till kap. II och IV.

Mom. 2. Ovan i kap. IV har (sid. 62 ff.) framlagts och närmare motiverats vissa principer, som böra ligga till grund för uppgörandet av ordningen för de muntliga proven. Fastställandet av vårterminens tentamensordning bör sålunda i sista hand vara en läroverkets interna angelägenhet, därvid skäligen hänsyn bör tagas till lärjungarnas egna önskemål. Å andra sidan böra, där ej annat föranledes av hänsyn till lärjungarnas önsknings, läroverken vid uppgörandet av tentamensordning tillse, att en viss inbördes enhetlighet blir rådande. Det senare är önskvärt för att den avsedda kontrollen genom fackinspektörer skall kunna på ett rationellt sätt organiseras.

De sakkunniga förutsätta, att skolöverstyrelsen upprättar och fastställer en normalplan för läroverkens muntliga avgångsprövningar, avsedd att tjäna läro-

verken till vägledning. Enligt de sakkunnigas mening bör denna normalplan innehålla ett lämpligt antal tentamensperioder, förslagsvis tre, om två å tre veckors längd; varje tentamensperiod bör därjämte omfatta tentamina i vissa närmare angivna ämnen. I kap. VI ha de sakkunniga framlagt ett förslag till sådan normalplan (sid. 75—76). Till den av överstyrelsen fastställda normalplanen torde även lämpligen kunna fogas mera utförliga anvisningar.

Oavsett om normalplanens rekommendationer i fråga om förläggandet av tentamina för varje enskilt ämne till en fixerad tentamensperiod kunna följas, torde i varje fall böra tillses, att tentamina i varje enskilt ämne såvitt möjligt sammanföras till en tentamensperiod.

Mom. 3. Läroverkets tentamensordning bör komma skolöverstyrelsen tillhanda snarast möjligt för att bereda överstyrelsen tillfälle att föranstalta om inspektionsåtgärder, där den så finner nödigt. Det synes därför nödvändigt att fastställa en viss bestämd dag, inom vilken tentamensordningen skall hava insänts till skolöverstyrelsen, förslagsvis den 10 februari varje år.

Mom. 4. För att icke skolöverstyrelsens inspektionsordning skall löpa fara att alldeles sönderfalla, torde det vara nödvändigt att föreskriva, att ändring av en fastställd tentamensordning ej må ske utan överstyrelsens medgivande.

§ 102.

Mom. 1. Beträffande här givna bestämmelse hänvisas till kap. IV, sid. 58.

Mom. 2. För att medbedömaren skall få tillfälle att vid avgivande av sitt vitsord över utgången av en tentamen taga stadgad hänsyn till lärjungens under läsåret skriftligt ådagalagda kunskaper, torde den i nuvarande § 102 ingående föreskriften, att till censorernas kännedom skola tillhandahållas lärjungarnas under senaste läsåret utförda skriftliga arbeten, böra med vissa ändringar kvarstå, ehuru med tillämpning å medbedömaren.

§ 103.

Mom. 1. Det torde få anses praktiskt, att de medbedömare, som skola övervara de muntliga avgångsproven, utses redan vid vårterminens början i samband med tentamensordningens uppgörande. Medbedömaren bör vara fackman inom det ämne, förhöret avser. Det bör därför föreskrivas, att medbedömaren skall utses bland representanterna för vederbörande ämne. I allmänhet torde vid ett och samma läroverk finnas åtminstone två representanter för samma ämne. Därest så ej skulle vara fallet, eller då eljest av någon anledning icke någon lämplig medbedömare bland ämnesrepresentanterna står till buds, bör det ankomma på skolöverstyrelsen att utse medbedömare bland ämnesrepresentanterna vid något närbeläget läroverk. Då lämplig medbedömare ej finnes inom läroverket, bör det ankomma på rektor att anmäla detta förhållande för skolöverstyrelsen och samtidigt till medbedömare föreslå någon lämplig facklärare vid närbeläget statsläroverk, varpå skolöverstyrelsen förordnar medbedömare.

Beträffande privatläroverk med dimissionsrätt ha de sakkunniga i kap. IV föreslagit, att medbedömare vid ifrågavarande läroanstalter skola utses bland ordinarie lärare vid statsläroverk. Någon bestämmelse härom kan ju icke gärna införas i läroverksstadgan, vilken avser rikets allmänna läroverk. De sakkunniga förutsätta emellertid, att en föreskrift av här föreslagen innebörd kommer att utfärdas.

De sakkunniga ha övertvägt, huruvida i läroverksstadgan borde införas en uttrycklig föreskrift om att lärare skall vara skyldig att åtaga sig medbedömar-

skap, men stannat vid att anse ett sådant stadgande onödigt. Medbedömerskap finnes ju såsom institution redan nu, utan att någon uttrycklig sådan skyldighet är stadgad. Det torde för övrigt ligga i sakens natur, att lärare icke utan giltiga skäl undandraget sig medbedömerskap, även om detta enligt de sakkunnigas förslag — särskilt i de s. k. skrivämnen — torde kunna bli ganska betungande. Jämlikt § 130 i läroverksstadgan skall lärare ställa sig till noggrann efterrättelse vad honom föreskrives i tjänsten. Enligt de sakkunnigas förmenande torde bland de tjänsteälligganden, som i nyssnämnda författningsrum avses, även utan uttryckligt stadgande därom få inbegripas skyldighet att åtaga sig medbedömerskap. Givetvis bör dock tillbörlig hänsyn tagas till beskaffenheten av de skäl, som en lärare kan komma att åberopa för ett avböjande.

Mom. 2. Beträffande den i detta moment föreslagna rättigheten för läroverksinspektör att vid tentamen inträda såsom medbedömare hänvisas till vad därom yttrats i kap. IV och VI.

Det torde vara nödvändigt att föreskriva, att läroverksinspektör, som önskar begagna nyssnämnda rätt, skall inom viss tid före tentamensdagen ha lämnat rektor meddelande därom. Detta synes erforderligt bland annat för att den ordinarie medbedömaren skall veta, huruvida han har att inställa sig till en viss tentamen; särskilt gäller vad nu sagts om medbedömare, som hämtats från annat läroverk. För närvarande gäller, att censorerna i regel skola minst en vecka före den muntliga prövningen meddela rektor de ämnen, i vilka förhör skall anställas med de olika lärjungarna, och skall rektor omedelbart underrätta lärjungarna härom. Eftersom enligt de sakkunnigas förslag obligatorisk tentamen skall förekomma i varje ämne, torde icke beträffande sådan underrättelse från inspektören, varom här är fråga, föreligga anledning att kräva, att densamma skall ha meddelats minst en vecka i förväg; det torde icke kunna sägas vara ett legitimt krav, att lärjungarna så lång tid som möjligt i förväg skola få veta, om tentamen skall övervaras av inspektör eller ej. Å andra sidan finnes icke någon anledning att hemlighålla en sådan underrättelse för lärjungarna. Rektor torde därför böra vara oförhindrad att lämna lärjungarna meddelande om, huruvida en inspektör kommer att fungera såsom medbedömare. Något uttryckligt stadgande härom lär dock icke erfordras.

Mom. 3. De sakkunniga förutsätta icke någon ändring beträffande avgångsförhörets omfattning i de enskilda ämnena. Förhöret bör sålunda fortfarande i princip omfatta de kursmoment, som gjorts till föremål för särskild behandling under de senaste två läsåren.

Det bör ankomma på tentamensförrättaren att bestämma uppgifter för förhöret. För att den kontroll, som genom medbedömarinstitutionen avses åstadkommen, icke skall bli illusorisk, bör dock medbedömaren tillerkännas befogenhet att begära förhör även inom av honom utsett kursmoment; givetvis bör dock även detta väljas inom de delar av kursen, som gjorts till föremål för särskild behandling under de två sista läsåren. Däremot förmena de sakkunniga, att det icke kan anses lämpligt att till medbedömaren överflytta den rätt att själv övertaga förhöret, som för närvarande tillkommer censor.

För närvarande är beträffande det muntliga examensförhöret i latin och främmande levande språk stadgat, att därvid jämväl skola till extemporerad översättning föreläggas av skolöverstyrelsen för ändamålet bestämda texter. De sakkunniga ha icke funnit nödigt att överföra detta stadgande till de föreslagna bestämmelserna om förhörens anordnande. Det torde böra ankomma på tentamensförrättaren och medbedömaren (resp. inspektören) att bestämma

i vad mån extemporetexter böra föreläggas lärjungarna vid nämnda förhör, vilket i och för sig synes vara att rekommendera.

Mom. 4. Det har syntts lämpligt att även för den föreslagna nya ordningen för de muntliga prövningarna i fråga om tiden ange vissa minimi- och maximi-gränser, vilka i regel böra iakttagas. En anledning till en sådan tidsavgränsning har ansetts ligga i önskemålet, att skilda läroverk tillämpa i huvudsak enahanda principer beträffande förhörens omfattning. Genom de föreslagna tidsgränserna torde en tillräckligt bred marginal ha lämnats. Givetvis bör bestämmelsen om tidsgränsen icke tillämpas strängt efter bokstaven.

§ 104.

Mom. 1. Såsom framgår av vad i kap. IV anförts, föreslå de sakkunniga, att vitsord över muntliga avgångsprov skall avgivas samfällt av tentamensförrättaren och medbedömaren. Såsom i annat sammanhang framhållits, bör gälla, att skälig hänsyn härvid även skall tagas till lärjungens förut såväl muntligt som skriftligt ådagalagda kunskaper ävensom till det skriftliga avgångsprovet. Det sistnämnda gäller dock givetvis icke modersmålet, vari vitsordet enligt de sakkunnigas mening allt fortfarande bör gälla lärjungens insikter i svenska språket och litteraturen.

Då medbedömaren ju ej kunnat i klassen följa lärjungens större eller mindre framsteg i det ifrågavarande ämnet, bör hans votum tydligen avgivas med hänsyn — förutom till förhörets utgång — till främst lärjungens i den s. k. treterminskatalogen dokumenterade insikter ävensom, vilket redan i praxis är fallet, till de betyg, lärjungen erhållit för under det senaste läsåret utförda skriftliga arbeten i ämnet. Jämför härom bestämmelsen i § 102 mom. 2.

Mom. 2. Beträffande innehållet i detta moment kan i huvudsak hänvisas till kap. IV. Vad angår sådana omtentamina, som i vissa fall förutsättas skola äga rum, synes man kunna räkna med, att dylika komma att bli sällsynta. I det övervägande antalet fall torde vederbörande lärare komma att sammanjämka sina olika meningar, för att omtentamen icke skall behöva tillgripas. För att undvika eventuellt oundvikligt dröjsmål vid utseendet av en andra medbedömare för övervarande av omtentamen, ha de sakkunniga funnit kravet, att medbedömaren alltid skall vara en ämnesrepresentant, icke böra *strikt* upprätthållas beträffande denna andra medbedömare. Det kunde nämligen tänkas vara ogörligt att inom det egna läroverket anskaffa en fackkunnig andra medbedömare, och svårigheter kunde uppstå att utan dröjsmål erhålla en av skolöverstyrelsen utsedd medbedömare, vilket skulle vara särskilt olägligt, därest den omtvistade tentamen ägt rum under vårterminens sista dagar. De sakkunniga föreslå därför, att omtentamen skall ske i närvaro av rektor eller annan av denne utsedd lärare, vilken dock givetvis om möjligt bör vara facklärare.

Mom. 3 och 4 torde icke tarva någon särskild motivering.

§ 105.

Mom. 1. Vidkommande den i detta moment föreslagna huvudregeln för villkor att erhålla godkänt avgångsbetyg från gymnasiets högsta ring eller lyceets högsta krets hänvisas till kap. IV.

Mom. 2. Såsom av nyssnämnda kapitel framgår, ha de sakkunniga föreslagit en undantagsbestämmelse från den i mom. 1 givna huvudregeln, inne-

bärande, att underbetyg i ett ämne enligt särskilda regler i vissa fall skall kunna kompenseras av överbetyg i andra ämnen. Beträffande motiveringen hänvisas till sid. 61.

§ 106.

För närvarande skall över avlagd studentexamen föras en examenskatalog, innehållande de betyg, som vederbörande lärjunge erhållit vid såväl skriftlig som muntlig examen, ävensom de övriga betyg, som skola införas i studentbetyget. Därjämte skola särskilda protokoll föras över de skriftliga och muntliga prövningarna.

De sakkunniga ha funnit nödvändigt, att särskilt protokoll upprättas över varje muntlig tentamen, varjämte ett sammanfattande protokoll synes böra upprättas vid de muntliga avgångsprövningarnas slut. Därjämte bör tentamenskatalog föras enligt i huvudsak samma regler som för den nuvarande examenskatalogen; den bör fogas till det sammanfattande protokollet. Det bör av den nämnda katalogen framgå, vilka lärjungar som vid vårterminens slut erhållit godkänt avgångsbetyg, samt vilka som äro berättigade att undergå efterprövning. Dessa senare lärjungar böra samtidigt uppföras i en särskild efterprövningsloggare (se härom § 107 mom. 10 i de sakkunnigas förslag), vari efterhand fullgjorda efterprövningar antecknas.

Efterprövning för läroverkens lärjungar.

§ 107.

Beträffande den allmänna motiveringen för det föreslagna efterprövningsinstitutet hänvisas till kap. II—V.

Ehuru delvis likartade torde de särskilda reglerna för efter- och fyllnadsprövning böra hållas isär i författningen. De sakkunniga ha därför icke verkställt någon samarbetning av dessa regler.

Mom. 1. Detta moment innehåller huvudregeln om rätt till skriftlig efterprövning. Härom hänvisas i huvudsak till kap. III och V.

De sakkunniga ha icke ansett erforderligt att föreslå någon begränsning av det antal gånger, som en lärjunge bör ha rätt att undergå skriftlig efterprövning, utöver den som ligger i själva tidsbegränsningen, omfattande det nästföljande läsåret. Denna begränsning medför, att skriftlig efterprövning i olika ämnen kommer att kunna ske sammanlagt tre gånger, ett maximum, som ytterst sällan torde komma att utnyttjas. I övrigt hänvisas beträffande denna fråga till vad nedan säges under mom. 4.

Mom. 2. Beträffande den i detta moment givna huvudregeln om rätt att undergå muntlig efterprövning hänvisas till kap. IV—V.

Mom. 3. Liksom nu är fallet beträffande fyllnadsprövningarna, torde skolöverstyrelsen böra ha rätt att utöver de angivna prövningsperioderna anordna skriftlig efterprövning även å andra tider.

Mom. 4. Såsom framgår av vad i momentet föreslagits, tänka sig de sakkunniga, att perioderna för muntlig efterprövning skola fastställas enligt samma regler, som för närvarande gälla om fyllnadsprövningsperioder. Detta sammanhänger med förslaget, att sagda prövningsperioder skola sammanfalla. För närvarande pläga, såsom i kap. V erinrats, perioder för muntlig fyllnadsprövning

anordnas i anslutning till de motsvarande skriftliga, vilka för närvarande äro förlagda till augusti och januari samt till mitten av höst- och vårterminerna; dessutom anordnas numera muntlig fyllnadsprövning under en särskild period under juni månad. De sakkunniga förutsätta, att någon ändring ej kommer att ske beträffande prövningsperiodernas antal; vad deras förläggning angår, lärersamma även i fortsättningen böra rätta sig efter de skriftliga prövningsarna. Därest en period för muntlig efter- och fyllnadsprövning även i framtiden finnes böra förläggas till juni månad, kan fråga tänkas uppstå, huruvida en sådan period skall kunna inbegripas i det »läsåret», med vilket »respittiden» för efterprövningar enligt förslaget kommer att utlöpa. De sakkunniga förutsätta, att begreppet »läsåret» i dylikt fall skall få anses innefatta även en prövningsperiod, som förlägges i anslutning till vårterminens slut. Någon uttrycklig föreskrift härom torde dock icke vara nödigt att meddela, då ju förläggningen av en dylik period till juni förutsättes vara beroende på skolöverstyrelsens prövning. För undvikande av tveksamhet torde skolöverstyrelsen i det särskilda fallet böra uttryckligen angiva, huruvida en till nu ifrågavarande tidpunkt förlagd prövningsperiod är avsedd även för efterprövande, vars respitår eljest skulle ha utlöpt med vårterminen. Lärjungar, som under det ofrflutna läsåret undergått ordinarie avgångsprövningar, torde icke, åtminstone såsom regel, kunna begagna sig av den möjlighet till efterprövning, som bleve teoretiskt tänkbar genom förläggandet av en period för muntlig efterprövning till juni. Anmälan till muntlig efterprövning förutsättes nämligen — av anledning som under mom. 6 sägs — skola ske senast tre veckor före prövningsperiods början, och de ordinarie tentamina torde i allmänhet komma att fortgå ända till vårterminens slut, varför konstaterandet av förefintlig efterprövningsrätt vanligen icke torde kunna äga rum förrän anmälningstiden utlöpt. Någon olägenhet härav lär icke behöva uppstå, eftersom en lärjunge dock måste förutsättas behöva en viss tid på sig för att förkovra sig i ett underkänt ämne. Dessutom har skolöverstyrelsen, enligt vad i mom. 6 föreslås, möjlighet att godtaga en för sent inkommen anmälan. Skulle vårterminens tentamina i vissa fall ha slutförts före nämnda anmälningstids utgång, bör hinder ej möta för en lärjunge att anmäla sig till efterprövning under en eventuell prövningsperiod i juni.

De sakkunniga ha ifrågasatt, huruvida icke möjligheterna till muntlig efterprövning borde begränsas till ett visst antal, exempelvis tre, under respittiden, men funnit att en dylik begränsning — åtminstone till en början — icke torde vara erforderlig. Något missbruk av efterprövningsrätten torde knappast vara att befara, och en begränsning av antalet ligger ju redan i tidsbegränsningen. Sedan erfarenhet vunnits om verkningarna av den föreslagna efterprövningsrätten, torde frågan om begränsning av antalet tillåtna efterprövningar under »respitåret» kunna upptagas till förnyad prövning, något som givetvis även kan bli erforderligt beträffande andra med de sakkunnigas förslag förknippade frågor.

Den rätt till efterprövning, som föreslås tillkomma lärjunge under vissa förutsättningar, bör naturligtvis icke utgöra hinder för lärjunge, som så önskar, att göra om prövningsproceduren i dess helhet under det följande läsåret. En lärjunge, som icke ernått vitsord, tillräckliga att kompensera ett underbetyg, kan t. ex. finna med sin fördel förenligt att begagna denna möjlighet till ytterligare förkovran i redan godkända ämnen, om han icke tilltror sig att under »respitåret» kunna förvärva tillräckliga insikter i det underkända ämnet.

Mom. 5. I motsats till vad för närvarande är fallet, torde några särskilda föranstaltningar icke behöva träffas för lärjunge, som av sjukdom eller annat gil-

tigt förfall varit hindrad att deltaga i avgångsprövningarna. För sådana lärjungar synes efterprovningensinstitutet öppna en naturlig väg till avgångsprövningarnas fullföljande. Nu bli visserligen efterprovningensmöjligheterna rätt begränsade och skulle för en lärjunge, som haft laga förfall för ett uteblivande, kunna fördröja ernäendet av godkänt avgångsbetyg. Men det torde icke möta något hinder för ett läroverk att till förmån för en lärjunge, som av giltig orsak hindrats från undergående av viss tentamen å bestämd tid, anordna en extra tentamen. Detta skulle kunna ske i form av ändring i den fastställda tentamenordningen, vartill dock fordras skolöverstyrelsens godkännande i enlighet med vad i § 101 föreslagits.

Mom. 6. Anmälan till fyllnadsprövning efter avlagd studentexamen skall för närvarande göras senast tre veckor före början av den fyllnadsprovningensperiod, under vilken provning skall verkställas; motsvarande föreskrift torde böra meddelas för anmälan till efterprovning.

Att en s. k. »treterminskatalog» ansetts böra insändas till skolöverstyrelsen samtidigt med anmälningshandlingarna, har sin grund däri, att densamma måste vara känd för det läroverk, där muntlig efterprovning äger rum, i och för vederbörligt hänsynstagande till föregående betyg vid fastställande av vitsord över undergången muntlig efterprovning. Treterminskatalogen bör därför av skolöverstyrelsen tillställas det läroverk, dit efterprovningen förlägges. Vitsorden för avlagda skriftliga avgångsprov framgå av vederbörande lärjunges tentamensbok, varför uppgift därom icke torde behöva särskilt tillställas vederbörande läroverk.

Mom. 7. För närvarande äger lärjunge, som undergår studentexamen under höstterminen, att fullgöra de skriftliga proven vid sitt eget läroverk; motsvarande regel har synts de sakkunniga böra gälla för undergående av skriftlig efterprovning. I fråga om skrivningarnas yttre anordnande torde de allmänna reglerna i §§ 94—97 böra tillämpas. Beträffande skrivningarnas granskning, rättning och bedömning föreslås dock bestämmelser, som delvis avvika från vad för de ordinarie avgångsskrivningarna föreslagits. Läroverkets eget bedömningsförfarande tänkes i båda fallen bli likartat, medan den slutliga bedömningen av vid skriftlig efterprovning utförda arbeten förutsättes skola verkställas av en särskild, permanent granskningsnämnd. För denna granskningsnämnds befattning med insända arbeten böra i stort sett kunna tillämpas enahanda regler, som föreslagits för de lokala granskningsnämnderna. De sakkunniga ha funnit vissa skäl tala för att en kortare tidrymd, t. ex. en vecka, skulle gälla för skrivningarnas insändande i augusti och januari, detta särskilt med hänsyn till att provningarnas resultat borde föreligga i tid före högskoleterminernas början, men de ha icke velat föreslå något bestämt stadgande härom.

Mom. 8. För att utan alltför stora svårigheter av praktisk och ekonomisk art lämpliga kontrollanordningar (i form av inspektion) skola kunna anordnas för de muntliga efterprovningarna, har det synts de sakkunniga nödvändigt att föreslå dessa provningars förläggande till vissa av skolöverstyrelsen bestämda läroverk. Det må härvid även erinras om att fyllnadsprövningar i vissa fall samt höstterminens muntliga studentexamensprövningar för närvarande äro förlagda till endast vissa, särskilt bestämda läroverk. Vad beträffar ordningen för den muntliga efterprovningen bör i tillämpliga delar gälla vad som stadgats för de vanliga muntliga avgångsprövningarna.

I vanliga fall skall vid avgivandet av vitsord för insikter i ett s. k. skrivämne hänsyn tagas till resultatet av det skriftliga avgångsprovet. Nu kan emellertid

inträffa, att såväl skriftlig som muntlig efterprovning i ett skrivämne ägt rum under samma provningsperiod. Då ändamålet med förläggandet av efter- och fyllnadsprovningsperioder till januari och augusti varit att anpassa desamma till universitetens och högskolornas terminer, skulle nämnda ändamål kunna äventyras, därest den slutliga bedömningen av ett skriftligt prov skulle behöva avvaktas, innan vitsord fastställdes för det muntliga provet i samma ämne. I förevarande moment har därför föreslagits en bestämmelse av innehåll, att för sistnämnda vitsords fastställande utgången av granskningsnämndens bedömning av det skriftliga provet ej behöver avvaktas.

Mom. 9. Då efterprovningliggare föreslås bli förd av rektor vid det läroverk, lärjungen tillhör, synes icke särskilt protokoll erforderligt över undergången efterprovning, annat än i de fall, då lärjunge undergått dylik provning vid annat läroverk än det egna.

Mom. 10. Avlagda fyllnadsprovningar registreras för närvarande i en vid vederbörande läroverk förd liggare. Det har syntts de sakkunniga lämpligt, att efterprovningar registreras på liknande sätt. Av praktiska skäl torde för de senare en särskild liggare böra uppläggas, vari fullgjorda efterprovningar efter hand införas. Skolöverstyrelsen synes av olika skäl böra hållas à jour med resultatet av de fullgjorda efterprovningarna genom insändande av vederbörliga utdrag ur liggaren efter varje efterprovningsperiod.

Mom. 11. Innan avgångsbetyg efter fullgjorda efterprovningar utfärdas, torde förnyade vitsord böra avgivas för övningsämne, vari lärjunge under efterprovningstiden eventuellt deltagit, ävensom för uppförande och ordning.

Mom. 12. Beträffande anmälningsavgift vid anmälan till efterprovning hänvisas till kap. V (sid. 65 f.). Den avgift, som är avsedd till bestridande av kostnader för den permanenta granskningsnämnden, bör givetvis redovisas till statskontoret. Redovisning av dylika avgifter torde dock icke behöva ske förrän på en gång vid slutet av det löpande räkenskapsåret. Härigenom vinnes, att rektorsämbetena icke onödigtvis betungas med expeditionsgöromål.

§ 108.

Denna paragraf torde böra kvarstå oförändrad.

§ 109.

Första ledet av denna paragraf i dess nuvarande lydelse har en tvåfaldig innebörd. Å ena sidan avses att betona, att en särskild inträdesprovning vid universiteten icke längre må förekomma, å andra sidan ges uttryck åt principen, att studentexamen är avsedd såsom en ersättning för nyssnämnda examen och alltså medför behörighet till direkt inskrivning vid universitet.

Då de sakkunniga nu, med hänsyn till vad under kap. VII anförts, föreslå införandet av ett visst förbehåll (»där ej annorlunda är eller framdeles varder stadgat») beträffande principen om i denna paragraf berört avgångsbetyg såsom behörighetsgrund för inskrivning vid universitet, avses därmed helt naturligt icke ett förbehåll mot det i förevarande stadgande liggande förbudet mot inträdesexamen. Det torde därför vara lämpligt att låta orden »utan vidare provning» utgå, då eljest förbehållet språkligt sett främst komme att gälla dessa ord. Orden synas därjämte sakligt sett överflödiga, då de endast återge den negativa sidan av stadgandets positiva innebörd.

Prövning av privatister.

Fullständig prövning.

De sakkunniga ha i författningsförslaget på vissa ställen upptagit det allmänt gängse uttrycket privatister och för den för dem avsedda prövningsanordningen benämningen privatistexamen, då denna prövning även efter den föreslagna nya ordningen i vissa avseenden skulle bevara den nuvarande examens karaktär.

§ 110.

Mom. 1. Till skillnad från den *partiella* privatistprövning, som de sakkunniga föreslå införd, ha de betecknat den prövning, som i deras förslag motsvarar den nuvarande studentexamen för privatister, såsom *fullständig*.

Anmälan till privatistprövning bör inkomma i god tid före den av vederbörande elev närmast avsedda prövningsperioden. De sakkunniga föreställa sig, att en tid av 45 dagar bör vara tillräcklig. Av praktiska skäl torde anmälan till efterprövning böra ske inom samma tid.

Då de sakkunniga förutsätta, att privatister lika väl som läroverkens egna lärjungar skola utrustas med tentamensbok, torde vid anmälan till en delad muntlig prövnings senare avdelning tentamensboken böra bifogas i stället för såsom nu protokollsutdrag över vitsorden i den tidigare prövningsavdelningen. Vid den första anmälan till prövning bör jämväl bifogas lärjungens fotografi i lämpligt format, vilket genom vederbörande rektors försorg anbringas i den samtidigt utfärdade tentamensboken.

Mom. 2. Till detta moment har med hänsyn till kristendomsämnets föreslagna avförande från högsta årskursens timplan föreslagits ett tillägg, avseende skyldighet att vid anmälan styrka kunskaper i ämnet, motsvarande fordringarna för flyttning till högsta årsklassen.

Mom. 3 förutsättes förbli oförändrad.

Beträffande vad i *mom. 4* jämte *övergångsstadgandet* till samma moment föreslagits, hänvisas till kap. IX (sid. 121 ff.).

Mom. 5. I fråga om den föreslagna höjningen av privatisternas första anmälningsavgift till 35 kronor och sänkningen av den särskilda avgiften för de skriftliga proven till 25 kronor hänvisas till sid. 52 ff.

Mom. 6. Vad i detta moment föreslagits angående storleken av privatisternas avgifter för efterprövning överensstämmer med de föreslagna bestämmelserna om avgifter för läroverkselevernars efterprövningar samt för fyllnadsprövningar.

Mom. 7 överensstämmer i huvudsak med nuvarande *mom. 6*.

§ 111.

Mom. 1. De sakkunniga tänka sig visserligen, såsom ovan sid. 131 framhållits, att privatisterna normalt skola delta i den delade skrivningsprövningen i december och mars, men att de å andra sidan böra ha tillfälle att fullgöra de skriftliga proven i ett sammanhang under någon av de för kompletteringsskrivningar avsedda odelade skrivningsperioderna i januari och augusti. För att framhäva den senare möjlighetens karaktär av en undantagsform kunde man tänka sig att göra densamma beroende av skolöverstyrelsens prövning från fall till fall. En sådan utväg synes dock icke behöva tillgripas, varför de nämnda möjligheterna att undergå skriftlig prövning föreslagits bli formellt likställda.

Mom. 2 och 3. Dessa moment motsvara de ovan föreslagna mom. 1 och 2 av § 99.

Mom. 4. Bestämmelsen avser att i praktiken bereda privatister samma möjligheter till efterprovning, som föreslagits för läroverkens egna lärjungar.

Mom. 5 och 6. Innehållet i dessa moment överensstämmer i huvudsak med i § 107 mom. 7 föreslagna stadganden angående granskning och bedömning m. m. av vid efterprovningar för läroverkens lärjungar utförda skriftliga arbeten.

§ 112.

Nuvarande § 112 innehåller regler för godkännande av privatists skriftliga prov; motsvarande av de sakkunniga föreslagna regler ha hänförts till § 111. Till förevarande paragraf ha därför hänförts dels bestämmelserna i nuvarande § 113 och dels en allmän bestämmelse om provningsperioder för muntliga prov.

§ 113.

Paragrafen motsvarar nuvarande § 114.

Mom. 1. I kap. X ha de sakkunniga motiverat sitt förslag om att den muntliga privatistprovningen må kunna företagas i antingen en, två eller tre repriser. Det har syntts lämpligt att låta examinanden själv avgöra, huruvida han önskar låta den muntliga provningen börja under den första eller andra provningsperioden efter skrivningarna.

Det nuvarande stadgandet om skyldighet för privatist att i den första avdelningen av delad muntlig provning medtaga skrivämnena blir vid ett genomförande av de sakkunnigas förslag icke möjligt att bibehålla och har därför förutsatts bli slopad. Dock har det ansetts lämpligt att föreskriva skyldighet att i möjligaste mån jämnt fördela läroämnena å de olika provningsavdelningarna.

Mom. 2. Samma regler, som föreslagits för godkännande av de muntliga provningarna för läroverkets lärjungar, böra givetvis gälla även för privatister, varför här endast torde böra givas en hänvisning till § 105.

Mom. 3. I detta moment har föreslagits regler angående rätt till muntlig efterprovning; härom hänvisas till kap. X (sid. 131 f). Denna efterprovning bör, i den utsträckning det är möjligt, förrättas av samma examensnämnd, som verkställt den föregående ordinarie muntliga provningen. Ett stadgande i sådant syfte har därför ansetts böra inflyta i mom. 3.

Mom. 4. De sakkunniga ha, såsom i nyssnämnda kapitel närmare utvecklats, tänkt sig vissa regler för kontrollen över privatisternas muntliga provningar, liknande dem, som föreslagits för läroverkens avgångsprövningar. Dessa regler torde närmast höra hemma i instruktionen för examensnämnden, varför här endast behöver införas en allmän bestämmelse, som fastslår principen, att censorsinstitutionen även beträffande privatistprovningen ersättes av ett medbedömersystem. Såsom medbedömaren förutsättes komma att fungera antingen en särskild fackinspektör eller en examinerator. Vid sådan skiljedom i samband med förnyat förhör, varom stadgats i § 104 mom. 2, bör i detta fall examensnämndens ordförande träda i rektors ställe.

Mom. 5—8. Dessa moment motsvaras av momenten 2, 3, 5 och 6 av den nuvarande § 114. Ur praktisk synpunkt torde särskild liggare böra föras över

efterprövningar även för privatister. I övrigt synes förevarande moment icke erfordra någon kommentar.

§ 114.

Mom. 1 och 2. Det nuvarande innehållet i § 115 har överförs till förevarande paragraf med vissa nödvändiga redaktionella ändringar. Därjämte har stadgandet om tillhandahållande av protokollsutdrag åt privatist efter undergången första provningsavdelning ansetts kunna utgå, då ju vederbörande vitsord förutsättas komma att redovisas i lärjungens tentamensbok.

Av vad de sakkunniga under § 115 föreslå, torde få anses följa, att en privatist, som anmält sig till genomgående av fullständig provning enligt fordringarna för godkänd avgång från gymnasiet högsta ring, men icke lyckats därmed, bör ha rättighet att erhålla ett betyg, som motsvarar ett betyg om godkänd partiell provning. En bestämmelse därom har ansetts böra inflyta i förevarande paragraf.

Det må här anmärkas, att en liknande bestämmelse skulle kunna tänkas för de fall, där lärjunge vid läroverk endast delvis blivit godkänd i avgångsprovning. De sakkunniga ha dock icke ansett, att ett dylikt stadgande för närvarande är behöfligt; ett på vanligt sätt utfärdat protokollsutdrag torde i praktiken kunna anses fylla samma ändamål.

Partiell provning.

§ 115.

Beträffande den allmänna motiveringen för vad under denna paragraf föreslås hänvisas till kap. II (sid. 37 ff.), IX (sid. 119 ff.) och X (sid. 132 f.).

Mom. 1. På grund av skäl, som i nämnda kapitel berörts, ha de sakkunniga utgått från att sådan provning, varom här är fråga, skall få äga rum även i endast skriftlig provning, där sådan förekommer. Å andra sidan bör ej enbart muntlig provning få förekomma, där för godkänd fyllnadsprovning även skriftliga prov äro obligatoriska. Där så ej är fallet, exempelvis i tyska och engelska å latinlinjen, är det tydligt, att en ganska vidsträckt möjlighet dock kommer att förefinnas att undergå muntlig provning utan åtföljande skriftlig sådan.

Mom. 2. Partiell privatistprovning förutsättes i tillämpliga delar böra ske under samma former som fullständig privatistprovning. Tillämpliga bli sålunda bestämmelserna om anmälan (§ 110 mom. 1), om avgifter för anmälan till efterprovning (§ 110 mom. 6 och 7), om anordnande av skriftliga och muntliga prov samt bedömning därav (§ 111 mom. 5, § 112, § 113 mom. 4—6) ävensom den allmänna hänvisningen i § 114 mom. 1. Reglerna om folkskollärares rätt att tillgodoräkna sig vissa vitsord i folkskollärarexamen bli däremot icke tillämpliga. Detsamma gäller rätten att göra provningen i etapper och om efterprovning. Något hinder för den vid partiell provning i något ämne underkände att göra om provningen föreligger givetvis icke. För redan godkända ämnen bör i enlighet med stadgandet i § 114 mom. 2 betyg kunna erhållas.

Av praktiska skäl synes det vara tillrådligt, att särskild liggare föres över fullgjorda partiella provningar; därmed torde särskild protokollföring onödiggöras.

Fyllnadsprövning efter erhållet godkänt avgångsbetyg.

§ 116.

Mom. 1—3. Såsom av den allmänna motiveringen i kap. V framgår, förutsätta de sakkunniga icke någon inskränkning i för närvarande rådande möjligheter att undergå fyllnadsprövning. Vad i denna paragrafs tre första moment föreslagits överensstämmer också i sak med motsvarande, nu gällande föreskrifter. Dock ha de sakkunniga förutsatt slopande av den i första stycket av nuvarande § 116 stadgade inskränkningen, att fyllnadsprövning i ämne å vederbörandes bildningslinje ej må ske samma termin som examen avlagts. En dylik begränsning torde nämligen vid den av de sakkunniga föreslagna anordningen te sig onödigt hård, då ju ändamålet med inskränkningen torde vara att förhindra fyllnadsprövning, när tillräcklig förberedelsestid kan antagas icke ha stått till buds.

Efterprövning avser enligt de sakkunnigas förslag endast förnyad prövning i underkänt ämne. Emellertid kunna fall tänkas, då lärjunge under efterprövningstiden önskar fullgöra fyllnadsprövning i redan godkänt ämne. En sådan önskan kan tänkas vara dikterad av ett legitimt behov, men det synes icke lämpligt att i stadgan införa bestämmelser om dylika undantagsfall, vilka, där tillräckliga skäl anses föreligga, torde kunna regleras på dispensvägen.

§ 117.

Mom. 1. Detta moment överensstämmer i stort sett med motsvarande författningsrum i gällande stadga.

Mom. 2. Detta moment avser att giva bestämmelser angående fyllnadsprövningens anordnande och bedömning. I huvudsak överensstämma dessa med vad föreslagits angående efterprövning. Avvikelsen från de senare bestämmelserna består huvudsakligen dels däri, att skriftlig fyllnadsprövning föreslås — liksom för närvarande — komma att ske endast vid av skolöverstyrelsen anvisat läroverk, dels ock däri, att vitsordet för en fyllnadsprövning av naturliga skäl icke kan få influeras av tidigare ådagalagda kunskaper i det ifrågavarande ämnet. Med hänsyn till att fyllnadsprövningar så ofta förekomma, har av praktiska skäl föreslagits, att medbedömaren liksom examinatorn utses av rektor.

Från nu gällande regler om fyllnadsprövning skilja sig de föreslagna i vissa avseenden. De skriftliga proven förutsättas sålunda bli slutligt bedömda av en permanent granskningsnämnd. De muntliga prövningarna skola liksom nu förättas i närvaro av en annan lärare; denne föreslås dock bli en medbedömare i verklig mening och sålunda även få rösträtt vid vitsords avgivande. För närvarande är medbedömaren hänvisad till att framföra erinringar, vilka skola antecknas i liggaren över fyllnadsprövningar. Muntliga fyllnadsprövningar förutsättas därjämte bli underkastade enhanda kontroll som muntliga avgångs- och efterprövningar.

§ 118.

Avgifterna för fyllnadsprövning förutsättas bli desamma som för efterprövning. Förslaget innebär, såsom i kap. V framhållits, att avgiften för skriftlig prövning höjes med fem kronor.

§ 169.

Det har ansetts erforderligt, att bland klasskonferensens uppgifter upptages

en skyldighet att medverka vid uppgörandet av den i § 101 mom. 2. omnämnda tentamensordningen.

§ 201.

Uttrycket »realexamen eller studentexamen» har här utbyts mot »avgångsprovningar».

§§ 202 och 211.

De sakkunniga ha, såsom i specialmotiveringen till § 94 nämnts, föreslagit vittnesinstitutionens avskaffande beträffande de muntliga avgångsprovningarna. Bestämmelserna i förevarande paragrafer om utseende av vittnen ha därför ansetts böra bortfalla. Det har hittills tillkommit eforus att »tillstädeskomma vid realexamen och studentexamen», varvid i båda fallen tydligen avsetts den muntliga examensdelen. Då denna beträffande den senare examen nu föreslås ersatt med serier av successiva tentamina, synes eforus' funktion i denna del icke lämpligen behöva utsträckas till annat än närvaro vid årsavslutningen, varvid avgångsbetygen från högsta ringen (kretsen) utdelas.

§ 223.

I denna paragraf har en nödvändig redaktionell ändring gjorts.

Därest de sakkunnigas förslag angående avgångsprovningarnas anordnande vinna bifall, torde vissa *övergångsbestämmelser* bli erforderliga utöver de i § 110 föreslagna. De sakkunniga förutsätta sålunda, att bestämmelserna om efterprovning icke bli tillämpliga å andra abiturienter än sådana, som genomgått avgångsprovningar enligt den nya ordningen. Det är även tydligt, bland annat med hänsyn till den föreslagna omläggningen av timplanen för gymnasiet och lyceets högsta årsklasser, att den nya ordningen för avgångsprovningarna icke kan tillämpas förrän läsåret efter det, då den nya timplanen för nämnda stadium trätt i kraft.

Förslag till Kungl. Maj:ts kungörelse angående gransknings- och examensnämnder.

Beträffande granskningsnämndernas organisation och uppgifter hänvisas till den i kap. IV, V och X lämnade allmänna motiveringen. Några särskilda punkter må dock här beröras.

Då granskningsnämnderna enligt de sakkunnigas förslag skola sammansättas av såväl universitets- som läroverkslärare, torde det böra ankomma på Kungl. Maj:t att förordna ledamöter i dessa. De sakkunniga ha även funnit, att det bör ankomma på Kungl. Maj:t att bestämma orter för både gransknings- och examensnämnder. Däremot synes skolöverstyrelsen liksom nu böra ha befogenhet att utse examinatorer för den muntliga privatistprovningen, vilka förutsättas allt fortfarande vara läroverkslärare.

För närvarande åligger det granskningsnämndens ordförande att underrätta vederbörande privatist om tid och plats för den muntliga provningen. Då granskningsnämnder nu förutsättas bli upprättade även på andra orter än i Stockholm, torde en sådan skyldighet icke kunna upprätthållas. De sakkunniga förutsätta i stället, att underrättelse som nu sagts lämnas vederbörande genom skolöverstyrelsens försorg.

Tabell 36.

Sammanställning av antalet studentskrivningar i de särskilda ämnena vårterminerna 1936 och 1937.

Ä m n e	Vårterminen 1936					Vårterminen 1937				
	Egna lär- jungar		Pri- vatis- ter	Und- off- skolor	Summa	Egna lär- jungar		Pri- vatis- ter	Und- off- skolor	Summa
	L	R				L	R			
Modersmålet	1 886	1 453	187	31	3 557	1 861	1 553	151	24	3 589
Latin	1 791	—	112	—	1 903	1 768	—	78	—	1 846
Tyska	233	117	97	15	462	266	138	68	16	488
Engelska	260	1 431	144	16	1 851	264	1 548	123	13	1 948
Franska	1 877	26	118	—	2 021	1 861	21	87	—	1 969
Matematik å latinlinje	531	—	13	20	564	450	—	8	16	474
» » reallinje (allm. kurs).	—	1 443	74	11	1 528	—	1 553	78	8	1 639
Matematik å reallinje (special- kurs).	—	—	—	—	—	—	566	15	3	584
Fysik	—	1 089	50	11	1 150	—	1 131	51	8	1 190

Tabell 37.

Antal fyllnadsprövningar till studentexamen 1925—1934.

	1925	1926	1927	1928	1929	1930	1931	1932	1933	1934	1925—34 S:a
Kristendom	83	75	71	29	26	32	42	25	17	11	411
Modersmålet	37	47	51	11	12	2	12	18	14	18	222
Latin L. R.	87	59	72	50	48	30	48	32 1	45	27 24	523
Grekiska	2	2	6	2	1	2	3	—	2	7	27
Tyska	54	84	72	37	40	27	67	44	56	65	546
Engelska	59	79	60	36	16	32	34	64	39	48	467
Franska	38	66	53	16	20	20	28	44	40	44	369
Ryska	—	1	—	1	2	—	1	—	—	—	5
Historia	58	68	52	27	20	13	16	22	19	15	310
Geografi	1	1	3	3	1	1	5	19	22	26	82
Filosofi	96	96	77	52	35	73	86	75	110	95	795
Matematik R. L.	76 90	92 84	111 103	118 79	117 89	166 116	225 155	209 209	224 255	245 198	1 583 1 378
Biologi	116	101	92	66	126	173	267	339	305	303	1 888
Fysik R. L.	153 75	137 75	230 68	249 41	277 76	300 137	356 186	359 174	348 198	355 166	2 764 1 196
Kemi	237	227	387	406	500	560	560	655	606	483	4 621
Teckning	35	24	28	36	45	39	78	70	108	72	535
Summa	1 297	1 318	1 536	1 259	1 451	1 723	2 169	2 359	2 408	2 202	

Anm. Statistik över fyllnadsprövningar för åren 1935—1937 finnes, då detta skrives, icke i bearbetat skick. Av tillgängliga upplysningar synes emellertid framgå, att antalet fyllnadsprövningar icke visar någon tendens att minska.

Tabell 38.

Antal personer, som undergått fyllnadsprövning i studentexamen åren 1925—1934.

År	M ä n										K v i n n o r										1—11 ämnen	
	Antal ämnen, i vilka fyllnadsprövning ägt rum																				Män	Kvin- nor
	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10		
1925	318	126	65	25	17	5	5	1	—	—	76	38	17	8	5	—	2	—	—	562	146	708
1926	312	105	46	28	9	6	8	5	3	1	69	47	24	12	6	2	1	—	—	523	161	684
1927	403	161	60	25	13	3	2	—	2	7 ¹	115	41	17	10	5	1	—	2	1	676	192	868
1928	420	157	52	19	7	1	1	—	—	—	128	25	13	3	2	1	—	—	—	657	172	829
1929	476	192	70	18	4	3	1	—	—	2	127	44	5	2	—	1	—	—	—	766	179	945
1930	484	231	102	23	13	—	1	—	—	—	134	52	13	5	2	—	—	—	—	854	206	1 060
1931	555	286	130	55	3	6	2	2	—	—	138	56	21	7	2	—	—	—	—	1 039	224	1 263
1932	608	310	138	55	9	5	1	1	—	—	152	61	29	9	1	—	—	—	—	1 127	252	1 379
1933	708	311	127	54	11	2	2	—	—	—	137	67	21	15	—	1	—	—	—	1 215	241	1 456
1934	661	310	116	35	13	6	—	—	—	—	139	50	20	7	1	—	—	—	—	1 141	217	1 358

¹ Därav 2 med 11 ämnen.

Tabell 39.

Godkända och underkända »egna lärjungar» 1923—vt. 1937.
Skriftlig prövning.

Varje år:

År	Allmänna läroverk										Privatläroverk					
	Abiturienter		Godkända		Underkända		% underkända		Abiturienter		Godkända		Underkända		% underkända	
	M.	Kv.	M.	Kv.	M.	Kv.	M.	Kv.	M.	Kv.	M.	Kv.	M.	Kv.	M.	Kv.
1923	1 445	6	1 398	5	47	1	3.25	16.67	275	281	244	273	31	8	11.27	2.55
1924	1 443	22	1 376	22	67	—	4.64	0.00	352	434	320	421	32	13	9.09	3.00
1925	1 532	32	1 475	32	57	—	3.72	0.00	353	502	321	482	32	20	9.07	3.38
1926	1 778	70	1 609	66	169	4	9.51	5.71	383	570	342	516	41	54	10.70	9.47
1927	1 725	109	1 603	106	122	3	7.07	2.75	356	512	329	488	27	24	7.58	4.59
1928	1 756	121	1 647	120	109	1	6.21	0.88	364	472	325	445	39	27	10.71	5.72
1929	1 571	97	1 461	93	110	4	7.00	4.12	372	445	321	409	51	36	13.71	8.09
1930	1 534	89	1 413	83	121	6	7.89	6.74	406	422	365	397	41	25	10.10	5.32
1931	1 599	138	1 482	134	117	4	7.32	2.90	371	391	321	374	50	17	13.48	4.35
1932 ¹	1 467	308	1 404	306	63	2	4.29	0.65	344	296	316	295	28	1	8.14	0.34
1933	1 473	381	1 420	373	43	8	2.92	2.10	375	294	354	290	21	4	5.36	1.36
1934	1 580	401	1 529	395	51	6	3.23	1.50	342	298	312	293	30	5	8.77	1.68
1935 ²	1 708	622	1 624	612	84	10	4.92	1.61	354	309	323	303	31	6	8.76	1.94
1936	2 008	683	1 931	669	77	14	3.83	2.05	455	311	410	302	45	9	9.89	2.89
vt. 1937	1 947	756	1 887	743	60	13	3.08	1.72	380	331	360	318	20	13	5.26	3.33

¹ Enligt 1928 års läroverksstadga. ² Enligt 1933 års läroverksstadga.

Anm. Lyceet men ej arméns underofficersskola inberäknat.

Godkända och underkända »egna lärjungar» 1923—vt. 1937.

Muntlig prövning.

Varje år:

År	Allmänna läroverk						Privatläroverk									
	Abiturienter		Godkända		Underkända		% underkända		Abiturienter		Godkända		Underkända		% underkända	
	M.	Kv.	M.	Kv.	M.	Kv.	M.	Kv.	M.	Kv.	M.	Kv.	M.	Kv.	M.	Kv.
1923	1 415	5	1 386	5	29	—	2.05	0.00	251	273	240	269	11	4	4.38	1.47
1924	1 386	22	1 353	22	33	—	2.38	0.00	326	422	314	416	12	6	3.68	1.42
1925	1 493	32	1 439	32	54	—	3.62	0.00	327	481	313	477	14	4	4.28	0.88
1926	1 629	65	1 559	64	70	1	4.80	1.54	351	515	334	499	17	16	4.84	3.11
1927	1 650	107	1 575	106	75	1	4.55	0.98	336	496	317	478	19	18	5.65	3.63
1928	1 679	122	1 596	118	83	4	4.94	3.28	333	453	313	442	20	11	6.01	2.43
1929	1 498	93	1 414	91	84	2	5.61	2.15	331	414	301	400	30	14	9.06	3.38
1930	1 441	86	1 359	80	82	6	5.69	6.98	379	397	355	388	24	9	6.88	2.27
1931	1 531	135	1 421	132	110	3	7.18	2.22	339	375	302	369	37	6	10.91	1.60
1932 ¹	1 425	305	1 358	301	67	4	4.70	1.81	316	296	289	291	27	5	8.54	1.69
1933	1 448	374	1 376	367	72	7	4.97	1.87	352	289	328	288	24	1	6.82	0.35
1934	1 550	396	1 480	392	70	4	4.52	1.01	308	292	288	291	20	1	6.49	0.34
1935 ²	1 632	615	1 592	610	40	5	2.45	0.81	337	304	313	298	24	6	7.12	1.97
1936	1 953	669	1 895	661	58	8	2.05	1.20	410	303	393	299	17	4	4.15	1.82
vt. 1937	1 879	744	1 829	734	50	10	2.66	1.84	355	317	329	311	26	6	7.82	1.89

¹ Enligt 1928 års läroverksstadga. ² Enligt 1933 års läroverksstadga.

Ann. Lyceet, men ej arméns underofficersskola inberäknat.

Tabell 41.

Godkända och underkända privatister 1923—vt. 1937.

År	Skriftlig prövning						Muntlig prövning									
	Abiturienter		Godkända		Underkända		% underkända		Abiturienter		Godkända		Underkända		% underkända	
	M.	Kv.	M.	Kv.	M.	Kv.	M.	Kv.	M.	Kv.	M.	Kv.	M.	Kv.	M.	Kv.
1923	253	61	143	47	110	14	43.48	22.96	185	52	71	35	114	17	61.62	32.69
1924	284	61	147	35	137	26	48.28	42.62	178	49	79	28	99	21	55.62	42.86
1925	285	57	134	32	151	25	52.98	43.86	161	36	59	16	102	20	63.36	55.56
1926	241	58	103	35	138	23	57.26	39.66	133	46	53	27	80	19	60.15	41.80
1927	217	51	120	24	97	27	44.70	52.94	142	33	55	16	87	17	61.27	51.52
1928	234	58	112	44	122	14	52.14	24.14	159	52	70	29	89	23	55.97	44.23
1929	194	41	88	27	106	14	54.64	34.15	109	31	44	22	65	9	59.68	29.03
1930	164	33	85	14	79	19	48.17	57.58	103	18	46	9	57	9	53.34	50.00
1931	175	37	84	14	91	23	52.00	62.16	95	11	55	5	40	6	42.11	54.55
1932	164	55	72	26	92	29	56.10	52.78	92	32	48	21	44	11	47.88	34.88
1933	210	33	108	27	102	6	48.57	18.18	118	38	66	25	52	13	44.07	34.21
1934	252	40	131	17	121	23	48.02	57.50	155	14	91	7	64	7	41.29	50.00
1935	217	53	108	31	109	22	50.23	41.51	126	35	72	22	54	13	42.86	37.14
1936	231	43	120	26	111	11	48.06	39.62	138	36	85	26	53	10	38.41	27.78
vt. 1937	137	19	82	11	55	8	40.15	42.11	90	10	58	7	32	3	35.56	30.00

Tabell 42.

Val av ämneskombinationer höstterminen 1935.

Ämnesgrupp	Antal lärjungar		
	Manliga	Kvinnliga	Summa
Latinlinjen.			
1) Tyska, engelska och geografi	336	234	570
2) » » » filosofi	310	261	571
3) Engelska, geografi och biologi	97	48	145
4) Grekiska och tyska	23	15	38
5) » » engelska	39	23	62
6) » » filosofi	83	3	86
7) Tyska, engelska och matematik	185	113	298
8) Engelska, matematik och fysik	60	17	77
9) Matematik, fysik och kemi	54	30	84
Övriga kombinationer	10	—	10 ¹
Summa	1 197	744	1 941
Reallinjen.			
1) Tyska, franska och geografi	205	42	247
2) » » » filosofi	26	16	42
3) Franska, geografi och biologi	56	44	100
4) Tyska, franska och fysik	105	9	114
5) Franska, fysik och kemi	238	21	259
6) Biologi, fysik och kemi	665	93	758
7) Matematik (specialkurs), fysik och kemi	—	—	—
Övriga kombinationer	8	2	10 ²
Summa	1 303	227	1 530
Nyspråklig linje Summa	34	56	90³
¹ Därav 3 med tillvalsgruppen tyska, ryska och geografi och 7 med tillvalsgruppen tyska, ryska och filosofi. ² Därav 1 med tillvalsgruppen tyska, engelska och fysik, 4 med gruppen tyska, ryska och geografi, 1 med gruppen tyska, ryska och filosofi, 3 med gruppen engelska, franska och geografi samt 1 med gruppen engelska, fysik och kemi. ³ Därav läste 28 latin, 20 spanska, 81 tyska, 42 geografi, 29 filosofi, 18 biologi, 12 fysik. 33 matematik och 7 kemi.			

Tabell 43.

Antalet vid universiteten, Karolinska institutet och de fria högskolorna inskrivna jämfört med antalet studentexamina.

År	Antalet studentexamina			Nettoantalet nyinskrivna vid universiteten, Karolinska institutet samt de fria högskolorna i Stockholm och Göteborg			Nettoantalet nyinskrivna i % av antalet studentexamina		
	Samtliga	Män	Kv.	Samtliga	Män	Kv.	Samtliga	Män	Kv.
1926	2 535	1 946	589	1 521	1 243	278	60	64	47
1927	2 547	1 947	600	1 347	1 038	309	53	53	52
1928	2 568	1 979	589	1 381	1 079	302	54	55	51
1929	2 280	1 767	513	1 220	957	263	54	54	51
1930	2 248	1 771	477	1 212	952	260	54	54	54
1931	2 293	1 787	506	1 409	1 106	303	61	62	60
1932	2 321	1 708	613	1 446	1 070	376	62	63	61
1933	2 468	1 788	680	1 454	1 114	340	59	62	50
1934	2 568	1 878	690	1 343	1 011	332	52	54	48
1935	2 925	1 995	930	1 501	1 130	371	51	57	40
1926-30	12 178	9 410	2 768	6 681	5 269	1 412	55	56	51
1931-35	12 575	9 156	3 419	7 153	5 431	1 722	57	59	50

Anm. Beträffande sättet för beräkningarnas utförande hänvisas till Bet. ang. tillstr. t. de intellektuella yrkena, Statens off.utr. 1935: 52 sid. 17-28.

Tabell 44.

Antalet studenter inskrivna vid fackhögskolor utan tidigare inskrivning vid annan högre läroanstalt ämfört med antalet studentexamina.

År	Antalet studentexamina			Antalet studenter inskrivna vid fackhögskolor utan tidigare inskrivning vid annan högre läroanstalt			De föregående i % av antalet studentexamina		
	Samtliga	Män	Kv.	Samtliga	Män	Kv.	Samtliga	Män	Kv.
1926	2 535	1 946	589	363	348	15	14	18	3
1927	2 547	1 947	600	408	386	22	16	20	4
1928	2 568	1 979	589	445	418	27	17	21	5
1929	2 280	1 767	513	517	484	33	23	27	6
1930	2 248	1 771	477	587	538	49	26	30	10
1931	2 293	1 787	506	570	534	36	25	30	7
1932	2 321	1 708	613	565	528	37	24	31	6
1933	2 468	1 788	680	570	537	33	23	30	5
1934	2 568	1 878	690	530	497	33	21	26	5
1935	2 925	1 995	930	555	525	30	19	26	3
1926-30	12 178	9 410	2 768	2 320	2 174	146	19	23	5
1931-35	12 575	9 156	3 419	2 790	2 621	169	22	29	5

Anm. Fördelningen på kön har gjorts på så sätt att samtliga vid Tekniska högskolan, Chalmers tekn. inst., Veterinärhögskolan, Handelshögskolorna i Stockholm och Göteborg, Skogs- och Lantbrukshögskolorna inskrivna räknats som män under det att 25 % av de vid Tandläkareinstitutet och 33 % av de vid Farmaceutiska institutet inskrivna räknats som kvinnor.

Tabell 45.

Antalet vid samtliga högskolor inskrivna studenter utan tidigare inskrivning vid annan högre läroanstalt jämfört med antalet studentexamina.

Å r	Samtliga vid högskolor inskrivna utan tidigare inskrivning vid annan högre läroanstalt			De föregående i % av antalet studentexamina		
	Samtliga	Män	Kvinnor	Samtliga	Män	Kvinnor
1926	1 884	1 591	293	74	82	50
1927	1 755	1 424	331	68	73	56
1928	1 826	1 497	329	71	76	56
1929	1 737	1 441	296	77	81	57
1930	1 790	1 490	309	80	84	64
1931	1 979	1 640	339	86	92	67
1932	2 011	1 598	413	86	94	67
1933	2 024	1 651	373	82	92	55
1934	1 873	1 508	365	73	80	53
1935	2 056	1 655	401	70	83	43
1926—30	9 001	7 443	1 558	74	79	56
1931—35	9 943	8 052	1 891	79	88	55

Gällande bestämmelser om elevbegränsning vid universitet och högre fackutbildningsanstalter.

Universiteten:

- a) De teologiska fakulteterna. Tillträdet kvantitativt sett fritt.
- b) De juridiska fakulteterna. D:o.
- c) De filosofiska fakulteterna. D:o.
- d) De medicinska fakulteterna. Tillträde till kursen i jämförande anatomi lämnas varje termin i Uppsala åt högst 28, i Lund åt högst 22 och vid karolinska institutet åt högst 50 medicine studerande (kanslersbrev den 16 november 1934).

Karolinska institutet:

Se ovan ang. de medicinska fakulteterna.

Stockholms och Göteborgs högskolor:

- a) Juridiska fakulteten i Stockholm. Tillträdet kvantitativt sett fritt.
- b) Filosofiska fakulteterna i Stockholm och Göteborg. D:o.

Tekniska högskolan i Stockholm:

Enligt § 77 i stadgarna för tekniska högskolan i Stockholm skall vid antagande av ordinarie studerande kollegienämnden tillse, att icke flera studerande i de särskilda fackavdelningarna emottagas, än utrymmet därstädes medgiver.

Chalmers tekniska högskola:

Enligt av Kungl. Maj:t den 20 augusti 1937 utfärdade provisoriska inträdesfordringar skall lärarkollegiet vid antagande av ordinarie elev tillse, att icke flera studerande i de särskilda fackavdelningarna emottagas, än utrymmet därstädes medgiver.

Tandläkarinstitutet:

Enligt kanslersbrev den 13 januari 1936 skall antalet av de elever, som skola vid ett visst läsårs början mottagas i de teoretiska undervisningskurserna vid tandläkarinstitutet, före utgången av nästföregående vårtermin av lärarrådet bestämmas med hänsyn tagen dels till utrymmesförhållandena vid institutet och lärarkrafterna därstädes, dels till det antal elever, som under läsåret avlagt tandläkarexamen, dels ock till antalet kvarstående elever inom sista årskursen.

Lantbrukshögskolan:

Enligt gällande stadgar för lantbrukshögskolan har dess styrelse bland annat att före varje läsårs början fastställa det antal ordinarie studerande i första årskursen, som skall intagas i högskolans första årskurs.

Skogshögskolan:

Enligt de från och med den 1 juni 1937 gällande stadgarna för högskolan har dess styrelse bland annat att vart femte år före den 1 april till Kungl. Maj:t inkomma med på utredning grundat förslag beträffande det antal studerande, som under nästkommande femårsperiod må vid högskolan utbildas för avläggande av civiljägmästarexamen, samt att årligen bestämma det antal ordinarie studerande, som högst må intagas i högskolans förberedande kurs.

Enligt äldre bestämmelser antogos elever vid den förberedande kursen till det antal, som Kungl. Maj:t efter förslag av högskolans styrelse bestämt.

Veterinärhögskolan:

Styrelsen för högskolan har enligt gällande stadgar att vart femte år (räknat från år 1920) inom viss tid till Kungl. Maj:t inkomma med förslag till det antal studerande, som under vart och ett av de närmast följande fem åren må intagas vid högskolan, grundat på av medicinalstyrelsen lämnad utredning angående landets tillgång på och behov av veterinärer.

Farmaceutiska institutet.

Enligt kungörelsen den 18 oktober 1929 (nr 361) angående apotekselevers antagande och lärotid m. m. skall medicinalstyrelsen, efter förslag av Sveriges apotekareförbunds verkställande utskott och sedan Sveriges farmaceutförbund lämnats tillfälle att yttra sig, bestämma, hur stort antal apotekselever, som under varje år högst må antagas. Vid bestämmandet härav skall hänsyn tagas till apoteksväsendets behov av och utrymme för farmaceutiskt utbildad personal.

Gymnastiska centralinstitutet:

Enligt stadgarna för institutet antagas elever till gymnastiklärarkursen av direktionen över institutet efter ansökan och till det antal, som av direktionen bestämmes.

Handelshögskolorna.

Enligt den av direktionen för handelshögskolan i Stockholm antagna ordningsstadgan har lärarrådet, därest direktionen finner nödvändigt begränsa antalet lärjungar vid handelshögskolan, att företaga urval bland de anmälda. Vid detta urval skall hänsyn tagas icke blott till beskaffenheten av de sökandes tidigare avlagda prov utan jämväl och särskilt till beskaffenheten av praktisk utbildning ävensom till annan fackutbildning. Antalet sålunda uttagna skall uppgå till minst 100 (lärjungar och extra elever på expektans). Med anledning härav bestämmes för varje särskilt studieår tidpunkt, inom vilken ansökningar skola ingivas.

Handelshögskolan i Göteborg kan mottaga omkring hälften så många elever som handelshögskolan i Stockholm.

Folkskoleseminariernas studentlinjer:

Antalet elever bestämmes varje år med hänsyn till det beräknade behovet av folkskollärare.

Försvarsväsendets skolor:

Antalet officersaspiranter bestämmes varje år med hänsyn till behovet.

Några notiser om studentmössan och den nya studentexamen 1864.

Studentmössan.

Varifrån den svenska studentmössan leder sitt första ursprung, har icke kunnat exakt uppvisas. Otivelaktigt torde dock vara, att mössan till en början användes såsom ett samlande *kärmärke* för Uppsala studenter i samband med den akademiska skandinavismen och de första studenttågen. I sin bok Upsalalif (1884) offentliggör Johannes Sundblad några anteckningar om valborgsmäsofirandet år 1847, vilka han säger sig ha nedskrivit få år efter festen in fråga: »Studentmössan såg man blott undantagsvis. De äldsta sådana, i början av 40-talet, voro till en början sydda som den tidens militärmössa med uppstående (dock ej framstupande) runda, något större kullar, fastän även då till färgen vita. Sömmarna utmärktes av svarta ränder, icke blott överst kring kullen, utan även i dem, som gingo vertikalt ned till den svarta randen kring huvudet. Senare kommo de platta kullarna, som även överst hade en svart rand men utan några sådana tvärsömmar. De voro dock olämpliga, därigenom att de svarta ränderna under regnväder färgade av sig, varigenom den vita kullen snart blev smutsig. Den nuvarande lämpliga sorten förskriver sig från 50-talet, då den vita mössan kom mera i bruk.»

Enligt en förf. Axel Hackzell, i Upsala Nya Tidnings julnummer 1922, torde man med viss rätt kunna datera studentmössans anläggande som kärmärke till den 18 juni 1845,¹ då studenterna avreste från Uppsala för att deltaga i det skandinaviska studenttåget till Köpenhamn, enligt ett nyligen fattat beslut iförda denna huvudbonad. Studenterna voro på den tiden icke vid något av landets universitet organiserade i studentkårer, blott i de officiellt sanktionerade nationsföreningarna. Först år 1849 sammanslöto sig nationsföreningarna i Uppsala till en kår. Lunds studentkår bildades på samma sätt år 1867. För att förbereda färden till Lund och Köpenhamn sommaren 1845 hade i Uppsala bildats ett skandinaviskt sällskap. På ett av detta sällskaps sammanträden beslöts, att uppsaliensarna såsom ett gemensamt yttre igenkänningstecken på resan skulle anlägga »den av ålder bland Uppsala studenter antagna vita mössan med svarta ränder, på vilken den svenska gula och blå nationalkokarden skulle bäras». Det förutsattes härvid, »att såväl studenterna i Lund som norrmän och danskar likaledes skulle begagna något motsvarigt, för deras nationer och högskolor utmärkande, då det vore både vackert och fördelaktigt att hava en sådan allom synlig enhetsymbol».

Enligt C. R. Nyblom (En sjuttioåringens minnen, skolgossetiden 1832—1850) skulle mössan ha komponerats av studenten, sedermera fiskeriintendenten Gerhard von Yhlen. Vid ett sammanträde i det ovannämnda sällskapet skulle denne ha demonstrerat en vit huvudbonad, »i dubbelt hänseende formad efter hans huvud» och utropat: »Så skall hon se ut!» Antagandet, att detta varit det första uppslaget till studentmössan, stämmer ju dock knappast med den nyss återgivna uppgiften, att mössan »av ålder» brukat bäras bland uppsalastudenterna. Enligt andra versioner skulle dess upphovsman ha varit uppsalastudenten C. V. E. von Zeipel.

¹ Hackzells uppsats finnes tryckt i 15 numererade exemplar (Uppsala 1923).

Att döma av Sundblads ovan citerade anteckningar torde mössans ålder vid studenttåget till Köpenhamn ej ha varit så särdeles hög. Och icke heller tycks den ha blivit något allmänt vedertaget kårmarke förrän på 1850-talet, sedan den just år 1850 fått en mera tilltalande form med helvit kulle och svart sammetskant. Till mössans spridning bidrog sannolikt, att den ingick i uniformen för studentbeväringen.

Lundamössan tillkom efterhand och något senare. Den 24 april 1867 antog Lunds studentkår ett förslag, att bruket av vita sommarmössor skulle återupptagas: »Vit sammetsmössa med mörkblå rand och nationalkokard skulle anses som studentcorpsens sommarmössa». De dittills i Lund begagnade blå mössorna skulle bibehållas som vintermössor. Den uppstående kulle, som utmärkte Uppsalamössan under ett par decennier i slutet av 1800-talet och början av detta århundrade, antogs av lundensarna, vilka bibehålla den ännu i dag.

Det är sålunda tydligt, att studentmössan ursprungligen är att uppfatta som ett *kårmarke* och ej, såsom senare blivit fallet, som en examenssymbol. Att utvecklingen gått därhän, torde sammanhänga med att studentexamen fram till 1864 avlades vid universitetet. »I och med att man tagit studentexamen vid universitetet, var man student», skriver Wilhelm Erik Svedelius i sina minnesanteckningar. Svedelius tillhörde den första uppsättningen ynglingar, som år 1831 avlade studentexamen i Uppsala enligt den då nya ordningen.

När år 1864 avgångsexamen, motsvarande den gamla studentexamen, förlades till läroverken, uppstod frågan, huruvida man omedelbart efter godkänd prövning hade rätt att anlägga den vita mössan. Härom skriver rektor Rudolf Röding, vilken tillhörde den första årgången i Skara 1864, som tog den nya avgångsexamen:¹ »När vi efter examen kommo ut på skolplanen, så mottogos vi väl av hurrarop och glada lyckönskningar av anförvanter och vänner, men jag kan ej erinra mig sådant jubel, som nu brukar möta de nybakade studenterna. Anledningen var nog den, att vi ej ansågo oss kunna genast anlägga det yttre tecknet till att vi blivit studenter, den vita mössan. Vi hade visserligen från Uppsala fått oss tillsända våra rekvirerade mössor, men vi hade också vänt oss till Västgöta nations förste kurator i Uppsala med en förfrågan, om det ansågs möta något hinder för oss att efter godkänd examen bära den vita mössan, och hade därpå från honom fått det svaret, att denna endast tillkomme en Uppsalastudent. Vår glädje var sålunda ej fullständig. Men när vi sedan fingo höra, att den närvarande Uppsalacensorn uttalat sin förundran över att vi ej genast smyckat oss med de vita mössorna, så beslöts det, att vid den andra examensdagens avslutning vi allesammans skulle anlägga detta studentens särmärke.»

En liknande tvekan angående de godkända abiturienternas rätt att bära studentmössa synes ha rått på andra håll. År 1865 förekom muntlig avgångsexamen enligt 1862 års stadga första gången vid Göteborgs högre elementarläroverk. En av examinanderna, sedermera generalkonsul Daniel Danielsson, skriver här om,² att då det icke var fullt klart, huruvida de godkända ägde rätt att omedelbart bära studentmössa, telegraferades därom till kurator för Göteborgs nation i Uppsala, med telegrammet undertecknat »Maturi», dock utan att svar på spörsmålet kunde erhållas. Det uteblivna svaret hindrade ej de godkända att dagen efter examen anlägga den vita mössan.

Inom studentkåren uppfattades det synbarligen såsom en usurpation, att de

¹ Skaradjäknen, 1924, n:o 1, 1927, n:o 2.

² Minnesblad ur Göteborgs Latinläroverks historia 1865—1900, sid. 67 (Göteborg 1917).

från läroverken utexaminerade prydde sig med studentkårens tecken, innan de inskrivit sig vid universitetet. Så småningom stadgade sig dock den uppfattningen, att studentmössan var lika mycket ett examenstecken som ett kårmarke, även om det icke skedde utan gny från de förorättades, d. v. s. studentkårens, sida.

Svenska folket tycks emellertid ha en outrotlig fallenhet för att vilja stoltsera med lånta fjädrar, evad det gäller titlar, guldringar av allehanda slag, så vitt möjligt påminnande om doktorsringar, eller annat. Sålunda har ej den vita mössan fått vara i fred ens som examenstecken. Inemot sekelskiftet hade den med större eller mindre ändringar annekterats av en hel rad läroanstalter, som icke kunde i någon mån sägas ha vetenskaplig karaktär, eller för vilka ej studentexamen utgjorde villkor för inträde. Saken påtalades av fil. kand. Gunnar Hazelius inom Uppsala studentkårs direktions vårterminen 1899. Det föreslogs ett gemensamt uppträdande i frågan av studentkårens vid statsuniversitetet, vid de fria högskolorna i Stockholm och Göteborg, medicinska föreningen och teknologföreningen i Stockholm, vilka på den tiden räknades till de s. k. vetenskapliga studentsammanslutningarna. Med anledning av förslaget igångsattes en utredning i frågan. Resultatet blev dock ringa: en studentkårens gemensamma protest genom tidningspressen mot att elever vid skolor, för vilka studentexamen icke utgör någon förutsättning, upptagit och använda såsom föreningsmarke den vita mössan — samt ett sigill för Uppsala studentkår, det sistnämnda konstruerat ur de vackra skisser, som uppgjorts i syfte att skaffa studenterna i Uppsala ett sammanhållande kårremlen.

Lika liten framgång rönt ett första försök 1909 att återinföra den vidkulliga mössan såsom speciellt kännemärke för Uppsala studentkår i stället för den då förekommande med rak, liten kulle. Anledningen till detta försök var, att abiturienterna vid den kort förut inrättade realskoleexamen lagt sig till med en huvudbonad, som knappast märkbart skilde sig från en mera begagnad studentmössa, trots att studenterna både i Uppsala och Lund hade protesterat mot detta tilltag. Till 1909 års läroverksläromöte i Falun inlämnade Uppsala studentkårs direktions en skrivelse med hemställan att mötet ville medverka till att studentmössan ej måtte usurperas av realskoliterna. Förut hade framställningar i samma riktning gjorts till läroverksöverstyrelsen. Någon debatt vid mötet väckte egentligen ej studentkårens skrivelse, men mötet uttalade sitt ogillande av att de, som avlägga realskoleexamen, velat anlägga en mössa, påminnande om studentmössan. Vid ärendets behandling i Falun ifrågasatte lektor Henrik Petrini, huruvida icke skyddet av studentmössan enklast skulle kunna komma till stånd genom att studentkåren vände sig till patentverket med anhöllan att få studentmössan inregistrerad som firmamärke. Det torde förtjäna påpekas, att Chalmers tekniska högskolas huvudbonad är skyddad på liknande sätt. Chalmersmössan får endast köpas, om vederbörande har intyg från elevkåren, att han äger rätt därtill.

Å andra sidan har det hävdats, att den alltmer ökade tendensen hos olika korporationer att använda huvudbeklädnader i stil med studentmössan så starkt måste försämra dennas affektionsvärde, att dess förvärvande ej längre ter sig såsom något i och för sig eftersträfvansvärt mål. Tendensen skulle alltså medföra en viss fördel med hänsyn till önskemålet om den mera lättköpta »examensromantikens» försvagade inflytande.

Den nya studentexamen 1864.

I den historiska översikt, som inleder betänkandet, erinrades om att studentexamen enligt 1862 års stadga vid läroverken emotsågs med spänning och undran. Av oro för den nya examen hade ju åtskilliga lärjungar i de högsta klasserna i förväg lämnat läroverken för att försöka sin lycka i någon av de sista studentexamen vid universiteten, där de hoppades lättare slippa igenom. Studentexamen vid universiteten förekom i början och slutet av varje termin, alltså fyra gånger om året.

De fyra skriftliga proven försiggingo våren 1864 utan mellandagslov 25—28 april. Hur det i övrigt tillgick vid ett läroverk, nämligen Skara, har livligt skildrats av en abiturient vid detta tillfälle, rektor Rudolf Röding, i de ovannämnda numren av »Skaradjäknen». Av särskilt intresse är meddelandet, att klassläsningen upphörde från början av mars, och att eleverna på egen hand fingo förbereda sig på de muntliga tentamina, som föregingo den egentliga examen. Han skriver:

»Från början av mars månad hade övre 7:de klassens lärjungar fått ledighet från de offentliga lästimmarna i skolan för att i stället på egen hand repetera respektive kurser och gå upp och tentera i de särskilda ämnena för de olika lärarna. Det var med anledning därav ett ivrigt pluggande. Vi brukade två eller flera tillsammans genomgå de latinska och grekiska auktorerna, som vi läst, och tidigt om morgnarna gingo vi hem till varandra för detta ändamål. Det var kanske ej alltid så lätt att vakna i rätt tid. Men mot en ringa penning var stadens nattvaktare villig att, när han vid 4-tiden på morgonen slutade sina väktarerop, gå upp och väcka sina i den ljuva sömnen slumrande gymnasistvänner. Dagen före den muntliga prövingen var ej på förhand tillkännagiven, och den motsågs av både lärjungarna och lärarna själva med en viss spänning. I början av juni gingo därför vi pojkar i en ständig ängslan för denna examen, som när som helst kunde överraska oss. En sådan junikväll voro jag och de flesta av kamraterna vid 9-tiden ute och promenerade på trottoaren utanför skolan och språkade om den stundande prövingen. Då kom plötsligt skolans vaktmästare skyndsamt springande och ropade till oss: 'Skynda er hem, i morgon kl. 8 ska ni upp i examen'. Censorerna hade nämligen en stund förut kommit till staden och förkunnat denna nyhet för rektor, som genast sänt ut vaktmästaren för att kalla en del av oss att dagen därpå infinna oss till examen. Då jag var bland dem, som redan följande dag skulle upp och prövas, skyndade jag mig hem, ty jag hade ännu något att repetera, som jag ej hunnit genomgå... Ehuru vi blott voro 9 examinander, pågick den muntliga examen i två dagar, lördagen den 4 och måndagen den 6 juni, båda dagarna kl. 8 f. m.—1 e. m. samt kl. 5—8,15 em., d. v. s. mer än 8 timmar. Såväl examinatore som examinander kunde ju då haft skäl att klaga över, att de voro trötta. Men åtminstone bland de examinerade kan jag ej erinra mig någon sådan klagan. Glädjen över prövningens resultat förtog väl tröttheten.»

Ecklesiastikdepartementets chef, statsrådet F. F. Carlson, hade rest ned för att iakttaga, hur den nya examen skulle slå ut. Såsom nämnts i historiken, besökte han flera läroverk för detta ändamål våren och försommaren 1864. Det var särskilt betyget för den allmänna mogenheten, som man befarade kunde vålla besvärligheter. Röding skriver härom:

»Innan vi inkallades och fingo veta vårt öde, promenerade vi omkring i samlingsalen, naturligtvis i orolig spänning under avvaktan på utgången av lärar-

nas överläggning. Om någon av oss skulle bli kuggad, menades då allmänt, så borde det väl vara den yngste och minste. Och då jag var den yngste och minste bland kamraterna, så må man ej undra på, om jag kände mig mindre tilltalad av den förespeglade utsikten. Med så mycket mera spänd väntan lyssnade jag till rektors ord, och — efter vad jag sedan fick höra — hade statsrådet Carlson särskilt lagt märke till det glädjestrålände uttrycket i en liten ung examinands anlete, när det tillkännagavs, att även han blivit 'mogen' förklarad. Lärarna hade verkligen vid överläggningen tvekat, om en så ung och späd yngling kunde anses för mogen, men statsrådet hade förklarat, att det ej var fråga om mogen ålder eller växt, utan om ett annat slags mogenhet.»

Ifrågavarande examinand var betydligt yngre än kamraterna, endast 17 år gammal.

Det måtte ha gått gemytligt till i Skara på den tiden. Härom heter det i Rödings framställning:

»Läroverkets eforus, den populäre biskop J. A. Butsch, hade sista examensdagen inbjudit censorer och lärare m. fl. till festlig middag på Berggrens salong, vid vilken även vi examinander fingo vara med på ett hörn. Och jag erinrar mig, att dåvarande lektor Gunnar Wennerberg kom bort till vårt hörn och varnade oss att titta för djupt i vinglasen, särskilt dem av oss, som ännu hade en del av sin examen kvar.»

Vilka former man än i framtiden kommer att förläna åt gymnasiearbetets avslutning och avgångsbetygets utdelande, så torde ingenting kunna hindra de godkända abiturienterna och deras vänner och fränder från att enligt gamla traditioner på skiftande sätt ge tillfället en festlig prägel. Detta speciella utslag av »examensromantik» kunna uppenbarligen inga organisatoriska reformer avskaffa.

INNEHÅLLSFÖRTECKNING

	Sid.
Skrivelse till statsrådet och chefen för Kungl. Ecklesiastikdepartementet.	III
Kap. I. Historisk översikt och nuvarande anordning	1
1862 års stadga angående avgångsexamen, s. 5. Studentexamens utveckling intill 1927 års läroverksreform, s. 9. Studentexamen och 1927 års läroverksreform, s. 12. Studentexamen enligt gällande läroverksstadga, s. 19.	
Kap. II. Principdiskussion och allmän motivering	21
Utredningens arbetsuppgift, s. 21. Kritik av nuvarande anordning, s. 22. Allmänna krav, som måste uppfyllas, s. 25. De muntliga provens anordning, s. 26. De skriftliga provens anordning, s. 29. Censur och fackinspektion, s. 30. Gymnasier och universitet, s. 31. Tillströmningen till de teoretiska studiebanorna, s. 34. »Partiell studentexamen», s. 37. Prövning av privatister, s. 39.	
Kap. III. De skriftliga slutproven	41
Specialredogörelse för granskning och godkännande av de skriftliga proven, s. 46. Ekonomiska synpunkter, s. 50.	
Kap. IV. De muntliga slutproven	54
Kap. V. Efterprovning och fyllnadsprovning	64
Kap. VI. Censurens ersättande med fackinspektion	66
Behovet av fackinspektörer, under förutsättning att fasta tentamensperioder för de muntliga avgångsprövningarna skulle anordnas under vårterminen, s. 74.	
Kap. VII. Gymnasierna och universiteten	80
Kap. VIII. Tillströmningen till de teoretiska studiebanorna och åtgärder däremot	88
Förslag till skolorganisatoriska åtgärder, s. 93. Ökade möjligheter till praktisk utbildning, s. 99.	
Kap. IX. Studentexamen som behörighetsgrund för fortsatta studier och statlig anställning	103
1. Studentexamen som behörighetsgrund för fortsatta studier . . .	107
Ersättningsformer för studentexamen samt »partiell studentexamen» som behörighetsgrund, s. 115. De sakkunnigas förslag, s. 119.	
2. Studentexamen som behörighetsgrund för anställning	125
Kap. X. Prövning av privatister	128
Förslag till provningsanordningar, s. 130. Partiell prövning, s. 132.	

Kap. XI. Sambandet mellan studenternas betyg och framtida banor	134
Kap. XII. Studentexamen i utlandet	152
Norge, s. 153. Danmark, s. 161. Finland, s. 166. Storbritannien, 1. Eng- land och Wales, s. 171. 2. Skottland, s. 176. Nederländerna, s. 178. Belgien, s. 180. Frankrike, s. 183. Tyskland, s. 188. Schweiz, s. 190. Sammanfattande överblick, s. 195.	
Kap. XIII. Ekonomiska beräkningar	197
Kap. XIV. Sammanfattning av de sakkunnigas förslag	201

Bilaga A. Författningsförslag	211
Bilaga B. Specialmotivering till de sakkunnigas författningsförslag	232
Bilaga C. Tabellerna 36—45	252
Bilaga D. Gällande bestämmelser om elevbegränsning vid universitet och högre fackutbildningsanstalter	261
Bilaga E. Några notiser om studentmössan och den nya studentexamen 1864	263

Page 24. The first part of the document is a letter from the Secretary of the State to the Governor, dated the 10th of January, 1862. The letter is in answer to a communication from the Governor, dated the 2nd of January, 1862, in relation to the petition of the citizens of the County of ... for the establishment of a ...

The second part of the document is a report of the ... dated the 10th of January, 1862. The report is in relation to the ... of the ...

The third part of the document is a report of the ... dated the 10th of January, 1862. The report is in relation to the ... of the ...

The fourth part of the document is a report of the ... dated the 10th of January, 1862. The report is in relation to the ... of the ...

The fifth part of the document is a report of the ... dated the 10th of January, 1862. The report is in relation to the ... of the ...

The sixth part of the document is a report of the ... dated the 10th of January, 1862. The report is in relation to the ... of the ...

The seventh part of the document is a report of the ... dated the 10th of January, 1862. The report is in relation to the ... of the ...

The eighth part of the document is a report of the ... dated the 10th of January, 1862. The report is in relation to the ... of the ...

The ninth part of the document is a report of the ... dated the 10th of January, 1862. The report is in relation to the ... of the ...

The tenth part of the document is a report of the ... dated the 10th of January, 1862. The report is in relation to the ... of the ...

Statens offentliga utredningar 1937

Systematisk förteckning

(Siffrorna inom klammer beteckna utredningarnas nummer i den kronologiska förteckningen.)

Allmän lagstiftning. Rättsskipning. Fångvärd.

- Betänkande med förslag till revision av förvarings- och interneringslagarna m. m. [8]
Lagberedningens förslag till lag om aktiebolags pensions- och andra personalstiftelser m. m. [18]
Promemoria ang. grunderna för en reform av lagstiftningen om rätt till litterära och musikalska verk. [18]
Förslag till ändrad lagstiftning om sammanträffande av brott jämte motiv. [24]
Förberedande utkast till strafflag. Efterlämnade anteckningar av J. C. W. Thyren. [37]
Betänkande med förslag till lag om villkorlig dom m. m. [88]

Statsförfattning. Allmän statsförvaltning.

- 1934 Års nämnd för städningens utredning. Betänkande med speciella beräkningar och förslag rörande ersättningarna för städningens arbete inom vissa statliga ämbetslokaler i Stockholm m. m. [7]
Utredning ang. de rättsbildade domsagobiträdenas anställnings- och avlöningsförhållanden. [20]
Betänkande med förslag till kungörelse om kommissionärer hos överrätter och stadsdomstolar. [89]

Kommunalförvaltning.

Statens och kommunernas finansväsen.

- Betänkande med förslag till löneroglering för lärarpersonalen vid kommunala mellanskolor, kommunala flickskolor och högre folkskolor. [27]
1936 Års lönekommitté. Betänkande med utredning och förslag ang. dyrtorsgrupperingen. [82]
1936 Års skattekommitté. Betänkande med förslag till omläggning av den direkta statsbeskattningen m. m. [42]

Politi.

Nationalekonomi och socialpolitik.

- Socialiseringsproblemet. 2. Hushållsräkningens problem och faktorer. [1]
Socialiseringsidéer och socialiseringspraxis i Sovjetunionen. 2. [2]
Statslotteriutredningen. Betänkande med förslag rörande svenskt penninglotteri. [4]
Arbetslöshetsundersökningen den 31 juli 1936. [12]
Hembiträdesutredningens betänkande. 1. Betänkande och förslag i fråga om utbildning av hembiträden. [16]
Betänkande med utredning och förslag rörande beredskapsarbeten. [26]
Betänkande med förslag till åtgärder för förbättrande av de blindas och de dövstummas arbetsförhållanden och förvärvsmöjligheter. [84]
Betänkande med förslag rörande lån och bidrag av statsmedel till främjande av bostadsförsörjning för mindre bemedlade barnrika familjer i egenahem m. m. jämte därtill hörande utredningar. [48]

Hälsö- och sjukvård.

- Yttrande i abortfrågan. [6]
Betänkande ang. pensionsstyrelsens invaliditetsförebyggande verksamhet. [28]
Betänkande med förslag till lag om skyddskoppypning m. m. [28]
Betänkande med förslag ang. inrättande av ett statens institut för folkhälsan. [81]

Allmänt näringsväsen.

Fast egendom. Jordbruk med binäringar.

- Betänkande med förslag ang. den statsunderstödda vattenavlednings- och avdöningsverksamheten samt därmed sammanhängande spörsmål. [8]
Utredning rörande jordbrukets läge i Norrland med vissa förslag till åtgärder till förbättrande av den norrländska jordbrukarbefolkningens ekonomiska ställning. [9]
Betänkande med förslag ang. rätt till fiske i Vänern, Vättern, Mälaren, Hjälmararen och Storsjön i Jämtland. 1. Lagförslag och motiv. [10] 2. Kartbillagor. Vänern och Hjälmararen. [11]
Betänkande med förslag till vissa lagstiftningsåtgärder till motverkande av överdriven skuldsättning inom jordbruket. [14]
Betänkande med förslag till åtgärder mot smittsam kastning hos nötkreatur. [19]
Betänkande med förslag till lag om minimilöner för lantarbetare. [21]
Redogörelse för inventering av odlingsjord å kronoparkerna nedanför odlingsgränsen i de två nordligaste Norrlandslänen ävensom för vissa andra uppdrag. [30]
Betänkande med förslag ang. den fasta lantbruksundervisningens ordnande. [38]
Betänkande rörande fiskerinäringens avställningsförhållanden m. m. [41]

Vattenväsen. Skogsbruk. Bergsbruk.

- Betänkande med förslag till lagstiftning ang. särskilda husbehovsskogar i Västerbottens och Norrbottens läns lappmarker m. m. [5]
Betänkande med förslag till lag om allmänningsskogar i Norrland och Dalarna m. m. [29]
Betänkande med förslag till lagstiftning om grundvatten m. m. [85]

Industri.

Handel och sjöfart.

Kommunikationsväsen.

- Utredning med förslag till vissa åtgärder för trafiksäkerhetens höjande vid korsningar i samma plan mellan järnväg och väg samt järnvägarnas beredande av bidrag av automobilskattmedel till säkerhetsanordningarna vid dylika korsningar. [15]

Bank-, kredit- och penningväsen.

Försäkringsväsen.

Kyrkoväsen. Undervisningsväsen. Andlig odling i övrigt.

- Efterskrift till »Kyrkogodset i Skåne, Halland och Blekinge under dansk tid». [22]
Universitetsberedningen. Utredning i fråga om universitetens verksamhet och organisation. [36]
Särskilda inom ekklesiastikdepartementet tillkallade sakkunnigas yttrande med anledning av det åt dem lämnade uppdraget att biträda vid utredningen av det utav 1936 års kyrkomöte antagna psalmboksförslaget. [40]
Betänkande med utredning och förslag ang. understöd i form av fria bostäder och fri kost åt studerande vid universiteten i Uppsala och Lund samt karolinska mediko-kirurgiska institutet. [44]
Betänkande med utredning och förslag angående studentexamen. [45]

Försvarsväsen.

- Betänkande ang. vissa med frivillig anskaffning av luftvärnsmateriel sammanhängande frågor. [17]
Utredning rörande flottans fartygstyper m. m. [25]

Utrikes ärenden. Internationell rätt.

Stockholm 1937, Ivar Högströms Boktryckeri A. B.